

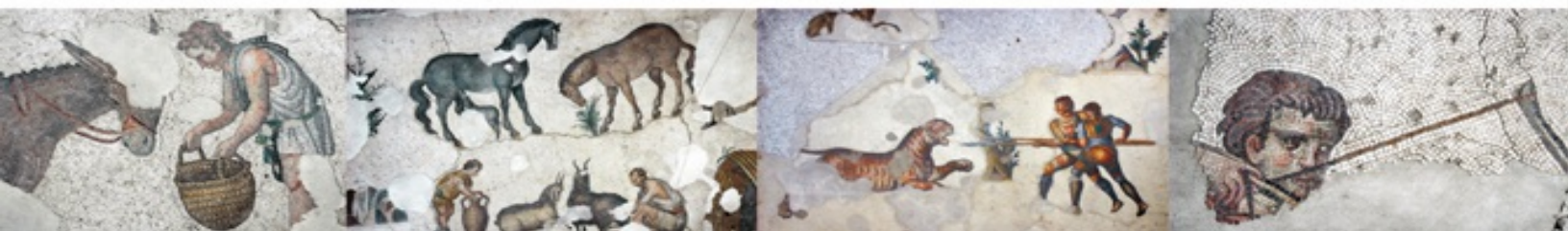
Ιωάννης Γρυντάκης, Γεώργιος Δάλκος
Άγγελος Χόρτης, Έκτορας Χόρτης

Η ΑΓΝΩΣΤΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΑΡΑΔΟΞΑ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ (1)

Ιωάννης Γρυντάκης, Γεώργιος Δάλκος
Άγγελος Χόρτης, Έκτορας Χόρτης

Η ΑΓΝΩΣΤΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΑΡΑΔΟΞΑ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Ψηφιακή έκδοση Οκτώβριος 2014

ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΔΟΚΙΜΙΩΝ Γιάννης Γαλανόπουλος

ΜΑΚΕΤΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ Ιωάννα Γιουντέρη

© 2014, Εκδόσεις **ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ**

και Ιωάννης Γρυντάκης, Γεώργιος Δάλκος, Άγγελος Χόρτης, Έκτορας Χόρτης

ISBN 978-960-566-897-6

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε μέσο ή τρόπο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις **ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ**

Ιπποκράτους 118, 114 72 Αθήνα

τηλ.: 211 3003500, fax: 211 3003562

www.metaixmio.gr · e-mail: metaixmio@metaixmio.gr

Κεντρική διάθεση

Ασκληπιοῦ 18, 106 80 Αθήνα

τηλ.: 210 3647433, fax: 211 3003562

Βιβλιοπωλεία **ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ**

- Ασκληπιοῦ 18, 106 80 Αθήνα

τηλ.: 210 3647433, fax: 211 3003562

- Πολυχώρος, Ιπποκράτους 118, 114 72 Αθήνα
τηλ.: 211 3003580, fax: 211 3003581

- Οξυγόνο, Ολύμπου 81, 546 31 Θεσσαλονίκη
τηλ.: 2310 260085
www.oxygono-metaixmio.gr

Ι. ΓΡΥΝΤΑΚΗΣ, Γ. ΔΑΛΚΟΣ, Α. ΧΟΡΤΗΣ, Ε. ΧΟΡΤΗΣ

Η ΑΓΝΩΣΤΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΑΡΑΔΟΞΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ιστορία του Βυζαντίου όπως παρουσιάζεται συνήθως από τους ιστορικούς μοιάζει με μια ατέλειωτη σειρά από πολέμους, μάχες, πολιτικούς και κοινωνικούς ανταγωνισμούς, μεγάλα κατορθώματα σπουδαίων ανδρών. Φαίνεται ότι δεν υπάρχει χώρος για τα μικρά και τα ασήμαντα, τα καθημερινά προβλήματα των ανθρώπων, τον τρόπο που ζούσαν, που σκέπτονταν, που διασκέδαζαν. Ακόμα, πολλές «ασήμαντες» πράξεις των μεγάλων ανδρών παραλείπονται, δημιουργώντας έτσι μονοδιάστατη εικόνα για τον χαρακτήρα, τη δράση και το ήθος τους. Εντούτοις, ορισμένα από τα «παραλειπόμενα» της Ιστορίας είναι το ίδιο, αν όχι περισσότερο, ενδιαφέροντα με όσα οι ιστορικοί επιλέγουν να διηγηθούν. Είναι αυτά που συνήθως ονομάζονται «ανέκδοτα», και μπορεί να μας μεταφέρουν άμεσα στην ατμόσφαιρα του Βυζαντίου και να μας κάνουν να νιώσουμε με έναν διαφορετικό τρόπο το κλίμα της εποχής.

Τα κείμενα των συγγραφέων της εποχής βρίθουν από «ασήμαντες» λεπτομέρειες. Πολλές από αυτές έχουν ενδιαφέρον ιστορικό, γιατί φωτίζουν τα ιστορικά γεγονότα, άλλες πάλι μας ξαφνιάζουν με την παραδοξότητά τους, άλλες ανατρέπουν την «επίσημη» άποψη για μεγάλες προσωπικότητες, άλλες απλώς προκαλούν το γέλιο. Εστιάζοντας σε τέτοιου είδους λεπτομέρειες, είναι σαν να βλέπουμε την Ιστορία

ρίχνοντας «αδιάκριτες» ματιές. Μπορεί να μην είναι, βέβαια, τόσο «αξιοπρεπές», αλλά είναι σίγουρα πολύ ενδιαφέρον! Πώς αλλιώς θα μπορούσαμε να μοιραστούμε τα «μυστικά» των ανθρώπων, τα ιδανικά τους, τη νοοτροπία τους, τα παραστρατήματά τους, τις πονηριές τους, τις μύχιες σκέψεις τους; Ίσως αυτός να είναι ο μοναδικός τρόπος να μάθουμε κάποιες «αλήθειες» που εκούσια ή ακούσια η ιστορική έρευνα αντιπαρέρχεται ή αποσιωπά.

Στο βιβλίο αυτό περιλαμβάνονται «ανέκδοτα», που συνοδεύονται από τις ανάλογες παραπομπές στις πηγές. Έτσι, ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέχει στο κατάλληλο κείμενο για περισσότερη πληροφόρηση. Το περιεχόμενο του βιβλίου έχει χωριστεί σε ενότητες, στις οποίες περιλαμβάνονται ανέκδοτα για ιστορικές προσωπικότητες, για την καθημερινή ζωή των Βυζαντινών, τους πολέμους, τη θρησκεία, τον έρωτα, τις συνήθειες άλλων λαών κ.λπ.

Ελπίζουμε ότι το βιβλίο αυτό δεν θα είναι μόνο ένα ευχάριστο ανάγνωσμα, αλλά και έναυσμα για περισσότερη μελέτη της βυζαντινής ιστορίας.

Οι συγγραφείς

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΖΩΗ

Το πολίτευμα στο Βυζάντιο ήταν η απόλυτη μοναρχία. Όπως και κατά την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, κάθε εξουσία εκπορευόταν από τον αυτοκράτορα και η κατοικία του, το Ιερόν Παλάτιον, αποτελούσε το κέντρο της πολιτικής ζωής. Σύμφωνα με τις αντιλήψεις των Βυζαντινών, ο αυτοκράτορας ήταν ο εκλεκτός του Θεού επί της γης. Κατά συνέπεια, όφειλε να εναρμονίζει τις πράξεις του και την πολιτική του δράση με τις επιταγές και τις ηθικές αρχές του χριστιανισμού και να είναι υπηρέτης του Θεού. Παράλληλα όμως έπρεπε να είναι και ο εκλεκτός του λαού και η εκλογή του να νομιμοποιείται από τον στρατό, τη σύγκλητο και τους δήμους.

Ο αυτοκράτορας συγκέντρωνε στα χέρια του όλες τις εξουσίες: τη νομοθετική, την εκτελεστική και τη δικαστική. Ως νομοθέτης μπορούσε να καταργεί ή να τροποποιεί νόμους ή να δημιουργεί νέους, με πνεύμα όμως φιλάνθρωπο, σύμφωνα με τη χριστιανική διδασκαλία. Ως επικεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας διορίζε τους ανώτατους κρατικούς αξιωματούχους, πολιτικούς και στρατιωτικούς, και καθόριζε τις αρμοδιότητές τους. Σε ό,τι αφορά τη δικαστική εξουσία, ήταν ο ίδιος ο ανώτατος δικαστής, ενώ διορίζε και τους άλλους δικαστές.

Η σύγκλητος, θεσμός ρωμαϊκός, αποτελούνταν κυρίως από πλούσιους γαιοκτήμονες, αλλά ο πολιτικός της ρόλος ήταν περιορισμένος και σιγά σιγά απογυμνώθηκε από κάθε εξουσία. Αντίθετα, οι δήμοι, οργανωμένα σώματα που προέρχονταν από τις ομάδες που αγωνίζονταν στον ιππόδρομο (Πράσινοι, Βένετοι), είχαν πολιτικές και στρατιωτικές αρμοδιότητες και σημαντικό ρόλο στην πολιτική ζωή. Οργάνωναν τις ιπποδρομίες, εκτελούσαν δημόσια έργα, είχαν καθήκοντα πολιτοφυλακής και σημαντικό πολιτικό ρόλο. Στον ιππόδρομο

επευφημούσαν τον αυτοκράτορα ή καυτηρίαζαν ενέργειές του και πολλές φορές ζητούσαν την τιμωρία κρατικών αξιωματούχων. Ήταν, με λίγα λόγια, η φωνή του λαού. Με τη στάση του «Νίκα» ο Ιουστινιανός επέφερε μεγάλο πλήγμα σε αυτούς και έτσι, με την πάροδο του χρόνου, η λαϊκή συμμετοχή στην πολιτική ζωή και οι λαϊκές ελευθερίες καταργήθηκαν, παρόλο που για κάποιο διάστημα ακόμα οι δήμοι έπαιξαν ρόλο στα πολιτικά δρώμενα (εκθρόνιση Φωκά, Ιουστινιανού Β΄ κ.λπ.).

Η διοικητική οργάνωση της αυτοκρατορίας πέρασε από διάφορα στάδια. Αρχικά, οι επαρχίες του κράτους διαιρέθηκαν σε 4 πολύ μεγάλες διοικητικές περιφέρειες, τις «υπαρχίες», που διαιρούνταν σε «διοικήσεις» και αυτές σε «επαρχίες». Από τον 7ο αιώνα η διοικητική οργάνωση του κράτους αλλάζει. Η αυτοκρατορία αρχίζει να οργανώνεται σε διοικητικές περιφέρειες που ονομάζονται «θέματα». Σε αυτά επικεφαλής είναι ο στρατηγός, ο οποίος συγκεντρώνει την πολιτική και τη στρατιωτική εξουσία. Οι επικεφαλής ορισμένων μεγάλων θεμάτων ονομάζονται «κατεπάνω». Στην κεντρική διοίκηση εμφανίζονται ανώτατοι υπάλληλοι που ονομάζονται «λογοθέτες», ένα αξίωμα ανάλογο με αυτό των σημερινών υπουργών.

Η απονομή της δικαιοσύνης ήταν κατεξοχήν έργο του αυτοκράτορα. Οι δικαστές απένεμαν εξ ονόματός του το δίκαιο. Ο ίδιος δίκασε εγκλήματα εσχάτης προδοσίας ή άλλα εγκλήματα ανώτατων αξιωματούχων. Μπορούσε όμως να δικάσει και κοινές υποθέσεις, αν κάποιος προσέφευγε με αίτησή του σε αυτόν. Στις αποφάσεις των δικαστηρίων α΄ και β΄ βαθμού μπορούσαν οι ενδιαφερόμενοι να ασκήσουν έφεση στον αυτοκράτορα, του οποίου η απόφαση ήταν τελεσίδικη. Για την απονομή του δικαίου στις επαρχίες υπεύθυνοι ήταν οι διοικητές τους. Στους τελευταίους αιώνες του Βυζαντίου, η παρακμή του κράτους συντέλεσε ώστε πολλοί να προσφεύγουν στα εκκλησιαστικά δικαστήρια.

Σημαντικό στοιχείο της πολιτικής ζωής στο Βυζάντιο ήταν και η διπλωματία, με την οποία το κράτος προσπαθούσε να εξουδετερώνει τις απειλές των ποικίλων εχθρών που το περιστοίχιζαν, καθώς ιδιαίτερα οι

παραμεθόριες επαρχίες ήταν ευάλωτες στις επιδρομές τους. Για να το πετύχει χρησιμοποιούσε πολλά μέσα. Πρώτα πρώτα, οι αυτοκράτορες προσπαθούσαν να εντυπωσιάσουν τους βάρβαρους ηγεμόνες, κάνοντας επίδειξη πλούτου, μεγαλοπρέπειας και δύναμης. Συχνά επίσης τους πρόσφεραν πολύτιμα δώρα και χρήματα. Παράλληλα επιδίωκαν να αυξήσουν την επιρροή της αυτοκρατορίας με τη διάδοση της χριστιανικής θρησκείας και του βυζαντινού πολιτισμού. Άλλοτε πάλι έστρεφαν τον έναν εχθρό εναντίον του άλλου. Τέλος, επιδίωκαν φιλίες και συμμαχίες με τη σύναψη επιγαμιών με διάφορους ηγεμόνες. Ωστόσο, όταν η αυτοκρατορία έχασε τη στρατιωτική της ισχύ, οι διπλωματικές αυτές μέθοδοι αποδείχθηκαν αναποτελεσματικές.

ΤΟ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟ ΑΞΙΩΜΑ

Οι κίνδυνοι του επαγγέλματος

Στο Βυζάντιο από τους 88 αυτοκράτορες που βασίλευσαν από το 330 ως το 1453 μόνο οι μισοί πέθαναν από φυσικά αίτια. Σε αυτούς, μάλιστα, δεν συμπεριλαμβάνονται όσοι δεν άσκησαν ποτέ την εξουσία ή ήταν συμβασιλείς. Οι υπόλοιποι δολοφονήθηκαν ή σκοτώθηκαν ύστερα από εξέγερση ή εκθρονίστηκαν και ακρωτηριάστηκαν, ή βασανίστηκαν με άλλον τρόπο. Για παράδειγμα, 5 πέθαναν έπειτα από το μαρτύριο της τύφλωσης. Πολλοί υποχρεώθηκαν να κλειστούν σε μοναστήρι και μόνο 5 έπεσαν στο πεδίο της μάχης. Στους αυτοκράτορες που «ατύχησαν» δεν περιλαμβάνονται οι βασιλόπαιδες που ευνουχίστηκαν για να μη διεκδικήσουν τον θρόνο. Υπολογίζεται, λοιπόν, ότι πάνω από το 1/3 των αυτοκρατόρων του Βυζαντίου πλήρωσε βαρύτατο τίμημα για τον θρόνο. Ωστόσο, ποσοστιαία στην εξόντωση αυτοκρατόρων προηγούνται οι Ρωμαίοι, αφού από τον Αύγουστο ως τον Διοκλητιανό (27 π.Χ.–305 μ.Χ.) δολοφονήθηκαν περισσότεροι από τους μισούς.¹

Περί συμβόλων...

Τα βασιλικά σύμβολα ήταν κυρίως η χλαμύδα και το στέμμα, ενώ από τον 10ο αιώνα ιδιαίτερη σημασία απέκτησαν τα κόκκινα πέδιλα, που μόνο οι αυτοκράτορες μπορούσαν να φορούν. Στις επίσημες απεικονίσεις τους οι βυζαντινοί βασιλείς εμφανίζονται να κρατούν στο δεξί χέρι τους σκήπτρο, που συχνά καταλήγει σε σταυρό ή λάβαρο, σύμβολο της εξουσίας τους. Στο αριστερό κρατούν την «ακακία», ένα μεταξωτό σακουλάκι γεμάτο χώμα, που παραπέμπει στη ματαιότητα των εγκοσμίων. Άλλοτε, στο αριστερό χέρι εμφανίζονται να κρατούν μια σφαίρα που πάνω της υπάρχει ένας σταυρός. Το κόκκινο είναι το χρώμα του αυτοκράτορα, άλλοτε ζωηρό και άλλοτε βαθύ, που πλησιάζει το μενεξεδί. Με κόκκινο μελάνι βάζει την υπογραφή του, τα ρούχα που φοράει είναι πορφυρά, πορφυρή επίσης είναι η διακόσμηση μέσα στο παλάτι, πορφυρό είναι και το χρώμα της βασιλικής κρεβατοκάμαρας.²

Και ένας, και δύο, και τρεις...

Ένα από τα δικαιώματα του αυτοκράτορα στο Βυζάντιο ήταν η δυνατότητα να στέφει άλλους ως (συν)αυτοκράτορες. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλιζόταν η επιθυμητή διαδοχή στον θρόνο. Αν δεν υπήρχε συναυτοκράτορας, τον θρόνο μπορούσε να πάρει η αυτοκράτειρα. Κανένας περιορισμός δεν υπήρχε στον αριθμό των αυτοκρατόρων που μπορούσαν να συνυπάρχουν (χωρίς, βέβαια, να αμφισβητείται η εξουσία του νόμιμου αυτοκράτορα). Επί Ρωμανού Α΄ ήταν πέντε, ενώ επί Κωνσταντίνου Δ΄ ο στρατός ζητούσε να είναι τρεις, γιατί, με αξιοθαύμαστη ευλάβεια, πίστευε ότι έπρεπε να εφαρμόζεται και στην περίπτωση αυτή το πρότυπο της Αγίας Τριάδας.³

Αν είσαι και παπάς...

Στο Βυζάντιο, μολονότι ο αυτοκράτορας νομοθετούσε, ποτέ δεν ήταν υπεράνω του νόμου. Η νομοθεσία ήταν η μόνη δύναμη στην οποία και ο ίδιος ο αυτοκράτορας ήταν υποχρεωμένος να υποχωρεί. Κάποτε ένας συγκλητικός είχε προσκληθεί σε δείπνο από τον αυτοκράτορα Ιουστίνο Β΄. Την ίδια όμως ώρα έπρεπε να βρίσκεται στο δικαστήριο, όπου είχε κληθεί για κάποια υπόθεσή του. Ο συγκλητικός θεώρησε καλό να μην απουσιάσει από το αυτοκρατορικό δείπνο, πιστεύοντας ότι δεν κινδύνευε να τιμωρηθεί για την απουσία του στο δικαστήριο. Όμως το δικαστήριο τον καταδίκασε σε μαστίγωση και ο αυτοκράτορας δεν επιχείρησε να κάνει καμιά παρέμβαση για να ακυρωθεί η δίκαιη αυτή απόφαση.⁴

Το δωμάτιο των πορφυρογέννητων

Πορφύρα ονομαζόταν ένα από τα δωμάτια στα οποία έμενε η αυτοκρατορική οικογένεια. Οι τοίχοι του από πάνω ως κάτω σχημάτιζαν ένα τέλειο τετράγωνο και η οροφή του είχε το σχήμα της πυραμίδας. Είχε θέα προς το λιμάνι, σε μια περιοχή όπου υπήρχαν γλυπτά τα οποία παρίσταναν ταύρους και λιοντάρια. Πάτωμα και τοίχοι είχαν μαρμάρινη επένδυση, με μάρμαρα που οι αυτοκράτορες προμηθεύονταν από τη Ρώμη. Το χρώμα των μαρμάρων ήταν πορφυρό, με λευκά στίγματα, σπαρμένα όπως η άμμος, εδώ και εκεί. Από το χρώμα αυτών των μαρμάρων φαίνεται ότι το δωμάτιο είχε πάρει την ονομασία

«Πορφύρα».⁵

Οι παγίδες της διαδοχής

Με το πέρασμα του χρόνου καθιερώθηκε η συνήθεια να ανακηρύσσεται διάδοχος του θρόνου εκείνος ο γιος του αυτοκράτορα που είχε γεννηθεί πρώτος στην Πορφύρα, που οι τοίχοι της ήταν ντυμένοι με μεταξωτό ύφασμα βαμμένο στο κόκκινο χρώμα της πορφύρας. Πολλές φορές ξεσπούσαν αντιζηλίες ανάμεσα στον πορφυρογέννητο διάδοχο και στα άλλα αδέλφια του, τα οποία ήταν συχνά μεγαλύτερα, γεννημένα πριν ο πατέρας τους ανακηρυχθεί αυτοκράτορας. Οι αντιζηλίες ήταν πιο έντονες όταν οι άλλοι γιοι του αυτοκράτορα ήταν ετεροθαλείς, αφού πολλοί αυτοκράτορες είχαν παιδιά από προηγούμενους γάμους. Πολλές φορές, ο υποψήφιος για το ανώτατο αξίωμα τέλειωνε τη ζωή του στη φυλακή, στην απομόνωση, αφού προηγουμένως είχε υποβληθεί σε βασανιστήρια, που περιλάμβαναν συχνά την τύφλωση, το κόψιμο της γλώσσας ή της μύτης, ή και άλλα χειρότερα. Ένας αδελφός εκθρονισμένος που του επέτρεπαν να απομονωθεί για πάντα σε κάποιο μακρινό μοναστήρι, για να περάσει την υπόλοιπη ζωή του σαν καλόγερος, με προσευχές και νηστείες, έπρεπε να θεωρείται τυχερός.⁶

Ουδέν κακόν αμιγές καλού...

Τις ανώτερες και εμπιστευτικές θέσεις της διοίκησης στο Βυζάντιο τις καταλάμβαναν συχνά ευνούχοι. Η περίεργη, εκ πρώτης όψεως, αυτή συνήθεια είχε την εξήγησή της. Οι ευνούχοι δεν ήταν δυνατόν να έχουν

απογόνους, ώστε για χάρη τους να ραδιουργούν. Ωστόσο, ένας άγραφος αλλά απαράβατος νόμος τούς εμπόδιζε να καταλάβουν το υπέρτατο αξίωμα του αυτοκράτορα, προφανώς γιατί στην περίπτωση αυτή δεν ήταν δυνατόν να αγνοηθεί το δικαίωμα της κληρονομικότητας στην αυτοκρατορική εξουσία.⁷

Όλα δουλεύουν καλύτερα με λάδωμα...

Στο βυζαντινό παλάτι υπηρετούσε ένας μεγάλος αριθμός υπαλλήλων, σε θέσεις που προβλέπονταν με βάση μια αυστηρή ιεραρχία. Οι υπάλληλοι αυτοί είχαν πρόσβαση στη βασιλική εξουσία και μπορούσαν να επηρεάσουν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο τις αυτοκρατορικές αποφάσεις. Κάθε πολίτης που επιθυμούσε να πετύχει ακρόαση από τον βασιλιά έπρεπε να περάσει πρώτα από τους παλατιανούς υπαλλήλους, ιδιαίτερα αυτούς του άμεσου βασιλικού περιβάλλοντος, οι οποίοι απαιτούσαν να πάρουν το «δώρο» τους για να κανονίσουν την ακρόαση. Έτσι, οι αυτοκρατορικοί υπάλληλοι δεν έπαιρναν μόνο τον μισθό τους, είχαν και τα «τυχερά» τους.⁸

«Βαρβάτες» υπηρεσίες

Ο αυτοκράτορας περιστοιχιζόταν καθημερινά από δεκάδες υπηρέτες, συνήθως ευνούχους, υπήρχαν όμως και οι μη ευνούχοι, οι «βαρβάτοι». Οι περισσότεροι από αυτούς ήταν επιφορτισμένοι με την ασφάλειά του. Ήταν οι σπαθάριοι, οι πρωτοσπαθάριοι, οι σπαθαροκουβικουλάριοι, οι κανδιδάτοι, οι σπαθαροκανδιδάτοι. Οι πριμικήριοι ήταν προϊστάμενοι

των διάφορων υπηρεσιών, οι κουβικουλάριοι ήταν υπηρέτες του υπνοδωματίου, οι νιψιστάριοι βοηθούσαν τον αυτοκράτορα να νιφτεί, οι μανδάτορες ήταν οι αγγελιαφόροι του, οι σιλεντιάριοι ήταν οι κλητήρες του, οι οστιάριοι ήταν θυρωροί που έλεγχαν όσους έμπαιναν στην αίθουσα ακροάσεων, οι μάγιστροι ήταν οι σύμβουλοί του και οι στρατορες φρόντιζαν τους βασιλικούς στάβλους.⁹

Όλοι έχουν τα τυχερά τους

Οι αυτοκράτορες έδειχναν συχνά τα φιλεύσπλαχνα αισθήματά τους για τους φυλακισμένους. Σε ευχάριστα γεγονότα, όπως η γέννηση διαδόχου, η στέψη βασιλιά, η τέλεση επινίκιου θριάμβου, τα εγκαίνια ναού κ.λπ., κάποιοι φυλακισμένοι ελευθερώνονταν. Την ημέρα της Ανάστασης ο αυτοκράτορας μοιραζόταν το πασχαλινό τραπέζι με 18 φυλακισμένους, και μάλιστα αλλόθρησκους. Επίσης, οι αυτοκράτορες καλούσαν φυλακισμένους σε γεύμα στο παλάτι όταν επρόκειτο να φιλοξενηθούν εκεί ομοεθνείς τους πρέσβεις, ενώ στους συγκρατούμενούς τους, που παρέμεναν στη φυλακή, έστελναν χρήματα. Η σύζυγος του Μ. Θεοδοσίου Πλακίλλα πολλές φορές έδωσε τα χρήματα που απαιτούνταν για την απελευθέρωση φυλακισμένων. Το ίδιο έκανε και η Ζωή, σύζυγος του Κωνσταντίνου του Μονομάχου, αλλά μόνο όταν κατάλαβε ότι πλησίαζε ο θάνατός της.¹⁰

Αν έχεις τύχη...

Ο αθηναίος φιλόσοφος Λεόντιος άφησε με τη διαθήκη του τη μεγάλη

περιουσία του στους δύο γιους του, ενώ στην κόρη του Αθηναΐδα άφησε μόνο 100 νομίσματα, λέγοντας ότι της έφτανε η τύχη που είχε. Η αδικημένη κόρη ήρθε στην Πόλη να ζητήσει το δίκιο της από τον αυτοκράτορα. Η Πουλχερία, αδελφή του ανήλικου τότε αυτοκράτορα Θεοδοσίου, γοητεύτηκε μαζί της και φρόντισε να την παντρέψει με τον αδελφό της, αφού πρώτα βαπτίστηκε χριστιανή και ονομάστηκε Ευδοκία. Ο Θεοδόσιος όταν παντρεύτηκαν ήταν μόλις 20 ετών και αυτή 27. Φαίνεται όμως ότι δεν ήταν μόνο πολύ καλλιεργημένη και δυναμική αλλά και πολύ όμορφη. Πράγματι, της έφτασε η τύχη της, που όμως τη δημιούργησε μόνη της...¹¹

Μη θίγετε τα νυν και τα κακώς κείμενα...

Ο Κύρος Πανοπολίτης, που ήταν ευνοούμενος της αυτοκράτειρας Ευδοκίας και είχε μόρφωση ελληνική, άλλαξε κυριολεκτικά την Κωνσταντινούπολη από τη στιγμή που ανέλαβε το αξίωμα του επάρχου της Πόλης. Ο κόσμος, ενθουσιασμένος με το έργο του, άρχισε κάποτε να φωνάζει στον ιππόδρομο: «Κωνσταντίνος έκτισε, Κύρος ανανέωσε». Οι εχθροί της Ευδοκίας τότε παρουσίασαν στον βασιλιά το γεγονός ως στασιαστικό. Αυτός, χωρίς να εξετάσει καθόλου τα πράγματα, καθαίρεσε τον Κύρο από το αξίωμά του και δήμευσε την περιουσία του.¹²

Ούτε κατά διάνοια...

Ο ευνούχος Ευτρόπιος, ο οποίος για ένα διάστημα είχε την πραγματική εξουσία ως επίτροπος του ανήλικου και άβουλου αυτοκράτορα

Αρκάδιου, εξέδωσε έναν νόμο που άφησε εποχή. Σύμφωνα με αυτόν, όσοι συνωμοτούσαν εναντίον κάποιου από τους αξιωματούχους του βασιλικού οίκου τιμωρούνταν με θάνατο και δήμευση της περιουσίας τους. Και το σημαντικότερο: η σκέψη και μόνο της προδοσίας ισοδυναμούσε με προδοσία. Κατά συνέπεια, ο ύποπτος για προδοτικές σκέψεις υφίστατο τις ίδιες συνέπειες, δηλαδή θάνατο και δήμευση της περιουσίας του. Η τιμωρία άγγιζε και τα παιδιά του, τα οποία έχαναν τα πολιτικά τους δικαιώματα.¹³

ΟΙ ΔΗΜΟΙ

Πράσινοι και Βένετοι

Οι φατρίες που κυριαρχούσαν στον ιππόδρομο αρχικά ήταν τέσσερις. Τα χρώματα με τα οποία τις διέκριναν ήταν συμβολικά: το γαλάζιο του νερού, το πράσινο της γης, το κόκκινο του ήλιου και το άσπρο του αέρα. Σιγά σιγά όμως το πράσινο απορρόφησε το κόκκινο και το γαλάζιο το άσπρο και από τις τέσσερις φατρίες απέμειναν μόνο δύο: οι Πράσινοι και οι Γαλάζιοι (Βένετοι). Οι αρματοδρομίες που έκαναν είχαν τόσο φανατικούς οπαδούς, που πολλοί από αυτούς δεν δίσταζαν να περάσουν τη νύχτα στις κερκίδες του ιπποδρόμου, για να εξασφαλίσουν την άλλη μέρα τις καλύτερες θέσεις.¹⁴

Οι κουλιγκάνοι του Βυζαντίου

Συχνά οι «στασιαστές», όπως αποκαλούσαν τις ομάδες κρούσης των δύο μεγάλων δήμων, σκότωναν όχι μόνο τους αντιπάλους τους, αλλά και

άτομα που δεν τους είχαν φταίξει σε τίποτα. Καμάρωναν μάλιστα αν τύχαινε να σκοτώσουν κάποιον άοπλο με ένα και μόνο χτύπημα. Οι αξιωματούχοι τις περισσότερες φορές από φόβο έκαναν ότι δεν έβλεπαν. Στις λίγες περιπτώσεις που οι δολοφόνοι αυτοί «οπαδοί» κατέληγαν στα δικαστήρια συνήθως αθωνώνονταν, γιατί οι δικαστές ήξεραν ότι, αν τους καταδίκάζαν, ήταν σαν να υπέγραφαν τη δική τους θανατική καταδίκη. Τόση δύναμη είχαν και τόσον φόβο προκαλούσαν στους πάντες.¹⁵

Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Δεν είχαν να χάσουν τίποτα...

Στο Βυζάντιο η εκμετάλλευση των ορυχείων αποτελούσε μονοπώλιο του κράτους. Δούλοι, αιχμάλωτοι πολέμου αλλά και ελεύθεροι εργάτες δούλευαν στις στοές, κάτω από συνθήκες σκληρές και απάνθρωπες. Οι εργάτες μάλιστα δεν είχαν τη δυνατότητα να εγκαταλείψουν την εργασία τους, καθώς αυτό απαγορευόταν από τον νόμο. Για τον λόγο αυτόν, πολλές φορές επιχειρούσαν να αποδράσουν από τη δουλειά και τη σκληρή τους μοίρα και, στην απελπισία τους, ενώνονταν με επιδρομείς εναντίον της αυτοκρατορίας. Αυτό έγινε το 369, και οι τότε αυτοκράτορες Βαλεντινιανός και Βάλης διέταξαν να τους καταδιώξουν και να τους επαναφέρουν με τη βία στις εργασίες τους, πράγμα το οποίο και έγινε.¹⁶

Κράτος πανταχού παρόν

Στο Βυζάντιο όλες οι βιοτεχνικές και εμπορικές δραστηριότητες κανονίζονταν από το κράτος, που επενέβαινε με τον έπαρχο της Πόλης, δηλαδή τον γενικό διοικητή, σε όλα τα ζητήματα των συντεχνιών (πού θα πουλάνε τα εμπορεύματά τους, σε ποια τιμή, με ποιο κέρδος κ.λπ.). Στον έπαρχο παρουσίαζε ο πρόεδρος του κάθε συλλόγου-συντεχνίας το προϊόν (π.χ. ψάρια, κρασί κ.λπ.) για να οριστεί η τιμή. Επίσης, τα «ζύγια» των εμπόρων ήταν σφραγισμένα από τον έπαρχο και το κακό ζύγισμα όπως και η νοθεία τιμωρούνταν αυστηρότατα. Ανταγωνισμός δεν επιτρεπόταν, αφού τα πάντα κανονίζονταν από το κράτος. Γι' αυτό τιμωρούνταν και όποιος πρόσφερε μεγαλύτερο ενοίκιο για να εκτοπίσει τον ενοικιαστή. Το κράτος ήθελε να ελέγχει τα πάντα και να τα διευθετεί κατά το συμφέρον του. Η κατασκευή μάλιστα όπλων, η νομισματοκοπία, η κατεργασία της πορφύρας και άλλων πολύτιμων προϊόντων αποτελούσαν κρατικό μονοπώλιο.¹⁷

Αυθαίρετα

Στο Βυζάντιο απαγορευόταν αυστηρά να κλείνει κανείς τα σοκάκια με οικοδομικά υλικά χωρίς άδεια ούτε, πολύ περισσότερο, να επεκτείνει το σπίτι του με το πρόσχημα της ανακαίνισης, περιορίζοντας το πλάτος του δρόμου, ούτε να κάνει αυθαίρετες προσθήκες ούτε, τέλος, να κάνει παρεμβάσεις με οποιονδήποτε τρόπο σε δημόσιο δρόμο.¹⁸

Εργολαβικά

Επί της δυναστείας των Μακεδόνων οι εργολάβοι, γυψαδόροι,

μαρμαράδες και λοιποί κατασκευαστές τιμωρούνταν αυστηρότατα αν τα κτίσματα που κατασκεύαζαν έπεφταν πριν συμπληρωθούν 19 χρόνια από την κατασκευή τους.¹⁹

Μέτρα δημοσίας τάξεως

Ο έπαρχος της Κωνσταντινούπολης επέβλεπε τους ξένους εμπόρους που εισήγαν εμπορεύματα από το εξωτερικό και εξήγαν τα προοριζόμενα για τις χώρες τους και τους απαγόρευε να μένουν περισσότερο από τρεις μήνες στην πρωτεύουσα. Οι ξένοι έμποροι δεν πήγαιναν στις επαρχίες, αλλά μόνο στην Πόλη και στη Θεσσαλονίκη, για να ελέγχονται από τον έπαρχο. Χαρακτηριστική της εποπτείας αυτής είναι και η συμφωνία του 911 μεταξύ Βυζαντινών και Ρώσων, στην οποία οριζόταν ότι οι ρώσοι έμποροι θα διαμένουν στη συνοικία του Αγίου Μάμαντος, θα τους παρέχεται τροφή, δεν θα φέρουν όπλα και θα έρχονται σε ομάδες των 50, το πολύ, ατόμων, για να μη διασαλεύεται η δημόσια τάξη.²⁰

Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Η ατίμωση προτιμότερη απ' τον θάνατο...

Οι πιο συνηθισμένες ποινές που επέβαλλαν τα βυζαντινά δικαστήρια ήταν τα χρηματικά πρόστιμα, ο περιορισμός σε μοναστήρι, η δήμευση της περιουσίας και ο ακρωτηριασμός. Η ποινή του θανάτου μετά τον 8ο αιώνα διατηρήθηκε μόνο για την προδοσία, τη λιποταξία, τον φόνο και τις παρά φύσιν έξεις, αλλά και στις περιπτώσεις αυτές σπάνια εφαρμοζόταν. Οι Βυζαντινοί πίστευαν ότι ο ακρωτηριασμός ήταν ένα φιλόανθρωπο υποκατάστατο της θανατικής ποινής, που θεωρούσαν ότι δεν ήταν αντιφατικό προς το σχετικό κήρυγμα του Χριστού: «Να βγάλεις τα μάτια σου και να κόψεις τα μέλη σου άμα σε σκανδαλίζουν». Πρώτος ο Λέων ο Ίσαυρος καθιέρωσε τον ακρωτηριασμό σε μεγάλη κλίμακα και από τότε οι Βυζαντινοί τον χρησιμοποιούσαν αρκετά συχνά. Σήμερα, βέβαια, τον αντιμετωπίζουμε σαν μια αποκρουστική και βάρβαρη συνήθεια, ωστόσο πολλοί άνθρωποι προτιμούσαν και προτιμούν τον ακρωτηριασμό από τον θάνατο.²¹

Η Εκκλησία μεσάζων και δικαστής...

Πολλές φορές οι φυγόδικοι κατέφευγαν σε εκκλησίες, όπου δεν μπορούσε ο νόμος να παρέμβει και να τους αποσπάσει με τη βία. Αν ο φυγόδικος ήταν δούλος που είχε αποδράσει, υποχρεωνόταν να ακολουθήσει τον κύριό του, εφόσον εκείνος εγγυόταν ότι η συζήτηση για την υπόθεσή του θα γινόταν ήσυχα. Αν όμως ο αφέντης επιχειρούσε να τον αποσπάσει από τον ναό βίαια, τότε αυτός μαστιγωνόταν 12 φορές και στη συνέχεια γινόταν η συζήτηση. Αν κατέφευγε στην εκκλησία κάποιος εξ αμελείας φονιάς, πρώτα έχανε την περιουσία του και στη συνέχεια, αν ήθελε, κλεινόταν σε μοναστήρι. Αν όμως είχε διαπράξει φόνο εκ προμελέτης, αναγκαζόταν να ασπαστεί τον μοναχικό βίο για πάντα.²²

Για τον γάιδαρο καβάλα!

Όσοι συλλαμβάνονταν για κλοπή, για εμπρησμό, για μοιχεία ή άλλα αδικήματα, πριν τους επιβληθεί η προβλεπόμενη από τον νόμο ποινή, γνώριζαν τη διαπόμπευση. Η σχετική διαδικασία άρχιζε με το κούρεμα. Ύστερα μαύριζαν το πρόσωπο του διαπομπευόμενου χρησιμοποιώντας καπνιά και, αφού τον έντυναν με κουρέλια, τον υποχρέωναν να ανέβει σε έναν γάιδαρο καθισμένος ανάστροφα, ώστε να βλέπει και να κρατάει την ουρά του ζώου. Ύστερα, καθώς περιφερόταν στους δρόμους, όλοι τον έφτυναν στο πρόσωπο, του πετούσαν ακαθαρσίες, πολλές φορές τον λιθοβολούσαν και τον περιέπαιζαν με κάθε τρόπο.²³

«Έγινε βούκινο»

Όταν διαπομπεύονταν οι θεωρούμενοι εγκληματίες (παιδεραστές, εμπρηστές, κλέφτες, διακορεύσαντες παρθένα, λιποτάκτες κ.ά.), υπήρχε ειδικός τελάλης, ο «πλατσάριος», που διαλαλούσε το έγκλημα, με σκοπό να παραδειγματίζεται ο λαός και να απέχει από άδικες πράξεις. Συχνά οι πλατσάριοι, για να προ(σ)καλέσουν το πλήθος να δει τον διαπομπευόμενο, χρησιμοποιούσαν σάλπιγγα, γεγονός στο οποίο παραπέμπει και η σημερινή φράση «έγινε βούκινο» (βούκινο: σάλπιγγα από κέρατο).²⁴

Dura lex, sed lex (σκληρός νόμος, αλλά νόμος)

Στο Βυζάντιο οι ποινές για τους κλέφτες ήταν πολύ αυστηρές. Όταν συλλαμβανόταν κάποιος να κλέβει, του σημάδευαν το μέτωπο με πυρακτωμένο σίδερο. Αν μάλιστα υπέπιπε στο ίδιο παράπτωμα για δεύτερη φορά, αντιμετώπιζε το ενδεχόμενο να του κόψουν το χέρι ή το πόδι. Στους μοιχούς και στις μοιχαλίδες επιβαλλόταν η ποινή της «ρινότμησης» και φαίνεται ότι έτσι, με κομμένη τη μύτη, γινόταν η διαπόμπευσή τους. Για άλλα παραπτώματα, ιδίως σε περιπτώσεις λιποτακτών, επιβάλλονταν ακόμα σκληρότερες ποινές, όπως ήταν η τύφλωση. Επειδή ο νόμος δεχόταν το «οφθαλμόν αντί οφθαλμού», οι μοιχοί κινδύνευαν να χάσουν το ανδρικό μόριό τους.²⁵

Αναθεώρηση «εις το φιλανθρωπότερον»...

Ο αυτοκράτορας Λέων Γ΄(717-741) εισήγαγε τον πρώτο σημαντικό κώδικα νόμων το 726, που πήρε την ονομασία «Εκλογή των νόμων». Ο ίδιος ο αυτοκράτορας υπερηφανευόταν ότι αναθεώρησε την προηγούμενη νομοθεσία «εις το φιλανθρωπότερον», ωστόσο εισήγαγε για πρώτη φορά στο ρωμαϊκό δίκαιο βάρβαρες ποινές, μάλλον υπό την επίδραση ανατολικών συνηθειών. Για παράδειγμα, η ψευδορκία τιμωρούνταν με την αποκοπή της γλώσσας, η κλοπή λατρευτικών σκευών με τύφλωση, η παραχάραξη με αποκοπή ενός χεριού, η αποπλάνηση μοναχής, η μοιχεία και η αιμομειξία με ρινότμηση, η κτηνοβασία με την αποκοπή του γεννητικού μορίου κ.λπ. Η ποινή του θανάτου επιβαλλόταν για άλλα αδικήματα, όπως η μαγεία, η φαρμακεία (δηλητηρίαση), η ανθρωποκτονία εκ προμελέτης, η ληστεία, η λιποταξία κ.λπ.²⁶

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

Διπλο-ματία

Οι βυζαντινές κυβερνήσεις κατέφευγαν συχνά, μεταξύ άλλων, και στην εξής διπλωματική πρακτική: καλούσαν στα ανάκτορα τους συγγενείς των γειτονικών κυβερνητών, τους πρίγκιπες και άλλους επιφανείς ξένους. Όσο αυτοί έμεναν στην Κωνσταντινούπολη, έρχονταν σε επαφή με τα πολιτιστικά επιτεύγματα του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού, γεγονός που επηρέαζε την κοσμοθεωρία τους και ήταν ενδεχόμενο να υιοθετήσουν τον τρόπο ζωής, τις συνήθειες, τα ήθη και τα έθιμα της βυζαντινής κοινωνίας. Η βυζαντινή διπλωματία επιχειρούσε να τους κάνει αφοσιωμένους υποστηρικτές της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Ταυτόχρονα όμως τους χρησιμοποιούσε ως ομήρους σε περίπτωση που οξύνονταν οι σχέσεις ή ξεσπούσε πόλεμος με τη χώρα προέλευσής τους. Το σύστημα αυτό φαίνεται ότι είχε επιτυχία, όχι όμως απόλυτη. Πολλοί από αυτούς τους επισκέπτες, επιστρέφοντας στην πατρίδα τους, γίνονταν συχνά αδυσώπητοι εχθροί του Βυζαντίου.²⁷

Σημεία και τέρατα!

Η επίσημη ακρόαση των ξένων διπλωματών στην αίθουσα του θρόνου του βυζαντινού αυτοκράτορα ήταν γεγονός γεμάτο εκπλήξεις. Ο Λιουιπράνδος από την Κρεμόνα (920-972), που επισκέφθηκε την Κωνσταντινούπολη ως απεσταλμένος του βασιλιά των Λογγοβάρδων Βερεγγάριου, περιγράφει την εμπειρία που είχε στο παλάτι: μπροστά στον θρόνο του αυτοκράτορα ορθωνόταν ένα ορειχάλκινο επιχρυσωμένο δέντρο, πάνω στο οποίο κελαηδούσαν και φτερούγιζαν μηχανικά χρυσά πουλιά. Στα δυο άκρα του θρόνου βρίσκονταν χρυσοί λέοντες, οι οποίοι κουνούσαν τις ουρές τους και έβγαζαν βρυκηθμούς. Ο Λιουιπράνδος υποκλίθηκε, σύμφωνα με το έθιμο, και, όταν σήκωσε το κεφάλι του, είδε, προς μεγάλη του έκπληξη, ότι ο βασιλιάς είχε ανυψωθεί μέχρι την οροφή και φορούσε άλλη, επίσης πλούσια ενδυμασία. Έτσι ο αυτοκράτορας έκανε επίδειξη της λάμψης και της μεγαλοπρέπειας του Βυζαντίου και υπογράμμιζε τη μεγάλη απόσταση που τον χώριζε από τους ξένους που τον επισκέπτονταν.²⁸

Διπλωματία και... τουρισμός

Πολλές φορές, οι πρέσβεις που επισκέπτονταν την Κωνσταντινούπολη ενεργούσαν και ως κατάσκοποι. Οι Βυζαντινοί τούς συμπεριφέρονταν με ευγένεια και απλοχεριά, όχι όμως με τον ίδιο τρόπο σε όλους. Αν τα κράτη των πρεσβευτών απείχαν πολύ από το Βυζάντιο, τους επιτρεπόταν να επισκέπτονται όποιο μέρος ήθελαν και να τους δίνονται απαντήσεις σε κάθε ερώτησή τους. Το ίδιο γινόταν και με απεσταλμένους κρατών που ήταν κοντά στο Βυζάντιο αλλά δεν είχαν μεγάλη δύναμη. Αν όμως επρόκειτο για απεσταλμένους ισχυρών γειτονικών χωρών,

απαγορευόταν να τους δείχνουν τον πλούτο της πόλης και τις όμορφες βυζαντινές αρχόντισσες. Αντίθετα, τους πήγαιναν να δουν τα ισχυρά τείχη, τα πολυάριθμα στρατιωτικά τμήματα και τον βαρύ οπλισμό τους. Γενικά, τους παρακολουθούσαν στενά και δεν τους άφηναν να πηγαίνουν όπου ήθελαν και να έρχονται σε επαφή με οποιονδήποτε.²⁹

Νόθα... διπλωματία

Οι νόθες κόρες, που αποκτούσαν συχνά οι βυζαντινοί αυτοκράτορες, αποτελούσαν σε πολλές περιπτώσεις σημαντικά μέσα διπλωματικών χειρισμών, αφού μπορούσαν να τις παντρέψουν με ενοχλητικούς ξένους ηγεμόνες. Ο Μιχαήλ Η΄ απομάκρυνε με επιτυχία τις νόθες κόρες του, παντρεύοντας τη μια με τον χάνο της Χρυσής Ορδής των Μογγόλων της Ν. Ρωσίας και την άλλη με τον γιο του χάνου των Μογγόλων της Περσίας. Ο Ανδρόνικος Γ΄ πάντρεψε τη μια νόθα κόρη του με τον αυτοκράτορα της Τραπεζούντας και την άλλη με τον χάνο των Μογγόλων της Χρυσής Ορδής. Ειδικά οι Μογγόλοι, και γενικότερα οι Ασιάτες, κολακεύονταν να συγγενεύουν, έστω και με αυτόν τον τρόπο, με τους βυζαντινούς αυτοκράτορες.³⁰

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ

Η προσωπικότητα αναμφισβήτητα επηρεάζει τις ιστορικές εξελίξεις ενός τόπου. Οι γνώμες διίστανται μόνο στο κατά πόσον ο ρόλος της είναι πρωταγωνιστικός ή δευτερεύων, αν είναι σε θέση δηλαδή να συμβάλει καθοριστικά στα μεγάλα ιστορικά γεγονότα ή απλώς τα επιβραδύνει ή τα επισπεύδει. Έχει παρατηρηθεί ότι, όταν ένας ηγέτης εναρμονίζει τις ενέργειές του με τις ανάγκες της κοινωνίας που υπηρετεί, και συνάμα φροντίζει αυτές να είναι μέσα στο πλαίσιο των δυνατοτήτων που του παρέχει η εποχή του, προσφέρει μεγάλη υπηρεσία στον τόπο του. Σε αντίθετη περίπτωση τον ζημιώνει λίγο ή πολύ. Αυτό μπορεί να το επιβεβαιώσει κανείς με μια απλή αναδρομή στην ελληνική αλλά και στην παγκόσμια ιστορία. Θα διαπιστώσει δηλαδή ότι σχεδόν όλα τα μεγάλα έργα στους διάφορους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας επιτεύχθηκαν σε περιόδους που την εξουσία ασκούσαν χαρισματικοί ηγέτες. Αντίθετα, όλες οι μεγάλες καταστροφές έπληξαν τις διάφορες κοινωνίες σε περιόδους που τα ηνία της εξουσίας είχαν, κατά κανόνα, ασήμαντοι και ανίκανοι άνδρες.

Το Βυζάντιο, στη χιλιόχρονη παρουσία του στο διεθνές ιστορικό προσκήνιο, είχε την τύχη να αναδείξει σημαντικές προσωπικότητες στην πολιτική, στην πολιτιστική, στη στρατιωτική και στη θρησκευτική ζωή.

Από τους αυτοκράτορες που είχαν στα χέρια τους τη διακυβέρνηση του τόπου ξεχώρισαν ο Ιουστινιανός, που θέλησε να συνενώσει ανατολικό και δυτικό ρωμαϊκό κράτος, ο Ηράκλειος, που με συνεχείς πολέμους εναντίον των Περσών κατόρθωσε να διατηρήσει ανέπαφα τα ανατολικά σύνορα του κράτους, ο Λέων Ίσαυρος, που έκλεισε στους Άραβες τον δρόμο για την κατάκτηση της Ευρώπης, ο Νικηφόρος Φωκάς, που με τις νίκες του στην Ανατολή ενίσχυσε το κύρος του κράτους, ο Βασίλειος Β΄,

που με τις εκστρατείες του απομάκρυνε τον βουλγαρικό κίνδυνο, και, τέλος, ο Μιχαήλ Παλαιολόγος, που πέτυχε μετά τη φραγκική εκτροπή την ανασύσταση του βυζαντινού κράτους, αγωνιζόμενος διπλωματικά και στρατιωτικά σε Ανατολή και Δύση. Το ότι το νέο Βυζάντιο δεν μπόρεσε να επιβιώσει αλλά έπεσε σαν ώριμο φρούτο στα χέρια των Οθωμανών οφειλόταν αποκλειστικά στην ανικανότητα των διαδόχων του, όπως και στη διεθνή συγκυρία.

Στον τομέα των Γραμμάτων ξεχωριστή θέση κατέλαβαν ο πατριάρχης Φώτιος, ο Λέων ο Σοφός, ο Μιχαήλ Ψελλός και ο Γεώργιος Γεμιστός ή Πλήθων.

Στον τομέα των Τεχνών ξεχώρισαν οι μικρασιάτες έλληνες αρχιτέκτονες Ανθέμιος και Ισίδωρος, που σχεδίασαν τον περίφημο ναό της Αγίας Σοφίας.

Στη θρησκευτική ζωή σημαντική ήταν η προσφορά των μεγάλων πατέρων της Εκκλησίας (Μ. Βασιλείου, Γρηγορίου Ναζιανζηνού, Ιωάννου Χρυσοστόμου), όπως και των αδελφών Κύριλλου και Μεθόδιου, που διέδωσαν τον χριστιανισμό στους Σλάβους και παράλληλα διαμόρφωσαν το πρώτο σλαβικό αλφάβητο. Από τους πατριάρχες της Πόλης ξεχώρισαν ο Σέργιος για τη συμβολή του στη νίκη κατά των Αβάρων όταν αυτοί πολιορκήσαν την Πόλη, ο Φώτιος για την εγκύκλιο μόρφωση και το τεράστιο συγγραφικό έργο του και ο Μιχαήλ Κηρουάριος για τις φιλοδοξίες του.

Πολλές από τις παραπάνω προσωπικότητες, που λάμπρυναν με τη ζωή και το έργο τους την ιστορία του Βυζαντίου, περιλαμβάνονται μέσα στις σελίδες που ακολουθούν.

ΆΓΙΟΣ ΙΩΆΝΝΗΣ Ο ΧΡΥΣΌΣΤΟΜΟΣ (ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ, 347-407)

Καλόγριες, εταίρες ή... επίσκοποι;

Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος ήταν ένας δημοφιλής ρήτορας, γιατί οι λόγοι του έθιγαν προβλήματα της κοινωνικής ζωής. Τα βέλη του τα έστρεφε κατά της πολυτέλειας και της ξιπασιάς, που τότε βρίσκονταν στην ημερήσια διάταξη. Ειδικότερα, κεραυνοβολούσε από τον άμβωνα τους κληρικούς που παρέβαιναν τα καθήκοντά τους, τις καλόγριες που φορούσαν τα ευτελή ρούχα τους με τόσο μεγάλη φιλαρέσκεια, ώστε να τις μιμούνται και οι εταίρες, αλλά και τους επισκόπους που έκαναν σπάταλη και ανήθικη ζωή.¹

Και πού να έβλεπε...

Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος κατηγορούσε και τη χρήση σκουλαρικών, λέγοντας ότι οι γυναίκες, αντί να τρυπάνε τα αυτιά τους, πρέπει να προσέχουν την ψυχή τους. Απέρριπτε και τις μπούκλες στην κόμμωση, καθώς επίσης και το βάψιμο του προσώπου. Την πολυτέλεια και τα χρυσοποίκιλτα ενδύματα κατέκρινε κυρίως στον χώρο της Εκκλησίας.²

Η γλώσσα κόκαλα δεν έχει και κόκαλα τσακίζει

Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος καυτηρίαζε και τον ανήθικο τρόπο ζωής της αυλής του Βυζαντίου. Οι υπαινιγμοί του εναντίον της αυτοκράτειρας

Ευδοξίας συνέτειναν στο να εκραγεί η συσσωρευμένη αντιπάθεια σε βάρος του. Ο αυτοκράτορας Αρκάδιος συγκάλεσε σύνοδο και τον καθαίρεσε από τον πατριαρχικό θρόνο. Ωστόσο, ο λαός της Κωνσταντινούπολης στασίασε, δείχνοντας την ευγνωμοσύνη του στον ιεράρχη, γιατί συνεχώς υπερασπιζόταν τους φτωχούς. Έτσι, ο Ιωάννης επανήλθε στον πατριαρχικό θρόνο, λόγω του φόβου που προκάλεσε στην αυλή η αντίδραση του λαού και συνάμα λόγω ενός σεισμού, που θεωρήθηκε από τον λαό θεϊκό σημάδι. Ο ευθύς και χρηστός ιεράρχης όμως δεν έκλεισε το στόμα του, αλλά εξακολούθησε να καυτηριάζει τα κακώς κείμενα. Έτσι, λίγα χρόνια αργότερα η σύνοδος τον καταδίκασε και πάλι. Ακολούθησε η εξορία του και κάθε απόπειρα αντίστασης εκ μέρους του λαού αντιμετωπίστηκε με τη δύναμη του στρατού.³

ΑΛΑΡΙΧΟΣ

(ΒΑΣΙΛΙΑΣ, 370-410)

Πάντα υπάρχουν χειρότερα...

Το 408 ο αρχηγός των Γότθων Αλάρικος πολιορκήσε τη Ρώμη, με αποτέλεσμα να προκληθεί γρήγορα έλλειψη τροφίμων. Η πείνα ήταν τόσο μεγάλη, που παρουσιάστηκαν πολλά φαινόμενα κανιβαλισμού. Υπήρξαν περιπτώσεις γυναικών που σκότωναν τα ίδια τους τα παιδιά για να μην πεθάνουν οι ίδιες από την πείνα. Τότε, οι Ρωμαίοι έστειλαν πρέσβεις στον Αλάρικο για να πετύχουν μια συμφωνία παράδοσης, λέγοντας ότι 1.000.000 Ρωμαίοι είναι έτοιμοι να αντισταθούν. Ο Αλάρικος όμως γέλασε και τους απάντησε: «Όσο πιο πυκνά είναι τα

στάχια, τόσο ευκολότερα θερίζονται». Ύστερα ζήτησε από τους Ρωμαίους να του παραδώσουν όλο το χρυσάφι και το ασήμι της Ρώμης, μαζί με την κινητή περιουσία των πολιτών της. «Και τι θα μας μείνει τότε;» ρώτησαν οι απεσταλμένοι. «Η ζωή σας» απάντησε ο Αλάρικος με περιφρόνηση. Τελικά, η Ρώμη δεν διέφυγε τη λεηλασία και τη σφαγή.⁴

Υγρός τάφος...

Ο Αλάρικος οδήγησε τα στρατεύματά του στη νότια Ιταλία, μέχρι τη Σικελία. Το 410 όμως αρρώστησε και πέθανε στην πόλη Κονστάντσα. Δεκάδες δούλοι, τότε, έκαναν εκτροπή στον ποταμό Βουξέντιο, άνοιξαν στην παλιά κοίτη του ποταμού έναν τάφο και τον έθαψαν εκεί. Ύστερα επανέφεραν τα νερά στην προηγούμενη θέση τους. Οι δούλοι που συμμετείχαν στο έργο της ταφής θανατώθηκαν όλοι, για να μην αποκαλυφθεί ποτέ το μυστικό του τάφου...⁵

ΑΛ΄ΕΞΙΟΣ Α΄ ΚΟΜΝΗΝΌΣ
(ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 1081-1118)

Τι φοβερό, τι τρομερό...

Ο Βασιλάκιος ήταν στρατηγός του Βυζαντίου που είχε επαναστατήσει, διεκδικώντας τον θρόνο από τον νόμιμο αυτοκράτορα Νικηφόρο

Βοτανειάτη (1078-1081). Εναντίον του είχε σταλεί ο Αλέξιος Κομνηνός, που οδήγησε τον στρατό του μέχρι την περιοχή του Αξιού, όπου στρατοπέδευσε. Επειδή υποψιάστηκε ότι ο αντίπαλός του θα επιχειρούσε αιφνιδιαστική νυκτερινή επίθεση, διέταξε τους άνδρες του να ανάψουν πυρσούς στο στρατόπεδο και στη συνέχεια να το εγκαταλείψουν, με σκοπό να επιτεθούν στους εχθρούς όταν αυτοί θα ήταν απασχολημένοι με τη λαφυραγώγησή του. Πράγματι, ο Βασιλάκιος επιτέθηκε στη διάρκεια της νύχτας, βρήκε όμως λίγους άοπλους υπηρέτες που είχαν απομείνει στο στρατόπεδο (στη συνέχεια ο Αλέξιος τον αιφνιδίασε και τον νίκησε). Ψάχνοντας τη σκηνή του Αλέξιου, ούρλιαζε οργισμένος: «Πού έχει τρυπώσει αυτός ο τραυλός;». Ωστόσο, ο Αλέξιος δεν ήταν τραυλός· αντίθετα, διακρινόταν για την ευφράδειά του. Μόνο το ρο δυσκολευόταν λίγο να προφέρει...⁶

Αυτοκρατορικές τιμωρίες...

Όταν ο Αλέξιος Κομνηνός μπήκε στην Κωνσταντινούπολη για να πάρει τον θρόνο από τον Νικηφόρο Βοτανειάτη, ο στρατός του όρμησε σαν σε κατεχόμενη χώρα και εδραιώθηκε σε κάθε είδους βάρβαρες πράξεις. Δεν έμεινε κανένας χώρος που να μη λεηλατήθηκε. Από τη μανία των εισβολέων δεν γλίτωσαν ούτε και αυτές οι εκκλησίες. Όταν ο Αλέξιος εδραιώθηκε στον θρόνο, επειδή θεωρούσε τον εαυτό του υπεύθυνο γι' αυτές τις ανόσιες πράξεις, ζήτησε από τον πατριάρχη Κοσμά να τον εξαγνίσει. Μπροστά σε ένα δικαστήριο που το αποτελούσαν ανώτεροι κληρικοί και μοναχοί ο Αλέξιος ταπεινώθηκε ζητώντας συγχώρεση. Η ποινή που του επιβλήθηκε δεν ήταν τιμωρική για το αξίωμά του. Έπρεπε για 40 μέρες να νηστεύει, να προσεύχεται, να θρηνεί για τα αμαρτήματά του και τα βράδια να κοιμάται καταγής, έχοντας μια πέτρα για προσκεφάλι.⁷

Ιερολοχικά...

Ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός, μιμούμενος τον αρχαίο θηβαίο στρατηγό Πελοπίδα, δημιούργησε ένα είδος ιερού λόχου. Ήταν το τάγμα των Αρχοντόπουλων, που το αποτελούσαν 2.000 επιλεγμένοι νέοι, αποκλειστικά γιοι παλιών στρατιωτών. Οι Αρχοντόπουλοι αυτοί στάλθηκαν στη Θράκη το 1089 να αντιμετωπίσουν τους Πατινάκες, αλλά πτῆθηκαν και σχεδόν εξολοθρεύτηκαν. Πολύ αργότερα (1821) ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, ως αρχηγός της Ελληνικής Επανάστασης, δημιούργησε και αυτός Ιερό Λόχο στη Φωξάνη. Ο νέοι ιερολοχίτες έπεσαν στη μάχη που έγινε στο Δραγατσάνι λίγους μήνες αργότερα.⁸

Ιστορικές... πλαστογραφίες

Οι Λατίνοι, προκειμένου να εξευτελίσουν τον βυζαντινό αυτοκράτορα Αλέξιο Κομνηνό, αλλά και να δικαιολογήσουν το ανοσιούργημα της μετέπειτα (1204) κατάληψης της Κωνσταντινούπολης, πλαστογράφησαν κάποια επιστολή που δήθεν έστειλε ο Αλέξιος στον κόμη της Φλάνδρας Ροβέρτο λίγο πριν από την πρώτη σταυροφορία. Σε αυτήν, όπως υποστηρίζουν, ζητούσε από τους Δυτικούς να τον βοηθήσουν εναντίον των Τούρκων και τους υποσχόταν το στέμμα. Πιο συγκεκριμένα, μεταξύ άλλων, στην πλαστογραφημένη επιστολή περιλαμβάνόταν και η εξής φράση: «Η απώλεια του στέμματος είναι κακόν μικρόν συγκρινομένη προς το όνειδος του να ίδωμεν το κράτος καθυποβαλλόμενον εις τον νόμον του Μωάμεθ».⁹

Κατόπιν εορτής...

Ο αυτοκράτορας Αλέξιος Α΄ Κομνηνός είχε τρεις γιους και τέσσερις κόρες. Από τους γιους μεγαλύτερος ήταν ο Ιωάννης και από τις κόρες η Άννα, που είχε παντρευτεί τον Νικηφόρο Βρυέννιο. Σύμφωνα με τους βυζαντινούς νόμους, ο θρόνος από τον πατέρα πήγαινε στον πρωτότοκο γιο. Στις κόρες ή στις συζύγους πήγαινε μόνο αν δεν υπήρχαν άρρενες διάδοχοι ή αν ήταν ανήλικοι. Η σύζυγος του Αλεξίου Ειρήνη, επειδή ήθελε να ανεβάσει στον θρόνο την κόρη της Άννα, συκοφαντούσε συνεχώς τον γιο της Ιωάννη και παράλληλα επαινούσε τον γαμπρό της Βρυέννιο. Ο Αλέξιος, όσο και αν συμπαθούσε την κόρη του (ακόμα και τον τίτλο του καίσαρα της είχε δώσει), αρνιόταν κατηγορηματικά να τη κρίνει διάδοχο. Όταν πια ο αυτοκράτορας βρισκόταν στα τελευταία του, ο Ιωάννης μπήκε κρυφά στον βασιλικό κοιτώνα και του πήρε το βασιλικό δαχτυλίδι-σφραγίδα. Αμέσως μετά ανακηρύχθηκε από φίλους του αυτοκράτορας. Μόλις η μητέρα του Ειρήνη έμαθε τι συνέβη, μπήκε σαν λέαινα στον κοιτώνα και μπροστά στον Αλέξιο, που ψυχορραγούσε, άρχισε να κραυγάζει ότι ο γιος της έκλεψε το δαχτυλίδι και ζητούσε την τιμωρία του. Ο Αλέξιος αρκέστηκε να χαμογελάσει, πριν ξεψυχήσει.¹⁰

Τρεις το λάδι, τρεις το ξίδι, έξι το λαδόξιδο!

Το χρυσό βυζαντινό νόμισμα ήταν μέχρι τον 11ο αιώνα το ισχυρότερο και πιο αξιόπιστο νόμισμα του κόσμου και κυριαρχούσε στις παγκόσμιες αγορές. Όμως ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός, αντιμετωπίζοντας μεγάλο

οικονομικό πρόβλημα, λόγω των υπέρογκων πολεμικών δαπανών από τους αγώνες του, προχώρησε σε δραστική μείωση της αξίας του. Έτσι, το χρυσό νόμισμα αντικαταστάθηκε από νόμισμα μείγματος χαλκού και χρυσού ή αργύρου και χρυσού. Το νέο νόμισμα ήταν ίσο με το ένα τρίτο της αξίας του παλαιού (υποτίμηση κατά περίπου 66%). Ωστόσο, ο αυτοκράτορας απαιτούσε οι υπόχρεοι σε φορολόγηση να καταβάλλουν τους φόρους με βάση το παλαιό ανόθευτο νόμισμα!¹¹

Νέος Τειρεσίας...

Το 1087 ο Αλέξιος Κομνηνός αποφάσισε να επιτεθεί εναντίον των Σκυθών (Πατσινακών), που λεηλατούσαν βυζαντινά εδάφη κοντά στον Δούναβη. Ωστόσο, οι Σκύθες ήταν πολύ περισσότεροι και οι πιθανότητες νίκης εναντίον τους πολύ λίγες. Ενώ ο Αλέξιος προβληματιζόταν αν έπρεπε να δώσει τη μάχη, ένας από τους στρατηγούς του, ο Νικηφόρος Βρυέννιος, του είπε επιγραμματικά: «Να ξέρεις, βασιλιά μου, ότι, αν περάσεις τον Αίμο, θα δοκιμάσεις ποια από τα άλογά σου είναι τα πιο γρήγορα», εννοώντας ότι η ήττα ήταν αναπόφευκτη και όλοι θα έτρεχαν όσο πιο γρήγορα μπορούσαν για να σωθούν. Ο Νικηφόρος Βρυέννιος, επειδή είχε στασιάσει εναντίον του προηγούμενου αυτοκράτορα, του Νικηφόρου Βοτανειάτη, είχε συλληφθεί και είχε τυφλωθεί. Έτσι, τυφλός συμμετείχε στις εκστρατείες και, όπως ο Τειρεσίας, προφήτεψε με επιτυχία το μέλλον του βυζαντινού στρατού στη μάχη αυτή. Η ήττα ήταν συντριπτική και ο αυτοκράτορας με κόπο κατόρθωσε να διασωθεί.¹²

Πολεμικές αγριότητες...

Τον Απρίλιο του 1091 ο Αλέξιος Κομνηνός κατόρθωσε να νικήσει κατά κράτος τους Σκύθες και να συλλάβει χιλιάδες αιχμαλώτους. Ο στρατηγός Συνέσιος, βλέποντας ότι η αναλογία μεταξύ των αιχμαλώτων και των βυζαντινών φρουρών ήταν 30 προς 1, συμβούλεψε τον αυτοκράτορα να θανατώσει πολλούς από τους εχθρούς. Ο Αλέξιος αρνήθηκε, λέγοντας ότι μπορεί να είναι Σκύθες, ωστόσο είναι κι αυτοί άνθρωποι, και διέταξε να φρουρούνται με μεγαλύτερη προσοχή. Για αδιευκρίνιστους όμως λόγους οι βυζαντινοί στρατιώτες, σε μια στιγμή υστερίας, σκότωσαν όλους σχεδόν τους αιχμαλώτους. Ο αυτοκράτορας το επόμενο πρωί εγκατέλειψε το στρατόπεδο, μην μπορώντας να αντέξει τη φοβερή μυρωδιά που ανέδιδαν τα πτώματα χιλιάδων ανθρώπων...¹³

Η ασπίδα του ήλιου

Ο Αλέξιος Κομνηνός, για να αντιμετωπίσει την επιθετικότητα του Τζαχά, εμίρη της Σμύρνης, έστειλε τον Ιωάννη Δούκα για να ανακαταλάβει το νησί της Λέσβου. Επί τρεις μήνες ο Δούκας έδινε μάχες με τους εχθρούς, από την ανατολή ως τη δύση του ήλιου, χωρίς να κατορθώνει κάτι σημαντικό. Ο Αλέξιος παραξενεύτηκε για τη μεγάλη καθυστέρηση και ρώτησε ποια ώρα της μέρας γίνονταν οι συγκρούσεις και από ποιο σημείο του ορίζοντα μάχονταν τα αντίπαλα στρατεύματα. Τότε τον πληροφόρησαν ότι οι μάχες άρχιζαν με την ανατολή του ήλιου και τα βυζαντινά στρατεύματα βρίσκονταν από τη μεριά της δύσης. Κατάλαβε, τότε, ο αυτοκράτορας ότι ο ήλιος θάμπωνε τους Βυζαντινούς και έδωσε εντολή να μάχονται μετά το μεσημέρι. Όταν η εντολή του εκτελέστηκε, ο ήλιος και η σκόνη της μάχης τύφλωσαν τους αντιπάλους και ο Δούκας στέφθηκε νικητής...¹⁴

Θαύματα και εγκαύματα...

Το 1098, στη διάρκεια της πρώτης σταυροφορίας, οι σταυροφόροι βρέθηκαν σε δύσκολη θέση αντιμετωπίζοντας μια μεγάλη τουρκική στρατιά κοντά στην Αντιόχεια. Τότε ένας ιερωμένος από τη Μασσαλία, ο Πέτρος Βαρθολομαίος, για να ενισχύσει το θάρρος των σταυροφόρων, ισχυρίστηκε ότι είχε ανακαλύψει το δόρυ με το οποίο οι Ρωμαίοι είχαν τρυπήσει το πλευρό του Χριστού και κραδαίνοντάς το σαν λάβαρο οδήγησε τους στρατιώτες στη μάχη. Μολονότι οι σταυροφόροι νίκησαν, ο Πέτρος κατηγορήθηκε για απάτη και υποχρεώθηκε να αποδείξει την αθωότητά του βαδίζοντας μέσα σε φλεγόμενα δεμάτια ξύλων. Πράγματι πέρασε μέσα από τη φωτιά και, φαινομενικά, δεν έπαθε τίποτε. Την επόμενη όμως ημέρα πέθανε μάλλον από τα εγκαύματα ή από καρδιακή εμβολή, που προκλήθηκε από το παράτολμο εγχείρημά του.¹⁵

Πας προφήτης μετά Χριστόν...

Την εποχή που βασίλευε ο Αλέξιος Κομνηνός οι αστρολόγοι συνήθιζαν να κάνουν τους προφήτες και κάποιες φορές έβγαιναν αληθινοί. Ένας από αυτούς, που λεγόταν Κατανάγκης και ζούσε στην Αθήνα, έφτασε στην Κωνσταντινούπολη και απέκτησε μεγάλη φήμη για τις μαντικές του ικανότητες. Όταν του ζήτησαν να προβλέψει πότε θα πεθάνει ο αυτοκράτορας, έκανε τους υπολογισμούς του και όρισε κάποια ημερομηνία, αλλά αστόχησε στην πρόγνωσή του. Τις ημέρες όμως εκείνες συνέπεσε να αρρωστήσει και να πεθάνει το λιοντάρι που ζούσε

στο παλάτι, με αποτέλεσμα να θεωρήσουν πολλοί ότι βγήκε κατά κάποιον τρόπο αληθινή η προφητεία του Κατανάγκη. Ύστερα από καιρό προφήτεψε πάλι τον θάνατο του Αλέξιου, αλλά πάλι διαψεύστηκε. Την ημέρα όμως που είχε ορίσει ο μάντης πέθανε η Άννα, η μητέρα του αυτοκράτορα. Από ό,τι φαίνεται, ο Κατανάγκης δεν επιχείρησε από τότε νέα προφητεία για τον θάνατο του Αλέξιου...¹⁶

ΑΛΕΞΙΟΣ Γ΄ ΑΓΓΕΛΟΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 1195-1203)

Ψάρι στο βουνό και θάλασσα σπαρμένη!

Ο αυτοκράτορας Αλέξιος Γ΄ Άγγελος ήταν ανίκανος αλλά και εντελώς αδιάφορος στα ζητήματα της διακυβέρνησης του κράτους. Η αδιαφορία του αυτή περιγράφεται με ακραίο τρόπο και σαρκασμό από τον σύγχρονό του ιστορικό Νικήτα Χωνιάτη. Γράφει λοιπόν ο Χωνιάτης ότι, όταν η αυτοκρατορική γραμματεία παρουσίαζε κάποιο έγγραφο για υπογραφή στον αυτοκράτορα, εκείνος το υπέγραφε χωρίς να ελέγξει το περιεχόμενό του. Έτσι, ακόμα και αν κανείς ζητούσε να πλεύσει στα βουνά ή να καλλιεργήσει τη θάλασσα ή να μεταφερθούν τα βουνά στη μέση του πελάγου ή να τοποθετηθεί ο Άθως πάνω στον Όλυμπο, ο αυτοκράτορας συμφωνούσε, υπογράφοντας το σχετικό έγγραφο.¹⁷

Γερμανικές αποζημιώσεις...

Ο βυζαντινός αυτοκράτορας Ισαάκιος Β΄ Άγγελος πάντρεψε την κόρη του Ειρήνη με τον Φίλιππο Σουηβό, αδελφό του αυτοκράτορα της Γερμανίας Ερρίκου ΣΤ΄. Όταν τον εκθρόνισε ο αδελφός του Αλέξιος Γ΄, ο Ερρίκος, που μισούσε τους Βυζαντινούς, παρουσιάστηκε ως εκδικητής και απαιτούσε από τον Αλέξιο χρήματα. Αρχικά ζήτησε 5.000 λίτρες χρυσού (περίπου 2.500 κιλά). Ο Αλέξιος από φόβο δέχτηκε και άρχισε να συγκεντρώνει τα χρήματα. Θεώρησε μάλιστα επιτυχία του το ότι τον έπεισε να περιοριστεί στις 1.600 λίτρες. Για να συγκεντρώσει τα χρήματα, αναγκάστηκε να επιβάλει ειδικό φόρο. (Οι Βυζαντινοί τον ονόμασαν ειρωνικά «αλαμανικό», γιατί αποκαλούσαν τους Γερμανούς Αλαμανούς.) Επειδή όμως ο φόρος αυτός δεν απέδωσε πολλά, αναγκάστηκε να συλήσει τους τάφους των προηγούμενων αυτοκρατόρων και να πάρει τα πολύτιμα αντικείμενα που βρήκε σε αυτούς.¹⁸

ΑΛΕΞΙΟΣ Ε΄ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 1204)

Μουρτζουφλιές

Τον Ιανουάριο του 1204 ο λαός της Πόλης επαναστάτησε εναντίον των ανίκανων αυτοκρατόρων Ισαάκιου Β΄ και Αλέξιου Δ΄. Οι επαναστάτες συγκεντρώθηκαν στην Αγία Σοφία και απαίτησαν από τη σύγκλητο να εκλέξει κάποιον ικανό για αυτοκράτορα, ώστε να διώξει τους σταυροφόρους, που η συμπεριφορά τους συνεχώς εκτραχυνόταν.

Επειδή όμως η περίσταση ήταν δύσκολη, κανείς από τους εκλεκτούς δεν ήθελε τον θρόνο. Όταν, για παράδειγμα, οι συγκλητικοί κατέληξαν στον Κωνσταντίνο Ραδινό, αυτός όχι μόνο αρνήθηκε αλλά και έσπευσε να γίνει μοναχός. Για τρεις μέρες παιζόταν το παιχνίδι της εκλογής. Τελικά, το στέμμα δέχτηκε ο ανδρείος Νικόλαος Καναβός. Εμφανίστηκε τότε απρόσμενα ο Αλέξιος Δούκας Μούρτζουφλος, σκότωσε τον εκλεγμένο και στέφθηκε ο ίδιος αυτοκράτορας ως Αλέξιος Ε΄ από τον πατριάρχη Ιωάννη Καματηρό.¹⁹

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Α΄ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 491-518)

Μαυρομάτης ή ασπρομάτης;

Ο Αναστάσιος Α΄ πήρε τον αυτοκρατορικό θρόνο μετά τον θάνατο του Ζήνωνος. Ο αυτοκράτορας αυτός είχε μια περίεργη ιδιομορφία: το χρώμα των ματιών του δεν ήταν ίδιο, αλλά η δεξιά κόρη του είχε χρώμα μαύρο και η αριστερή ήταν ανοιχτόχρωμη. Έτσι, πήρε την επωνυμία «Δίκορος».²⁰

Εις το πυρ το εξώτερον...

Μια από τις πρώτες ενέργειες του αυτοκράτορα Αναστασίου Α΄ ήταν η

κατάργηση ενός δυσβάσταχτου φόρου που είχε την ονομασία «χρυσάργυρον». Τον φόρο αυτόν κατέβαλλαν όλοι οι υπήκοοι του Βυζαντίου, ακόμα και οι πιο φτωχοί, οι απελεύθεροι, οι πόρνες, μέχρι και οι επαίτες. Ο φόρος αυτός ήταν κεφαλικός, δηλαδή υπολογιζόταν ανάλογα με τα «κεφάλια» της οικογένειας που είχε κάποιος αλλά και με τα κεφάλια των ζώων που ήταν στην κατοχή του. Για κάθε άνθρωπο, άλογο, μουλάρι ή βόδι ο φόρος ήταν ένα ασημένιο νόμισμα, ενώ για κάθε γαίδαρο και σκύλο ο φόρος περιοριζόταν σε έξι φόλεις. Ο Αναστάσιος κατήργησε τον άδικο αυτό φόρο, καίγοντας τα σχετικά φορολογικά κατάστιχα στον ιππόδρομο, μπροστά στα μάτια του λαού της Πόλης.²¹

Με το μαλακό!

Το 512 οι ορθόδοξοι της Πόλης άρχισαν σκληρό αγώνα εναντίον των αιρετικών. Ο αυτοκράτορας Αναστάσιος, αν και προσπαθούσε να καθησυχάσει τα πνεύματα, έγινε στόχος. Στις αρχές Νοεμβρίου έγινε μεγάλη συγκέντρωση στον ιππόδρομο και τα πλήθη, στη συνέχεια, άρχισαν να γυρνούν στους δρόμους και να καταστρέφουν τα αυτοκρατορικά αγάλματα. Ο αυτοκράτορας, βλέποντας ότι οι ταραχοποιοί εξελίσσονταν σε επαναστάτες, αποφάσισε να τους αντιμετωπίσει. Πήγε λοιπόν στον ιππόδρομο και μπροστά σε 20.000 λαού, αφού έβγαλε το στέμμα και τον αυτοκρατορικό χιτώνα και τα τοποθέτησε σε ένα κάθισμα, φώναξε στο πλήθος ότι ήταν έτοιμος να καταθέσει και την εξουσία, αν του όριζαν τον διάδοχό του. Πρόσθεσε όμως με φωνή που έτρεμε και δακρυσμένος ότι, αν τον άφηναν να συνεχίσει, δεν θα τους στενοχωρούσε ποτέ. Ο τρόπος της ομιλίας του, το όμορφο παράστημά του και τα γηρατειά έκαναν το πλήθος σταδιακά να σιγήσει.²²

Χρήμα με το τσουβάλι

Ο αυτοκράτορας Αναστάσιος Α΄ ήταν τόσο συνετός και οικονόμος, ώστε άφησε, όταν πέθανε, γεμάτα τα δημόσια ταμεία. Πιο συγκεκριμένα, λέγεται ότι τα χρήματα που άφησε έφταναν το απίστευτο ποσό των 3.200 κεντηναρίων. Το κεντηνάριο (72 λίτρες χρυσάφι) αντιστοιχούσε σε περίπου 15.000 σημερινές λίρες Αγγλίας. Κατά συνέπεια, οι 3.200 ισοδυναμούσαν με $3.200 \times 15.000 = 48.000.000$ λίρες. Τα χρήματα αυτά, σύμφωνα με πολλούς, μπορούσαν να καλύψουν τις ανάγκες του κράτους για 100 χρόνια. Ο Ιουστίνος, που τον διαδέχτηκε, κατόρθωσε, αν και εισέπραξε με παράνομα μέσα περίπου άλλα τόσα χρήματα, να αδειάσει εντελώς τα δημόσια ταμεία. Με άλλα λόγια, μέσα στα εννέα χρόνια που έμεινε στον θρόνο σπατάλησε με τη βοήθεια και του ανεψιού του και διαδόχου του Ιουστινιανού σχεδόν 100.000.000 σημερινές αγγλικές λίρες.²³

Το πεπρωμένον φυγείν αδύνατον

Ο Αναστάσιος είχε λάβει κάποιον χρησμό σύμφωνα με τον οποίο ο θάνατός του θα προκαλούνταν από κεραυνό. Έχτισε λοιπόν ένα οικοδόμημα, το λεγόμενο «Θολωτό», και σπάνια έβγαινε από αυτό. Κάποτε, όταν ξέσπασε θύελλα με φοβερές βροντές και αστραπές, ο Αναστάσιος έντρομος έτρεχε από αίθουσα σε αίθουσα ζητώντας καταφύγιο, μολονότι οι κεραυνοί δεν έφταναν, φυσικά, μέσα στο κτίριο. Παρ' όλα αυτά, την ίδια μέρα τον βρήκαν νεκρό σε κάποιον βασιλικό

κοιτώνα.²⁴

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Β΄ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 713-715)

Προτίμησε το μοναστήρι από τον θρόνο

Το 715 τα βυζαντινά στρατεύματα της Ανατολής επαναστάτησαν εναντίον του αυτοκράτορα Αναστασίου Β΄ και ανακήρυξαν νέο αυτοκράτορα, σχεδόν στην τύχη, έναν απλό φοροεισπράκτορα, τον Θεοδόσιο. Μόλις ο Θεοδόσιος πληροφορήθηκε το γεγονός, έφυγε στα βουνά, γιατί δεν ήθελε με κανέναν τρόπο τον αυτοκρατορικό θρόνο. Τον βρήκαν όμως και, με την απειλή των όπλων, τον ανάγκασαν να έρθει μαζί τους στην Κωνσταντινούπολη, όπου, αφού εκθρόνισαν τον Αναστάσιο, τον έστεψαν βασιλιά ως Θεοδόσιο Γ΄. Όταν, δύο χρόνια αργότερα, επαναστάτησαν ξανά τα στρατεύματα και ανακήρυξαν αυτοκράτορα τον Λέοντα Ίσαυρο, ο Θεοδόσιος προσφέρθηκε να παραιτηθεί, με τον όρο να μη βλάψουν τον ίδιο και τον γιο του. Έτσι, αφού το αίτημά του έγινε δεκτό, εγκατέλειψε με χαρά τον θρόνο και κλείστηκε σε μοναστήρι.²⁵

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ Α΄ ΚΟΜΝΗΝΟΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 1183-1185)

Ωραίος και αδίστακτος

Ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός, εξάδελφος του Μανουήλ, ήταν άτομο γεμάτο αντιθέσεις. Ήταν ωραίος, με αρρενωπό ύφος, πελώριο σώμα και αθλητικούς μυς. Φρόντιζε σε όλη του τη ζωή να γυμνάζεται και να είναι εγκρατής. Πολλές φορές, το δείπνο του ήταν ξερό ψωμί και νερό. Για να φάει αγριογούρουνο ή ζαρκάδι, έπρεπε να το έχει πιάσει μόνος του και να το έχει μαγειρέψει ο ίδιος. Ήταν άριστος στα όπλα και δεν ήξερε τι σημαίνει φόβος. Εξαιτίας της ομορφιάς και της γενναιότητάς του, αγαπήθηκε παράφορα από τρεις γυναίκες βασιλικής καταγωγής. Ο ίδιος όμως, όταν αποφάσιζε να κάνει κακό, το σχεδίαζε και το εκτελούσε με την ίδια τόλμη και γενναιότητα που έδειχνε όταν έκανε το καλό.²⁶

Εγκλημα και τιμωρία...

Ο Μανουήλ Α΄ Κομνηνός (1143-1180) άφησε διάδοχο τον ανήλικο γιο του Αλέξιο. Ο εξάδελφός του Ανδρόνικος, αφού κατόρθωσε να πάρει ουσιαστικά την εξουσία στα χέρια του και να προκαλέσει γενική σφαγή των Λατίνων της Πόλης, έστεψε τον Αλέξιο αυτοκράτορα. Επειδή οι συνθήκες απαιτούσαν δυναμική διοίκηση, που δεν μπορούσε όμως να ασκήσει ο ανήλικος αυτοκράτορας, στέφθηκε και ο ίδιος συναυτοκράτορας. Για να απαλλαγεί από τη βασίλισσα Μαρία, με την οποία είχε προηγουμένα, την κατηγόρησε για προδοσία, γιατί δήθεν είχε έρθει σε επαφές με τον βασιλιά της Ουγγαρίας. Οι δικαστές, από φόβο και χωρίς να υπάρχουν αποδείξεις για την ενοχή της, την

καταδίκασαν σε θάνατο. Το πιο τρομερό στην περίπτωση αυτή ήταν ότι αναγκάστηκε ο δεκαπεντάχρονος γιος της, ως αυτοκράτορας, να υπογράψει την καταδίκη της μητέρας του. Αργότερα η σύγκλητος καθάίρεσε τον Αλέξιο και ο Ανδρόνικος, χωρίς δίκη φυσικά, τον θανάτωσε.²⁷

Ιστορίες για... αγρίους

Ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός βρισκόταν στα νησιά της Προποντίδας με τη γυναίκα του και μια παλλακίδα του όταν ξεσηκώθηκε εναντίον του ο λαός της Πόλης. Όταν επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη, τον συνέλαβαν, τον έδεσαν με αλυσίδες και τον έσυραν στα πόδια του Ισαάκιου Αγγέλου, που εντωμεταξύ είχε πάρει τον θρόνο. Αυτός τον παρέδωσε στον όχλο για να τον θανατώσει όπως ήθελε. Ο Ανδρόνικος τράβηξε τα πάνδεινα. Πρώτα του ξερίζωσαν τα δόντια, μετά του έβγαλαν το ένα μάτι. Ακολούθως, αφού του έκοψαν και τα δύο χέρια, τον κάθισαν σε μια καμήλα και τον γυρνούσαν στους δρόμους της Πόλης. Τελικά τον κρέμασαν από τα πόδια ανάμεσα σε δύο κολόνες, πάνω στις οποίες ήταν φτιαγμένες με χαλκό μια λύκαινα και μια ύαινα.²⁸

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ Β΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 1282-1328)

Αυτοκρατορικές... επιδόσεις

Ο Ανδρόνικος Β΄ ήταν πολύ ευσεβής αυτοκράτορας, αγαπούσε τη θεολογία και τη φιλοσοφία, ενώ παράλληλα προστάτευε τις επιστήμες και τις τέχνες. Κοντά στην ευγένεια και στην καλλιέργειά του όμως ήταν υπερβολικά αποδοτικός και ως εραστής. Οι σεξουαλικές του επιδόσεις ήταν ανεξέλεγκτες και είχε τουλάχιστον δύο παράνομα παιδιά. Η σύζυγός του Ειρήνη τον κατηγορούσε, σύμφωνα με τον Γρηγορά, πως συμπεριφερόταν σαν γερο-τράγος όταν συνευρισκόταν μαζί της.²⁹

Κρίμα το κοριτσάκι, κρίμα...

Ο ηγεμόνας των Σέρβων Μιλιούτιν είχε ζητήσει να του δοθεί γυναίκα κάποια βυζαντινή πριγκίπισσα, με αντάλλαγμα τη διατήρηση της ειρήνης. Ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος Β΄ προσπάθησε να πείσει την αδελφή του Ευδοκία να τον παντρευτεί, αλλά αυτή αρνήθηκε κατηγορηματικά. Τελικά, πρόσφερε στον σέρβο ηγέτη την κόρη του Σιμωνίδα, που ήταν μόλις 5 ετών. Πολλοί Βυζαντινοί τον κατηγορήσαν για τον γάμο αυτό, με δεδομένο ότι ο Μιλιούτιν ζούσε έκλυτο βίο, ήταν πάνω από 50 ετών και είχε παντρευτεί αρκετές φορές πριν. Η μητέρα της νύφης και αυτοκράτειρα ήταν αντίθετη με την επιλογή του συζύγου της. Ο γάμος τελικά έγινε στη Θεσσαλονίκη (1299) και ήταν η τελευταία φορά που εμφανίστηκε μαζί το βυζαντινό αυτοκρατορικό ζεύγος...³⁰

ΒΑΛΔΟΥΪΝΟΣ

(ΛΑΤΙΝΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ, 1217-1273)

Πείσμα, όχι αστεία!

Στη διάρκεια της Λατινοκρατίας, ο Βαλδουίνος (της Φλάνδρας), που διαδέχτηκε στον θρόνο της Κωνσταντινούπολης τον λατίνο Ιωάννη Βρυέννιο, βρέθηκε σε δύσκολη θέση, καθώς Έλληνες και Βούλγαροι συμμαχήσαν και ετοιμάζονταν να επιτεθούν. Έχοντας φτάσει σε απόγνωση, ταξίδεψε στην Ευρώπη, όπου πίστευε ότι θα έβρισκε βοήθεια. Επειδή γνώριζε ότι τίποτα δεν γινόταν χωρίς αντάλλαγμα, συγκέντρωσε και πήρε μαζί του διάφορους θησαυρούς από τους ναούς της Πόλης, καθώς και πολλά λείψανα αγίων της Εκκλησίας. Πρόθυμοι για την αγορά αυτών των θησαυρών βρέθηκαν στο Παρίσι, και έτσι ο Βαλδουίνος επέστρεψε το 1240 στην Κωνσταντινούπολη με σημαντικές ενισχύσεις. Όταν όμως κάποτε τα χρήματα τέλειωσαν, υποχρεώθηκε να επισκεφθεί και πάλι τους ισχυρούς βασιλιάδες της Ευρώπης, αλλά, όταν το σχέδιο απέτυχε, αναγκάστηκε να ικετέψει τους σελτζούκους Τούρκους. Για να κόψει νόμισμα, υποχρεώθηκε να αφαιρέσει το μολύβι από τις στέγες των ναών της Πόλης. Τόση ήταν η φιλαρχία του, ώστε, για να βρει χρήματα, έφτασε να δώσει ως εγγύηση τον ίδιο τον γιο του στους Βενετούς.³¹

ΒΑΡΔΑΣ
(ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΣ, 9ΟΣ ΑΙ.)

Καισαρικές... τομές

Ο καίσαρας Βάρδας ήταν φίλαρχος και αυταρχικός. Ήθελε πάντα να γίνεται το δικό του και αγνοούσε ακόμα και τον ανεψιό του, αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ' (842-867). Όταν κάποτε μαζί με τον ανεψιό του στρατοπέδευαν στην περιοχή των Κήπων, πολλοί αξιωματικοί οργάνωσαν συνωμοσία εναντίον του. Για να απομακρύνουν τη φρουρά του, διοργάνωσαν ιππικούς αγώνες και κάποια στιγμή όρμησαν στη σκηνή του και τον κατακρεούργησαν. Με δυσκολία σώθηκε από τα χέρια τους και ο ίδιος ο αυτοκράτορας. Οι συνωμότες έκοψαν τα γεννητικά όργανα του Βάρδα και, αφού τα κρέμασαν σε ένα κοντάρι, τα περιέφεραν στο στρατόπεδο κραυγάζοντας.³²

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α'

(ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 867-886)

Σεισμομαντείες...

Κάποτε στην Πόλη έγινε σεισμός και έπεσε ένα άγαλμα που ήταν στημένο πάνω σ' έναν κίονα κοντά στην εκκλησία της Αγίας Άννας. Η περιοχή είχε την επωνυμία «Το Δεύτερον». Όταν ρωτήθηκε ο Λέων ο Φιλόσοφος σχετικά με το συμβάν, δήλωσε με σιγουριά ότι θα θανατωθεί ο δεύτερος στην ιεραρχία μετά τον αυτοκράτορα, δηλαδή ο καίσαρ

Βάρδας, και ότι διάδοχός του θα είναι ο Βασίλειος, τον οποίο ο Βάρδας μισούσε πολύ. Τελικά, η πρόβλεψη επαληθεύτηκε...³³

Περί αετού σκιάς...

Κάποτε, τον καιρό του θερισμού, οι γονείς του Βασιλείου Α΄, που ήταν ακόμη μικρό παιδί, βρίσκονταν στα χωράφια, παρακολουθώντας τους εργάτες που θερίζαν. Τότε λένε ότι, ενώ οι γονείς του ήταν απασχολημένοι με τον θερισμό, ένας μεγάλος αϊτός κατέβηκε και στάθηκε πάνω από το παιδί που κοιμόταν, κάνοντας παχιά σκιά με τα φτερά του. Όταν η μητέρα του Βασιλείου αντιλήφθηκε τι είχε συμβεί, φοβήθηκε μήπως ο αϊτός κάνει κακό στο παιδί και τον έδιωξε πετώντας του μια πέτρα. Ο αϊτός όμως ξανακατέβηκε και πρόσφερε πάλι τις φτερούγες του, κάνοντας σκιά στο μικρό παιδί. Η μητέρα του αντέδρασε με τον ίδιο τρόπο και το παράξενο φαινόμενο επαναλήφθηκε για τρίτη φορά. Ήταν ένα γεγονός που ερμηνεύτηκε ως θεία ένδειξη για τον ρόλο που επρόκειτο να παίξει ο Βασίλειος στην ιστορία του Βυζαντίου.³⁴

Ελληνοβουλγαρικές αψιμαχίες...

Κάποτε ο μετέπειτα αυτοκράτορας Βασίλειος Α΄, όταν βρισκόταν ακόμη στην υπηρεσία του πατρίκιου Θεόφιλου, παρευρέθηκε σε ένα συμπόσιο, όπου ήταν επίσης παρών ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Γ΄ με την ακολουθία του αλλά και μερικούς Βουλγάρους, που μόλις είχαν φτάσει στην Πόλη από την πατρίδα τους και τους θεωρούσε φίλους του. Οι Βούλγαροι λοιπόν είχαν κάποιον δικό τους που υπερηφανευόταν για τη σωματική

του δύναμη, λέγοντας ότι μέχρι τότε κανείς δεν είχε βρεθεί να τον νικήσει. Ο Θεόφιλος, τότε, πρότεινε στον αυτοκράτορα να δεχτεί την πρόκληση των Βουλγάρων, λέγοντας ότι έχει τον κατάλληλο παλαιστή που θα αντιμετώπιζε τον Βούλγαρο, εννοώντας τον Βασίλειο. Ο αυτοκράτορας πρόσταξε να γίνει η αναμέτρηση και τότε, πολύ γρήγορα, ο Βασίλειος άρπαξε τον βούλγαρο παλαιστή και, κρατώντας τον σφιχτά, τον σήκωσε στον αέρα και τον πέταξε πάνω σ' ένα τραπέζι με τέτοια ευκολία, σαν να ήταν ένα δεμάτι άχυρο. Από εκείνη την ημέρα η φήμη του Βασιλείου εξαπλώθηκε γρήγορα σε όλη την Πόλη.³⁵

Εθελούσιο κέρατο...

Ο Βασίλειος, όταν υπηρετούσε ως παρακοιμώμενος στα ανάκτορα, προσπαθούσε με κάθε τρόπο να γίνει αρεστός στον αδύναμο αυτοκράτορα Μιχαήλ, προκειμένου να εφαρμόσει τα φιλόδοξα σχέδιά του. Έτσι, δεν δίστασε να χωρίσει τη γυναίκα του Μαρία και να πάρει σε δεύτερο γάμο (865) την περίφημη για την ομορφιά της εταίρα, και ερωμένη του αυτοκράτορα, Ευδοκία Ιγγερίνη. Εννοείται ότι και μετά τον γάμο του επέτρεπε στον αυτοκράτορα να συνευρίσκεται με τη σύζυγό του πια. Ο στόχος του να γίνει αυτοκράτορας ήταν πιο σπουδαίος από τη συζυγική τιμή.³⁶

Αλεπούδες και λιοντάρια...

Ο Μιχαήλ Γ' (842-867) είχε ως θαλαμπόλο κάποιον ευνούχο Σλάβο που λεγόταν Δαμιανός. Αυτός πολλές φορές συμβούλευε τον βασιλιά να

παραβλέπει τις προτάσεις του θείου του, Βάρδα, ο οποίος είχε συγκεντρώσει μεγάλο μέρος της βασιλικής εξουσίας στα χέρια του. Όταν αντιλήφθηκε ο Βάρδας και οι φίλοι του τον ρόλο του Δαμιανού, τον συκοφάντησαν στον αυτοκράτορα, με αποτέλεσμα να πετύχουν την απομάκρυνσή του από το παλάτι. Ενώ η θέση χήρευε και ο Βάρδας επιχειρούσε να προωθήσει σε αυτήν κάποιον που ήταν της εμπιστοσύνης του, ο Μιχαήλ έκανε θαλαμνπόλο του τον Βασίλειο. Τον πάντρεψε μάλιστα με μια γυναίκα μοναδικής ομορφιάς και ευγενικής καταγωγής. Τότε, ο Βάρδας, που γνώριζε τις ικανότητες του Βασιλείου, μετάνιωσε πικρά που είχε εισηγηθεί την απομάκρυνση του Δαμιανού, λέγοντας: «Πίστεψα σε άφρονες και απερίσκεπτους ανθρώπους και έτσι, αφού έδωξα από το παλάτι την αλεπού, έφερα στη θέση της το λιοντάρι, για να μας κατασπαράξει και να μας καταβροχθίσει όλους».³⁷

Αυτό θα πει παραδειγματισμός!

Οι Άραβες της Αφρικής, στη διάρκεια της βασιλείας του Βασιλείου Α΄, επιτέθηκαν με τον στόλο τους στα νησιά του Ιονίου, λεηλατώντας και παίρνοντας πολλούς αιχμαλώτους. Τότε στάλθηκε να τους αντιμετωπίσει ο βυζαντινός στόλος, με ναύαρχο τον Νάσαρ, ο οποίος γρήγορα έφτασε στη Μεθώνη με πολλές τριήρεις. Όμως εκεί πολλοί κωπηλάτες εγκατέλειψαν τον στόλο από φόβο προς τον εχθρό. Όταν το έμαθε αυτό ο Βασίλειος, αρχικά πρόσταξε να συλληφθούν όλοι οι λιποτάκτες και να φυλακιστούν. Στη συνέχεια διέταξε να βγουν από τις φυλακές της πρωτεύουσας τριάντα κακούργοι που επρόκειτο να εκτελεστούν, να αλλοιωθούν τα χαρακτηριστικά του προσώπου τους και να διαπομπευθούν στον ιππόδρομο και σε ολόκληρη την Πόλη ως οι λιποτάκτες του στόλου. Έτσι αυτοί, χωρίς μαλλιά και γένια, με καμένα πρόσωπα, δεμένοι πισθάγκωνα και με αλυσίδες στα πόδια, έγιναν

ζωντανό παράδειγμα προς αποφυγήν. Τα πληρώματα του βυζαντινού στόλου, που πληροφορήθηκαν αυτή την «τιμωρία», ζήτησαν αμέσως από τον Νάσαρ να τους οδηγήσει εναντίον του εχθρού.³⁸

Και οι αγγελιαφόροι μπορεί να γίνουν ήρωες...

Την εποχή του Βασιλείου Α΄ περιοχές της Ιταλίας κινδύνευαν από τις επιδρομές των Αράβων, που κυριαρχούσαν στην περιοχή της Καρχηδόνας. Όταν ο εμίρης Σολδάνος πολιορκούσε την Καπύη και το Βενεβέντο, οι πόλεις αυτές ζήτησαν τη βοήθεια του Βυζαντίου. Ο αυτοκράτορας τότε έστειλε στους πολιορκουμένους έναν πρέσβη, με την εντολή να μεταφέρει την είδηση ότι σύντομα θα έφτανε βοήθεια από το Βυζάντιο. Όμως ο απεσταλμένος συνελήφθη από τον Σολδάνο και υποχρεώθηκε να του υποσχεθεί ότι θα έλεγε στους πολιορκουμένους να μην περιμένουν βοήθεια, ώστε να απογοητευτούν και να ανοίξουν τις πύλες στους Άραβες. Ωστόσο, όταν εκείνος βρέθηκε έξω από τα τείχη, ζήτησε να δει τους προύχοντες της πολιορκούμενης πόλης και τους αποκάλυψε την αλήθεια, μολονότι ήξερε καλά ότι θα πλήρωνε τον ηρωισμό του με τη ζωή του. Το μόνο που ζήτησε από τους προύχοντες ήταν να ανταποδώσουν την ευεργεσία στη γυναίκα και στα παιδιά του. Αμέσως μετά έπεσε νεκρός από τα ξίφη των Αράβων.³⁹

Το Ευαγγέλιον εν καμίνω...

Ο αυτοκράτορας Βασίλειος Α΄ προσπάθησε να συνάψει φιλικές σχέσεις με τους Ρώσους προσφέροντάς τους πολλά δώρα, αλλά ταυτόχρονα

έστειλε και εκπροσώπους της Εκκλησίας για να τους εκχριστιανίσει. Όταν αυτοί έφτασαν στη Ρωσία, ο βασιλιάς της τους υποδέχτηκε μαζί με άλλους ευγενείς και πλήθος λαού. Οι απεσταλμένοι από το Βυζάντιο ιερείς διάβασαν από τη Βίβλο διάφορα θαύματα, μεταξύ των οποίων και το θαύμα των τριών παιδών που δεν καίονταν, αν και βρίσκονταν μέσα στη γνωστή κάμινο. Τότε, οι δεισιδαίμονες Ρώσοι απαίτησαν να γίνει ένα παρόμοιο θαύμα για να πιστέψουν, ζήτησαν μάλιστα να ρίξουν στη φωτιά το Ευαγγέλιο που είχαν φέρει μαζί τους οι βυζαντινοί ιερείς. Αυτοί τότε, αφού προσευχήθηκαν, έριξαν το Ευαγγέλιο στη φωτιά και, έπειτα από ώρες, αυτό βρέθηκε να είναι ανέπαφο. Έτσι, οι Ρώσοι άρχισαν να βαπτίζονται ομαδικά.⁴⁰

Ο θάνατος του Βασιλείου Α΄

Σε κάποιο κυνήγι ο Βασίλειος Α΄ καταδίωξε ένα τεράστιο ελάφι με μεγάλα κέρατα. Την στιγμή όμως που είχε σηκώσει το ξίφος για να σκοτώσει το ελάφι, εκείνο στράφηκε εναντίον του και τον χτύπησε με τα κέρατά του. Μια άκρη τους, μάλιστα, μπλέχτηκε στη ζώνη του αυτοκράτορα, με αποτέλεσμα να κρεμαστεί και να στέκεται μετέωρος, χωρίς να μπορεί να αντιδράσει. Ο Βασίλειος κινδύνευε να σκοτωθεί, αν κάποιος από τους ακολούθους του δεν έκοβε με το ξίφος τη ζώνη του, ελευθερώνοντάς τον έτσι από τα κέρατα του ζώου. Όμως ο αυτοκράτορας, αντί να ανταμείψει τον ακόλουθο για τη σωτηρία του, διέταξε να τον εκτελέσουν, με τη δικαιολογία ότι τάχα «τράβηξε σπαθί εναντίον του αυτοκράτορα»(!). Από την πληγή που του προξένησαν τα κέρατα του ελαφιού ο Βασίλειος δεν άντεξε και πέθανε ύστερα από λίγο.⁴¹

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Β΄ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 976-1025)

Δραστική επέμβαση...

Κατά τα πρώτα έτη της βασιλείας του Βασιλείου Β΄ την εξουσία στην αυτοκρατορία ασκούσε ουσιαστικά ο παρακοιμώμενος Βασίλειος, νόθος γιος του Ρωμανού Λεκαπηνού. Επειδή λοιπόν αυτός θεωρήθηκε απειλή για τους νόμιμους διαδόχους, Βασίλειο Β΄ και Κωνσταντίνο Η΄, ευνουχίστηκε από την παιδική του ήδη ηλικία και έτσι αποτράπηκε η δυνατότητα να διεκδικήσει στο μέλλον το αυτοκρατορικό αξίωμα. Όπως είναι γνωστό, οι ευνούχοι δεν μπορούσαν να ανέλθουν στον θρόνο.⁴²

Ατελέσφορα τεχνάσματα...

Όταν ο στρατηγός Βάρδας Σκληρός στασίασε εναντίον του Βασιλείου Β΄, με σκοπό να καταλάβει το αυτοκρατορικό αξίωμα, ο αυτοκράτορας και οι σύμβουλοί του αποφάσισαν να στείλουν εναντίον του έναν εξίσου μεγάλο στρατηγό και γαιοκτήμονα, τον Βάρδα Φωκά. Επειδή όμως αυτός ήταν άνδρας ακέραιος, γενναίος και ικανότατος στη στρατιωτική τέχνη και επομένως επικίνδυνος για τον θρόνο, πριν του αναθέσουν την αρχηγία του στρατού, τον ενέταξαν στις τάξεις του κλήρου και τον δέσμευσαν με φοβερούς όρκους ότι δεν θα αποστατούσε. Τελικά, ο Φωκάς συνέτριψε την ανταρσία του Σκληρού, αλλά αργότερα

επαναστάτησε και ο ίδιος.⁴³

Αμύθητα πλούτη

Ο Βασίλειος Β΄ κατόρθωσε με τη συνετή οικονομική του πολιτική να γεμίσει τα βασιλικά ταμεία με το τεράστιο ποσό των 200.000 ταλάντων. Εκτός από το ποσό αυτό είχε συγκεντρώσει επίσης αναρίθμητα πλούτη από τις γύρω χώρες, δηλαδή την Ιβηρία (περιοχή του Καυκάσου), την Αραβία, τη Σκυθία (βορείως του Ευξείνου Πόντου), τη χώρα των Κελτών και, ακόμα, από τις δημεύσεις περιουσιών όσων είχαν στασιάσει εναντίον του. Έτσι, επειδή για τη φύλαξη του πλούτου αυτού δεν ήταν αρκετές οι ειδικά κατασκευασμένες κρύπτες σε οικήματα που είχαν ανεγερθεί για τον συγκεκριμένο σκοπό, έσκαψε υπόγειες στοές, με πρότυπο ανάλογες στοές που κατασκεύαζαν οι Αιγύπτιοι, και έκρυψε εκεί τα αμύθητα πλούτη του.⁴⁴

Τυφλοί και μονόφθαλμοι

Μετά τη νικηφόρα μάχη του Κλειδίου (1014) ο Βασίλειος Β΄ τιμώρησε σκληρά τους (περίπου 15.000) βούλγαρους αιχμαλώτους που είχε συλλάβει. Τους χώρισε σε ομάδες των 100 και τους τύφλωσε όλους, αφήνοντας σε κάθε ομάδα μόνο έναν μονόφθαλμο. Η πράξη αυτή θεωρήθηκε από πολλούς ιδιαίτερα σκληρή και απάνθρωπη, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι συνθήκες δικαίου που επικρατούσαν την εποχή αυτή. Η ομαδική θανάτωση των αιχμαλώτων στη διάρκεια του Μεσαίωνα ήταν κάτι πολύ συνηθισμένο. Ειδικά στο Βυζάντιο, η τύφλωση

επιβαλλόταν στην περίπτωση της εκδήλωσης επανάστασης ή συνωμοσίας κατά του αυτοκράτορα. Δεδομένου ότι η Βουλγαρία την εποχή εκείνη δεν αποτελούσε ανεξάρτητο κράτος, αλλά είχε υπαχθεί στο Βυζάντιο, η πολεμική πρακτική του αρχηγού των Βουλγάρων Σαμουήλ θεωρήθηκε επανάσταση και, επομένως, η ποινή της τύφλωσης ήρθε ως ένα φυσικό επακόλουθο. Άλλωστε, οι Βυζαντινοί τη δέχονταν ως πράξη φιλανθρωπίας, σε σύγκριση με την ποινή του θανάτου.⁴⁵

Μια στο καρφί και μια στο πέταλο

Ο αυτοκράτορας Βασίλειος Β΄ ασχολούνταν προσωπικά με όλα τα ζητήματα της οργάνωσης του στρατού. Ο ίδιος καθόριζε την οργάνωση της φάλαγγας, την επικοινωνία των τμημάτων και την τακτική κατά την ώρα της μάχης. Οι διαταγές του έπρεπε να τηρούνται απαρέγκλιτα. Είναι χαρακτηριστικό ότι, αν κάποιος εγκατέλειπε τη θέση του όχι από δειλία αλλά, αντίθετα, από ζήλο να καταδιώξει τους εχθρούς, ακόμα και αν νικούσε, μόλις επέστρεφε όχι μόνο δεν βραβευόταν για την ηρωική του πράξη, αλλά τιμωρούνταν παραδειγματικά. Σε αντίθεση με την άκρα αυτή αυστηρότητα, ο αυτοκράτορας ήταν εξαιρετικά συγκαταβατικός και ανεκτικός όταν οι στρατιώτες του τον έβριζαν ενώ ήταν παρών, επειδή αγανακτούσαν για τις αιφνιδιαστικές εφόδους του στη μάχη. Ακούγοντάς τους χαμογελούσε και απαντούσε λέγοντας ότι μόνο με τον τρόπο αυτό δεν θα πολεμούσαν αιώνια, με την έννοια ότι η τακτική αυτή έφερνε σύντομα τη νίκη.⁴⁶

ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΣ

(ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ, 500-565)

Ο έρωτας που τυφλώνει

Ο στρατηγός του Ιουστινιανού Βελισάριος είχε πάρει υπό την προστασία του έναν νεαρό που λεγόταν Θεοδόσιος. Τον είχε βαφτίσει και τον είχε υιοθετήσει. Το κακό ήταν ότι η γυναίκα του, η Αντωνίνα, ερωτεύτηκε τον νεαρό παράφορα και ανέπτυξε μαζί του ερωτικές σχέσεις. Ο Βελισάριος, που αγαπούσε σαν τρελός την Αντωνίνα, έκανε ότι δεν έβλεπε τι γινόταν, αν και τα πράγματα ήταν ξεκάθαρα, αφού οι εραστές δεν έπαιρναν σχεδόν καμιά προφύλαξη. Τελικά συνέλαβε και φυλάκισε τον Θεοδόσιο ο Φώτιος, γιος της Αντωνίνας από προηγούμενη σχέση της, που ήταν και αυτός υιοθετημένος από τον Βελισάριο. Η Αντωνίνα, απελπισμένη για την απώλεια του εραστή της, ζήτησε τη βοήθεια της φίλης της αυτοκράτειρας Θεοδώρας. Αυτή κατόρθωσε να τον φέρει πίσω και έτσι να λύσει το ερωτικό αδιέξοδο της φίλης της. Ο Βελισάριος ήταν τόσο ερωτευμένος, που δεν ήθελε να βλέπει. Και να σκεφτεί κανείς ότι η γυναίκα του ήταν πρώην πόρνη και τον περνούσε τουλάχιστον 20 χρόνια!⁴⁷

Τους κονιορτοποιήσει...

Το 558 οι Ούννοι, συνοδευόμενοι από Σλάβους, εισέβαλαν στη Θράκη και έφτασαν μέχρι τα πρόθυρα της Κωνσταντινούπολης, λεηλατώντας βυζαντινές περιοχές. Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός, τότε, έδωσε εντολή στον στρατηγό Βελισάριο να βγει και να τους αντιμετωπίσει. Ο

Βελισάριος πράγματι βγήκε από τα τείχη, αλλά, επειδή το στράτευμά του ήταν ολιγάριθμο, έθεσε σε εφαρμογή ένα ευφυές στρατήγημα. Διέταξε τους στρατιώτες του να κόψουν δέντρα και να τα σέρνουν εφορμώντας εναντίον των εχθρών. Με τον τρόπο αυτόν, κατά τη διάρκεια της επίθεσης και επειδή φυσούσε δυνατός αέρας, σχηματίστηκε μεγάλος κονιορτός. Βλέποντάς τον οι βάρβαροι, νόμισαν ότι ο στρατός που θα αντιμετώπιζαν ήταν πολύ μεγάλος και υποχώρησαν.⁴⁸

Πείνα μετά μουσικής...

Στον πόλεμο εναντίον των Βανδάλων στην Αφρική ο στρατηγός Βελισάριος κατόρθωσε να καταλάβει την Καρχηδόνα, να διώξει τους εχθρούς από τη Λιβύη και να τους περιορίσει στην άγονη χώρα των Μαυριτανών. Εκεί τους πολιορκήσε σε κάποιο φρούριο, ώσπου αναγκάστηκαν να παραδοθούν όταν τα τρόφιμά τους εξαντλήθηκαν. Ωστόσο, πριν από την παράδοση, ο αρχηγός τους Γελίμερος έστειλε στους πολιορκητές ένα σημείωμα με το οποίο ζητούσε μια κιθάρα, ένα σφουγγάρι και ένα καρβέλι ψωμί. Ο Βελισάριος απόρρησε με το αίτημα του Γελίμερου και ζήτησε να μάθει τον λόγο που ο πολιορκημένος Βάνδαλος ζητούσε τέτοιου είδους πράγματα. Τότε, ο Γελίμερος απάντησε ότι την κιθάρα την ήθελε για να θρηνήσει με αυτήν τις συμφορές του, το σφουγγάρι για να σκουπίζει τα δάκρυά του και το καρβέλι απλώς να το δει, γιατί δεν είχε ξαναδεί ψωμί από τον καιρό που εγκατέλειψε την Καρχηδόνα.⁴⁹

ΕΙΡΗΝΗ Η ΑΘΗΝΑΪΑ
(ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΑ, 797-802)

Άλλα τα χείλη των... συγγενών

Όταν το 780 πέθανε ο αυτοκράτορας Λέων Δ΄ ο Χάζαρος, στον θρόνο ανέβηκε ο δεκάχρονος γιος του Κωνσταντίνος ΣΤ΄. Ουσιαστικά την εξουσία είχε η μητέρα του Ειρήνη η Αθηναία. Το γεγονός δεν άρεσε στον στρατό της Ανατολής, που επαναστάτησε και θέλησε να ανεβάσει στον θρόνο ένα από τα πέντε αδέρφια του Λέοντα. Η επανάσταση καταπνίγηκε. Η Ειρήνη, επειδή δεν ήταν βέβαιη αν τα αδέρφια του μακαρίτη του άντρα της ήταν αναμειγμένα στη συνωμοσία, διέταξε να ντυθούν και οι πέντε καλόγεροι και, αφού τους υποχρέωσε τα Χριστούγεννα να λειτουργήσουν ομαδικά στην Αγία Σοφία, τους έστειλε στα μοναστήρια τους. Δώδεκα χρόνια μετά, με νέα επανάσταση, ανακηρύχθηκε βασιλιάς ο Νικηφόρος, που ήταν ένας από τους πέντε μοναχούς που αναφέραμε. Η επανάσταση και πάλι καταπνίγηκε και ο Κωνσταντίνος, που είχε αναλάβει την εξουσία, διέταξε να τυφλώσουν τον Νικηφόρο και να κόψουν τη γλώσσα των τεσσάρων άλλων θείων του.⁵⁰

Μητρική στοργή...

Το έτος 797 ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ΣΤ΄, ο οποίος συμβασίλευε με τη μητέρα του Ειρήνη, εκστράτευσε εναντίον των Αράβων στη Μ. Ασία. Στην εκστρατεία συνοδευόταν από τον πατρίκιο Σταυράκιο και άλλους φίλους της φιλόδοξης μητέρας του, η οποία ήθελε να τον εκθρονίσει. Ο Σταυράκιος και οι άλλοι εχθροί του Κωνσταντίνου,

φοβούμενοι μήπως ο αυτοκράτορας νικήσει και αποκτήσει επιρροή στον λαό, δωροδόκησαν τους βιγλάτορες που παρακολουθούσαν τον εχθρό και εκείνοι ανέφεραν ψευδώς ότι οι Άραβες είχαν φύγει. Όταν ο Κωνσταντίνος γύρισε στην Κωνσταντινούπολη, οι συνωμότες προσπάθησαν να τον συλλάβουν, αλλά εκείνος κατόρθωσε να διαφύγει και να κατευθυνθεί στο θέμα των Ανατολικών, στην κεντρική Μ. Ασία. Μαζί του όμως πήγαν και οι φίλοι της μητέρας του, χωρίς εκείνος να γνωρίζει ότι βυρσοδομούσαν εναντίον του. Η Ειρήνη, μόλις έμαθε ότι ο λαός συσπειρωνόταν κάτω από τις διαταγές του γιου της, φοβούμενη για την τύχη της, έστειλε επιστολή στους φίλους της που τον συνόδευαν και τους απειλούσε ότι, αν δεν έβρισκαν τρόπο να της τον παραδώσουν, θα του αποκάλυπτε τις συμφωνίες που είχε κάνει μαζί τους εναντίον του. Εκείνοι κατόρθωσαν να τον πείσουν να επιστρέψει στην Πόλη, όπου τον συνέλαβαν και τον έθεσαν υπό περιορισμό στο δωμάτιο της Πορφύρας. Εκεί, στο μέρος που τον είχε γεννήσει, η Ειρήνη έδωσε εντολή να τον τυφλώσουν με τέτοιο τρόπο ώστε να πεθάνει...⁵¹

Όλα του γάμου δύσκολα...

Ο βασιλιάς των Φράγκων Κάρολος ο Μέγας (742-814), αφού στέφθηκε στη Ρώμη από τον πάπα αυτοκράτορας (800), άλλαξε τακτική απέναντι στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Αντί δηλαδή να συνεχίσει τις εχθροπραξίες, έστειλε πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη με πρόταση γάμου προς την αυτοκράτειρα Ειρήνη, προκειμένου να ενωθούν «τα Εώα και τα Εσπέρια». Φαίνεται ότι η Ειρήνη έδειξε πρόθυμη να δεχτεί την πρόταση. Η ένωση όμως Ανατολής και Δύσης έβλαπτε τα συμφέροντα όλων των μεγιστάνων του Βυζαντίου. Για τον λόγο αυτόν αντέδρασαν δυναμικά και εκθρόνισαν τη φιλόδοξη αυτοκράτειρα. Ο Νικηφόρος Α΄, που ανέλαβε την εξουσία, την εξόρισε στη Λέσβο, όπου

και πέθανε την επόμενη χρονιά.⁵²

ΖΗΝΩΝ

(ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 474-491)

Μαντεψιές...

Κάποτε ένας μάντης είχε προφητέψει στον αυτοκράτορα Ζήνωνα ότι δεν θα τον διαδεχόταν ο αδελφός του Λογγίνος αλλά κάποιος από αυτούς που τον είχαν υπηρετήσει ως σιλεντιάριοι (ανώτατοι αξιωματούχοι). Το κακό ήταν ότι στην κατηγορία αυτή υπήρχαν πολλοί. Ο πιο σημαντικός ονομαζόταν Πελάγιος και ήταν πατρίκιος και πολιτικός. Στον Ζήνωνα καρφώθηκε η ιδέα ότι ο μάντης εννοούσε αυτόν. Έτσι, δεν δίστασε να διατάξει τους άνδρες του να τον στραγγαλίσουν και να δημεύσουν τη μεγάλη περιουσία του. Όταν τελικά και ο ίδιος πέθανε, η χήρα του, έπειτα από απαίτηση του λαού, παντρεύτηκε τον Φλάβιο Αναστάσιο, που είχε χρηματίσει σιλεντιάριος. Η προφητεία επαληθεύτηκε, αλλά ο δυστυχής Πελάγιος είχε πια χαθεί.⁵³

Άκρα του τάφου σιωπή...

Ο αυτοκράτορας Ζήνων στη διάρκεια της βασιλείας του εξόντωσε κάθε διεκδικητή του θρόνου και απέκτησε τη φήμη αδίστακτου τυράννου, με

συνέπεια να έχει πολλούς εχθρούς. Ακόμα και η σύζυγός του Αριάδνη φαίνεται ότι συνωμοτούσε εναντίον του. Πολλές φορές, ο αυτοκράτορας μεθούσε σε τέτοιον βαθμό, ώστε έπεφτε αναίσθητος, λες και ήταν πτώμα. Σε μια τέτοια περίπτωση, επειδή έμοιαζε με νεκρό, η Αριάδνη έπεισε τους ακολούθους του ότι ο αυτοκράτορας πέθανε. Έτσι, τον τοποθέτησαν σε φέρετρο, σφραγίζοντάς το αμέσως με μια βαριά πλάκα. Λίγο αργότερα ο Ζήνων συνήλθε και άρχισε να φωνάζει και να οδύρεται. Όμως η Αριάδνη δεν επέτρεψε σε κανέναν να ανοίξει το φέρετρο και ο Ζήνων βρήκε οικτρό θάνατο.⁵⁴

ΖΩΗ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΑ, 1042)

Γεροντικός έρωτας

Η κόρη του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Η΄ και ανεψιά του Βασιλείου Β΄ Ζωή είχε παντρευτεί σε προχωρημένη ηλικία (ήταν περίπου 50 ετών) το 1028 τον Ρωμανό Γ΄ Αργυρό. Μια μέρα ένας ευνούχος ταπεινής καταγωγής, ο Ιωάννης ο Ορφανοτρόφος, παρουσίασε στο αυτοκρατορικό ζεύγος τον αδελφό του Μιχαήλ, ο οποίος βρισκόταν στην πρώτη νεότητα και το κάλλος του ήταν απaráμιλλο. Αμέσως μόλις τον είδε η Ζωή, αισθάνθηκε κεραυνοβόλο έρωτα γι΄ αυτόν και, μην μπορώντας να ελέγξει το πάθος της, έγινε ερωμένη του. Μετά τον θάνατο του Ρωμανού, μάλιστα, τον ανέβασε στον αυτοκρατορικό θρόνο. Επρόκειτο για τον Μιχαήλ Δ΄ Παφλαγόνα, ο οποίος βασίλευσε μέχρι το 1041.⁵⁵

Φρου φρου και αρώματα...

Η Ζωή ήταν ονομαστή για την ομορφιά και τους πολλούς γάμους της. Μολονότι ντυνόταν απλά, αγαπούσε ιδιαίτερα τα αρώματα και τα καλλυντικά. Ήταν, λοιπόν, συνηθισμένο το παράδοξο φαινόμενο στα διαμερίσματά της να καίνε φωτιές, χειμώνα καλοκαίρι, για την παρασκευή τους, και έτσι το τμήμα αυτό του παλατιού έμοιαζε περισσότερο με εργαστήριο παρά με ανάκτορο.⁵⁶

ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 610-641)

«Ηράκλεια» υποχώρηση

Το έτος 623 ο χαγάνος των Αβάρων βρισκόταν στα πρόθυρα της Πόλης και ο Ηράκλειος, θέλοντας να εξασφαλίσει τα νώτα του στο βόρειο σύνορο της αυτοκρατορίας, ώστε να επιτεθεί εναντίον των Περσών, δέχτηκε να συνθηκολογήσει μαζί του. Ενώ όμως ο αυτοκράτορας πορευόταν για να τον συναντήσει, αυτός έδωσε το σύνθημα και οι Άβαροι όρμησαν στον εξωτερικό περίβολο των τειχών. Ο Ηράκλειος κινδύνευε να συλληφθεί άμεσα και ήταν προφανής στόχος, αφού θα τον αναγνώριζαν από τα βασιλικά ενδύματα. Τότε, έβγαλε τα ρούχα του και

φόρεσε τα ρούχα ενός απλού ανθρώπου, κρύβοντας στο μανίκι του το βασιλικό στέμμα. Έτσι απέφυγε τον κίνδυνο και μαζί με τους ακολούθους του βρήκε καταφύγιο στα τείχη της Πόλης.⁵⁷

Τον έκανε του... αλατιού

Στην περίοδο της βασιλείας του Ηρακλείου, ο αδελφός του αυτοκράτορα Θεόδωρος νίκησε στη Μεσοποταμία τον πέρση στρατηγό Σαή. Η νίκη του οφειλόταν περισσότερο σε μια θύελλα από χαλάζι, που χτύπησε κατά τη διάρκεια της μάχης τον στρατό των Περσών. Ο Σαή πέθανε από τη στενοχώρια του. Οργισμένος ο βασιλιάς Χοσρόης με την ήττα, διέταξε να σκεπάσουν με χοντρό αλάτι το πτώμα του στρατηγού του και να το μεταφέρουν μπροστά του. Όταν η διαταγή του εκτελέστηκε, έδωσε εντολή να ξεγυμνώσουν τον νεκρό στρατηγό και να τον μαστιγώσουν!⁵⁸

Οργή Θεού...

Ο αυτοκράτορας Ηράκλειος, όταν πέθανε η πρώτη του γυναίκα στη γέννα του γιου τους, αποφάσισε να παντρευτεί την ανεψιά του Μαρτίνα (κόρη της αδελφής του). Η κοινή γνώμη αλλά και ο πατριάρχης Σέργιος ήταν εναντίον του γάμου, ο αυτοκράτορας όμως ήταν ανένδοτος. Τελικά την παντρεύτηκε και ανάγκασε τον πατριάρχη να ευλογήσει τον γάμο του. Μαζί της έκανε εννέα παιδιά. Από αυτά, τα τέσσερα πέθαναν σε βρεφική ηλικία και από τα υπόλοιπα ένα ήταν κουφό και ένα άλλο είχε αυχενικά προβλήματα. Ο κόσμος απέδιδε το γεγονός στη θεϊκή οργή. Στην ίδια οργή απέδωσε αργότερα και το γεγονός ότι ο αυτοκράτορας

έχασε, σε μεγάλο βαθμό, τη σωματική και πνευματική του υγεία.⁵⁹

Απαγορεύεται το πτύειν

Το 613 η σύζυγος του Ηρακλείου Ευδοκία πέθανε από επιληψία στο παλάτι των Βλαχερνών. Στη διάρκεια της νεκρικής πομπής προς τον ναό των Αγίων Αποστόλων, μια υπηρέτρια διέκοψε την κηδεία φτύνοντας από ένα παράθυρο και λερώνοντας το επιτάφιο φόρεμα της νεκρής αυτοκράτειρας. Το εξοργισμένο πλήθος που ακολουθούσε την πομπή συνέλαβε αμέσως την υπηρέτρια και την έκαψε ζωντανή.⁶⁰

Μητρια-ρχία

Ο αυτοκράτορας Ηράκλειος, λίγο πριν πεθάνει, προσπάθησε να ανακηρύξει συνάρχοντά του τη σύζυγό του Μαρτίνα, μαζί με τον ανήλικο γιο του. Όταν οι προθέσεις του έγιναν γνωστές στον λαό της Πόλης, ξέσπασε βίαιη αντίδραση. Η Μαρτίνα, μετά τον θάνατο του Ηράκλειου, προσπάθησε να αγνοήσει το πλήθος και να πάρει την εξουσία, αλλά την πρόλαβε ο γιος του Ηρακλείου από την πρώτη του σύζυγο. Όταν αυτός ανέβηκε στον θρόνο, την τιμώρησε σκληρά για τη φιλοδοξία της. Της έκοψε τη γλώσσα και την υποχρέωσε να ζήσει την υπόλοιπη ζωή της εξόριστη στη Ρόδο.⁶¹

ΘΕΟΔΩΣΙΟΣ Α΄ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 379-395)

Αθλητικό πνεύμα...

Το 390, όταν αυτοκράτορας ήταν ο Θεοδόσιος, στη Θεσσαλονίκη ξέσπασαν ταραχές, γιατί ο γότθος διοικητής της πόλης Βοδέρικος είχε φυλακίσει έναν δημοφιλή αθλητή των ιπποδρομιών για σκανδαλώδη ανηθικότητα. Εντούτοις, ο λαός της Θεσσαλονίκης απαίτησε την αποφυλάκισή του. Όταν ο Βοδέρικος αρνήθηκε, το οργισμένο πλήθος εξουδετέρωσε τη φρουρά του, σκότωσε αυτόν και τους ακολούθους του και έκανε παρέλαση στους δρόμους κρατώντας ως λάβαρα τα τεμαχισμένα μέλη τους. Ο Θεοδόσιος, που βρισκόταν στην Ιταλία, έδωσε κρυφά εντολή να τιμωρηθεί όλος ο πληθυσμός της πόλης. Σε μια ιπποδρομία κρυμμένοι στρατιώτες εισέβαλαν στον ιππόδρομο και έσφαξαν 7.000 άνδρες, γυναίκες και παιδιά. Εντωμεταξύ ο Θεοδόσιος είχε μετανιώσει για την πρώτη διαταγή. Με άλλη του εντολή αναιρούσε την προηγούμενη, αλλά ήταν αργά όταν αυτή έφτασε στη Θεσσαλονίκη...⁶²

Το πολύ γλέντι βλάπτει

Το 381 ο Θεοδόσιος Α΄ μπήκε επίσημα στην Κωνσταντινούπολη και λίγους μήνες αργότερα υποδέχτηκε αυτοπροσώπως τον αρχηγό των Γότθων Αθανάριχο. Τον φιλοξένησε και έκανε τα πάντα για να κάνει

την παραμονή του στην Πόλη ευχάριστη. Δεν άντεξε όμως ο γηραιός Γότθος τα πολλά γλέντια και την κραιπάλη. Φαίνεται ότι, ασυνήθιστος καθώς ήταν, ρίχτηκε με τα μούτρα στο φαγητό και στο ποτό. Έτσι, δυο βδομάδες αργότερα πέθανε. Ο Θεοδόσιος διέταξε να οργανωθεί μεγαλοπρεπέστατη κηδεία και ο ίδιος με την ακολουθία του την παρακολούθησε με ευλάβεια. Ο διάδοχος του νεκρού, βασιλιάς των Γότθων, συγκινημένος από τις τιμές στον προκάτοχό του, υπέγραψε επωφελή για το Βυζάντιο συνθήκη ειρήνης.⁶³

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Β΄ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 408-450)

Ξεπούλημα...

Ο Θεοδόσιος Β΄ είχε πολλά ελαττώματα και έδειχνε συχνά αδιαφορία για τις υποθέσεις του κράτους. Η αδελφή του Πουλχερία, που ήταν συνετή, προσπαθούσε να τον διορθώσει και, πολλές φορές, συγκάλυπτε τις αβλεψίες του. Επειδή μάλιστα ο Θεοδόσιος υπέγραφε τα έγγραφα χωρίς να δίνει προσοχή, τον συμβούλευε να μην επικυρώνει οτιδήποτε του παρουσίαζαν, αλλά να μελετά προηγουμένως τα γραφόμενα. Επειδή όμως εκείνος απερίσκεπτα τη διαβεβαίωνε ότι δεν υπέγραφε τίποτε χωρίς προηγούμενη μελέτη, σκέφτηκε να τον διορθώσει με έναν πρωτότυπο τρόπο. Συνέταξε ένα πωλητήριο με το οποίο ο αυτοκράτορας πωλούσε τη σύζυγό του Ευδοκία και το οποίο, ως συνήθως, ο Θεοδόσιος το υπέγραψε χωρίς να το διαβάσει. Όταν αργότερα κάλεσε την Ευδοκία κοντά του, η Πουλχερία δεν το επέτρεψε, με τον ισχυρισμό

ότι η αυτοκράτειρα είχε πωληθεί ως δούλη. Έτσι του απέδειξε πόσο καταστροφικές θα μπορούσε να είναι οι συνέπειες της αδιαφορίας του για τα επίσημα έγγραφα του κράτους.⁶⁴

Ο δωρίσας του δωρίσαντος

Κάποτε έφεραν στον αυτοκράτορα Θεοδόσιο Β΄ ως δώρο ένα τεράστιο μήλο. Αυτός, έκθαμβος, το έστειλε στην αυτοκράτειρα Ευδοκία κι εκείνη το δώρισε σε έναν λόγιο του παλατιού, τον Παυλίνο, θέλοντας να του δείξει την εκτίμησή της. Ο Παυλίνος, με τη σειρά του, θέλοντας να δείξει την αγάπη του στον αυτοκράτορα, του το πρόσφερε, αγνοώντας την αρχική του προέλευση. Ο Θεοδόσιος, όπως ήταν φυσικό, αναγνώρισε το μήλο και, αφού το έκρυψε, ρώτησε τη γυναίκα του τι είχε κάνει το μήλο. Αυτή, φοβούμενη μήπως του κινήσει υποψίες, είπε ψέματα ότι το είχε φάει. Τότε, ο αυτοκράτορας εξοργισμένος της το έδειξε, λέγοντάς της ότι είχε πιαστεί επ' αυτοφώρω να λέει ψέματα και να επιβεβαιώνει τις υποψίες του για τις ύποπτες σχέσεις της με τον Παυλίνο. Ο δύστυχος Παυλίνος εκτελέστηκε και η Ευδοκία αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το παλάτι και να περάσει την υπόλοιπη ζωή της εξόριστη στα Ιεροσόλυμα.⁶⁵

ΘΕΟΔΩΡΑ

(ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΡΑ, 500-548)

Είχαν τον τρόπο τους...

Η γυναίκα του στρατηγού Βελισάριου Αντωνίνα ήταν από παλιά φίλη με την αυτοκράτειρα Θεοδώρα. Να σημειωθεί ότι και οι δύο ήταν πρώην πόρνες. Και οι δύο μισούσαν θανάσιμα τον πιο ισχυρό μετά τον Ιουστινιανό άνδρα της αυτοκρατορίας, τον έπαρχο του πραιτορίου Ιωάννη Καππαδόκη, γιατί τον υποπεύονταν ότι επιδίωκε την κατάληψη του θρόνου. Σκέφτηκαν, λοιπόν, να τον κάνουν να το ομολογήσει. Έτσι, η Αντωνίνα τον παρέσυρε με τα κάλλη της σε κάποιο σκοτεινό δωμάτιο και, με τον τρόπο που μόνο αυτή ήξερε, τον έκανε να της αποκαλύψει τα σχέδιά του. Οι άνθρωποι της Θεοδώρας που ήταν κρυμμένοι εκεί άκουσαν τα λόγια του και τα μετέφεραν στον αυτοκράτορα. Ο έπαρχος πιάστηκε αμέσως, εξορίστηκε και η περιουσία του δημεύτηκε.⁶⁶

Η γλώσσα κόκαλα δεν έχει...

Η Θεοδώρα ήταν αμείλικτη εναντίον εκείνων που τους θεωρούσε εχθρούς της. Κάποτε έμαθε ότι ένας νεαρός αριστοκράτης, ο Βασιανός, την κακολογούσε. Χωρίς δισταγμό έδωσε εντολή να τον πιάσουν όχι με την κατηγορία της κακολογίας αλλά της παιδεραστίας. Τρομαγμένος αυτός για τα επακόλουθα, κατέφυγε σε κάποιον ναό. Ο αρμόδιος αξιωματούχος τον απέσπασε βίαια και άρχισε να τον βασανίζει σκληρά. Παρά τις διαμαρτυρίες του κόσμου, η Θεοδώρα διέταξε να του επιβληθεί η προβλεπόμενη για τους παιδεραστές ποινή. Έτσι, αφού του έκοψαν τα γεννητικά όργανα, τον θανάτωσαν και δήμευσαν την περιουσία του.⁶⁷

Αυγουσιάτικες προφητείες...

Ο Ιωάννης Καππαδόκης, ένας από τους πιο σημαντικούς συμβούλους του αυτοκράτορα Ιουστινιανού, είχε πέσει στη δυσμένεια της Θεοδώρας, γιατί κάποτε την είχε αποκαλέσει «γυναίκα του ιπποδρόμου». Μολονότι ο ίδιος ο Ιουστινιανός τον εκτιμούσε για τις ικανότητες και την αποτελεσματικότητά του στη διεύθυνση των οικονομικών του κράτους, αυτός, ανήσυχος για τις εξελίξεις, επισκέφθηκε τον μάντη Ερμίδα και του ζήτησε να κάνει πρόβλεψη για το πολιτικό του μέλλον. Ο Ερμίδας, αφού συμβουλευτηκε τα παράξενα έγγραφά του, του έδωσε χρησμό που έλεγε: «Γρήγορα θα φορέσεις το ένδυμα του Αυγούστου». Όπως ήταν φυσικό, ο Ιωάννης ερμήνευσε τον χρησμό σύμφωνα με τις επιθυμίες του, ότι δηλαδή σύντομα θα γινόταν ο ίδιος αυτοκράτορας. Έτσι, έπεσε στην παγίδα που του ετοίμασε η Θεοδώρα και πήρε μέρος σε συνωμοσία κατά του Ιουστινιανού. Η συνωμοσία αποκαλύφθηκε και ο Καππαδόκης κατέφυγε στην Αγία Σοφία, αποφεύγοντας τουλάχιστον τον θάνατο. Εκεί τον συνέλαβαν, τον κούρεψαν και του έδωσαν να φορέσει το ράσο ενός μοναχού που μόλις είχε πεθάνει. Συμπωματικά, τον μοναχό αυτόν τον έλεγαν «Αύγουστο»...⁶⁸

Σωτηρία με το ζόρι

Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα, αν και η ίδια παλιότερα ήταν εταίρα, προσπάθησε να επαναφέρει τις άλλες εταίρες στον «ορθό δρόμο». Έτσι, μάζεψε πάνω από 500 που ασκούσαν το «επάγγελμά» τους στην αγορά και τις έκλεισε στο μοναστήρι της *Μετανοίας*, όπως το ονόμασαν. Αυτό βρισκόταν στην ασιατική ακτή του Βοσπόρου. Στόχος του εγκλεισμού τους ήταν να αλλάξουν ζωή. Πολλές από τις γυναίκες αυτές όμως,

επειδή δεν μπορούσαν να αντέξουν την απότομη αλλαγή στην καθημερινότητά τους, αυτοκτονούσαν ή έχαναν τη ζωή τους στην προσπάθειά τους να αποδράσουν.⁶⁹

Με το ζόρι παντρειά

Η Θεοδώρα ήθελε η ίδια να φροντίζει για τους γάμους των αξιωματούχων της αυλής. Αλίμονο αν κάποιος αποφάσιζε να παντρευτεί χωρίς την έγκρισή της. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του μαγίστρου Σατουρνίνου. Αυτός είχε αρραβωνιαστεί τη δεύτερη εξαδέλφη του, μια όμορφη και ευγενική νέα. Όλα του γάμου ήταν έτοιμα, όταν η Θεοδώρα διέταξε να συλλάβουν τον γαμπρό και τον ανάγκασε να νυμφευθεί την κόρη μιας εταίρας που ήταν φίλη της από παλιά. Όταν ο γαμπρός κοιμήθηκε με τη νύφη, διαπίστωσε ότι δεν ήταν παρθένα. Το γεγονός αυτό το αποκάλυψε σε φίλους του. Όμως η Θεοδώρα το έμαθε και διέταξε αμέσως να μαστιγωθεί σκληρά, για να πάψει να είναι φλύαρος...⁷⁰

Ο ύπνος τρέφει το παιδί...

Η Θεοδώρα, για να διατηρεί τη μεγάλη δύναμη που είχε αποκτήσει ως αυτοκράτειρα, πρόσεχε πολύ την ομορφιά και την κομψότητά της. Έτσι, κοιμόταν πολλές ώρες, σηκωνόταν αργά το πρωί και έκανε πολύωρα λουτρά, για να είναι ξεκούραστη και αστραφτερή. Παράλληλα, φρόντιζε ιδιαίτερα την αμφίεσή της, ώστε να αποπνέει μεγαλοπρέπεια και λάμψη. Για τον λόγο αυτόν φορούσε μακριές πορφυρές και χρυσοποίκιλτες

χλαμύδες, συνοδευόμενες από χρυσά κοσμήματα με πολύτιμες πέτρες και μαργαριτάρια...⁷¹

Καταφύγιο... υπεράνω υποψίας

Στην εποχή του αυτοκράτορα Ιουστινιανού την αυτοκρατορία εξακολουθούσε να συνταράσσει η αίρεση του μονοφυσιτισμού. Η Θεοδώρα συμπαθούσε τους μονοφυσίτες, ενώ ο αυτοκράτορας ήθελε να επιβάλει το δόγμα της Νίκαιας (Ορθοδοξία). Όταν λοιπόν ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Άνθιμος, μονοφυσιτικών τάσεων, αφορίστηκε από την Εκκλησία και καταδικάστηκε σε εξορία από τον Ιουστινιανό, η Θεοδώρα τού παραχώρησε άσυλο στα διαμερίσματά της. Η απότομη εξαφάνιση του εκθρονισμένου πατριάρχη ξάφνιασε πολλούς, που δεν μπορούσαν να την εξηγήσουν. Ωστόσο, το γεγονός σιγά σιγά ξεχάστηκε και ο Άνθιμος θεωρήθηκε νεκρός. Έτσι, μεγάλη ήταν η έκπληξη όλων όταν, μετά τον θάνατο της αυτοκράτειρας, αποκαλύφθηκε ότι ο πατριάρχης κρυβόταν στα ιδιαίτερα διαμερίσματά της. Είχαν περάσει 12 ολόκληρα χρόνια και η Θεοδώρα είχε, σε όλο αυτό το διάστημα, κρατήσει σφραγισμένο το μυστικό της από τον σύζυγό της και από όποιον άλλο θα μπορούσε να το κοινολογήσει.⁷²

ΘΕΟΔΩΡΑ

(ΧΗΡΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ
ΘΕΟΦΙΛΟΥ, 9ΟΣ ΑΙ.)

Γυναικεία διπλωματία

Όταν στον βυζαντινό θρόνο βρισκόταν η Θεοδώρα (χήρα του αυτοκράτορα Θεόφιλου) με τον γιο της Μιχαήλ Γ΄ (842-869), ο ηγεμόνας των Βουλγάρων έστειλε στην Πόλη προκλητικό μήνυμα, απειλώντας να εκστρατεύσει εναντίον της. Η Θεοδώρα τότε μπήκε επικεφαλής του στρατού και έσπευσε στα βουλγαρικά σύνορα. Από εκεί έστειλε μήνυμα στον βούλγαρο ηγεμόνα, στο οποίο ανέφερε τα εξής: «Αν με νικήσεις, δεν θα μπορείς να καυχάσαι ότι νίκησες γυναίκα. Αν όμως νικηθείς, θα γίνεις ρεζίλι σε όλους». Το μήνυμα είχε αποτέλεσμα, αφού ο βούλγαρος ηγεμόνας το σκέφτηκε και προτίμησε να σταματήσει εκεί τη διένεξη.⁷³

Θανατηφόροι συμβολισμοί

Κάποτε η Θεοδώρα έστειλε στον αδελφό της και καίσαρα Βάρδα ένα ένδυμα πιο κοντό από όσο έπρεπε, πάνω στο οποίο απεικονιζόταν μια πέρδικα. Όταν ο Βάρδας το πήρε, ρώτησε γιατί να είναι τόσο κοντό και γιατί απεικονίζεται σε αυτό η πέρδικα. Απάντηση δεν πήρε, αλλά ο ίδιος τη φαντάστηκε. Λίγο πριν είχε σκοτώσει τον ευνοούμενο της αυτοκράτειρας Θεόκτιστο. Επειδή η πέρδικα ήταν σύμβολο δολιότητας, η απεικόνισή της υποδήλωνε τη δολιότητα αυτής που το έστειλε για επιθυμία ανάλογης τιμωρίας. Παράλληλα, το κοντό ένδυμα υποδήλωνε ότι οι μέρες του ήταν πια λίγες.⁷⁴

ΘΕΟΦΙΛΟΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 829-842)

Ομολογία που σκοτώνει

Ο αυτοκράτορας Θεόφιλος, αμέσως μόλις ανέλαβε τον θρόνο του Βυζαντίου, κάλεσε στα ανάκτορα της Μαγναύρας τους συγκλητικούς και τους είπε ότι ο πατέρας του πριν πεθάνει τον δέσμευσε με φοβερούς όρκους να ανταμείψει επάξια όσους διακινδύνευσαν συμμετέχοντας στη δολοφονία του αυτοκράτορα Λέοντα Ε΄. Ήθελε λοιπόν, όπως είπε, να τους ξέρει για να εκτελέσει την πατρική εντολή. Μόλις, γεμάτοι χαρά, μερικοί συγκλητικοί ομολόγησαν ότι πήραν μέρος στη συνωμοσία, διέταξε τον έπαρχο να τους επιβληθεί η ποινή που προβλεπόταν για τους αδίστακτους δολοφόνους. Το επιχείρημά του ήταν ότι αυτοί δολοφόνησαν τον αυτοκράτορα, μολονότι η εξουσία του αυτοκράτορα έχει δοθεί από τον ίδιο τον Θεό.⁷⁵

Ενας δίκαιος αυτοκράτορας

Στα χρόνια του αυτοκράτορα Θεόφилου κάποιος Πετρωνάς, που υπηρετούσε στη βασιλική φρουρά, έχτισε ένα ψηλό σπίτι και στέρησε τον ήλιο από το σπίτι μιας χήρας, μειώνοντας έτσι την αξία του. Ο αυτοκράτορας, στον οποίο παραπονέθηκε η χήρα, διέταξε τον Πετρωνά να την αποζημιώσει. Ο Πετρωνάς δεν κατέβαλε την αποζημίωση και παράλληλα φρόντιζε να μην πλησιάσει ξανά η χήρα στα ανάκτορα.

Δυστυχώς γι' αυτόν, η χήρα συνάντησε τυχαία τον αυτοκράτορα στην αγορά και έσπευσε να του πει τι συνέβαινε. Ο Θεόφιλος σταμάτησε και διέταξε αμέσως δύο συγκλητικούς να εξακριβώσουν αν αλήθευαν όσα του είπε. Όταν αυτοί του ανέφεραν ότι πράγματι η χήρα δεν είχε αποζημιωθεί, έδωσε εντολή να γκρεμιστεί το σπίτι του Πετρωνά, ο ίδιος να μαστιγωθεί δημόσια και να δοθούν το οικόπεδο και τα υλικά της κατεδάφισης στη χήρα.⁷⁶

Εκ γυναικός πηγάζει... τα πάντα...

Ο αυτοκράτορας Θεόφιλος (829-842), θέλοντας να παντρευτεί, έδωσε εντολή να συγκεντρωθούν στο παλάτι όμορφες νέες από όλη την αυτοκρατορία. Ανάμεσά τους ήταν και η Εικασία, που ξεχώριζε όχι μόνο για την ομορφιά και την καταγωγή της, αλλά και για την πνευματική καλλιέργειά της. Ο Θεόφιλος τριγύριζε ανάμεσα στις νέες κρατώντας ένα χρυσό μήλο και παρατηρώντας τες προσεκτικά. Όταν έφτασε στην Εικασία, θαύμασε την ομορφιά της και της είπε: «Εκ γυναικός ερρύη τα φαύλα» (υπονοώντας την Εύα). Εκείνη τότε του απάντησε ήρεμα, κοκκινίζοντας ελαφρά: «Αλλά και διά γυναικός πηγάζει τα κρείττω» (υπονοώντας την Παναγία). Φανερά ενοχλημένος από το θάρρος της Εικασίας αλλά και από την αποστομωτική της απάντηση, ο Θεόφιλος την προσπέρασε και πρόσφερε το χρυσό μήλο στη Θεοδώρα από την Παφλαγονία. Η Εικασία, μετά την αποτυχία της να γίνει αυτοκράτειρα, έχτισε μοναστήρι που πήρε το όνομά της, έγινε μοναχή, αλλά δεν έπαψε να ασχολείται με τα γράμματα, συνθέτοντας αξιόλογους ύμνους.⁷⁷

Όχι και έμπορος!

Κάποτε προσορμίστηκε στο λιμάνι των ανακτόρων ένα φορτηγό πλοίο τόσο φορτωμένο, που κινδύνευε να βυθιστεί. Ο αυτοκράτορας Θεόφιλος ζήτησε να μάθει σε ποιον ανήκε το πλοίο και δεν πίστευε στα αυτιά του όταν τον πληροφόρησαν ότι ανήκε στην αυτοκράτειρα και μόλις είχε επιστρέψει από τη Συρία με εμπορεύματα προς πώληση. Τότε, ο Θεόφιλος διέταξε να ξεφορτωθούν από το πλοίο όσα αντικείμενα και εμπορεύματα ανήκαν στο πλήρωμα, αλλά να μείνουν σε αυτό όλα τα εμπορεύματα της Αυγούστας. Στη συνέχεια, αφού απομακρύνθηκαν από αυτό και όλοι οι επιβάτες, έδωσε εντολή να καεί το πλοίο με υγρό πυρ, ενώ περιέπαιζε τη Θεοδώρα, που ήταν παρούσα, λέγοντας: «Ο Θεός με ανέδειξε αυτοκράτορα, κι εσύ θέλεις να με κάνεις έμπορο;».⁷⁸

Κι ο βασιλιάς φοβέρα θέλει...

Σε έναν ατυχή πόλεμο εναντίον των Αράβων ο αυτοκράτορας Θεόφιλος κινδύνευε να σκοτωθεί, περικυκλωμένος από τους εχθρούς. Τότε, ο στρατηγός Μανουήλ όρμησε ανάμεσά τους με ένα μικρό απόσπασμα και φώναξε στον Θεόφιλο να τον ακολουθήσει. Εκείνος όμως είχε παγώσει από φόβο και, για να μη φανεί ότι δειλιάζει, έλεγε πως δεν μπορούσε να εγκαταλείψει τον στρατό του. Τότε ο Μανουήλ, τραβώντας από τη θήκη του το ξίφος, του φώναξε: «Αν δεν με ακολουθήσεις, θα σε εκτελέσω επιτόπου. Γιατί είναι καλύτερα να πεθάνεις παρά να πέσεις στα χέρια των εχθρών και να ντροπιάσεις έτσι το κράτος των Ρωμαίων». Έτσι, ο Θεόφιλος υποχρεώθηκε να τον ακολουθήσει, αφού ο φόβος για τον θάνατο από το χέρι του Μανουήλ ήταν μεγαλύτερος από τον φόβο που του είχε προκαλέσει η επικράτηση των εχθρών.⁷⁹

Η ζωή εν τάφω...

Ο αυτοκράτορας Θεόφιλος ήταν γνωστός για τις εικονομαχικές αντιλήψεις του. Πολλούς εικονολάτρες, ακόμα και από το στενό αυτοκρατορικό περιβάλλον, τιμώρησε με σκληρό τρόπο. Τον εικονόφιλο Μεθόδιο, που έγινε αργότερα πατριάρχης, διέταξε να τον μαστιγώσουν αλύπητα, να του σπάσουν το σαγόνι και να του βγάλουν τα δόντια. Στη συνέχεια τον έκλεισε σε μια υπόγεια φυλακή, σαν τάφο, μαζί με δύο ληστές, από τους οποίους ο ένας πέθανε, προκαλώντας αφόρητη δυσοσμία. Στον τάφο αυτό ο Μεθόδιος έμεινε 7 χρόνια.⁸⁰

Το τέλος του Θεόφιλου

Η εκπόρθηση του Αμορίου (838) από τους Άραβες και η σφαγή των κατοίκων του προκάλεσαν απόγνωση στον αυτοκράτορα Θεόφιλο για έναν λόγο παραπάνω, επειδή το Αμόριο ήταν η ιδιαίτερη πατρίδα του. Από τότε περιέπεσε σε μελαγχολία και τις τελευταίες μέρες της ζωής του σταμάτησε να τρέφεται και έπινε μόνο παγωμένο νερό, με συνέπεια να αρρωστήσει βαριά. Θεωρώντας ότι υπεύθυνος για την καταστροφή του Αμορίου ήταν ο στρατηγός Θεόφοβος, που είχε κατηγορηθεί για προδοσία, έδωσε διαταγή να τον συλλάβουν και να τον αποκεφαλίσουν. Υστερα ζήτησε να του φέρουν το κεφάλι του και, χαϊδεύοντας τα μαλλιά του, είπε: «Από τώρα και στο εξής ούτε εγώ θα είμαι Θεόφιλος ούτε εσύ Θεόφοβος». Με τα λόγια αυτά ξεψύχησε...⁸¹

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 361-363)

Ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες...

Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Β΄ (Κώνστας) κρατούσε μακριά από την Κωνσταντινούπολη τον εξάδελφό του Ιουλιανό, θεωρώντας τον επικίνδυνο διεκδικητή του θρόνου. Η αυτοκράτειρα Ευσεβία, μάλιστα, δωροδοκούσε τους υπηρέτες του Ιουλιανού για να δίνουν εκτρωτικά φάρμακα στη σύζυγό του Ελένη κάθε φορά που αυτή ήταν έγκυος. Τέλος, όταν η Ελένη απέκτησε, παρ' όλα αυτά, έναν γιο, η μαμή έκοψε τον ομφάλιο λώρο τόσο κοντά στο σώμα του παιδιού, ώστε αυτό τελικά πέθανε από αιμορραγία...⁸²

Περικοπές

Μια από τις πρώτες ενέργειες του Ιουλιανού, όταν ανέλαβε το αυτοκρατορικό αξίωμα (361), ήταν να καταργήσει τη μεγάλη πολυτέλεια των ανακτόρων. Σύμφωνα με τον φιλόσοφο Λιβάνιο, «Ο αυτοκράτορας βρήκε στα ανάκτορα 1.000 μαγείρους, άλλους τόσους κουρείς, περισσότερους οινοχόους, πλήθη τραπεζοκόμων και ευνούχους πιο πολλούς κι από τις μύγες στα ζώα κατά την άνοιξη». Από αυτούς έδιωξε αμέσως τους περισσότερους.⁸³

Το ποτάμι δεν γυρίζει πίσω...

Όταν ο Ιουλιανός ανέβηκε στον θρόνο, προσπάθησε να επαναφέρει την αρχαία ελληνική θρησκεία. Τα πράγματα όμως ήταν πολύ δύσκολα, γιατί ο χριστιανισμός είχε ήδη αποκτήσει βαθιές ρίζες στις ψυχές των ανθρώπων. Ο γιατρός και φίλος του Ορειβάσιος στάλθηκε από αυτόν στους Δελφούς, με εντολή να φροντίσει για την ανόρθωση του μαντείου του Απόλλωνα. Τότε, σύμφωνα με τον Γεώργιο Κεδρηνό, η Πυθία ύστερα από σχετικό ερώτημα έδωσε τον τελευταίο της χρησμό, που ήταν ο εξής: «Είπατε τω βασιλεί, χαμαί πέσε δαίδαλος αυλά. Ουκέτι Φοίβος έχει καλύβην, ου μάντιδα δάφνην, ου παγάν λαλέουσαν. Απέσβετο και λάλον ύδωρ».⁸⁴

Ειδωλολάτρης-ασκητής...

Ο Ιουλιανός ήταν ειδωλολάτρης, αλλά ζούσε σύμφωνα με τους κανόνες του χριστιανικού ασκητισμού. Μετά τον θάνατο της συζύγου του δεν είχε επαφή με καμιά γυναίκα, κι έτσι έδιωξε από το παλάτι όλους τους ευνούχους. Έλεγε ότι ένας μόνο κουρέας αρκούσε για τις ανάγκες όλων των ανακτόρων. Κοιμόταν σε σκληρό στρώμα και το υπνοδωμάτιό του δεν θερμαινόταν. Το καθεστώς αυτό το επέβαλε, ακόμα και τον βαρύ χειμώνα, σε όλα τα δωμάτια του ανακτόρου, για να συνηθίζει, όπως έλεγε, στο κρύο. Τρεφόταν με τα απλούστερα φαγητά και απέφευγε τις διασκεδάσεις, ακόμα και τις εκδηλώσεις που γίνονταν στον ιππόδρομο. Δίκαζε ο ίδιος πολλές υποθέσεις και επέβαλλε στον εαυτό του χρηματικά πρόστιμα όταν διαπίστωνε ότι είχε παραβιάσει δικαιώματα

αξιωματούχων.⁸⁵

Αδηφάγον πυρ...

Η περίφημη βιβλιοθήκη που είχε δημιουργήσει ο Ιουλιανός είχε 120.000 τόμους βιβλίων. Λένε ότι σε αυτήν υπήρχαν επίσης τα εντόσθια ενός φιδιού, που είχαν μήκος 120 πόδια, πάνω στα οποία είχε γραφτεί η *Ιλιάδα* και η *Οδύσσεια* (!). Η βιβλιοθήκη δεν ευτύχησε να ζήσει για πολύ. Όταν αυτοκράτορας ήταν ο Βασιλίσκος (475-476), ξέσπασε στην Πόλη μεγάλη πυρκαγιά, που την αποτέφρωσε. Παρανάλωμα έγιναν και τα ανάκτορα του Λαύσου, όπου υπήρχε συλλογή με αρχαία αριστουργήματα γλυπτικής. Ανάμεσα σε αυτά ήταν η Αφροδίτη της Κνίδου, που θεωρείται το ομορφότερο άγαλμα της αρχαιότητας, η Ήρα της Σάμου και η Αθηνά της Λίνδου.⁸⁶

Το τέλος του Ιουλιανού

Ο Ιουλιανός σε μια μάχη εναντίον των Περσών δέχτηκε κάποιο βέλος και ξεψύχησε λίγο αργότερα. Είχε βασιλεύσει μόνο 20 μήνες και ήταν μόλις 31 ετών. Σύμφωνα με έναν θρύλο, λίγο πριν αφήσει την τελευταία του πνοή, βούτηξε το χέρι του στο αίμα που έτρεχε από την πληγή και μουρμούρισε: «Vicisti Galilaeae» (*Νενίκηκας, Ναζωραίε*).⁸⁷

ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ Α΄ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 527-565)

Νηστεία, όχι αστεία

Όταν χτιζόταν ο ναός της Ειρήνης στην Κωνσταντινούπολη, ο Ιουστινιανός λίγο έλειψε να πεθάνει. Ήταν παραμονές του Πάσχα και ο βασιλιάς υπέβαλε τον εαυτό του σε μια πολύ σκληρή νηστεία. Για δύο ολόκληρες μέρες παρέμενε εντελώς νηστικός, ενώ σπκωνόταν βαθιά χαράματα και εργαζόταν μέχρι αργά το βράδυ. Έτρωγε μόνο άγρια χόρτα, συντηρημένα σε λάδι και ξίδι, και έπινε μόνο νερό. Αλλά και από αυτό το φτωχικό φαγητό έτρωγε ελάχιστα, ίσα που το δοκίμαζε. Έτσι, οι ρευματισμοί, μια αρρώστια που τον ταλαιπωρούσε για καιρό, επιδεινώθηκε τόσο, που χρειάστηκε ένα πραγματικό θαύμα για να γιατρευτεί.⁸⁸

Με το ζόρι βασιλιάς

Στη διάρκεια της γνωστής επανάστασης του «Νίκα» (532) εναντίον του Ιουστινιανού, το εξεγερμένο πλήθος ανακήρυξε αυτοκράτορα τον στρατηγό Υπάτιο. Αυτός ήταν ανεψιός του αυτοκράτορα Αναστασίου, αλλά μεγάλος στην ηλικία και φιλήσυχος. Όταν πληροφορήθηκε το γεγονός, προσπάθησε να κρυφτεί για να αποφύγει τον κίνδυνο. Δυστυχώς όμως γι' αυτόν, τον ανακάλυψαν και τον οδήγησαν στον ιππόδρομο, όπου και τον έβαλαν να καθίσει στον αυτοκρατορικό θρόνο.

Όταν λίγο αργότερα οι στρατηγοί του Ιουστινιανού κατέπνιξαν την επανάσταση, αφού σκότωσαν τουλάχιστον 30.000 επαναστάτες, τον συνέλαβαν και τον οδήγησαν φοβισμένο στον αυτοκράτορα. Αυτός κατάλαβε τι είχε γίνει και φάνηκε διατεθειμένος να τον συγχωρήσει. Αντέδρασε όμως η Θεοδώρα, τονίζοντας ότι, από τη στιγμή που είχε ανακηρυχθεί από το πλήθος αυτοκράτορας, ήταν επικίνδυνος για τον θρόνο. Τελικά επικράτησε η γνώμη της και ο Ιουστινιανός διέταξε να τον εκτελέσουν μαζί με τον αδελφό του και να πετάξουν τα σώματά τους στη θάλασσα.⁸⁹

Τζάμπα... φρουρά

Μετά την κατάργηση των πραιτοριανών από τον Μ. Κωνσταντίνο, τοποθετήθηκαν στα ανάκτορα ως φρουρά 3.500 άνδρες. Αυτοί ονομάζονταν «σχολάριοι», επειδή προέρχονταν από σχολές αξιωματικών. Ο Ιουστινιανός, για να τους ενισχύσει, πρόσθεσε ακόμα 2.000 ως αναπληρωματικούς. Σύμφωνα με τον Προκόπιο, κάθε φορά που ξεσπούσε πόλεμος ο Ιουστινιανός έδινε εντολή να ετοιμάζονται όλοι τους, γιατί δήθεν θα τους έστελνε στο μέτωπο. Τρομοκρατημένοι αυτοί, επειδή στην πλειονότητά τους ήταν απόλεμοι και δειλοί, προκειμένου να αποφύγουν την εκστρατεία, προσφέρονταν να συνεχίσουν να υπηρετούν στα ανάκτορα έστω και χωρίς μισθό. Με τον τρόπο αυτόν το δημόσιο ταμείο κέρδιζε αρκετά χρήματα.⁹⁰

Πονηρή πυρκαγιά

Σύμφωνα με τον Προκόπιο, ο Ιουστινιανός στην προσπάθειά του να συγκεντρώσει χρήματα δεν δίσταζε να χρησιμοποιεί κάθε θεμιτό ή αθέμιτο μέσο. Κάποτε έστειλε για διοικητή στην Αίγυπτο τον πλούσιο Ζήνωνα. Αυτός, πριν αποπλεύσει, γέμισε ένα καράβι με τους θησαυρούς του. Έστειλε τότε ο Ιουστινιανός έμπιστους ανθρώπους με διαταγή να πάνε κρυφά και, αφού πάρουν τους θησαυρούς, να βάλουν φωτιά στο καράβι. Έτσι, ο Ζήνων νόμισε ότι η περιουσία του χάθηκε στις φλόγες...⁹¹

Κληρονομικά...

Κάποιος Ιωάννης, γόνος πολύ πλούσιας οικογένειας, είχε δοθεί κάποτε από τον στρατηγό Βελισάριο ως όμηρος στον βασιλιά Χοσρόη. Λίγο αργότερα ο πέρσης βασιλιάς ισχυρίστηκε ότι οι όροι για τους οποίους του είχε δοθεί όμηρος παραβιάστηκαν και ζητούσε 2.000 λίτρες ασήμι για να τον ελευθερώσει. Επειδή το κράτος αδρανούσε, η γιαγιά του Ιωάννη έστειλε τα χρήματα, για να μην πάθει τίποτα ο εγγονός της. Όταν οι απεσταλμένοι της με το ασήμι έφτασαν στην πόλη Δάρα, το έμαθε ο Ιουστινιανός και διέταξε να σταματήσουν, γιατί δεν έπρεπε να δίνεται σε Πέρσες ο βυζαντινός πλούτος. Αμέσως μετά ο Ιωάννης πέθανε. Ο διοικητής της πόλης δήλωσε ότι, πριν πεθάνει, του είχε στείλει επιστολή στην οποία έγραφε ότι άφηνε κληρονόμο του τον αυτοκράτορα...⁹²

Πονάει κεφάλι, κόψει κεφάλι

Λένε πως ο Ιουστινιανός απεχθανόταν ιδιαίτερα τους ομοφυλόφιλους

και η σχετική νομοθεσία του ήταν αυστηρή. Μια από τις ποινές που όριζε ο νόμος ήταν η αποκοπή των γεννητικών οργάνων τους. Όταν κάποτε ρώτησαν τον Ιουστινιανό γιατί τους τιμωρεί με αυτόν τον σκληρό τρόπο, εκείνος απάντησε: «Αν δηλαδή είχαν πράξει ιεροσυλία, δεν θα τους τιμωρούσα με αποκοπή του χεριού;».⁹³

Τα μεταξωτά βρακιά...

Τα μεταξωτά υφάσματα και η πορφυρή βαφή ήταν προνόμιο του κράτους και η κατασκευή τους γινόταν αποκλειστικά στα αυτοκρατορικά εργαστήρια της Πόλης. Πορφυρά και μεταξωτά ρούχα μπορούσαν να φορούν μόνο τα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας, ωστόσο υπήρχαν πολλοί πλούσιοι που ήθελαν, έστω και κρυφά, να έχουν αυτό το προνόμιο. Έτσι, αναπτύχθηκε μια «μαύρη αγορά» μεταξωτών υφασμάτων, που απευθυνόταν στους πλουσίους της Πόλης. Τότε, ο Ιουστινιανός έδωσε εντολή να πλημμυρίσουν τα καταστήματα της πρωτεύουσας με τέτοια υφάσματα σε πολύ χαμηλές τιμές. Ύστερα από λίγο, όταν τα παράνομα εργαστήρια έκλεισαν, μην μπορώντας να αντέξουν στον ανταγωνισμό, με εντολή του Ιουστινιανού οι τιμές έγιναν και πάλι απρόσιτες.⁹⁴

Παιδί ή πρόβατο;

Μετά τη νίκη των Βυζαντινών στον πόλεμο εναντίον των Βανδάλων και την κατάληψη της δυτικής Βόρειας Αφρικής (534), οι Μαυριτανοί κίνησαν πόλεμο εναντίον τους. Στην τελευταία μάχη του πολέμου αυτού

οι Βυζαντινοί κατήγαγαν συντριπτική νίκη, σκοτώνοντας 50.000 εχθρούς και σέρνοντας στην αιχμαλωσία πολύ μεγάλο αριθμό γυναικών και παιδιών. Συνέβη μάλιστα, εξαιτίας του μεγάλου αριθμού των αιχμαλώτων, οι νικητές να πωλούν ένα παιδί στην τιμή που άξιζε ένα πρόβατο. Έτσι, επιβεβαιώθηκε η παλιά προφητεία κάποιας γυναίκας μάντισσας, που έλεγε ότι οι Μαυριτανοί θα καταστρέφονταν από άνδρα χωρίς γένια. Πράγματι, ο στρατηγός των Βυζαντινών που τους νίκησε, ο Σολόμων, ήταν ευνούχος και συνεπώς αγένειος.⁹⁵

Γερά σκαριά...

Όταν ο ευνούχος Ναρσής, με διαταγή του Ιουστινιανού, ανέλαβε εκστρατεία εναντίον των Οστρογόθων στην Ιταλία, ήταν 85 ετών. Παρά την ηλικία του, όχι μόνο νίκησε τους αντιπάλους του, αλλά και τους ανάγκασε να εγκαταλείψουν την Ιταλία και να υποσχεθούν ότι δεν θα ξανασυγκρουστούν με το Βυζάντιο. Την ίδια εποχή στάλθηκε και ο στρατηγός Λιβέριος, πάλι από τον Ιουστινιανό, εναντίον των Βησιγόθων της Ισπανίας. Αν και ο στρατηγός αυτός ήταν μεγαλύτερος σε ηλικία από τον Ναρσή, είχε κι αυτός επιτυχίες, κατακτώντας ένα μέρος της Ιβηρικής Χερσονήσου. Το γεγονός ότι ο ηλικιωμένος πια Ιουστινιανός προτιμούσε να αναθέτει τις εκστρατείες σε γέροντες μπορεί να εξηγηθεί πολλαπλά. Πάντως, είναι γεγονός ότι σε αυτή την ηλικία η επιθυμία τους να στραφούν εναντίον του θρόνου ήταν οπωσδήποτε λιγότερο έντονη.⁹⁶

Συνωμοσίες, προδοσίες, συκοφαντίες...

Λίγα χρόνια πριν πεθάνει ο Ιουστινιανός τρεις άνδρες, ο Αβλάβιος, ο Μάρκελλος και ο Σέργιος, οργάνωσαν σχέδιο με σκοπό να δολοφονήσουν τον αυτοκράτορα. Πριν όμως το θέσουν σε εφαρμογή, ο Αβλάβιος αποκάλυψε όσα είχαν σχεδιάσει σε δύο αξιωματούχους του κράτους. Εκείνοι ειδοποίησαν τον αυτοκράτορα και οι συνωμότες συνελήφθησαν. Από αυτούς ο Μάρκελλος αυτοκτόνησε την ίδια στιγμή, ενώ ο Σέργιος κατόρθωσε να αποδράσει και να καταφύγει στον ναό της Παναγίας των Βλαχερνών. Όταν τον έβγαλαν από την εκκλησία, τον έπεισαν να καταγγείλει ότι στη συνωμοσία ήταν αναμειγμένα και άλλα πρόσωπα, ανάμεσα στα οποία και ο μεγάλος στρατηγός Βελισάριος. Ο Ιουστινιανός, ξεχνώντας την προσφορά και την αφοσίωσή του, περιόρισε στο σπίτι του τον στρατηγό, αφού του αφαίρεσε όλα τα αξιώματά του.⁹⁷

Παιδεραστίας συνέπειες

Ο Ιουστινιανός με νόμο απαγόρευσε την παιδεραστία. Ο νόμος ήταν τόσο αυστηρός, ώστε μπορούσε κάποιος να οδηγηθεί στο δικαστήριο και χωρίς να υπάρχει κατηγορος. Αρκούσε ο λόγος ενός άντρα ή ενός αγοριού, ή ακόμα και δούλου, για να καταδικαστεί κάποιος ως παιδεραστής. Η συνηθισμένη ποινή ήταν πολύ σκληρή: του έκοβαν τα γεννητικά όργανα και τον διαπόμπευαν στους δρόμους της πόλης του. Σύμφωνα με τον Προκόπιο, δεν επέβαλλαν σε όλους την ίδια ποινή, αλλά μόνο σε όσους θεωρούσαν ότι ανήκαν στον δήμο των Πρασίνων ή ότι είχαν μεγάλη περιουσία, για να τους τη δημεύσουν.⁹⁸

Ο πόλεμος... των άστρων

Κατά την περίοδο του Ιουστινιανού θεωρούσαν τους αστρολόγους κλέφτες και απατεώνες. Όσους συλλάμβαναν τους οδηγούσαν στον υπεύθυνο αξιωματούχο, ο οποίος τους βασάνιζε, μαστιγώνοντάς τους αλύπητα, και στη συνέχεια τους διαπόμπευε σε ολόκληρη την πόλη πάνω σε καμήλες. Πολλές φορές, οι άνθρωποι αυτοί συνέβαινε να είναι γέροι και αξιοσέβαστοι, που ήθελαν απλώς να ασχολούνται με την επιστήμη των άστρων. Έτσι, «επιστήμονες» και απατεώνες εξισώνονταν.⁹⁹

Προσοχή στο τσουνάμι!

Το 551 ένας μεγάλος σεισμός συγκλόνισε την Κωνσταντινούπολη και άλλες βυζαντινές περιοχές, με αποτέλεσμα πολλές πόλεις να καταστραφούν εντελώς και οι κάτοικοί τους να χαθούν. Την εποχή αυτή καταστράφηκε σχεδόν ολοκληρωτικά και η νήσος Κως, όχι από τον σεισμό αλλά εξαιτίας τεράστιων θαλάσσιων κυμάτων, που πλημμύρισαν τα παραθαλάσσια οικήματα πνίγοντας τους ανθρώπους. Σχεδόν όλη η πόλη της Κω μετατράπηκε σε ένα σωρό από ερείπια, ενώ παντού ήταν σκορπισμένες πέτρες, κομμάτια από κολόνες και κάθε είδους υλικά. Ελάχιστοι άνθρωποι κυκλοφορούσαν στους δρόμους, απελπισμένοι και σκυθρωποί, γιατί, εκτός από την καταστροφή της πόλης τους, όλα τα νερά του τόπου είχαν γίνει υφάλμυρα και ακατάλληλα προς πόση.¹⁰⁰

Σεισμοί, λοιμοί...

Το έτος 558 πολλά δεινά έπληξαν την Κωνσταντινούπολη. Ένας τρομακτικός σεισμός που έγινε στις 14 Δεκεμβρίου κατέστρεψε τα τείχη της πόλης, τόσο εκείνα του Μ. Κωνσταντίνου όσο και εκείνα του Θεοδοσίου, ισοπέδωσε σπίτια, εκκλησίες και μνημεία, ενώ προκάλεσε τον θάνατο πολλών ανθρώπων, καθώς οι σεισμικές δονήσεις συνεχίστηκαν για δέκα συνεχείς ημέρες. Χαρακτηριστικό της σφοδρότητας του φαινομένου ήταν ότι ένας πορφυρός κίονας με έναν ανδριάντα στην κορυφή του κατέρρευσε και χώθηκε 8 πόδια, δηλαδή πάνω από 2,5 μέτρα, κάτω από τη γη. Λίγο αργότερα, τον μήνα Φεβρουάριο, ξέσπασε επιδημία βουβωνικής πανώλης με τόσο πολλά θύματα, ιδιαίτερα νέους, ώστε οι ζωντανοί δεν ήταν αρκετοί για να θάβουν τους νεκρούς.¹⁰¹

Τρούλος Νο 4

Ο ναός της Αγίας Σοφίας άρχισε να χτίζεται το 532 και τέλειωσε το 537. Εντυπωσιακός ήταν ο τρούλος του, που είχε διάμετρο 33 μέτρα και βρισκόταν σε ύψος 60 μέτρων από το έδαφος. Εξαιτίας δύο αλληπάλληλων σεισμών (553 και 557) ο τρούλος γκρεμίστηκε το 558. Τον έχτισε ο ανεψιός του αρχιτέκτονα Ισίδωρου, που είχε το ίδιο όνομα. Το 989 έπεσε και ο τρούλος αυτός. Χτίστηκε τότε ένας άλλος, για να γκρεμιστεί και αυτός το 1346. Αυτός που θαυμάζουμε σήμερα είναι ο τέταρτος και είναι ενισχυμένος με σιδηροκατασκευές από τον ιταλό αρχιτέκτονα Fossati, κατά τη δεκαετία του 1860.¹⁰²

Μολύβι και χρυσάφι

Οι πεσσοί του ναού της Αγίας Σοφίας κατασκευάστηκαν με έναν ξεχωριστό τρόπο: τοποθετήθηκαν σειρές από πέτρες ώστε να σχηματίζουν επάλληλα τετράγωνα. Η μεταξύ τους συγκόλληση δεν έγινε με ασβεστοκονίαμα, αλλά με λιωμένο μολύβι, που χυνόταν στα ενδιάμεσα κενά, ενώνοντας τους αρμούς, και έτσι η προσαρμογή των λίθων ήταν απόλυτη. Ολόκληρος ο τρούλος αλλά και άλλες επιφάνειες ήταν καλυμμένες με χρυσάφι, που αντανakλούσε το φως στις κατακόρυφες επιφάνειες, οι οποίες ήταν επενδυμένες με μάρμαρα. Το θέαμα πρέπει να ήταν εντυπωσιακό.¹⁰³

ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ Β΄ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 685-695 ΚΑΙ 705-711)

Τέρας αγριότητας

Ο Ιουστινιανός Β΄ ο Ρινότμητος ήταν πραγματικό τέρας αγριότητας και τρέλας. Για παράδειγμα, μία από τις πολλές τρέλες του συνέβη το 691, όταν πολέμωσε τους Άραβες. Οι 20.000 Σλάβοι που είχε μαζί του αποσκίρτησαν και πήγαν με το μέρος των αντιπάλων του. Εξοργισμένος, τότε, διέταξε να συγκεντρώσουν όλες τις οικογένειές τους στη Βιθυνία και στη συνέχεια έδωσε εντολή να τους σφάξουν όλους αδιακρίτως και να πετάξουν τα πτώματά τους στη θάλασσα.¹⁰⁴

Το τίμημα της σκληρότητας

Ο Ιουστινιανός Β΄ ήταν ένας πολύ σκληρός ηγεμόνας. Όταν κάποτε έκανε εργασίες στο παλάτι, όρισε ως επόπτη τον αρχιευνούχο και θησαυροφύλακά του Στέφανο, άνθρωπο σκληρό και ανελέητο, που τιμωρούσε χωρίς έλεος τους εργάτες και τους επιστάτες τους. Κάποτε μάλιστα, όταν ο αυτοκράτορας απουσίαζε, δεν δίστασε να μαστιγώσει και την ίδια τη μητέρα του αυτοκράτορα, την Αυγούστα Αναστασία, με μια λουρίδα, όπως τιμωρούν τα παιδιά, εξευτελίζοντάς την. Ακόμα, ο Ιουστινιανός διόρισε ως Λογοθέτη του Γενικού, δηλαδή υπουργό των οικονομικών, έναν καλόγερο που ονομαζόταν Θεόδοτος, άνδρα που προκαλούσε φόβο για την αγριότητά του. Αυτός επέβαλλε πρόστιμα και έκανε δημεύσεις σε βάρος αρχόντων, αξιωματούχων, επιφανών αλλά και απλών πολιτών. Πολλές φορές, τους κρεμούσε με σκοινιά και κάτω από τους κρεμασμένους έβαζε άχυρα που σιγόκαιγαν και έβγαζαν καπνό. Για όλα αυτά ο βασιλιάς έγινε μισητός από τον λαό. Μια νύχτα λοιπόν οργανώθηκε συνωμοσία εναντίον του από τον στρατηγό Λεόντιο και τους φίλους του, οι οποίοι πήραν με το μέρος τους και τον πατριάρχη. Οι συνωμότες άνοιξαν τις φυλακές και απελευθέρωσαν τους φυλακισμένους, πολλοί από τους οποίους ήταν στρατιωτικοί, και συνέλαβαν τον αυτοκράτορα, τον οποίο έφεραν στον ιππόδρομο. Εκεί του έκοψαν τη μύτη και τη γλώσσα και τον εξόρισαν στη Χερσώνα. Το πλήθος συνέλαβε, ακόμα, τον αρχιευνούχο Στέφανο και τον λογοθέτη Θεόδοτο και τους οδήγησε στην αγορά του Βοός, όπου τους έκαψαν ζωντανούς.¹⁰⁵

Ωμότητες...

Όταν ο Ιουστινιανός Β΄ ανέκτησε το 705 τον θρόνο, με τη βοήθεια του ηγεμόνα των Βουλγάρων Τέρβελν, κινούμενος από εκδικητική μανία και τα πλέον βάρβαρα ένστικτα, προέβη σε πράξεις αφάνταστης ωμότητας. Αρχικά συνέλαβε τους δύο αυτοκράτορες που είχαν αναλάβει την εξουσία μετά την εκθρόνισή του, τον Λεόντιο και τον Αψίμαρο (Τιβέριο), καθώς και τον αδελφό του Τιβέριου Ηράκλειο, και διέταξε να τους δέσουν με αλυσίδες και να τους περιφέρουν στην Πόλη διαπομπεύοντάς τους. Ύστερα τους μετέφεραν στον ιππόδρομο, στη διάρκεια αγώνων, και τους έριξαν στα πόδια του. Εκεί, με πρωτοφανή αγριότητα, τους πατούσε στον αυχένα σε όλη τη διάρκεια της πρώτης ιπποδρομίας. Τέλος, διέταξε να μεταφερθούν στο Κυνήγιο, αμφιθέατρο στο οποίο γίνονταν αναπαραστάσεις κυνηγιού άγριων ζώων, όπου αποκεφαλίστηκαν. Δεν αρκέστηκε όμως σε αυτές τις πράξεις αντεκδίκησης, αλλά, για να κορέσει τα άγρια ένστικτά του, σκότωσε τεράστιο πλήθος πολιτικών και στρατιωτικών, σε πολλές περιπτώσεις με πρωτοφανείς μεθόδους. Άλλους έβαζε μέσα σε σάκους και τους έριχνε στη θάλασσα και άλλους, στο αποκορύφωμα της διαστροφής του, τους καλούσε στα ανάκτορα για φαγητό και, όταν σηκώνονταν από το τραπέζι, μερικούς τους σούβλιζε και μερικούς τους αποκεφάλιζε.¹⁰⁶

Άγρια ένστικτα

Όταν εκθρονίστηκε και εκτελέστηκε ο Ιουστινιανός Β΄, η μητέρα του αυτοκράτειρα Αναστασία πήρε στην αγκαλιά της τον εγγονό της Τιβέριο και έτρεξε να σωθεί στην εκκλησία της Παναγίας των Βλαχερνών. Σε λίγο έφτασαν εκεί δύο έμπιστοι του νέου αυτοκράτορα Φιλίππικου, με εντολή να τη συλλάβουν και να σφάξουν τον μικρό. Ο Τιβέριος

πιάστηκε με το ένα χέρι από την Αγία Τράπεζα και με το άλλο πήρε ένα κομμάτι τίμιο ξύλο. Ο ένας από τους δύο εμπίστους, που λεγόταν Στρούθος, άρπαξε βίαια τον μικρό και, αφού του πήρε το τίμιο ξύλο και το τοποθέτησε πάνω στην Αγία Τράπεζα, τον οδήγησε στον εξώστη μιας διπλανής εκκλησίας, τον γύμνωσε και τον έσφαξε σαν αρνί. Και ήταν μόλις έξι ετών!¹⁰⁷

ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ Α' (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 518-527)

Ανθ' ημών Θεοκριτιανός;

Μετά τον θάνατο του Αναστασίου διεκδικητής του θρόνου ήταν ο Ιουστίνος, ο οποίος είχε ανώτερη θέση στην αυτοκρατορική φρουρά. Ωστόσο, ο ευνούχος Αμάντιος, που είχε υψηλή θέση στα ανάκτορα, θέλοντας να γίνει αυτοκράτορας κάποιος δικός του ονόματι Θεοκριτιανός, έδωσε χρήματα στον Ιουστίνο να τα μοιράσει στους στρατιώτες, με σκοπό να ανακηρύξουν τον Θεοκριτιανό αυτοκράτορα. Ο Ιουστίνος όμως έδωσε τα χρήματα για λογαριασμό του, και έτσι ο στρατός και ο λαός της πόλης ανακήρυξαν αυτόν αυτοκράτορα. Όπως ήταν φυσικό, ο Αμάντιος δεν μπορούσε να χωνέψει την πονηριά του Ιουστίνου και συνωμοτούσε εναντίον του. Το σχέδιό του όμως έγινε γνωστό, με αποτέλεσμα να εκτελεστεί μαζί με τον επίδοξο αυτοκράτορα Θεοκριτιανό.¹⁰⁸

Σαν νέος Αρχιμήδης...

Στην εποχή του Ιουστίνου Α΄ ο Βιταλιανός, που ήταν διοικητής του συμμαχικού στρατού στη Θράκη, επαναστάτησε και, με τη βοήθεια των Βουλγάρων και των Σκυθών, πολιορκήσε την Κωνσταντινούπολη από στεριά και θάλασσα. Στη ναυμαχία που έγινε στον Βόσπορο το εχθρικό ναυτικό καταστράφηκε από μια εφεύρεση του ονομαστού νεοπλατωνικού φιλοσόφου Πρόκλου. Σύμφωνα με την παράδοση, ο Πρόκλος κατασκεύασε τεράστια κάτοπτρα με τα οποία οι ακτίνες του ήλιου συγκεντρώνονταν πάνω στα εχθρικά πλοία και τα έκαιγαν. Ο Πρόκλος δεν έκανε τίποτε άλλο από το να εφαρμόσει τη μέθοδο που είχε επινοήσει πολλούς αιώνες πριν ο Αρχιμήδης στην πολιορκία των Συρακουσών.¹⁰⁹

Τύφλα να 'χει ο Γουτεμβέργιος

Ο αυτοκράτορας Ιουστίνος ήταν αναλφάβητος. Ούτε το όνομά του δεν μπορούσε να γράψει. Τα περισσότερα έγγραφα και διατάγματα τα υπέγραφε ο ιδιαίτερος γραμματέας του. Υπήρχαν όμως και μερικά που παραδοσιακά είχε επικρατήσει να τα επικυρώνει ο ίδιος ο αυτοκράτορας, γράφοντας ιδιοχείρως τη λατινική λέξη «legi», που σήμαινε στα ελληνικά: το διάβασα. Για να μπορέσει να κρατηθεί η παράδοση, επινόησαν το εξής τέχνασμα: χάραξαν έκτυπο σε ένα κατεργασμένο ξύλο το σχήμα των τεσσάρων γραμμάτων και, αφού βουτούσαν μια πένα στο μελάνι, οδηγούσαν το χέρι του αυτοκράτορα γύρω από τα χαραγμένα γράμματα, ώστε να σχηματιστεί η λέξη και να φανεί ότι υπέγραφε ο βασιλιάς...¹¹⁰

ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ Β΄ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 565-578)

Σαρκοβόρος αυτοκράτορας

Ο αυτοκράτορας Ιουστίνος Β΄ στα τελευταία του χρόνια τρελάθηκε. Έτσι, όταν ήταν νηφάλιος, έπαιζε με μια μικρή άμαξα, που έβαζε τους φύλακές του να την τραβούν μέσα στα αυτοκρατορικά διαμερίσματα. Όταν όμως πάθαινε κρίση, ήταν δύσκολο να τον επαναφέρουν. Για τον λόγο αυτόν είχαν επιλέξει ως θαλαμπόλους του κάποιους πολύ δυνατούς άνδρες, που τον κυνηγούσαν και τον συγκρατούσαν. Αυτός ορμούσε εναντίον τους, τους δάγκωνε και έσκιζε τις σάρκες τους. Λένε ότι δύο από αυτούς, κάποια φορά, τους δάγκωσε τόσο δυνατά στο κεφάλι, ώστε λίγο έλειψε να πεθάνουν!¹¹¹

ΙΣΑΪΚΙΟΣ Α΄ ΚΟΜΝΗΝΟΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 1057-1059)

Νοστιμιές...

Ο Ισαάκιος Α΄ Κομνηνός δεν ήταν μόνο ανίκανος και σπάταλος αλλά και άσωτος. Περνούσε τον καιρό του στα λουτρά, σε πολυτελή δείπνα με μίμους και τραγουδιστές, ενώ ντυνόταν με πανάκριβα ρούχα. Συχνά του άρεσε να επιδεικνύεται με λογοπαίγνια. Ενώ δειπνούσε κάποτε, έχοντας γύρω του πολλές και όμορφες γυναίκες, είπε: «Ενέγκατέ μοι άλας» (Φέρτε μου αλάτι). Κάποιος από τους παρευρισκόμενους, έκπληκτος, κοιτάζοντας προς τις ωραίες γυναίκες, του απάντησε: «Γνωσόμεθα πρώτως ταύτας, ω βασιλεύ, είθ' ούτως άλλας εισενεχθήναι κέλευσον» (Ας γλεντήσουμε πρώτα με αυτές, βασιλιά, και στη συνέχεια δώσε εντολή να φέρουν «άλλας»)...¹¹²

Κυνηγός αυτοκράτωρ

Ο αυτοκράτορας Ισαάκιος Α΄ Κομνηνός ήταν μανιώδης κυνηγός, με αξιοθαύμαστες επιδόσεις. Ιδιαίτερα ενδιαφερόταν για το κυνήγι των γερανών. Η επιδεξιότητα και η σωματική του δύναμη ήταν τέτοια, που μπορούσε να πετύχει το θήραμά του όσο ψηλά και αν αυτό πετούσε. Αξιοθαύμαστη ήταν, ακόμα, η γρηγοράδα του. Ήταν τόσο ταχύς, ώστε μπορούσε να πιάσει λαγό με τα χέρια του. Στις κυνηγετικές του εξορμήσεις ξεκινούσε την αυγή και γύριζε τα μεσάνυχτα, ενώ χρησιμοποιούσε σε αυτές και κυνηγετικά γεράκια. Ήταν θαυμαστός στη χρήση τόσο του τόξου όσο και της λόγχης. Δοκίμαζε ιδιαίτερη ευχαρίστηση κυνηγώντας δύσκολα θηράματα, όπως η αρκούδα και το αγριογούρουνο, που τα χτυπούσε με τη λόγχη.¹¹³

ΙΩΑΝΝΗΣ Α΄ ΤΣΙΜΙΣΚΗΣ

(ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 969-976)

Βασιλικά ταλέντα...

Ο Ιωάννης Τσιμισκής μπορεί να είχε μικρό ανάστημα, αλλά οι ικανότητές του ήταν πολύ μεγάλες. Λένε ότι έβαζε τέσσερα άλογα στη σειρά, το ένα πίσω από το άλλο, και με ένα πήδημα, ενώ ήταν πίσω από το τελευταίο, έφτανε να καβαλικέψει το πρώτο. Στην τοξοβολία ήταν ασυναγώνιστος, αφού μπορούσε να περάσει το βέλος του μέσα από ένα δαχτυλίδι. Η ταχύτητά του στην ιππασία και στο σπαθί ήταν παροιμιώδης. Έβαζε μέσα σε ένα γυάλινο δοχείο μια σφαίρα από δέρμα και στη συνέχεια, τρέχοντας έφιππος, τρυπούσε με το σπαθί του τη σφαίρα, την έβγαζε και την πετούσε στον αέρα, αφήνοντας το γυάλινο δοχείο άθικτο. Ήταν γνωστός όμως και για άλλες επιδόσεις. Συμμετείχε συχνά σε ατέλειωτες οινοποσίες και δεν αντιστεκόταν καθόλου σε κάθε είδους σαρκικές ηδονές...¹¹⁴

Ο θάνατος του Ιωάννη Τσιμισκή

Το 976 ο Ιωάννης Τσιμισκής, επιστρέφοντας από μια εκστρατεία στη Συρία, βρέθηκε στην περιοχή της Προύσας, όπου φιλοξενήθηκε στο μέγαρο του πατρίκιου Ρωμανού. Στη διάρκεια του δείπνου, κάποιος από τους αυτοκρατορικούς ευνούχους τον κέρασε ποτό, το οποίο είχε αναμείξει με δηλητήριο. Από την επόμενη μέρα ο Τσιμισκής αισθανόταν μόνιμη αδυναμία και, βλέποντας ότι οι προσπάθειες των γιατρών του ήταν μάταιες, αποφάσισε να επιστρέψει το συντομότερο στην

Κωνσταντινούπολη. Ταυτόχρονα έδωσε εντολή να ολοκληρωθεί όσο γινόταν πιο γρήγορα ο τάφος του στον ναό του Σωτήρος, που ο ίδιος είχε ανεγείρει. Όταν έμπαινε στην Πόλη, ο λαός τον επευφημούσε για τις νίκες του, αυτός όμως ανέπνεε με δυσκολία και κατευθύνθηκε αμέσως στο παλάτι, νιώθοντας φοβερή εξάντληση. Τις επόμενες μέρες μοίρασε στους φτωχούς και στους λεπρούς της πρωτεύουσας ένα μέρος από τους θησαυρούς που είχε συγκεντρώσει με τις εκστρατείες του στην Ανατολή. Στη συνέχεια κάλεσε τον επίσκοπο της Αδριανούπολης Νικόλαο, στον οποίο εξομολογήθηκε τις αμαρτίες του, για τις οποίες έχυσε ποταμούς δακρύων, και, τέλος, εγκατέλειψε τα εγκόσμια.¹¹⁵

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ' ΒΑΤΑΤΖΗΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ ΤΗΣ ΝΙΚΑΙΑΣ, 1222-1254)

Ο αυγουλάς αυτοκράτορας

Ο αυτοκράτορας της Νίκαιας Ιωάννης Βατάτζης ζούσε απλά, όπως οι περισσότεροι υπήκοοί του, και εργαζόταν πολύ περισσότερο από αυτούς. Πιο συγκεκριμένα, είχε ένα μεγάλο κτήμα ικανό να θρέψει την οικογένειά του και να καλύψει τα έξοδα για τη συντήρηση κοινωφελών ιδρυμάτων (γνηροκομείων, πτωχοκομείων κ.ά.). Τη φροντίδα του κτήματος ανέθετε σε ανθρώπους που ήξεραν και αγαπούσαν τη γεωργία και την αμπελουργία. Επίσης, έτρεφε κοπάδια από άλογα, πρόβατα, χοίρους, βόδια κ.ά. Ακόμα, διατηρούσε πολλές κότες και άλλα πτηνά. Κόμπαζε μάλιστα ότι από τα έσοδα που είχε μόνο από τα αυγά τους αγόρασε και δώρισε στη βασίλισσα ένα ωραίο χρυσό στέμμα. Το στέμμα

αυτό είναι γνωστό και ως «ωάτον». Το παράδειγμά του συμβούλεψε να ακολουθούν και οι συγγενείς του, καθώς και άλλοι ευγενείς. Γιατί έκρινε άδικο να ζουν παρασιτικά, εκμεταλλευόμενοι τον ιδρώτα των οικονομικά ασθενέστερων τάξεων.¹¹⁶

Γεροντοσεβντάς

Ο Ιωάννης Βατάτζης ήταν συντηρητικός άνθρωπος. Αγαπούσε την πρώτη του γυναίκα, την Ειρήνη, όχι γιατί ήταν όμορφη, αλλά γιατί είχε αρρενωπό και αυταρχικό χαρακτήρα. Η δεύτερη γυναίκα του, Άννα, κόρη του αυτοκράτορα της Γερμανίας Φρειδερίκου Β΄, αν και ήταν σχεδόν σαράντα χρόνια μικρότερή του, δεν τον ενθουσίασε ποτέ. Μεγάλος πια, ερωτεύτηκε σφόδρα μία από τις κυρίες της αυλής, την όμορφη Μαρκεσίνα. Τόσο μεγάλος ήταν ο έρωτάς του για τη γυναίκα αυτή, ώστε της επέτρεπε να φορά πορφυρά υποδήματα και να έχει σέλα και χαλινάρια του ίδιου χρώματος, που ήταν το χρώμα του αυτοκράτορα, και ακόμα να έχει μεγαλύτερη ακολουθία από την ίδια τη σύζυγό του και αυτοκράτειρα.¹¹⁷

Ιωάννης Βατάτζης ο Ελεήμων

Ο Ιωάννης Βατάτζης φρόντιζε για την οικονομική ευημερία του κράτους του. Υποστήριξε τη γεωργία και την κτηνοτροφία και με τα μέτρα που έλαβε σε λίγο χρόνο οι αποθήκες είχαν γεμίσει με καρπούς. Την εποχή εκείνη ένας λιμός που είχε πλήξει το τουρκικό σουλτανάτο του Ικονίου είχε αναγκάσει τους Τούρκους να σπεύδουν και να αγοράζουν, σε

υψηλές τιμές, τρόφιμα από τη Νίκαια. Έτσι, στο κρατικό θησαυροφυλάκιο συσσωρεύτηκαν τεράστια πλούτη. Με αυτά ο αυτοκράτορας, εκτός από την κάλυψη των αναγκών για την άμυνα, έχτισε νοσοκομεία, πτωχοκομεία και άλλα φιλανθρωπικά ιδρύματα. Παράλληλα, σε καιρούς έλλειψης μοίραζε στον λαό σιτάρι από τις κρατικές αποθήκες. Για όλους αυτούς τους λόγους, λίγο μετά τον θάνατό του ο Ιωάννης στη λαϊκή συνείδηση θεωρήθηκε άγιος και πολλά θαύματα συνδέθηκαν με αυτόν. Μάλιστα, μέχρι τα νεότερα χρόνια οι κάτοικοι της Μαγνησίας, στην οποία είχε ταφεί, τιμούσαν τη μνήμη του αυτοκράτορα *Ιωάννου του Ελεήμονος*, όπως τον είχαν ονομάσει.¹¹⁸

ΙΩΑΝΝΗΣ Ε΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 1341-1347, 1379-1391)

Το ψάρι βρομάει απ' το κεφάλι

Η δεκατριάχρονη κόρη του Ιωάννη Καντακουζηνού Ελένη, σύζυγος του Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου, ο οποίος βρισκόταν στην εφηβική του ηλικία, έμεινε σύντομα έγκυος και γέννησε γιο, τον Ανδρόνικο. Ο Ιωάννης όμως, μόλις πέρασε την εφηβεία, άρχισε τις ατασθαλίες και τις επαναστάσεις του με τη μορφή παράνομων ζευγαρωμάτων και κάθε είδους ασελγών πράξεων, που μαύριζαν τις καρδιές των ανθρώπων και ντρόπιαζαν τον συναυτοκράτορα και πεθερό του Καντακουζηνό, που δυσανασχετούσε. Ο γαμπρός του όμως συνέχιζε την έκλυτη ζωή με ασωτίες και μεθοκοπήματα. Μια μέρα ο Ιωάννης, ύστερα από ένα επεισόδιο κατά το οποίο χλευάστηκε καταπρόσωπο, έφυγε από την

Πόλη με δύο τριήρεις και πήγε στην Ιταλία και από εκεί στη Γερμανία. Και επειδή η Βασιλεύουσα κινδύνευε από τους Τούρκους και τους Σέρβους, Ιταλοί και Γερμανοί έκαναν στον φιλοξενούμενό τους ως δωρεές για την άμυνα της Πόλης αμέτρητους θησαυρούς, οι οποίοι ποτέ δεν έφτασαν στην Πόλη, αφού ο Ιωάννης τούς ιδιοποιήθηκε.¹¹⁹

Ο έσχατος εξευτελισμός

Ο αυτοκράτορας Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος, όταν εκθρονίστηκε από τον πρωτότοκο γιο του Ανδρόνικο, κατέφυγε με τον δευτερότοκο γιο του Μανουήλ στον σουλτάνο Βαγιαζήτ. Εκεί, αφού υποσχέθηκε τα πάντα στον σουλτάνο, τον έπεισε να υποχρεώσει τον Ανδρόνικο να του επιστρέψει τον θρόνο. Ο Βαγιαζήτ, λίγο αργότερα, ζήτησε για αντάλλαγμα από τον Ιωάννη να δώσει εντολή στον φρούραρχο της Φιλαδέλφειας να του παραδώσει την πόλη. Ήταν η τελευταία πόλη της Μ. Ασίας που παρέμενε στα χέρια των Βυζαντινών. Με κρύα καρδιά ο Ιωάννης έστειλε την εντολή της παράδοσης. Ο φρούραρχος όμως, αγνοώντας την αυτοκρατορική διαταγή, αρνήθηκε να την παραδώσει. Ο Βαγιαζήτ, χωρίς καθυστέρηση, άρχισε την πολιορκία της, αναγκάζοντας και τον αυτοκράτορα Ιωάννη όπως και τον γιο του Μανουήλ να πολεμούν στο πλευρό του. Ήταν πικρό αστείο αλήθεια: ο αυτοκράτορας να πολεμά μαζί με τον εχθρό του για να καταλάβει και να του παραδώσει μια δική του πόλη!¹²⁰

Ήταν πολύ αργά...

Μετά τα μέσα του 14ου αιώνα οι Τούρκοι που είχαν διαπεραιωθεί στην Ευρώπη (Καλλίπολη) άρχισαν να προωθούνται στη Βαλκανική. Η Κωνσταντινούπολη βρισκόταν σε ασφυκτικό κλοιό και μοναδική ελπίδα του αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄ είχε απομείνει ο πάπας. Ωστόσο, τα αισθήματα των Δυτικών για τους Βυζαντινούς ήταν εχθρικά. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο μεγάλος ιταλός ποιητής της εποχής Πετράρχης έγραφε, αποδίδοντας το γενικό κλίμα, τα εξής: «Οι Τούρκοι είναι εχθροί μας. Όμως οι Έλληνες είναι σχισματικοί και, συνεπώς, χειρότεροι και από εχθρούς». Για να αντιστρέψει την κατάσταση, ο Ιωάννης προέβη σε ένα δραματικό διάβημα. Πήγε στη Ρώμη και, σε επίσημη λειτουργία στον ναό του Αγίου Πέτρου, προχώρησε, ενώπιον του πάπα, σε ομολογία της καθολικής του πίστεως. Ωστόσο, η μεταστροφή του αυτοκράτορα δεν είχε αποτέλεσμα. Ο πάπας δεν έστειλε βοήθεια, ενώ ο κλήρος και ο λαός του Βυζαντίου έμειναν πιστοί στην ορθοδοξία. Το Βυζάντιο βάδιζε αναπότρεπτα προς την πτώση...¹²¹

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α΄ Ο ΜΕΓΑΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 324-337)

Φαύστα σούπα

Ο Μ. Κωνσταντίνος είχε από την πρώτη του γυναίκα, τη Μινερβίνη, έναν γιο, τον Κρίσπο, και από τη δεύτερη, τη Φαύστα, δύο άλλους γιους, τον Κωνσταντίνο και τον Κώνστα. Η Φαύστα κατηγορήσε τον Κρίσπο ότι την ενοχλούσε ερωτικά και ο πατέρας του οργισμένος διέταξε να τον εκτελέσουν. Λίγο αργότερα έφτασε από την Ανατολή, όπου διέμενε, η

μπτέρα του Κωνσταντίνου αγία Ελένη και, γεμάτη θλίψη για τον άδικο χαμό του εγγονού της, υποστήριξε ότι η Φαύστα ψευδώς τον είχε κατηγορήσει. Τον ισχυρισμό της επιβεβαίωσε και το γεγονός ότι η Φαύστα «πιάστηκε στα πράσα» με έναν δούλο. Ο Κωνσταντίνος, γεμάτος τύψεις, δεν δίστασε να σκοτώσει τη γυναίκα του με απάνθρωπο τρόπο. Λέγεται ότι την έριξε σε βραστό νερό ή λάδι.¹²²

Η (παραλίγο) σφαγή των νηπίων...

Όταν ο Μ. Κωνσταντίνος έγινε μονοκράτορας, εγκαταστάθηκε στη Ρώμη. Εκεί διαπιστώθηκε ότι έπασχε από κάποια ασθένεια που είχε τα συμπτώματα της λέπρας και οι γιατροί αποφάνθηκαν ότι, για να θεραπευτεί, έπρεπε να λουστεί σε αχνιστό αίμα νηπίων(!). Πράγματι ορίστηκε η μέρα της σφαγής και συγκεντρώθηκαν έξω από το Καπιτώλιο τα νήπια που επρόκειτο να σφαγιαστούν. Όταν ο Κωνσταντίνος άκουσε τους θρήνους των μπερρών των άτυχων παιδιών, λένε ότι, σαν να συνήλθε από ένα μεθύσι, αρνήθηκε να δεχτεί ένα τόσο αποτρόπαιο έγκλημα. Διέταξε να δοθούν στις μπερές τους τα νήπια και επιπλέον να αποζημιωθούν με ένα χρηματικό ποσό, για να νιώσουν έτσι διπλή χαρά...¹²³

Γιατί δεν έγινε πρωτεύουσα του Βυζαντίου η Τροία

Ο Μ. Κωνσταντίνος, πριν αποφασίσει να ιδρύσει τη νέα πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στη θέση του αρχαίου Βυζαντίου, είχε στρέψει το ενδιαφέρον του στην Τροία. Πήγε, λοιπόν, εκεί ο ίδιος και

χάραξε τα όρια της πόλης που θα έχτιζε. Είχαν ήδη κατασκευαστεί οι πύλες, όταν παρουσιάστηκε ένα βράδυ στον ύπνο του ο Θεός και τον προέτρεψε να επιλέξει άλλη τοποθεσία. Έτσι, ο Κωνσταντίνος επέλεξε το Βυζάντιο. Είναι χαρακτηριστικό ότι, έναν αιώνα αργότερα, όσοι ταξίδευαν στην περιοχή της Τροίας μπορούσαν να δουν τα εγκαταλελειμμένα έργα του αυτοκράτορα.¹²⁴

Η χάραξη των ορίων της Κωνσταντινουπόλεως

Σύμφωνα με τον θρύλο, όταν ο Μ. Κωνσταντίνος επέλεξε το σημείο όπου θα ίδρυε τη νέα πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, πήρε στο χέρι του ένα ακόντιο και με αυτό χάραζε τα όρια της νέας πόλης, ακολουθούμενος από τους αυλικούς του. Εκείνοι, βλέποντας τη μεγάλη έκταση της πόλης που επρόκειτο να χτιστεί και τον αυτοκράτορα να συνεχίζει τη χάραξη των ορίων της, τον ρώτησαν πόσο ακόμα θα προχωρούσε. Ο Κωνσταντίνος τότε τους έδωσε την εξής απροσδόκητη απάντηση: «Θα συνεχίσω μέχρι εκεί όπου θα σταματήσει αυτός που βαδίζει μπροστά μου». Υπονοούσε προφανώς ότι τον καθοδηγούσε, αόρατος βέβαια στους ακολούθους του, ο ίδιος ο Θεός.¹²⁵

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ε΄ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 741-775)

Φτου κακά!

Ο Λέων Γ΄ ο Ίσαυρος απέκτησε τον πρώτο του γιο από τη σύζυγό του Μαρία, η οποία στέφθηκε αυτοκράτειρα μετά τη γέννηση του διαδόχου. Στην Αγία Σοφία βαπτίστηκε ο διάδοχος και πήρε το όνομα Κωνσταντίνος. Λέγεται ότι την ώρα που το βρέφος βυθιζόταν στην κολυμβήθρα αφοδευσε, και έκτοτε πήρε την επωνυμία «Κοπρώνυμος». Τότε, λένε, ο πατριάρχης Γερμανός είπε: «Αυτό είναι σημάδι πως το παιδί θα προκαλέσει μεγάλη συμφορά στην Εκκλησία», προφητεύοντας την εικονομαχική δράση του Κωνσταντίνου Ε΄.¹²⁶

Φριχτό μάθημα ανατομίας

Το 763 ο Κωνσταντίνος Ε΄ έστειλε κρυφά ανθρώπους του στη Βουλγαρία και συνέλαβε τον Σκλαβούνο, ηγέτη του σλαβικού φύλου των Σεβέρων, καθώς και έναν χριστιανό αρνησίθρησκο που είχε την πρωτοκαθεδρία στο επίσης σλαβικό φύλο των Σκαμάρων. Αυτός ο δεύτερος βασανίστηκε από τους Βυζαντινούς με πρωτοφανή αγριότητα. Αρχικά του έκοψαν τα χέρια και τα πόδια. Ύστερα έκαναν κάτι ανήκουστο: έφεραν γιατρούς και, ενώ ακόμη ήταν ζωντανός, διχοτόμησαν το σώμα του από τα γεννητικά όργανα μέχρι τον θώρακα, για να κατανοήσουν την κατασκευή του. Τέλος, κατακρεουργημένο, τον έριξαν στη φωτιά.¹²⁷

Μοναχικό θέαμα...

Ο Κωνσταντίνος Ε΄, φανατικός εικονομάχος, καταδίωξε με σφοδρότητα και ποικίλους τρόπους τους μοναχούς. Ανάμεσα στα μέτρα που πήρε εναντίον τους (σύμφωνα με τον εικονόφιλο Θεοφάνη) ήταν και το παρακάτω, εξευτελιστικό όχι μόνο για το μοναχικό σχήμα αλλά και για κάθε άνθρωπο. Κάποια μέρα έδωσε εντολή να παρελάσουν στον ιππόδρομο οι μοναχοί μπροστά στους θεατές κρατώντας ο καθένας από το χέρι μια γυναίκα. Στη διάρκεια της παρέλασης αυτής, ο λαός που βρισκόταν εκεί για να παρακολουθήσει τους αγώνες τούς έβριζε και τους έφτυνε. Επρόκειτο για μια ακραία μορφή διαπόμπευσης.¹²⁸

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Η΄ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 1025-1028)

Βασιλικό πρότυπο...

Ο Κωνσταντίνος Η΄ ήταν ψηλός και ρωμαλέος, αλλά δεν είχε καμιά διάθεση να ασκήσει την αυτοκρατορική εξουσία. Του άρεσε το καλό φαγητό και μάλιστα, πολλές φορές, το μαγείρευε μόνος του. Είχε ιδιαίτερη αδυναμία στις γυναίκες και διασκέδαζε με τους μίμους και τις ιπποδρομίες. Του άρεσε επίσης να παλεύει ο ίδιος με επαγγελματίες παλαιστές, ενώ είχε πάθος με τα ζάρια και το κυνήγι άγριων θηρίων. Δεν είχε καμιά διάθεση να ασχοληθεί με πολέμους και εκστρατείες, γι' αυτό και όταν παρουσιάζονταν εξωτερικοί κίνδυνοι προτιμούσε να τους αντιμετωπίζει με τη διπλωματία.¹²⁹

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ΄ Ο ΜΟΝΟΜΑΧΟΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 1042-1055)

Ερωτος αποτελέσματα

Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Θ΄ ο Μονομάχος είχε ερωτευθεί σφόδρα και είχε συνάψει σχέσεις με ένα μικρό κορίτσι, θυγατέρα του βασιλιά της Αλανίας, το οποίο κρατούνταν ως όμηρος στην Κωνσταντινούπολη. Για το νεαρό αυτό κορίτσι, όμως, φλεγόταν από έρωτα και ένας γελωτοποιός του αυτοκράτορα. Επειδή, ωστόσο, ήταν αδύνατο να την αποκτήσει, σκέφτηκε να δολοφονήσει τον Κωνσταντίνο και να γίνει ο ίδιος αυτοκράτορας, ώστε να πετύχει τον στόχο του. Ενώ λοιπόν ο αυτοκράτορας κοιμόταν και ο συνωμότης και φίλος του ετοιμαζόταν να τον χτυπήσει, κάποιος στον οποίο είχε εμπιστευτεί το σχέδιό του μπήκε στον αυτοκρατορικό κοιτώνα και φώναξε: «Βασιλιά, θα σε σκοτώσει ο φίλος σου». Ο Κωνσταντίνος σηκώθηκε από το κρεβάτι, ενώ ο γελωτοποιός δραπέτευσε, έτρεξε σε μια εκκλησία και ζήτησε καταφύγιο. Το καταπληκτικό και απίστευτο είναι ότι ο αυτοκράτορας δεν οργίστηκε εναντίον του επίδοξου δολοφόνου του, αλλά τα έβαλε με αυτόν που τον προειδοποίησε. Έτσι, ο γελωτοποιός όχι μόνο δεν τιμωρήθηκε, αλλά επανήλθε στα ανάκτορα ως φίλος του ηγεμόνα. Επρόκειτο για μια ανεξήγητη «εξάρτηση» του Κωνσταντίνου.¹³⁰

Βυζαντινή... σεισάχθεια

Στην εποχή της βασιλείας του Κωνσταντίνου Θ΄, κάποιος ευγενής και πλούσιος πολίτης είχε συλληφθεί να κλέβει χρήματα που προορίζονταν για τις ανάγκες του στρατού. Για τον λόγο αυτόν του επιβλήθηκε τεράστιο πρόστιμο, πολλαπλάσιο της περιουσίας του. Εκείνος, τότε, ζήτησε ακρόαση από τον αυτοκράτορα και, όταν του δόθηκε ο λόγος, μίλησε χωρίς περιστροφές και με τρόπο συγκινητικό. Ζήτησε, λοιπόν, να δημευτεί μόνο η προσωπική του περιουσία και το υπόλοιπο μέρος του προστίμου, το οποίο δεν μπορούσε να καλυφθεί από αυτήν, να μην κληροδοτηθεί στα παιδιά του. Μάλιστα έβγαλε και τα ρούχα του, για να δείξει ότι πληρώνοντας το πρόστιμο δεν θα του έμενε παρά το σώμα του. Με όλα αυτά ο αυτοκράτορας δάκρυσε και του είπε: «Δεν θα ντρεπόσουν να εξευτελίσεις το γένος σου ρίχνοντας τον εαυτό σου στην έσχατη φτώχεια;», για να λάβει την εξής απάντηση: «Δεν θα μπορούσα, βασιλιά, ακόμα και αν το ήθελα, να συγκεντρώσω τόσο πολλά χρήματα». «Και αν κάποιος σου πλήρωνε ένα μέρος του χρέους, θα ήσουν ευχαριστημένος;» ανταπάντησε ο βασιλιάς. «Θα ήταν από μηχανής θεός» είπε ο άνθρωπος «αλλά δεν βλέπω κάποιον άγγελο να κατεβαίνει από τους ουρανούς». «Εγώ είμαι αυτός» είπε ο Κωνσταντίνος «και σου αφαιρώ το μέρος αυτό από το χρέος». Και όταν ο άνθρωπος γονάτισε για να δείξει την ευγνωμοσύνη του, ο αυτοκράτορας, εκτιμώντας τη συμπεριφορά του, του ανακοίνωσε ότι τον απαλλάσσει από τα δύο τρίτα του χρέους και, πριν καλά καλά ο άλλος συνειδητοποιήσει τη χάρη, συμπλήρωσε ότι του χαρίζει και το υπόλοιπο.¹³¹

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΑ΄
ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ
(ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 1449-1453)

Γάμοι σκοπιμότητας

Ο τελευταίος βυζαντινός αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, πριν αναλάβει την εξουσία του κράτους, είχε κάνει δύο γάμους, χωρίς να έχει αποκτήσει γιο. Αφού ανέβηκε στον θρόνο, οι αυλικοί τον πίεζαν να κάνει και τρίτο γάμο. Οι προτάσεις ήταν πολλές. Ο δόγης της Βενετίας, για παράδειγμα, του πρότεινε την κόρη του. Ο ίδιος ο αυτοκράτορας φαίνεται ότι επιθυμούσε, για πολιτικούς ίσως λόγους, κάποια πριγκίπισσα από την Τραπεζούντα ή την Ιβηρία του Καυκάσου. Την ίδια περίοδο πέθανε ο σουλτάνος Μουράτ. Πολλοί τότε τον συμβούλεψαν να πάρει γυναίκα του τη σερβικής καταγωγής χήρα του σουλτάνου, Μάρα Μπράνκοβιτς. Ο λόγος ήταν απλός: τη γυναίκα αυτή υπεραγαπούσε ο νέος σουλτάνος Μωάμεθ Β΄ ως μητριά του, και ο γάμος αυτός ίσως ωφελούσε το βυζαντινό κράτος. Ήταν όμως ήδη 50 χρόνων και, επομένως, πιθανότητα απόκτησης διαδόχου δεν υπήρχε. Εξάλλου, ούτε η ίδια ήταν πρόθυμη να ξαναπαντρευτεί και προτίμησε να επιστρέψει στην πατρίδα της τη Σερβία. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Κωνσταντίνος δεν στέφθηκε ποτέ επίσημα αυτοκράτορας, επειδή, για λόγους οικονομίας, περίμενε να παντρευτεί, προκειμένου να γίνει ένα έξοδο, για τον γάμο και για τη στέψη...¹³²

Αυτό ήταν κανόνι!

Ο Ουρβανός, Ούγγρος στην καταγωγή, ήταν πολύ ικανός τεχνίτης πυροβόλων και υπηρετούσε στον βυζαντινό στρατό. Επειδή όμως ο

μισθός που έπαιρνε ήταν πολύ μικρός, δέχτηκε τις προτάσεις που του έκανε ο τούρκος σουλτάνος Μωάμεθ και άλλαξε στρατόπεδο. Με την προτροπή του σουλτάνου κατασκεύασε πολλά κανόνια. Το μεγαλύτερο από αυτά κατασκευάστηκε στην Αδριανούπολη, έπαιρνε βλήματα που το καθένα ζύγιζε 700 κιλά και τα εκσφενδόνιζε σε απόσταση ενός μιλίου. Για να το μετακινήσουν από την Αδριανούπολη στην Πόλη, χρειάστηκαν δύο μήνες και χρησιμοποιήθηκαν 70 ζεύγη βοδιών και περίπου 2.000 άνδρες.¹³³

Δαβίδ εναντίον Γολιάθ

Στις 20 Απριλίου 1453, και ενώ η Πόλη όλο και περισσότερο κινδύνευε να υποκύψει στις επιθέσεις των πολιορκητών της, εμφανίστηκαν να πλέουν στην Προποντίδα ένα μεγάλο βασιλικό σκάφος με κυβερνήτη τον Φλαντανελά και τρία μικρότερα με υψωμένη τη σημαία με τον δικέφαλο. Τα σκάφη αυτά είχε στείλει ο βασιλιάς Κωνσταντίνος να μεταφέρουν εφόδια από διάφορες ελληνικές περιοχές και τώρα επέστρεφαν. Μόλις πλησίασαν στη Βασιλεύουσα, περικυκλώθηκαν από 145 τουρκικά πλοία. Έτσι, άρχισε μια σφοδρή σύγκρουση. Χιλιάδες Βυζαντινοί συγκεντρώθηκαν στα τείχη και παρακολουθούσαν με αγωνία το θέαμα. Λίγο νοτιότερα είχαν συγκεντρωθεί και οι πολιορκητές με τον σουλτάνο και παρακολουθούσαν και αυτοί. Ο αρχηγός του τουρκικού στόλου κατόρθωσε να εμβολίσει με τη ναυαρχίδα του το βασιλικό πλοίο και, καθώς έπλευσαν δίπλα του και άλλα πλοία, μετατράπηκε η ναυμαχία σε πεζομαχία. Το ίδιο συνέβη και με τα τρία μικρότερα. Για τρεις ώρες η ναυμαχία ήταν αμφίρροπη. Τελικά άρχισε να κλίνει προς το μέρος των χριστιανών, καθώς οι Τούρκοι κουράστηκαν, αλλά και φοβήθηκαν βλέποντας μερικά από τα πλοία τους να καίγονται. Από τα τείχη ακούγονταν προσευχές για τη νίκη, ενώ από το τουρκικό

στρατόπεδο βλαστήμιες και βρισιές. Ο σουλτάνος σε έξαλλη κατάσταση φώναζε στους δικούς του ότι είναι δειλοί και κάποια στιγμή σπιρούνισε το άλογό του και πήδηξε στη θάλασσα. Τελικά, τα χριστιανικά καράβια νίκησαν και τα πληρώματά τους μπήκαν θριαμβευτικά στην Πόλη. Σύμφωνα με τον Φραντζή, οι Τούρκοι έχασαν στην επιχείρηση αυτή περίπου 12.000 άνδρες, ενώ σύμφωνα με τον Κριτόβουλο περίπου 100(!).¹³⁴

ΚΩΝΣΤΑΣ Α΄ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 340-350)

Αμφισημίες...

Ο Κώνστας διαδέχθηκε στον θρόνο τον Κωνσταντίνο Β΄, αλλά δεν είχε τα ηγετικά προτερήματα του πατέρα του. Οι κυριότερες ασχολίες του ήταν το κυνήγι και η συντροφιά όμορφων αγοριών. Λένε ότι, όταν γεννήθηκε, ο πατέρας του παρήγγειλε σε αστρολόγους να συντάξουν το ωροσκόπιό του. Εκείνοι, κοντά σε άλλα, πρόβλεψαν ότι θα σκοτωθεί στην αγκαλιά της γιαγιάς του. Επειδή όμως εκείνη είχε πεθάνει, όταν αυτός έγινε αυτοκράτορας περιγελούσε αυτή την πρόβλεψη. Τελικά, ο Κώνστας δολοφονήθηκε σε μια μικρή πόλη που λεγόταν Ελένη και είχε πάρει το όνομά της από το όνομα της μητέρας του Μ. Κωνσταντίνου...¹³⁵

ΚΩΝΣΤΑΣ Β΄

(ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 641-668)

Μα... από κανάτα;

Ο αυτοκράτορας Κώνστας Β΄ διέπραξε πολλές ακρότητες. Δολοφόνησε τον αδελφό του Θεοδόσιο, μετέφερε στην Κωνσταντινούπολη, διαπόμπευσε και εξόρισε τον πάπα της Ρώμης Μαρτίνο, έκοψε τη γλώσσα και το χέρι του Μάξιμου του Ομολογητή, ενώ πολλούς βασάνισε και δήμευσε τις περιουσίες τους λόγω του ορθόδοξου φρονήματός τους (ο ίδιος ήταν μονοφυσίτης). Για όλους αυτούς τους λόγους (και λόγω της αραβικής απειλής) μισήθηκε από τον λαό και θέλησε να μεταφέρει την πρωτεύουσα στη Ρώμη. Αν και κάτι τέτοιο δεν έγινε ποτέ, ο αυτοκράτορας έμεινε για έξι ολόκληρα χρόνια στη Σικελία. Κατά τη διάρκεια λοιπόν της διαμονής του εκεί, πέθανε στις Συρακούσες με έναν εντελώς άδοξο και απίστευτο τρόπο. Κάποια μέρα μπήκε στο λουτρό του συνοδευόμενος από κάποιον Ανδρέα υπηρέτη του, ο οποίος θα του πρόσφερε τις περιποιήσεις του όσο θα διαρκούσε το λουτρό του. Κάποια στιγμή ο υπηρέτης, ενώ τον σαπούνιζε, σήκωσε το δοχείο με το νερό, τον χτύπησε δυνατά στο κεφάλι και έφυγε εγκαταλείποντάς τον νεκρό.¹³⁶

ΛΕΨΟΝΤΙΟΣ

(ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 695-698)

Περί ευθύνης υπουργών...

Όταν ο Λεόντιος, με τη βοήθεια των Βένετων, έγινε αυτοκράτορας, χάρισε τη ζωή στον προκάτοχό του Ιουστινιανό Β΄, τον οποίο και εξόρισε στη Χερσώνα της Κριμαίας, αφού του έκοψε τη μύτη και τη γλώσσα. Με πολύ μεγαλύτερη σκληρότητα τιμώρησε τους διεφθαρμένους και άρπαγες υπουργούς του. Λένε ότι έδωσε εντολή να τους δέσουν από τα πόδια πίσω από μεγάλες άμαξες, να τους σύρουν στους δρόμους της πρωτεύουσας και τελικά να τους κάψουν ζωντανούς.¹³⁷

ΛΕΩΝ Ε΄ Ο ΑΡΜΕΝΙΟΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 813-820)

Αφελείας το ανάγνωσμα...

Ο Λέων Ε΄ ο Αρμένιος δεν ακολούθησε την πολιτική των Ισαύρων στο θέμα των εικόνων. Ένας από τους αξιωματούχους του, ο Θεόδοτος, που ήταν εικονομάχος και επιδίωκε να ανέβει στον πατριαρχικό θρόνο, τον ανάγκασε να αλλάξει γνώμη με τον εξής τρόπο: του παρουσίασε έναν μοναχό ως προφήτη και άγιο και τον έπεισε να τον επισκεφθεί μεταμφιεσμένος, για να του προβλέψει το μέλλον. Ο Λέων δέχτηκε και τον επισκέφθηκε κάποια νύχτα. Ωστόσο, ο Θεόδοτος είχε πληροφορήσει τον μοναχό ότι θα τον επισκεφθεί ο αυτοκράτορας και τον είχε δασκαλέψει να του πει ότι, αν δεν ακολουθούσε το εικονομαχικό δόγμα,

θα πέθαινε σύντομα, ενώ, αν το ακολουθούσε, θα βασίλευε 72 χρόνια. Μόλις μπήκε ο αυτοκράτορας στο κελί του, ο μοναχός τού είπε ότι δεν επιτρεπόταν στον αυτοκράτορα να μεταμφιέζεται. Ο Λέων έμεινε εμβρόντητος με την αναγνώριση. Στη συνέχεια του είπε όσα του είχε υποδείξει ο Θεόδοτος. Έτσι, ο Λέων, που αγαπούσε τη ζωή, άλλαξε πολιτική και διέταξε να καταστραφούν και πάλι οι εικόνες.¹³⁸

«Στολισμός» λεωφόρων

Επειδή ο Λέων Ε΄ θριάμβευσε στους πολέμους κατά των Αράβων και των Βουλγάρων, θεωρήθηκε αήττητος. Ο ίδιος, σύμφωνα με τους εχθρούς του, ήταν αλαζόνας και σκληρός μέχρι απανθρωπιάς σε βάρος των στρατιωτών και των πολιτών. Ακόμα και για μικρά παραπτώματα έδινε διαταγή να κόβουν άλλοτε τα πόδια, άλλοτε τα χέρια και άλλοτε άλλα μέλη των παραβατών και να τα αναρτούν για πολλές μέρες σε κεντρικές λεωφόρους της Βασιλεύουσας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να γίνει μισητός στον λαό.¹³⁹

Παραφωνίες...

Ο Λέων Ε΄, αν και αναστάτωσε για πολλά χρόνια τη βυζαντινή κοινωνία με την ανακίνηση του ζητήματος των εικόνων, ήταν φιλόθρησκος και πιστός χριστιανός. Του άρεσε μάλιστα να ψάλλει, αν και ήταν παράφρωνος. Λένε ότι η φωνή του ήταν τόσο δυνατή και διαπεραστική, ώστε αναγνωριζόταν από μακριά όταν έψαλλε στον ναό του Φάρου στην Πόλη. Μερικές φορές μάλιστα γινόταν και χοράρχης, ιδιαίτερα όταν

ήταν να ψάλει το τροπάριο που αναφέρεται στον εξευτελισμό του τυράννου από τους τρεις παίδες εν καμίνω. Ίσως να ήταν και προφητικό, αφού ο ίδιος με την ανακίνηση του ζητήματος της εικονομαχίας προκάλεσε τη Θεία Δίκη και την τιμωρία του.¹⁴⁰

Κάνε το καλό... και πέσε στον γκρεμό

Ο Λέων Ε΄ είχε κάνει διοικητή ενός επίλεκτου σώματος στρατού τον Μιχαήλ από το Αμόριο, επιβραβεύοντας τη γενναιότητά του. Ο Μιχαήλ όμως, που ήταν εντελώς αμόρφωτος, συχνά κατηγορούσε τον αυτοκράτορα και τον έβριζε με τις χειρότερες φράσεις. Όταν, παρά τις συστάσεις, όχι μόνο δεν άλλαξε τακτική αλλά άρχισε και να συνωμοτεί, ο αυτοκράτορας έδωσε εντολή να τον μεταφέρουν στα ανάκτορα, να τον δέσουν σε πάσσαλο και στη συνέχεια να τον ρίξουν στη φωτιά. Καθώς πήγαινε και ο ίδιος να παρακολουθήσει την εκτέλεση, συνάντησε την Αυγούστα Θεοδώρα. Αυτή άρχισε να τον κατηγορεί ότι δεν σεβόταν την ημέρα των Χριστουγέννων, κατά την οποία θα πήγαινε να κοινωνήσει με αιματοβαμμένα τα χέρια. Τον συμβούλεψε μάλιστα να αναβάλει την εκτέλεση και να αφήσει τον Μιχαήλ στη φυλακή. Ο αυτοκράτορας δέχτηκε, αλλά της είπε προφητικά: «Σήμερα γυναίκα με απάλλαξες από ένα αμάρτημα, ίσως όμως σύντομα να μου στερήσεις τη ζωή. Εσύ και τα παιδιά μας θα είστε μάρτυρες όσων πρόκειται να συμβούν». Και δεν έπεσε έξω. Λίγο αργότερα δολοφονήθηκε από αυτόν στον οποίο χάρισε τη ζωή.¹⁴¹

Βασιλεύς... δεσμώτης

Το βράδυ της δεύτερης μέρας των Χριστουγέννων του 820 στον ναό των ανακτόρων έψαλλε ο αυτοκράτορας Λέων Ε΄ και η φωνή του αντηχούσε σε όλο τον γύρω χώρο. Κάποια στιγμή οι συνωμότες κατόρθωσαν να περάσουν στα ανάκτορα και προχώρησαν στον ναό για να τον δολοφονήσουν, όπως τους είχε διατάξει ο φυλακισμένος Μιχαήλ από το Αμόριο. Ο Λέων, μόλις τους είδε, μπήκε στο ιερό, άρπαξε έναν μεγάλο σταυρό και προσπάθησε να αμυνθεί. Ήταν όμως πολλοί και δεν άντεξε. Με μια σπαθιά τού έκοψαν το χέρι και με μια δεύτερη το κεφάλι. Χωρίστηκαν μετά σε δύο ομάδες. Η μία μετέφερε το ακρωτηριασμένο σώμα στον ιππόδρομο, ενώ η άλλη μετέφερε στους ώμους της τον Μιχαήλ στη μεγάλη αίθουσα των ανακτόρων και τον αναγόρευσε αυτοκράτορα. Ήταν ακόμη με τις χειροπέδες, γιατί το κλειδί τους βρισκόταν στα ρούχα του νεκρού πια Λέοντα.¹⁴²

ΛΕΩΝ Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ (ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΚΑΙ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ, 9ΟΣ ΑΙ.)

Η γνώση δεν αγοράζεται...

Ο Λέων ο Φιλόσοφος ή Μαθηματικός ήταν ονομαστός για τις γνώσεις του στα μαθηματικά, στη φιλοσοφία, στην αστρονομία και στη μουσική. Ωστόσο, δεν έχαιρε ιδιαίτερης εκτίμησης, μέχρι την εποχή που έγινε γνωστός στον άραβα χαλίφη Μαμούν. Αυτός άρχισε να στέλνει στον Λέοντα ερωτήσεις σε θέματα γεωμετρίας, αστρονομίας και άλλων επιστημών, στις οποίες ο φιλόσοφος απαντούσε με εντυπωσιακό τρόπο.

Τότε, ο Μαμούν ζήτησε από τον αυτοκράτορα Θεόφιλο να επιτρέψει στον Λέοντα να επισκεφθεί το χαλιφάτο και να διδάξει στην αραβική αυλή, με αντάλλαγμα τη σύναψη ειρήνης και συμμαχίας και την αποζημίωση με ένα σημαντικό χρηματικό ποσό (2.000 λίτρες χρυσού). Ο Θεόφιλος προτίμησε να στείλει τον Λέοντα ως μητροπολίτη στη Θεσσαλονίκη παρά να γίνει γνωστή στους Άραβες «η των όντων γνώσις», που τη μονοπωλούσαν οι Έλληνες.¹⁴³

Κάθε πράγμα στην ώρα του...

Ένα από τα πιο σημαντικά τεχνολογικά επιτεύγματα του Λέοντα του Φιλοσόφου ήταν η επινόηση ενός συστήματος προειδοποίησης για εχθρικές επιδρομές ή άλλα σημαντικά γεγονότα που συνέβαιναν στην αυτοκρατορία και έπρεπε να ειδοποιηθεί άμεσα η πρωτεύουσα. Πρόκειται για βελτίωση του συστήματος των φρυκτωριών, που ήταν γνωστό στους αρχαίους Έλληνες από πολύ παλιά. Σύμφωνα με το σύστημα αυτό, όταν παρουσιαζόταν κάποιος κίνδυνος, στην πιο κοντινή κορυφή άναβε φωτιά, γεγονός που επαναλαμβανόταν διαδοχικά σε κορυφές βουνών που απείχαν κατά μέσο όρο 100 χιλιόμετρα η μια από την άλλη, ως την Κωνσταντινούπολη. Ο Λέων βελτίωσε το σύστημα με την προσθήκη δύο συγχρονισμένων «ωρολογίων», που το ένα βρισκόταν στην Κιλικία και το άλλο στην Πόλη. Όταν παρουσιαζόταν κάποιο σημαντικό πρόβλημα στα ασιατικά σύνορα της αυτοκρατορίας, η πρώτη φωτιά άναβε σε συγκεκριμένη ώρα της ημέρας, ανάλογα με το είδος του προβλήματος. Έτσι, αν η φωτιά άναβε στην 1η ώρα, αυτό συμβόλιζε αραβική «επιδρομή», στη 2η ώρα «πόλεμο», στην 3η ώρα «εμπρησμό» κ.ο.κ. Από τη στιγμή που άναβε η πρώτη φωτιά περνούσε περίπου μία ώρα ώσπου το μήνυμα να φτάσει στην Κωνσταντινούπολη.¹⁴⁴

ΛΕΩΝ ΣΓΟΥΡΟΣ

(ΑΡΧΟΝΤΑΣ ΤΟΥ ΝΑΥΠΛΙΟΥ, 13ΟΣ ΑΙ.)

Το άλογο τι του έφταιγε;

Ο Λέων Σγουρός, εκμεταλλευόμενος την αδυναμία της κεντρικής εξουσίας και τις εσωτερικές διαμάχες των άλλων τοπαρχών, κατόρθωσε να επεκτείνει την εξουσία του στη Θεσσαλία και στην ανατολική Στερεά Ελλάδα. Οι περιοχές αυτές, μετά την πώση της Βασιλεύουσας το 1204, παραχωρήθηκαν στον βασιλιά της Θεσσαλονίκης Βονιφάτιο Μομφερατικό. Ο Λέων, αφού αντιστάθηκε με τα στρατεύματά του όσο μπορούσε στον Ισθμό, υποχώρησε στην Πελοπόννησο και οχυρώθηκε στον Ακροκόρινθο. Οι Φράγκοι τον απέκλεισαν και πολιορκήσαν το φρούριο. Καθώς ο καιρός περνούσε και όλα έδειχναν ότι τελικά το κάστρο θα έπεφτε, αποφάσισε να θέσει τέλος στη ζωή του. Έτσι, έφιππος και οπλισμένος όπως ήταν, σπιρούνισε το άλογό του και έπεσε μαζί του στο κενό από τον ψηλό βράχο του Ακροκορίνθου.¹⁴⁵

ΛΕΩΝ ΣΤ΄ Ο ΣΟΦΏΣ

(ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 886-912)

Με το ζόρι παντρεία

Όταν ο Λέων ο ΣΤ΄ έγινε 16 ετών, ο πατέρας του Βασίλειος Α΄ αποφάσισε να τον παντρέψει. Όπως ήταν η συνήθεια, οι αυλικοί είχαν μαζέψει σε μια αίθουσα των ανακτόρων 12 πολύ όμορφα κορίτσια από διάφορα μέρη της αυτοκρατορίας, για να επιλέξει ανάμεσά τους ο διάδοχος του θρόνου τη μελλοντική σύζυγό του. Όταν τα κορίτσια κάθισαν, μπήκε ξαφνικά στην αίθουσα ο αυτοκράτορας με τη σύζυγό του Ευδοκία. Η Θεοφανώ, ένα πανέμορφο και σεμνό κορίτσι αριστοκρατικής οικογένειας, έκανε εξαιρετική εντύπωση στο αυτοκρατορικό ζεύγος. Ωστόσο, ο Λέων δεν είχε ερωτηθεί. Εκείνος, βέβαια, αν ήταν στο χέρι του, θα αρνιόταν, επειδή ήταν τρελά ερωτευμένος με τη Ζωή Ζαούτζη, κόρη του διοικητή της αυτοκρατορικής φρουράς. Αλλά ο Λέων έτρεμε τον πατέρα του. Έτσι, όταν εκείνος τον διάταξε, δεν τόλμισε να αρνηθεί και παντρεύτηκε τη Θεοφανώ. Μετά τον θάνατο όμως του Βασιλείου έκανε ερωμένη του την παντρεμένη Ζωή και, όταν χήρεψαν και οι δύο, σχεδόν ταυτόχρονα, την παντρεύτηκε. Ήταν ο μεγάλος του έρωτας.¹⁴⁶

Πωλείται ματαιοδοξία

Ο Λέων ΣΤ΄ ο Σοφός καθιέρωσε την αρχή να πουλάει θέσεις και αξιώματα. Ένας γέροντας κληρικός και πολύ πλούσιος, ονόματι Κτενάς, έπεισε τον παρακοιμώμενο του αυτοκράτορα πατρίκιο Σαμωνά να μεσολαβήσει στον αυτοκράτορα ώστε να γίνει πρωτοσπαθάριος, για να φοράει «επικούτζουλον», να παίρνει ετήσιο μισθό μία λίτρα χρυσού και να κάθεται στην αντίστοιχη προς το αξίωμα τιμητική θέση. Για τον

σκοπό αυτόν θα έδινε στον βασιλιά 40 λίτρες χρυσού. Ο αυτοκράτορας όμως δεν δέχτηκε, με το επιχείρημα ότι δεν μπορεί να κάνει πρωτοσπαθάριο έναν κληρικό. Μόλις το άκουσε ο Κτενάς, πρόσθεσε στην προσφορά άλλες 20 λίτρες χρυσού. Τότε, ο αυτοκράτορας τον έκανε πρωτοσπαθάριο. Ωστόσο, αυτός ο Κτενάς έζησε μόνο δύο χρόνια ακόμα και πήρε αποζημίωση για το αξίωμα δύο λίτρες χρυσού, μία για κάθε χρόνο...¹⁴⁷

Τα σίδερα της φυλακής...

Ο Λέων ΣΤ΄ συνήθιζε να κάνει περίπατο στους δρόμους της Κωνσταντινούπολης τη νύχτα μόνος και χωρίς να φοράει την αυτοκρατορική στολή, για να διαπιστώνει ο ίδιος αν η αστυνομία εφαρμόζε τη διαταγή του να συλλαμβάνει και να φυλακίζει τους αλήτες. Κάποια νύχτα, ενώ ήταν ντυμένος με κουρέλια, τον σταμάτησαν τρεις φρουροί. Λέγοντας διάφορες δικαιολογίες, κατάφερε να πείσει τους δύο φρουρούς να μην τον συλλάβουν, αλλά ο τρίτος δεν υποχώρησε στις παρακλήσεις του και τον έβαλε στο κρατητήριο. Το πρωί ο αυτοκράτορας αντάμειψε γενναιόδωρα τον τρίτο φρουρό και τιμώρησε αυστηρά τους δύο άλλους.¹⁴⁸

Δάσκαλε που δίδασκες

Ο Λέων ΣΤ΄ είχε απαγορεύσει με νόμο να συνάπτουν οι Βυζαντινοί τρίτο γάμο. Ωστόσο, ο ίδιος συνήψε και... τέταρτο. Συγκεκριμένα

νυμφεύθηκε σε δεύτερο γάμο τη Ζωή το 898, αφού είχε συζήσει μαζί της πολλά χρόνια, η οποία όμως πέθανε την επόμενη χρονιά. Το 900 νυμφεύθηκε την Ευδοκία, η οποία έζησε μόνο έναν χρόνο και πέθανε κατά τον τοκετό μαζί με το νεογέννητο. Ο αυτοκράτορας, θέλοντας διάδοχο, σκέφτηκε να τελέσει και τέταρτο γάμο, προκαλώντας θύελλα αντιδράσεων στους εκκλησιαστικούς κύκλους, με πρωτοστάτη τον πατριάρχη Νικόλαο Μυστικό. Ο Λέων όμως δεν δίστασε να προχωρήσει σε νέο γάμο με τη Ζωή Καρβουνοψίνη, από την οποία το 905 απέκτησε διάδοχο, τον μετέπειτα αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Πορφυρογέννητο.¹⁴⁹

ΛΟΥΚΑΣ ΝΟΤΑΡΑΣ (ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΑΡΧΟΝΤΑΣ, 15ΟΣ ΑΙ.)

Από τη Σκύλλα στη Χάρυβδη

Όταν η Πόλη κινδύνευε να πέσει στα χέρια των Οθωμανών, πολλοί κάτοικοι, μετανιωμένοι από τη μέχρι τότε στάση τους στο ζήτημα της ένωσης των Εκκλησιών, έτρεξαν στο σπίτι του ανθενωτικού μεγάλου δούκα Λουκά Νοταρά και του φώναξαν: «Μακάρι να παραδώσουμε την Πόλη στους Λατίνους, οι οποίοι τουλάχιστον πιστεύουν στον Χριστό και στη Θεοτόκο, ώστε να μην πέσουμε στα χέρια των ασεβών». Αυτός τότε, σύμφωνα με τον ιστορικό Δούκα, απάντησε: «Προτιμότερο μου είναι να δω στη μέση της Πόλης τούρκικο φακίολι, παρά καλύπτρα λατινική»...¹⁵⁰

Ως πρόβατα επί σφαγὴν...

Τη δεύτερη μέρα έπειτα από την Άλωση, στις 30 Μαΐου 1453, ο Μωάμεθ πήγε στο μέγαρο του μεγάλου δούκα Λουκά Νοταρά. Εκεί υποσχέθηκε στη σύζυγο του Νοταρά (ήταν κόρη του αυτοκράτορα Ιωάννη Ζ΄ Παλαιολόγου) ότι θα τους προσφέρει περισσότερα από όσα έχασαν. Η οικογένεια του δούκα, μαζί και τα παιδιά, τον ευχαρίστησε και στη συνέχεια αυτός περιόδευσε στην Πόλη, που είχε μετατραπεί σε πόλη-φάντασμα, και κατέληξε στο παλάτι, όπου του είχαν ετοιμάσει πλούσιο τραπέζι. Ο σουλτάνος, αφού έφαγε και ήπιε πολύ κρασί και μέθυσε, διέταξε τον αρχιευνούχο του να του φέρει τον μικρότερο γιο του μεγάλου δούκα, ένα πανέμορφο αγόρι, στο συμπόσιο. Όταν άκουσε ο πατέρας του παιδιού τη διαταγή, κέρωσε σαν νεκρός και αρνήθηκε να το παραδώσει. Ο αρχιευνούχος επέστρεψε άπρακτος και τότε ο σουλτάνος οργισμένος τον διέταξε να πάρει μαζί του τον δήμιο, και ο ίδιος να του φέρει το παιδί, ενώ ο δήμιος να φέρει μπροστά του τον δούκα με όλα τα υπόλοιπα παιδιά. Αφού εκτελέστηκαν οι διαταγές του κατά γράμμα, έδωσε εντολή στον δήμιο να σφάξει τα θύματά του. Και πρώτα έσφαξε τα παιδιά μπροστά στον πατέρα, που προσευχόταν συνέχεια και έλεγε «Δίκαιος είσαι, Κύριε». Στη συνέχεια έκοψε το κεφάλι του μπροστά στα σώματα των παιδιών του, που ακόμη σπαρταρούσαν.¹⁵¹

ΜΑΝΟΥΗΛ Α΄ ΚΟΜΝΗΝΟΣ
(ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 1143-1180)

Βασιλικοί ηρωισμοί

Ο Μανουήλ Α΄ Κομνηνός ήταν ένας ριψοκίνδυνος και γενναίος αυτοκράτορας. Όταν οι Νορμανδοί κατέλαβαν την Κέρκυρα, έσπευσε με τον στόλο του να την ανακτήσει. Ο ίδιος πολεμούσε σαν απλός στρατιώτης στην πρώτη γραμμή. Μια μέρα είδε κάποιο από τα μεγαλύτερα πλοία του στόλου του να παρασύρεται από τον άνεμο και να κολλάει σε κάποια βραχώδη ακτή. Χωρίς να διστάσει έσπευσε με το βασιλικό σκάφος και, κρατώντας την ασπίδα πάνω από το κεφάλι του, για να αποφεύγει τα βέλη, προσπάθησε να το δέσει με σκοινί για να το ξεκολλήσει. Ο νορμανδός φρούραρχος της Κέρκυρας, βλέποντας τους στρατιώτες να ρίχνουν εναντίον του πολλές πέτρες και βέλη, τους διέταξε να σταματήσουν και να σεβαστούν τον ηρωισμό του βασιλιά, δείχνοντας έτσι τον θαυμασμό του για τη γενναιότητα του αυτοκράτορα.¹⁵²

ΜΑΡΑ ΜΠΡΑΝΚΟΒΙΤΣ (ΣΥΖΥΓΟΣ ΤΟΥ ΜΟΥΡΑΤ Β΄, 15ΟΣ ΑΙ.)

Ούτε κρύο ούτε ζέση...

Το 1465 ανέβηκε στον πατριαρχικό θρόνο της Κωνσταντινούπολης ο Μάρκος Ευλοκαράβης. Ο αντίπαλός του Συμεών ο Τραπεζούντιος, αφού πρόσφερε στον σουλτάνο Μωάμεθ 2.000 χρυσά νομίσματα, κατόρθωσε

να διώξει τον Μάρκο και να γίνει αυτός πατριάρχης. Όταν η Μάρα Μπράνκοβιτς πληροφορήθηκε το γεγονός, πήγε στα ανάκτορα, πρόσφερε στον πρόγονό της Μωάμεθ, με τη σειρά της, 2.000 χρυσά νομίσματα και του ζήτησε να διώξει τον Συμεών και να βάλει στη θέση του τον πνευματικό της και επίσκοπο Φιλιππούπολης Διονύσιο. Ο σουλτάνος πήρε με ευχαρίστηση τα χρήματα και αρκέστηκε να της πει: «Σ' ευχαριστώ, μπτέρα μου, κάνε ό,τι σου αρέσει».¹⁵³

Πρώτα έμποροι και μετά χριστιανοί

Η Μάρα Μπράνκοβιτς και η αδελφή της το 1469 προσπάθησαν να πείσουν τη Γαληνοτάτη Δημοκρατία της Βενετίας να αγοράσει κάποια χριστιανικά λείψανα που είχαν πέσει στα χέρια των Τούρκων. Ανάμεσά τους ήταν και ο χιτώνας του Χριστού. Οι Βενετσιάνοι έδειξαν ενδιαφέρον, γιατί, όπως είπαν, ήταν μια χριστιανική πράξη, με την προϋπόθεση βέβαια να ήταν η τιμή των λειψάνων λογική. Παλιότερα κάπως ανάλογα είχαν αντιμετωπίσει και το ακάνθινο στεφάνι του Χριστού, που τους είχαν προσφέρει για αγορά. Τελικά δεν αγόρασαν τίποτα, γιατί οι απαιτήσεις των πωλητών δεν ήταν συμφέρουσες. Γενικά, οι άνθρωποι του δόγη ήταν πρώτα έμποροι και μετά χριστιανοί.¹⁵⁴

ΜΑΥΡΙΚΙΟΣ

(ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 582-602)

Ο πλούτος της φτώχειας...

Στην εποχή της βασιλείας του Μαυρικού, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ήταν ο Ιωάννης, που για τη λιτοδίαιτη ζωή του ονομαζόταν «νηστευτής». Για τις ανάγκες του πατριαρχείου ο αυτοκράτορας είχε εγκρίνει ένα μεγάλο δάνειο προς τον Ιωάννη, με ενέχυρο την προσωπική περιουσία του πατριάρχη. Το 595 ο Ιωάννης πέθανε και ο Μαυρίκιος ανακάλυψε ότι τα υπάρχοντά του, με βάση τα οποία είχε υπογράψει το συμβόλαιο για το δάνειο, ήταν ένα ξύλινο κρεβάτι, μια ευτελέστατη μάλλινη κουβέρτα και ένας ασήμαντος χιτώνας. Εντυπωσιασμένος ο αυτοκράτορας από τη λιτότητα του Ιωάννη έσκισε το συμβόλαιο του δανείου και, θεωρώντας τα φτωχά υπάρχοντα του πατριάρχη πολύτιμα, διέταξε να τα φέρουν στο παλάτι. Μάλιστα, πολλές φορές περνούσε τα βράδια στο ξύλινο κρεβάτι, πιστεύοντας ότι έτσι μπορούσε να του μεταδοθεί κάποια Θεία Χάρη.¹⁵⁵

Πάσχα, αλλήλους περιπτυσώμεθα!

Το 600 ο χαγάνος των Αβάρων πέρασε τον Δούναβη, εισέβαλε στη Μυσία (σημερινή Βουλγαρία) και προσπαθούσε να καταλάβει την πόλη Τομέα. Ο βυζαντινός στρατηγός Πρίσκος πλησίασε στο μέρος όπου βρίσκονταν οι Άβαροι, για να τους αντιμετωπίσει. Στο μεταξύ έφτασε το Πάσχα και ο στρατός των Βυζαντινών υπέφερε από έλλειψη τροφίμων. Ο χαγάνος το πληροφορήθηκε, αλλά δεν προσπάθησε να το εκμεταλλευτεί. Αντίθετα, προχώρησε σε μια πρωτοφανή ενέργεια. Παράγγειλε στον Πρίσκο να του στείλει 400 άμαξες, ώστε να τις γεμίσει με τρόφιμα και να γιορτάσουν έτσι οι Βυζαντινοί τη μεγάλη τους γιορτή. Σε ανταπόδοση, ο Πρίσκος έστειλε και αυτός στον χαγάνο πιπέρι,

κανέλα, γαρίφαλο και άλλα είδη από τις Ινδίες, πράγμα το οποίο προκάλεσε τον ενθουσιασμό του αντιπάλου του. Σε αυτό το κλίμα φιλίας και συναδέλφωσης πέρασαν οι γιορτές, με τα δύο στρατεύματα να βρίσκονται ειρηνικά το ένα κοντά στο άλλο. Ύστερα χωρίστηκαν και το κλίμα ξανάγινε πολεμικό.¹⁵⁶

Το τέλος του Μαυρίκιου

Το 602 ο Μαυρίκιος υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει την Κωνσταντινούπολη, μετά τη συνωμοσία και την επικράτηση του Φωκά, που ανακηρύχθηκε αυτοκράτορας. Ο Φωκάς έστειλε ένα στρατιωτικό απόσπασμα στη Χαλκηδόνα, συνέλαβε τον Μαυρίκιο και τον εκτέλεσε, αφού πρώτα σκότωσε τα αρσενικά παιδιά του μπροστά στα μάτια του. Προηγουμένως, η τροφός του παλατιού είχε καταφέρει να αντικαταστήσει με το δικό της νήπιο ένα από τα παιδιά του αυτοκράτορα για να το σώσει, θυσιάζοντας το παιδί της. Όμως ο Μαυρίκιος, πριν εκτελεστεί, φανέρωσε στους δημίους του το τέχνασμα της τροφού, δείχνοντας έτσι ότι η ανθρώπινη ηθική μπορεί να είναι ισχυρότερη από τους νόμους της φύσης...¹⁵⁷

ΜΙΧΑΉΛ Α΄ ΡΑΓΚΑΒΕΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 811-813)

Νεκράνάσταση

Όταν ο Μιχαήλ Ραγκαβές είχε εκστρατεύσει εναντίον των Βουλγάρων, που με τον ηγεμόνα τους Κρούμο είχαν γίνει επικίνδυνοι, στην Κωνσταντινούπολη γίνονταν συχνά δεήσεις για ευόδωση των προσπαθειών του. Στον ναό των Αγίων Αποστόλων ήταν θαμμένος ο Κωνσταντίνος Ε΄, που όσο ζούσε είχε επανειλημμένως κατανικήσει τους Βουλγάρους. Όταν κάποτε περνούσε έξω από τον ναό αυτό μια λιτανεία, άνοιξε ξαφνικά με ένα χτύπημα ο τάφος του ένδοξου βασιλιά και πολλοί άνθρωποι έπεσαν μέσα φωνάζοντας «Ανάστηθι και βοήθησον τη πολιτεία απολλυμένη». Το άνοιγμα του τάφου θεωρήθηκε από τον κόσμο θαύμα και άρχισε να διαδίδεται ότι αναστήθηκε ο νεκρός αυτοκράτορας και ότι πήγαινε έφιππος να πολεμήσει τους Βουλγάρους. Ο έπαρχος της πόλης συνέλαβε μερικούς από αυτούς που φώναζαν, τους ανάγκασε να ομολογήσουν την απάτη τους και τους διαπόμπευσε.¹⁵⁸

Δεν υπήρξε έλεος!

Όταν ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Ραγκαβές νικήθηκε από τον βασιλιά των Βουλγάρων Κρούμο, τα στρατεύματά του επαναστάτησαν και ανακήρυξαν αυτοκράτορα τον στρατηγό Λέοντα. Ο τελευταίος βάδισε κατά της πρωτεύουσας. Πολλοί τότε συμβούλευσαν τον Μιχαήλ να τον αντιμετωπίσει με τα όπλα. Αυτός πίστεψε ότι ήταν θέλημα Θεού και όχι μόνο αρνήθηκε, αλλά έστειλε στον Λέοντα έναν υπηρέτη του για να τον προϋπαντήσει και να του παραδώσει τα βασιλικά σύμβολα. Παράλληλα, προέτρεψε τη σύγκλητο να βγει και αυτή να τον καλωσορίσει. Δεν ήθελε να χυθεί ούτε σταγόνα αδελφικό αίμα. Η μόνη που αντέδρασε ήταν η γυναίκα του Προκοπία, που από ζήλια τού είπε: «Θα ήταν φοβερό να φορέσει στέμμα η γυναίκα του σφετεριστή Λέοντα». Την αποκάλεσε

μάλιστα και «βάρκα». Ο Μιχαήλ την επέπληξε λέγοντας: «Δεν είναι σωστό να εναντιωνόμαστε στη θέληση του Κυρίου». Ο Λέων όμως, όταν επικράτησε, φάνηκε αχάριστος, γιατί τον ανάγκασε μαζί με τη γυναίκα του να πάνε σε μοναστήρι, τον χώρισε από τα παιδιά του και ευνούχισε τον γιο του.¹⁵⁹

ΜΙΧΑΉΛ Β΄ ΤΡΑΥΛΟΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 820-829)

Ο ψεύτης και ο κλέφτης...

Ο στρατηγός Θωμάς, εξαιτίας της δυσαρέσκειάς του προς τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Β΄ Τραυλό, πήγε με το μέρος των Αράβων. Ο χαλίφης Αλ Μαμούν, μάλιστα, του επέτρεψε να στεφθεί αυτοκράτορας στην Αντιόχεια από τον εκεί πατριάρχη. Για να πάρει με το μέρος του τον λαό, διέδιδε ότι ήταν ο Κωνσταντίνος, ο γιος της Ειρήνης της Αθηναίας, και ότι στόχος του ήταν να επαναφέρει τις εικόνες στους ναούς. Πολλοί εικονόφιλοι έσπευδαν να τον ενισχύσουν, αγνοώντας ίσως ότι ο Κωνσταντίνος είχε τυφλωθεί από τη μητέρα του πριν από 25 χρόνια. Η κατάληξη του Θωμά ήταν τραγική. Αφού απέτυχε να καταλάβει την Πόλη, την οποία πολιορκήσε (822-823), έπεσε αιχμάλωτος στα χέρια του Μιχαήλ, ο οποίος διέταξε να τον θανατώσουν. Πρώτα του έκοψαν τα χέρια και μετά τον παλούκωσαν.¹⁶⁰

ΜΙΧΑΉΛ Γ΄ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 842-867)

Ηθελε να δέσει τον γαίδαρό του

Ενας αθίγγανος μάντης είχε προφητέψει στον στρατηγό του θέματος των Ανατολικών ότι ο υφιστάμενός του αξιωματικός Μιχαήλ από το Αμόριο ή ένας άλλος, επίσης υφιστάμενός του, θα γινόταν κάποτε αυτοκράτορας. Χωρίς καθυστέρηση, ο στρατηγός τούς κάλεσε σε δείπνο. Όταν ήρθαν στο τραπέζι, τους διέταξε να ξαπλώσουν με τις δύο κόρες του σε ανάκλιντρο. Αυτοί αρχικά ντράπηκαν και αρνήθηκαν, αλλά, επειδή πιέστηκαν πολύ, υποχώρησαν. Λίγο αργότερα, με το κρασί ευθύμησαν και ο στρατηγός τούς πρόσφερε τις κόρες του για συζύγους. Προσπάθησαν και πάλι να αντιδράσουν, ισχυριζόμενοι ότι οι κόρες του άξιζαν καλύτερους, αλλά τελικά υπέκυψαν και δέχτηκαν. Αργότερα, ο ένας από αυτούς, ο Μιχαήλ, έγινε αυτοκράτορας.¹⁶¹

Όταν σε πίνει αντί να το πίνεις...

Ο Μιχαήλ Γ΄ δεν ενδιαφερόταν και πολύ για τις σοβαρές υποθέσεις του κράτους. Του άρεσαν οι διασκεδάσεις, τα γλέντια, το ποτό και κάθε είδους ακολασία. Κάποτε, μάλιστα, μάλλον υπό την επήρεια του κρασιού, «αναγόρευσε» κάποιον γυναικωτό από την παρέα του, πατριάρχη, τον εαυτό του και άλλους δώδεκα, επισκόπους, ντύθηκαν όλοι με αρχιερατικές στολές και διακωμωδούσαν την τέλεση των

χριστιανικών μυστηρίων. Κάτω από τα άμφιά τους είχαν κιθάρες, που τις χτυπούσαν άλλοτε απαλά και άλλοτε δυνατά, παίζοντας και χορεύοντας. Έπειτα γέμιζαν τα ιερά σκεύη που χρησίμευαν για τη Θεία Κοινωνία με σινάπι και ξίδι και «κοινωνούσαν» ο ένας τον άλλον, γελώντας και εκστομίζοντας αισχρά λόγια, ενώ ταυτόχρονα έκαναν ακατονόμαστες χειρονομίες.¹⁶²

Αυτοκρατορικά βίτσια

Ο Μιχαήλ Γ΄, επειδή θαύμαζε την ομορφιά και τη γενναιότητα του Βασίλειου του Μακεδόνα, τον είχε κάνει πατρίκιο και τον είχε υιοθετήσει. Την ημέρα της Πεντηκοστής του 866 διέταξε να γδύσουν τον Βασίλειο και να του τεντώσουν τα χέρια. Αιφνιδιάστηκε αυτός αρχικά, αλλά στη συνέχεια αντιστάθηκε. Ο αυτοκράτορας, αφού τον μαστίγωσε 30 φορές με διπλό μαστίγιο, για να το θυμάται πάντα, τον οδήγησε στην Αγία Σοφία και τον έστεψε συναυτοκράτορά του. Μαζί με την αγάπη του του πρόσφερε, όπως λένε, περισσότερα και από τα δικά του δικαιώματα στον θρόνο.¹⁶³

Όταν μιλάει το κρασί...

Ο Μιχαήλ Γ΄, αφού αναγόρευσε συναυτοκράτορά του τον Βασίλειο τον Μακεδόνα, συνέχισε τις ακρότητες που συνήθιζε. Λέγεται ότι κάθε βράδυ, που μεθούσε στα συμπόσια, διέταζε να εκτελούνται ή να ακρωτηριάζονται αθώοι άνθρωποι. Λέγεται ακόμα ότι, όταν ο Βασίλειος τόλμησε να καυτηριάσει τη διαγωγή του, αντέδρασε με τον εξής τρόπο:

βρήκε έναν πρώην κωπηλάτη του βασιλικού πλοίου, που λεγόταν Βασιλικίνος και ήταν πολύ όμορφος, τον προήγαγε σε πατρίκιο και διακήρυξε ότι θα τον έκανε και αυτόν συναυτοκράτορα. Έτσι, όταν κάποτε δειπνούσε παρέα με τον Βασίλειο και την Ευδοκία, κάλεσε τον Βασιλικίνο να φορέσει τα κόκκινα πέδιλά του. Επειδή όμως αυτός δίστασε και έστρεψε το βλέμμα του προς τον Βασίλειο, του είπε: «Νομίζεις ότι τα πέδιλα ταιριάζουν περισσότερο σ' αυτόν παρά σ' εσένα; Νομίζεις ότι δεν έχω την εξουσία να κάνω και όποιον άλλο θέλω βασιλιά;» Ο Βασίλειος, μπροστά στον κίνδυνο να επισημοποιηθεί η νέα συμβασιλεία, επέσπευσε τη δολοφονία του ευεργέτη του...¹⁶⁴

Τα καλά και συμφέροντα...

Ο Μιχαήλ Γ' όταν μεθούσε δεν ήξερε τι έλεγε και τι έκανε. Έδινε εντολές να τιμωρούνται βάναισα αθώοι άνθρωποι. Για παράδειγμα, διέταζε να συλλαμβάνονται κάποιοι και να παραδίδονται στον δήμιο με την εντολή να τους τυφλώνει, να τους κόβει τα χέρια και τα πόδια, να τους αποκεφαλίζει ή να τους παραδίδει στις φλόγες. Οι υπηρέτες του αυτοκράτορα, που γνώριζαν ότι αυτές οι εντολές δίνονταν σε στιγμές μέθης και παράνοιας, όσους συλλάμβαναν τους φυλάκιζαν, χωρίς να αφήνουν να εκτελούνται οι ποινές. Πολλές φορές, όμως, αν ήταν κανείς που τον εκθρεύονταν, ακολουθούσαν τη βασιλική διαταγή, και έτσι εκδικούνταν όποιον ήθελαν αυτοί.¹⁶⁵

Η αλήθεια πληγώνει

Ο Μιχαήλ Γ΄ έχτισε έναν στάβλο του οποίου η πολυτέλεια ταίριαζε περισσότερο σε βασιλικό ανάκτορο. Όταν κάποτε, γεμάτος καμάρι, έκανε επίδειξη του έργου του σε κάποιον φτωχό λόγιο που ονομαζόταν Πέτρος και εργαζόταν εκεί, αυτός γεμάτος σαρκασμό παρατήρησε: «Ο Ιουστινιανός έχτισε τη Μεγάλη Εκκλησία (Αγία Σοφία) και τη διακόσμησε με χρυσάφι, ασήμι, μάρμαρα και άλλα πολύτιμα υλικά, αλλά κανείς δεν τον θυμάται πια. Και πιστεύεις εσύ, βασιλιά, ότι με το να κατασκευάσεις ένα αχούρι για άλογα θα σε θυμούνται οι επόμενες γενεές;» Η απάντησή του είχε ως αποτέλεσμα τον άγριο ξυλοδαρμό και την απόλυσή του.¹⁶⁶

ΜΙΧΑΉΛ Δ΄ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 1034-1041)

Διά τον φόβον του θανάτου...

Όταν ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Δ΄ αρρώστησε και κατάλαβε ότι πλησίαζε το τέλος του, άλλαξε ριζικά τρόπο ζωής. Εγκατέλειψε τιμές, δόξες και μέριμνες για τα υλικά αγαθά και στράφηκε στον Θεό, για να σώσει την ψυχή του. Και πρώτα πρώτα άρχισε να αναζητεί όσους είχαν περιφρονήσει τον κόσμο και επιδίωκαν τη σωτηρία της ψυχής τους μακριά από αυτόν. Πολλούς από αυτούς που μόναζαν σε σπηλιές, χαράδρες και σε οπές της γης τούς οδηγούσε στα ανάκτορα, τους πρόσφερε τιμές και με άκρα ταπεινότητα τους καθάριζε τα σκονισμένα πόδια, τους αγκάλιαζε αδελφικά, φορούσε τα κουρέλια τους και τους έβαζε στα βασιλικά ανάκλιντρα, ενώ ο ίδιος κοιμόταν σε ευτελές στρώμα

και είχε για μαξιλάρι του μια πέτρα. Ακόμα, ο αυτοκράτορας αυτός επισκεπτόταν τους λεπρούς, ακουμπούσε το πρόσωπό του στις πληγές τους, τους αγκάλιαζε και, σαν δούλος, φρόντιζε για το λουτρό τους και τους υπηρετούσε σαν να ήταν αφεντάδες του. Λίγο πριν πεθάνει, εγκατέλειψε το παλάτι, έβγαλε τη βασιλική πορφύρα και έγινε μοναχός στο μοναστήρι που ο ίδιος είχε χτίσει, παραδίδοντας την ψυχή του στα χέρια του Θεού.¹⁶⁷

ΜΙΧΑΉΛ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 1261-1282)

Πήγαν για μαλλί...

Όταν ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος έγινε αυτοκράτορας του Βυζαντίου, πολλοί φράγκοι ηγεμόνες νόμισαν ότι ήταν ευκαιρία να πάρουν πίσω τα εδάφη που είχαν χάσει. Έστειλαν, λοιπόν, πρεσβεία στον Μιχαήλ και του υπόσχονταν ειρήνη σε περίπτωση που τους επέστρεφε τα εδάφη από τη Θεσσαλονίκη μέχρι την Πόλη. «Δεν μπορώ» τους είπε αυτός ειρωνικά «να σας δώσω τη Θεσσαλονίκη, γιατί είναι η δεύτερη πατρίδα μου. Εκεί πέθανε ο πατέρας μου και εκεί είναι θαμμένος». Οι πρέσβεις δέχτηκαν την αιτιολογία και του ζήτησαν τα εδάφη από τις Σέρρες μέχρι την Πόλη. «Δεν μπορώ» τους είπε και πάλι ειρωνικά «γιατί στις Σέρρες έγινα πρώτη φορά στρατηγός και αγαπώ την πόλη». Ο διάλογος συνεχίστηκε στον ίδιο ρυθμό, μέχρι που θυμωμένοι οι πρέσβεις τού είπαν: «Τελικά τι θα μας δώσεις;». Σηκώθηκε αυτός από τη θέση του και, μιλώντας σοβαρά αυτή τη φορά, απάντησε: «Εγώ δεν θα σας δώσω τίποτα, αλλά

εσείς πρέπει να μου δώσετε, αν θέλετε ειρήνη». ¹⁶⁸

Τα φαινόμενα απατούν...

Οι Βυζαντινοί προσπαθούσαν να εντυπωσιάζουν και να εμπνέουν θαυμασμό και φόβο στους ξένους απεσταλμένους που επισκέπτονταν την Κωνσταντινούπολη. Στα χρόνια, λοιπόν, του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ μια ταταρική πρεσβεία επρόκειτο να επισκεφθεί την πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας. Τότε ο αυτοκράτορας έστειλε κάποιους να προϋπαντήσουν και να οδηγήσουν τους τάταρους πρέσβεις στην Πόλη. Τους διέταξε όμως να τους φέρουν από περιοχές και δρόμους δύσβατους και, αν τους ρωτούσαν για ποιους λόγους ακολουθούσαν αυτή την πορεία, να απαντήσουν ότι τέτοια είναι η μορφολογία του εδάφους ολόκληρης της βυζαντινής επικράτειας. Όταν, τέλος, έφτασαν, διέταξε να τοποθετηθούν σιδηρόφρακτες στρατιωτικές μονάδες σε διάφορα σημεία των δρόμων, σε τακτά διαστήματα. Τέλος, έδωσε εντολή σε όλους τους ανώτατους αξιωματούχους να ντυθούν με τις μεγαλοπρεπέστερες στολές τους και, περνώντας από αθέατους δρόμους, να συναντούν τους Τάταρους στην πορεία τους σε διάφορα σημεία, δίνοντας κάθε φορά την εντύπωση ότι δεν ήταν οι ίδιοι, και να τους εντυπωσιάζουν με το πλήθος και τον πλούτο τους. Με όλα αυτά ήθελε να δημιουργήσει την εντύπωση στους Τάταρους ότι η αυτοκρατορία ήταν ένα κράτος πανίσχυρο και πλούσιο, που, σε συνδυασμό με την εδαφική του διαμόρφωση, ήταν δύσκολο να αντιμετωπίσουν. ¹⁶⁹

Σε γνωρίζω από τα... δόντια

Το 1259 ο δεσπότης της Ηπείρου Μιχαήλ Β΄ συμμάχησε με τους γαμπρούς του Γουλιέλμο Βιλεαρδουίνο, πρίγκιπα της Αχαΐας, και Μαμφρέδο, βασιλιά της Σικελίας, εναντίον του αυτοκράτορα της Νίκαιας Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου. Οι δυνάμεις των αντιπάλων συναντήθηκαν στην πεδιάδα της Πελαγονίας, κοντά στην Καστοριά, και τα στρατεύματα του αυτοκράτορα πέτυχαν συντριπτική νίκη. Ο ίδιος ο πρίγκιπας της Αχαΐας, καταδιωκόμενος σε άγνωστους τόπους, αναγκάστηκε να κρυφτεί σε μια θημωνιά για να σωθεί. Ένας όμως στρατιώτης του αυτοκράτορα τον βρήκε, τον αναγνώρισε από τα μπροστινά του δόντια, που ήταν μεγάλα και πετάγονταν προς τα έξω, και τον οδήγησε δέσμιο στον αυτοκράτορα.¹⁷⁰

ΜΙΧΑΗΛ ΧΩΝΙΑΤΗΣ (ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΘΗΝΩΝ, 1138-1222)

Η ανταπόδοση

Ο ιστορικός Νικήτας Χωνιάτης έζησε τις αγριότητες των σταυροφόρων κατά την πώση της Βασιλεύουσας (1204). Όταν το σπίτι του κάηκε, κατέφυγε σε ένα άλλο. Επειδή φοβήθηκε ότι και εκεί κινδύνευε, ζήτησε τη βοήθεια ενός φίλου του Βενετού, που κάποτε είχε σώσει. Αυτός, αφού ντύθηκε σταυροφόρος, έσπευσε να τον συναντήσει. Αρχικά απέκρουσε τους σταυροφόρους που επιχείρησαν να μπουν στο σπίτι, φωνάζοντας ότι το είχε πάρει πρώτος. Στη συνέχεια, βλέποντας ότι τα πράγματα δυσκόλευαν, πήρε τον Χωνιάτη μαζί με τους φίλους του και

δεμένους, για να μην προκαλέσει υποψίες, τους συνόδευσε, ως δικά του λάφυρα, μέχρι που βγήκαν έξω από τη ρημαγμένη Πόλη.¹⁷¹

ΜΙΧΑΗΛ ΨΕΛΛΟΣ
(ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΛΟΓΙΟΣ ΚΑΙ
ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ, 1018-1078)

Τέρας μνήμης!

Όλα τα παιδιά έπαιρναν τα πρώτα μαθήματα στο σπίτι τους από τη μάνα τους, αν αυτή διέθετε κάποια μόρφωση. Ο Μιχαήλ Ψελλός διδάχθηκε από τη μητέρα του να μιλάει με ευφράδεια και σαφήνεια και να γράφει ωραία. Στο σχολείο πήγε όταν ήταν 5 ετών. Ήταν μαθητής με ασυνήθιστη ευφυΐα και μπορούσε να απαγγέλλει την *Ιλιάδα* από μνήμης όταν έφτασε στα 14 χρόνια του, δηλαδή σε ηλικία που ο μέσος μαθητής όφειλε να γνωρίζει καλά μόνο τους μύθους του Αισώπου!¹⁷²

ΜΩΑΜΕΘ
(ΙΔΡΥΤΗΣ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΣΜΟΥ, 570-632)

Προπάντων λιτότητα!

Η καθημερινή ζωή του Μωάμεθ διακρινόταν για την απλότητά της. Ο προφήτης του Ισλάμ ζούσε σε πλίνθινο σπίτι που είχε μόνο ένα δωμάτιο και η στέγη του ήταν κατασκευασμένη από κλαδιά φοινικιάς. Η πόρτα ήταν ένα παραπέτασμα, φτιαγμένο από τρίχες κατσίκας ή καμήλας, και η επίπλωση περιοριζόταν σε ένα στρώμα και μερικά μαξιλάρια, στρωμένα στο πάτωμα. Ο Μωάμεθ επιδιόρθωνε μόνος του τα παπούτσια του, άναβε φωτιά, σκούπιζε το πάτωμα, άρμεγε την κασίκα του στην αυλή και ψώνιζε μόνος του στην αγορά. Τα σύκα και το κριθαρένιο ψωμί ήταν η βάση της διατροφής του. Το μέλι και το γάλα ήταν μια πολυτέλεια που σπάνια απολάμβανε, ενώ απείχε εντελώς από την οίνοποσία, μια συνήθεια που, εξάλλου, ο ίδιος την είχε απαγορεύσει στους πιστούς.¹⁷³

Γυναίκες με το τσουβάλι

Ο προφήτης Μωάμεθ, σύμφωνα με μαρτυρίες, πήρε επίσημα 14 συζύγους, ενώ παράλληλα είχε τέσσερις παλλακίδες και έναν μεγάλο αριθμό από ερωμένες. Η πρώτη του γυναίκα λεγόταν Χαντιτζά και ήταν πλούσια χήρα. Μαζί της έζησε για 25 χρόνια και απέκτησε έξι παιδιά. Όταν πέθανε αυτή, παντρεύτηκε τη χήρα κάποιου αξιωματούχου. Από τις γυναίκες που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη ζωή του ξεχώριζαν η Αϊσά, κόρη του Αμπού Μπακρ, η Μαρία, που ήταν αρχικά δούλη, και η ξαδέλφη του Ζέναπ, που αρχικά ήταν γυναίκα του θετού γιου του, Ζάιντ.¹⁷⁴

ΜΩΆΜΕΘ Β΄

(ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ, 1432-1481)

Πολλοί την προδοσίαν ηγάπησαν...

Ο πιο στενός συνεργάτης του Μωάμεθ, ο μεγάλος βεζίρης Χαλίλ πασάς, ήταν διεφθαρμένος, αφού πρόδιδε τα μυστικά του σουλτάνου στους Βυζαντινούς έναντι αμοιβής. Ο σουλτάνος, που γνώριζε το πάθος του για κέρδος, τον υποπευόταν, αλλά δεν είχε στοιχεία σε βάρος του. Λέγεται, μάλιστα, ότι κάποτε, όταν είδε μια αλεπού δεμένη, της είπε χαριτολογώντας: «Ανόητο ζώο, γιατί δεν πήγες μερικά χρήματα στον βεζίρη Χαλίλ για να ξεφύγεις, αντί να είσαι σ' αυτήν την κακή κατάσταση;». Όταν αργότερα έπεσε η Πόλη και αποκαλύφθηκε η προδοσία του Χαλίλ, διέταξε να τον αποκεφαλίσουν και να δημευτεί η τεράστια περιουσία του.¹⁷⁵

Αλλαγή σκυτάλης

Όταν ο Μωάμεθ μπήκε στην Πόλη, που λίγο πριν είχε αλωθεί και είχε γίνει αντικείμενο λεηλασίας και σφαγής, προχώρησε με την ακολουθία του προς την Αγία Σοφία και έμεινε εκστατικός από το θέαμα. Είδε τότε έναν στρατιώτη να σπάζει με τσεκούρι μια από τις πλάκες του δαπέδου. Εκπληκτος τον ρώτησε γιατί το έκανε. Και αυτός απάντησε: «Για την πίστη μας». Οργισμένος ο Μωάμεθ τον χτύπησε με το μαστίγιό του και του είπε: «Αρκούν σ' εσάς η λεηλασία και η αιχμαλωσία των ανθρώπων.

Τα κτίσματα της πόλης είναι δικά μου». Στη συνέχεια ζήτησε από έναν ιερωμένο του να καλέσει τους πιστούς σε προσευχή. Και πρώτος ο ίδιος προχώρησε στην Αγία Τράπεζα και εκεί προσευχήθηκε στον Αλλάχ.¹⁷⁶

Αποκεφαλισμοί...

Μια από τις πρώτες ενέργειες του σουλτάνου Μωάμεθ μόλις μπήκε στην Πόλη (1453) ήταν να καλέσει κοντά του τον μεγάλο δούκα Λουκά Νοταρά. Όταν αυτός ήρθε και τον προσκύνησε, του είπε: «Δεν κάνατε καλά που δεν μου παραδώσατε την Πόλη. Βλέπεις πόση ζημιά έγινε, πόση καταστροφή και πόση αιχμαλωσία». Ο Νοταράς τού απάντησε: «Δεν ήταν στο χέρι μας, κύριε, να παραδώσουμε την Πόλη, και ούτε στο χέρι του βασιλιά, όταν μερικοί από τους δικούς σας άνδρες τον βεβαίωναν γραπτά να μη φοβάται τίποτα, γιατί δεν θα κατόρθωνες τίποτα εναντίον μας». Ύστερα, αφού ο Μωάμεθ πληροφορήθηκε τα σχετικά με τον θάνατο του αυτοκράτορα, ζήτησε να του φέρουν το κεφάλι του, για να επιβεβαιώσει τον θάνατό του, πράγμα που έγινε. Στη συνέχεια κάρφωσε το κεφάλι του ηρωικού Παλαιολόγου στον κίονα του «Αυγουστιαίου» και μετά το έγδαρε, το γέμισε με άχυρα και το έστειλε στους αρχηγούς των Περσών και των Αράβων, επιδεικνύοντας έτσι το σύμβολο του θριάμβου του.¹⁷⁷

ΝΑΡΣΗΣ

(ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ, 6ΟΣ ΑΙ.)

Εικονικές εκτελέσεις...

Στη διάρκεια της προέλασης του Ναρσή στην Ιταλία, πολλές πόλεις παραδίδονταν χωρίς αντίσταση. Μόνο οι κάτοικοι της Λούκα (πόλη κοντά στην Τοσκάνη) δεν άνοιξαν τις πύλες της πόλης τους, μολονότι είχαν υπογράψει νωρίτερα συνθήκη φιλίας με τον Ναρσή και επιπλέον είχαν δώσει σε αυτόν πολλούς ομήρους. Τότε ο Ναρσής, για να τους υποχρεώσει να παραδοθούν, έδωσε εντολή να φέρουν τους ομήρους, που τους είχαν δεμένους χειροπόδαρα, ενώ στην πλάτη τους είχαν προσαρμοστεί δοκάρια που έφταναν μέχρι τον λαιμό τους και ήταν τυλιγμένα με κουρέλια. Καθώς η απόσταση από τα τείχη ήταν αρκετή, οι πολιορκημένοι δύσκολα μπορούσαν να διακρίνουν αυτές τις λεπτομέρειες. Τότε, ο Ναρσής έδωσε εντολή να «αποκεφαλίζουν» τους ομήρους. Πράγματι, οι δήμιοι χτυπούσαν με το σπαθί τα ξύλινα δοκάρια και οι όμηροι έπεφταν στο έδαφος, όπως είχαν από πριν συμφωνήσει με τους «εκτελεστές» τους. Οι πολιορκημένοι άρχισαν να θρηνούν ψηλά από τα τείχη και να καταριούνται τον στρατηγό των Βυζαντινών για τη σκληρότητά του. Εκείνος, τότε, τους υποσχέθηκε ότι οι όμηροι θα ανασταίνονταν αν αυτοί άνοιγαν τις πύλες της πόλης. Πράγματι, οι όμηροι «αναστήθηκαν» και αφέθηκαν ελεύθεροι, όταν οι πολιορκημένοι αναγκάστηκαν να τις ανοίξουν.¹⁷⁸

Και οίνος ευφραίνει καρδίαν θανάτου...

Ο στρατηγός των Φράγκων Βουτιλίνος με τις επιδρομές του στην Ιταλία είχε λεηλατήσει σχεδόν όλους τους οικισμούς και τα φρούρια μέχρι τη Σικελία. Τότε, αναγκάστηκε να αντιμετωπίσει τον στρατό του Ναρσή,

που βρισκόταν κοντά στη Ρώμη. Στη διάρκεια της πορείας του στρατού του από τον νότο προς το κέντρο της Ιταλίας μοναδική τροφή που έβρισκαν οι στρατιώτες του ήταν τα σταφύλια (η πορεία γινόταν τον μήνα Σεπτέμβριο), αφού ο Ναρσής είχε προλάβει να συγκεντρώσει κάθε άλλη συγκομιδή. Οι στρατιώτες, λοιπόν, του Βουτιλίνου μάζευαν τα σταφύλια, τα έστυβαν με τα χέρια και έπιναν τον χυμό, δηλαδή τον μούστο. Τότε, πολλοί πάθαιναν διάρροια, πρηζόταν η κοιλιά τους και τελικά πέθαιναν. Έτσι, ο στρατός του Βουτιλίνου αποδεκατίστηκε.¹⁷⁹

ΝΙΚΗΤΑΣ ΩΟΡΥΦΑΣ (ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α΄, 9ΟΣ ΑΙ.)

Βυζαντινός δίολκος

Στην περίοδο της βασιλείας του Βασιλείου Α΄, σαρακηνοί πειρατές από την Κρήτη με αρχηγό έναν Κρητικό, τον εξωμότη Φώτιο, έκαναν επιδρομές εναντίον της Ελλάδας, ιδίως εναντίον της Πελοποννήσου. Εναντίον τους τότε στάλθηκε ο Νικήτας Ωορύφας, ο οποίος προσορμίστηκε στο λιμάνι των Κεχρεών και συγκέντρωνε πληροφορίες για τις δυνάμεις των εχθρών. Εκεί πληροφορήθηκε ότι οι Άραβες πειρατές λυμαίνονταν τις περιοχές της δυτικής Πελοποννήσου, την Πάτρα, τη Μεθώνη και περιοχές γειτονικές της Κορίνθου, που βρίσκονταν όμως από την άλλη πλευρά του Ισθμού. Οι Άραβες πίστευαν ότι δεν κινδύνευαν από τον βυζαντινό στόλο, ο οποίος θα έπρεπε να κάνει τον γύρο της Πελοποννήσου για να τους επιτεθεί. Θα έπρεπε μάλιστα να περάσει από το επικίνδυνο ακρωτήριο του Μαλέα, ενώ αυτοί

θα είχαν όλο τον χρόνο να λεηλατήσουν την ενδοχώρα και να αποχωρήσουν, αν διαπίστωναν ότι ο βυζαντινός στόλος ήταν δύσκολο να αντιμετωπιστεί. Όμως ο Ωορύφας έδωσε εντολή να μεταφερθούν τα πλοία στο απέναντι λιμάνι του Κορινθιακού κόλπου (Λέχαιο) μέσω του Ισθμού, χρησιμοποιώντας τη χειρωνακτική δύναμη των πληρωμάτων (και ίσως τον αρχαίο Δίολκο). Έτσι, βρέθηκε το επόμενο πρωί μπροστά στους απροετοίμαστους Άραβες, τους αιφνιδίασε και κατέστρεψε τον στόλο τους.¹⁸⁰

Καυτό βάπτισμα...

Πολλοί από τους Σαρακηνούς που νικήθηκαν από τον Νικήτα Ωορύφα στην Πελοπόννησο, μην έχοντας πλοία για να γυρίσουν στην Κρήτη, τριγυρνούσαν στην ενδοχώρα και αρκετοί από αυτούς συλλαμβάνονταν από τον βυζαντινό στρατό και τιμωρούνταν παραδειγματικά. Ο Ωορύφας έδινε εντολή να τιμωρούνται απάνθρωπα κυρίως όσοι αρνούσαν να βαπτιστούν χριστιανοί. Άλλοι γδέρνονταν ζωντανοί, με το πρόσχημα ότι το δέρμα τους ήταν άχρηστο χωρίς το βάπτισμα. Άλλοι δένονταν με σκοινιά σε γερανούς, από τους οποίους ρίχνονταν σε βαρέλια με καυτή πίσσα, γιατί έτσι, όπως έλεγε ο Ωορύφας, έπαιρναν το βάπτισμα που τους ταίριαζε, το επώδυνο και ζοφερό. Οι σκληρές αυτές τιμωρίες φαίνεται ότι είχαν κάποιο αποτέλεσμα, γιατί από τότε σταμάτησαν οι επιδρομές των Σαρακηνών στη νότια Ελλάδα.¹⁸¹

ΝΙΚΗΦΏΡΟΣ Α΄
(ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 802-811)

Αυτοκρατορικό ποτήρι...

Το 811 ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Α΄ εκστράτευσε εναντίον των Βουλγάρων, που είχαν αρχηγό τους τον Κρούμο. Η εκστρατεία του ήταν επιτυχής, και μάλιστα οι Βούλγαροι υποχρεώθηκαν να ζητήσουν ειρήνη άνευ όρων, ωστόσο ο Νικηφόρος δεν συμφώνησε, δείχνοντας υπέρμετρη αλαζονεία. Ο Κρούμος ανασύνταξε τον στρατό του και επιτέθηκε στο βυζαντινό στρατόπεδο αιφνιδιαστικά στη διάρκεια της νύχτας. Η ήττα του Νικηφόρου ήταν ολοκληρωτική, ενώ ο ίδιος βρήκε τον θάνατο μέσα στη βασιλική σκηνή. Ο Κρούμος πήρε το πτώμα του αυτοκράτορα και, αφού του έκοψε το κεφάλι, το κρέμασε σε ένα δέντρο για λίγες μέρες, κομπάζοντας για το κατόρθωμά του. Ύστερα, αφού έγδαρε το κρανίο του, το επαργύρωσε και το χρησιμοποίησε σαν κύπελλο, που το γέμιζε με κρασί και έδινε στους υπηκόους του να πίνουν...¹⁸²

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Β΄ ΦΩΚΑΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 963-969)

Η μοναδική ήττα του Νικηφόρου Φωκά

Ο Νικηφόρος Φωκάς ήταν, εκτός από γενναίος και ακατάβλητος

στρατιώτης, γεμάτος από θρησκευτικό ζήλο και αφοσίωση στον Θεό. Για τον λόγο αυτόν, οι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης δοκίμασαν μεγάλη έκπληξη όταν πληροφορήθηκαν ότι ο ασκητικός και ταγμένος στην υπηρεσία του Θεού αυτοκράτορας παντρεύτηκε την εξόχου κάλλους και νεαρή χήρα του αυτοκράτορα Ρωμανού Β΄ Θεοφανώ, η οποία δεν είχε και την καλύτερη φήμη για την ηθική της. Η αντίδραση αυτή της κοινής γνώμης των Κωνσταντινουπολιτών αποτυπώθηκε, μετά τον θάνατο του Νικηφόρου, στη σαρκοφάγο του, όπου αναγράφεται ότι ο αυτοκράτορας νίκησε τα πάντα, εκτός από τη γυναίκα.¹⁸³

Όχι και Μέγας Αλέξανδρος!

Ενας άραβας ιστορικός της εποχής του Νικηφόρου Φωκά έγραφε ότι οι εκστρατείες του βυζαντινού αυτοκράτορα ήταν διασκέδαση για τους στρατιώτες του, καθώς εισέβαλλαν όπου ήθελαν χωρίς να συναντούν καμιά αντίσταση. Αντίστοιχα, ο βυζαντινός ιστορικός Λέων ο Διάκονος υποστήριζε ότι, αν ο αυτοκράτορας αυτός δεν δολοφονούνταν, θα μπορούσε να διευρύνει τα σύνορα της αυτοκρατορίας μέχρι τις Ινδίες στην Ανατολή και μέχρι τον Ατλαντικό στη Δύση, θα γινόταν δηλαδή ένας νέος Μέγας Αλέξανδρος.¹⁸⁴

Η ατιμωρησία τιμωρείται...

Όταν ο Νικηφόρος Φωκάς κατευθυνόταν προς την Ταρσό, με σκοπό να την εκπορθήσει, κάποιος στρατιώτης, αγανακτώντας για την ταλαιπωρία από την πορεία σε κακοτράχαλες τοποθεσίες, πέταξε καταγής την ασπίδα

του. Ο Νικηφόρος, όταν το πληροφορήθηκε, διέταξε έναν λοχαγό να τιμωρήσει τον ανόητο στρατιώτη με μαστίγωση και ρινότμηση, για παραδειγματισμό. Ο λοχαγός όμως κάμφθηκε από τις παρακλήσεις του στρατιώτη και δεν τον πείραξε. Την επόμενη μέρα, για κακή του τύχη, ο αυτοκράτορας είδε εκείνον τον στρατιώτη αρτιμελή και αμέσως κάλεσε τον λοχαγό στη σκηνή του. Αφού τον επέπληξε για την απειθαρχία του, διέταξε να τον μαστιγώσουν και να του κόψουν τη μύτη, ώστε να είναι αυτός τώρα παράδειγμα προς αποφυγήν.¹⁸⁵

Περί ορέξεως...

Κατά τη δεύτερη πρεσβεία του στην Πόλη (968), ο επίσκοπος Λιουτιπράνδος προσκλήθηκε από τον Νικηφόρο Φωκά σε γεύμα στα ανάκτορα. Επειδή όμως ο πρέσβης των Βουλγάρων, που ήταν και αυτός προσκεκλημένος, κάθισε σε ανώτερη θέση από τη δική του, ο επίσκοπος εγκατέλειψε οργισμένος την αίθουσα. Οι αυλικοί έσπευσαν και, με υποσχέσεις ή απειλές, τον έφεραν πίσω. Ο αυτοκράτορας, για να τον ηρεμήσει, του έστειλε, ως δείγμα ιδιαίτερης εύνοιας, ένα κομμάτι κρέας από αυτό που έτρωγε. Αυτός όμως το βρήκε απδιαστικό, γιατί, όπως γράφει, ήταν μαγειρεμένο με σκόρδα, με κρεμμύδια και πράσα, και καρυκευμένο με χαβιάρι.¹⁸⁶

Κρανιο-βολές

Κατά το έτος 961 ο Νικηφόρος Φωκάς επιχείρησε να ανακαταλάβει την Κρήτη, την οποία τότε κατείχαν οι Άραβες και τη χρησιμοποιούσαν ως

ορμητήριο για να κάνουν επιδρομές στα νησιά του Αιγαίου και στα παράλια του ελλαδικού χώρου. Μόλις αποβιβάστηκε στο νησί, βρέθηκε μπροστά σε μια πόλη που φαινόταν απόρθητη. Μετά τις πρώτες αψιμαχίες, οι Άραβες αποφάσισαν να συγκεντρώσουν πολυάριθμο στράτευμα, το οποίο στρατοπέδευσε έξω από το τείχος, σε μια οχυρή τοποθεσία. Ο Νικηφόρος, τότε, διέταξε αιφνιδιαστική επίθεση στη διάρκεια της νύχτας και κατόρθωσε να εξολοθρεύσει το αντίπαλο στράτευμα (ήταν περίπου 40.000). Μετά το τέλος της μάχης διέταξε να αποκεφαλίστούν οι νεκροί αντίπαλοι και να μεταφερθούν τα κρανία τους, μέσα σε σακιά, στον χώρο όπου βρίσκονταν οι πολιορκητικές μηχανές των Βυζαντινών. Την επομένη τα κεφάλια αυτά εκτοξεύονταν με τους καταπέλτες μέσα στο τείχος, προκαλώντας τρόμο και αλλοφροσύνη στους πολιορκουμένους, που αναγνώριζαν φίλους και συγγενείς, καθώς τα κεφάλια τους έπεφταν δίπλα τους, μέσα στα τείχη.¹⁸⁷

Το τέλος του Νικηφόρου Φωκά

Ο Νικηφόρος Φωκάς ήταν αυστηρός και ασκητικός άνθρωπος. Κοιμόταν καταγής, έχοντας σαν στρώμα ένα δέρμα από λεοπάρδαλη ή αρκούδα, και σκεπαζόταν με έναν μανδύα. Αντίθετα, η σύζυγός του Θεοφανώ ήταν επιπόλαιη και ασυνείδητη. Τα μέτρα φορολόγησης των πλουσίων και του κλήρου από τον Φωκά οδήγησαν στο να χάσει τη δημοτικότητά του, παρά το σπουδαίο στρατιωτικό του έργο. Παράλληλα, η αυστηρότητά του απέναντι στον συγγενή και φίλο του Ιωάννη Τσιμισκή και στον στρατηγό Μιχαήλ Βούρτζη προκάλεσε την οργή τους, την οποία εκμεταλλεύτηκε η Θεοφανώ, που, μην μπορώντας να υποφέρει τον τρόπο ζωής του αυτοκράτορα, δεν δίστασε να απαλλαγεί από αυτόν. Ο Τσιμισκής συνεννοήθηκε με τον Μιχαήλ Βούρτζη και με άλλους φίλους του για τη δολοφονία του αυτοκράτορα. Η Θεοφανώ ανέβασε με κοφίνια

τους φυσικούς αυτουργούς στα ανάκτορα και τους υπέδειξε τον κοιτώνα του Νικηφόρου. Οι φίλοι του Τσιμισκή τον σκότωσαν και αμέσως μετά του έκοψαν το κεφάλι, για να το επιδείξουν στη φρουρά των ανακτόρων και να τη θέσουν προ των ωμών τετελεσμένων (969). Ο Τσιμισκής έσπευσε να θάψει τον νεκρό γρήγορα στους Αγίους Αποστόλους και να τακτοποιήσει τα πολιτικά πράγματα έτσι που οι φίλοι του Νικηφόρου να μην προφτάσουν να αντιδράσουν. Το μαρτυρικό τέλος του αυτοκράτορα προκάλεσε τέτοια συγκίνηση στο Βυζάντιο, ώστε γράφτηκε και ακολουθία γι' αυτόν σαν σε άγιο.¹⁸⁸

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Γ' ΒΟΤΑΝΕΙΑΤΗΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 1078-1081)

Ο καλός ο καπετάνιος...

Στα χρόνια της βασιλείας του Κωνσταντίνου Θ' του Μονομάχου, σε μια σύγκρουση με τους Πατινάκες οι βυζαντινοί υπέστησαν συντριπτική ήττα. Ο μόνος που κατάφερε να διατηρήσει συνταγμένο το τμήμα του ήταν ο στρατηγός και μετέπειτα αυτοκράτορας Νικηφόρος Βοτανειάτης. Υποχωρούσε πολεμώντας κάτω από δυσμενέστερες συνθήκες, αφού οι εχθροί είχαν τοξεύσει και εξοντώσει όλα του τα άλογα. Σε κάποια φάση της υποχώρησης συνέβη ένα απρόσμενο και ασήμαντο εκ πρώτης όψεως γεγονός. Κάποιοι στρατιώτες του Νικηφόρου κατόρθωσαν να πιάσουν τρία άλογα. Αμέσως τα πήγαν στον αρχηγό τους και τον εξόρκιζαν να φύγει με δύο υπασπιστές του και να σωθεί. Εκείνος, ωστόσο, αρνήθηκε την προσφορά. Έτσι, οι στρατιώτες, εμπνεόμενοι από

τη στάση του ηγέτη τους, κατόρθωσαν να πετύχουν ένα μοναδικό κατόρθωμα που έμοιαζε με θαύμα. Πολεμώντας χωρίς ανάπαυση επί έντεκα ημέρες και νύχτες και ξεπερνώντας τα ανθρώπινα όρια, σώθηκαν στην Αδριανούπολη, αφού οι Πατινάκες, απογοητευμένοι, σταμάτησαν την καταδίωξη.¹⁸⁹

Βαριά η καλογερική

Ο Αλέξιος Κομνηνός στασίασε και κατόρθωσε να γίνει αυτοκράτορας, εκθρονίζοντας τον Νικηφόρο Βοτανειάτη. Όταν πια είχε γίνει κύριος της Πόλης, έστειλε κάποιον έμπιστό του στον Νικηφόρο ζητώντας του να παραιτηθεί από τον θρόνο και να αποσυρθεί σε μοναστήρι. Έτσι, ο μέχρι τότε αυτοκράτορας υποχρεώθηκε να κουρευτεί και να φορέσει για πρώτη φορά το μαύρο ράσο των καλογέρων, αντί για τη βασιλική πορφύρα και το στέμμα. Όταν κάποιος δικός του τον ρώτησε αν του κατοφαίνεται αυτή η αλλαγή, απάντησε: «Λίγο με νοιάζει για όλα τα άλλα, το μόνο που με στενοχωρεί είναι η αποχή από το κρέας...».¹⁹⁰

ΟΝΩΡΙΟΣ

(ΡΩΜΑΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 395-425)

Ήταν «κότα»...

Ο Ονώριος, που κυβέρνησε το δυτικό ρωμαϊκό κράτος για 30 χρόνια, δεν είχε τις απαιτούμενες για το αξίωμά του ικανότητες, τον θεωρούσαν μάλιστα ελαφρόμυαλο. Επειδή μισούσε τους κατοίκους της Ρώμης, μετέφερε την έδρα του κράτους στη Ραβένα. Στην περίοδο αυτή ο αρχηγός των Γότθων Αλάρικος επιτέθηκε εναντίον της Ρώμης, την πολιορκήσε και την κατέλαβε. Τότε, κάποιος από τους αυλικούς, με δάκρυα στα μάτια, του ανακοίνωσε το γεγονός, λέγοντας ότι «η Ρώμη έπεσε στα χέρια του Αλάρικου». Ο Ονώριος, ακούγοντας την είδηση, άρχισε να τρέμει από σπασμούς σε όλο του το σώμα, χτυπούσε με τα χέρια του τα γόνατά του και έλεγε: «Μέχρι πριν από λίγο η Ρώμη ήταν εδώ. Πώς την έπιασαν λοιπόν;» Ο αυλικός, που κατάλαβε την παρεξήγηση, έβγαλε βαθύ αναστεναγμό και διευκρίνισε λέγοντας: «Για την πόλη μιλώ, όχι για την κότα». Πράγματι, ο αυτοκράτορας είχε μια κότα τεραστίων διαστάσεων, που την υπεραγαπούσε και τη φώναζε «Ρώμη»...¹⁹¹

ΟΥΪΛΗΣ

(ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 364-378)

Θεού μη θέλοντος...

Επειδή ο αυτοκράτορας Ουΐλης δεν μπορούσε να κάμψει το ορθόδοξο φρόνημα του Μ. Βασιλείου, αποφάσισε να τον εξορίσει. Ωστόσο, όταν πήρε να γράψει το σχετικό διάταγμα, συνέβησαν θαυμαστά και πέρα από τη λογική γεγονότα, σύμφωνα με τον πολέμιο των αιρέσεων και φανατικό υποστηρικτή της ορθοδοξίας Θεοφάνη: Τρεις γραφίδες από

καλάμι έσπασαν στα χέρια του αυτοκράτορα, ενώ παρέλυσε και το χέρι του με το οποίο επρόκειτο να γράψει την απόφασή του.¹⁹²

ΡΩΜΑΝΌΣ Β΄ (ΑΥΤΟΚΡΆΤΟΡΑΣ, 959-963)

Τι είναι η νίκη μπρος στο χρήμα...

Στη διάρκεια της βασιλείας του Ρωμανού Β΄ (959-963), ενώ ο βυζαντινός στρατός ήταν απασχολημένος με την ανακατάληψη της Κρήτης, στην περιοχή της Κιλικίας ο εμίρης Χαμβδάς βρήκε την ευκαιρία να λεηλατεί πόλεις και χωριά. Εναντίον του ο αυτοκράτορας έστειλε τον Λέοντα Φωκά, αδελφό του Νικηφόρου, που ήταν φημισμένος για την ευφυΐα και την πολεμική πείρα του. Ο Λέων, έχοντας πολύ λιγότερο στράτευμα από τον Χαμβδά, δεν επιχείρησε να τον αντιμετωπίσει σε ανοικτό έδαφος, αλλά σε απόκρημνες περιοχές, όπου η ανάπτυξη του αντίπαλου στρατού ήταν αδύνατη. Σε μια από αυτές τις περιοχές επιτέθηκε και εξολόθρευσε μεγάλο μέρος του εχθρικού στρατεύματος. Ο ίδιος ο Χαμβδάς διέφυγε την τελευταία στιγμή, αφού προηγουμένως είχε δώσει εντολή να σκορπίσουν στα βράχια όλο το ασήμι και το χρυσάφι που μετέφερε. Οι βυζαντινοί διώκτες του τον άφησαν να φύγει, αφού απασχολήθηκαν με το να μαζεύουν τα πολύτιμα λάφυρα που τους είχε αφήσει.¹⁹³

ΡΩΜΑΝΟΣ Δ' ΔΙΟΓΕΝΗΣ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 1068-1071)

Σαν θέλει η χήρα...

Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ι΄ Δούκας (1059-1067) λίγο πριν πεθάνει είχε αναγορεύσει καίσαρα τον αδελφό του Ιωάννη. Παράλληλα, είχε αναθέσει την επιτροπεία των ανήλικων παιδιών του στη μητέρα τους Ευδοκία, αφού την ανάγκασε να καταθέσει γραπτή βεβαίωση στον πατριάρχη ότι δεν θα έκανε δεύτερο γάμο. Όταν ο αυτοκράτορας πέθανε, η Ευδοκία αποφάσισε να παντρευτεί τον στρατηγό Ρωμανό Διογένη, γιατί ήταν ο μόνος ικανός να αντιμετωπίσει τους εχθρούς του κράτους. Επειδή όμως η γραπτή βεβαίωση ήταν εμπόδιο, σκέφτηκε το εξής τέχνασμα: είπε στον πατριάρχη ότι ήθελε να παντρευτεί τον αδελφό του, ένα ασήμαντο και διεφθαρμένο άτομο, αλλά, για να γινόταν αυτό, έπρεπε να καταστραφεί η γραπτή δήλωσή της. Ο πατριάρχης «τσιμπήσε» το δόλωμα και, προκειμένου να γίνει ο αδελφός του αυτοκράτορας, πρόθυμα έσκισε το έγγραφο. Λίγο μετά η Ευδοκία, ελεύθερη πια, παντρεύτηκε τον Ρωμανό Διογένη.¹⁹⁴

Τα ράσα δεν κάνουν τον παπά

Στα χρόνια του αυτοκράτορα Ρωμανού Δ΄, σε μία από τις συγκρούσεις μεταξύ Βυζαντινών και Σελτζούκων τα βυζαντινά στρατεύματα ηττήθηκαν. Ωστόσο, ύστερα από λίγο, ο νικητής σελτζούκος στρατηγός,

που είχε μεγάλη φήμη, αποφάσισε να αυτομολήσει στους Βυζαντινούς, επειδή είχε πέσει στη δυσμένεια του σουλτάνου και φοβόταν για τη ζωή του. Ο Ρωμανός, αρκετές ημέρες μετά την αυτομολία, συγκάλεσε τη σύγκλητο για να γίνει η ακρόαση του σελτζούκου στρατηγού στη μεγάλη αίθουσα του παλατιού. Και ενώ όλοι οι παρευρισκόμενοι περίμεναν να δουν έναν επιβλητικό στο παράστημα άνδρα, αντίστοιχο με τη φήμη του, με έκπληξή τους είδαν να παρουσιάζεται μπροστά τους ένας δύσμορφος νάνος. Ωστόσο, ο αυτοκράτορας τον τίμησε με το υψηλό αξίωμα του προέδρου και τον είχε κοντά του, γιατί έλπιζε ότι θα τον βοηθούσε στον αγώνα κατά των ομοεθνών του.¹⁹⁵

Δολιότητες

Όταν ο Ρωμανός Δ΄ νικήθηκε και αιχμαλωτίστηκε από τον σουλτάνο Αλπ Αρσλάν, υπέγραψε μαζί του συνθήκη, στην οποία μεταξύ άλλων του υποσχόταν και πολλά λύτρα. Όμως, πριν επιστρέψει στην Πόλη, συνωμότησαν εναντίον του η γυναίκα του και ο καίσαρας Ιωάννης Δούκας. Τελικά παραιτήθηκε, αφού ο νέος αυτοκράτορας Ανδρόνικος Δούκας τού υποσχέθηκε ότι θα τον άφηνε να μονάσει χωρίς να τον βλάψει. Τη συμφωνία τους επικύρωσαν τρεις αρχιερείς. Ο Ανδρόνικος όμως αθέτησε την υπόσχεσή του και διέταξε να τον τυφλώσουν. Όσο και αν προσπάθησαν οι τρεις αρχιερείς να ανακληθεί η διαταγή, επικαλούμενοι τη Θεία Δίκη, αυτή εκτελέστηκε με τον πιο σκληρό τρόπο. Ο γενναίος Ρωμανός δεν άντεξε το μαρτύριο και πέθανε λίγο αργότερα.¹⁹⁶

ΤΑΜΕΡΛΑΝΟΣ (ΜΟΓΓΟΛΟΣ ΚΑΤΑΚΤΗΤΗΣ, 1336-1405)

Υπερβολές

Ο Τεμήρ-χαν (Ταμερλάνος), φτάνοντας στη Σεβάστεια της Μ. Ασίας, απαίτησε την παράδοση της πόλης. Επειδή όμως οι κάτοικοι όχι μόνο δεν ενέδωσαν αλλά και τον λοιδόρησαν, εκείνος έσκαψε γύρω από την πόλη υπόγειο όρυγμα (ήταν χτισμένη με άψητες πλίνθους), ξεκινώντας το έργο του από απόσταση ενός μιλίου, και κυριολεκτικά στήριξε την πόλη εκ θεμελίων πάνω σε δοκάρια και σανίδες, ενώ κανένας από τους πολιορκουμένους δεν κατάλαβε ότι η πόλη βρισκόταν «στον αέρα». Επειτα, ο Τεμήρ-χαν διέταξε και έβαλαν φωτιά στα δοκάρια, με αποτέλεσμα να καταρρεύσει όλη η πόλη.¹⁹⁷

Homo homini lupus (Ο άνθρωπος απέναντι στον συνάνθρωπο είναι λύκος)

Μόλις εκπόρθησε τη Σεβάστεια, ο Ταμερλάνος σοφίστηκε κάτι που κανένας τύραννος δεν είχε σκεφτεί ως τότε: διέταξε να συγκεντρωθούν όλοι οι πλούχιοντες της πόλης σε ένα σημείο και να σκάψουν βαθιά ορύγματα για τάφους. Στη συνέχεια, με υπόδειξή του, τους έδεσαν με σκοινιά και τους λύγισαν τον αυχένα, που τον έχωσαν ανάμεσα στα πόδια, με τρόπο που η μύτη του κάθε δυστυχούς να κολλήσει στον πρωκτό του. Στη συνέχεια, ενώ οι κνήμες μαζί με τα γόνατα αιωρούνταν

γύρω από τα δύο αυτιά και ο άνθρωπος έμοιαζε με σφαιρικό σκαντζόχοιρο, τον «εξακόντιζαν» μέσα στον τάφο. Μάλιστα, δέκα ή ακόμα περισσότερους που τους είχαν πετάξει σε έναν τάφο δεν τους σκέπασαν με χώμα, αλλά, αφού τους σκέπασαν με σανίδες, στη συνέχεια έριχναν το χώμα επάνω από αυτές, με αποτέλεσμα να μην πεθαίνουν ακαριαία, αλλά να παρατείνεται για αρκετό διάστημα η αγωνία τους πριν ξεψυχήσουν.¹⁹⁸

Ο πύργος της φρίκης

Ο Ταμερλάνος, μετά την επιτυχία του στη μάχη της Άγκυρας, προήλασε ταχύτατα στη δυτική και νοτιοδυτική Μικρά Ασία, ώσπου έφτασε μπροστά στο απόρθητο ως τότε φρούριο των ιπποτών της Ρόδου, το οποίο και πολιορκήσε. Οι πολιορκητές προσπάθησαν να περάσουν την τάφρο του φρουρίου χωρίς να προφυλάσσονται ιδιαίτερα, με αποτέλεσμα να σκοτώνονται από τους πολιορκουμένους σαν ακρίδες. Κι αφού ξεχείλισε από πτώματα η τάφος, οι υπόλοιποι πολιορκητές, που ήταν αμέτρητοι, άρχισαν να πατούν στα νεκρά σώματα και, στηρίζοντας επάνω τους σκάλες, άρχισαν να ανεβαίνουν, χωρίς να φροντίζει ο ζωντανός για τον νεκρό, ακόμα κι αν ήταν πατέρας του, αλλά έχοντας στον νου του πώς θα καταλάβει το φρούριο. Έτσι έγινε η εκπόρθηση και οι ιππότες, για να σωθούν, έτρεξαν σαν μπουλούκι στα πλοία. Όσοι έμειναν στην πόλη, άντρες, γυναίκες και παιδιά, συνελήφθησαν και αποκεφαλίστηκαν. Ο Ταμερλάνος, τότε, έδωσε εντολή να χτιστεί με τα κεφάλια τους ένας πύργος ως εξής: πάνω στην κάθε σειρά από πέτρες προσάρμοζαν μία σειρά από κεφάλια, με τα πρόσωπα να κοιτάζουν προς την εξωτερική επιφάνεια – πέτρα και κεφάλι εναλλάξ. Μάτια ανθρώπου δεν είχαν ξαναδεί παρόμοια φριχτή επινόηση, παρόμοιο κτηνώδες θέαμα.¹⁹⁹

ΤΙΒΕΡΙΟΣ Β΄ (ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 578-582)

Η πολλή καλοσύνη βλάπτει...

Ο Τιβέριος Β΄ φημιζόταν για την ευσπλαχνία του. Στα λίγα χρόνια που βασίλευσε νίκησε σε πολλές μάχες τους Πέρσες και έφερε στην πρωτεύουσα πολλούς αιχμαλώτους. Ωστόσο, δείχνοντας υπέρμετρη επιείκεια απέναντί τους, τους έστειλε πίσω στην πατρίδα τους, αφού μάλιστα προηγουμένως τους έντυσε με πλούσια ρούχα. Την ίδια εποχή ο χαγάνος, αρχηγός των Αβάρων, του ζήτησε να στείλει στη χώρα του τεχνίτες για να του χτίσουν λουτρά. Πράγματι, ο Τιβέριος ανταποκρίθηκε στο αίτημα του χαγάνου, αλλά εκείνος υποχρέωσε τους τεχνίτες να του χτίσουν γέφυρα στον ποταμό Δούναβη. Από τότε οι Άβαροι χρησιμοποιούσαν αυτή τη γέφυρα για να περνούν στην απέναντι όχθη και να λεηλατούν τα βυζαντινά εδάφη...²⁰⁰

ΥΠΙΑΤΙΑ
(ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΗ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ
ΚΑΙ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ, 4ΟΣ ΑΙ.)

Υπατία, ύπατος των φιλοσόφων και των παρθένων...

Τον 4ο αιώνα η πιο σημαντική μορφή στα μαθηματικά και στη φιλοσοφία στην Αλεξάνδρεια ήταν η Υπατία. Η αποδοχή της από τους συγχρόνους της είναι αναμφισβήτητη, αφού, όταν ανέλαβε την έδρα της φιλοσοφίας στο Μουσείο της Αλεξάνδρειας, το ακροατήριό της ήταν πολυπληθές, και μάλιστα προερχόταν από τα πλέον μακρινά μέρη του κόσμου. Λέγεται ότι, μολονότι παντρεύτηκε, εντούτοις παρέμεινε σε όλη τη ζωή της παρθένα. Όταν κάποτε ένας νεαρός την πολιορκούσε, αυτή σήκωσε ψηλά το φόρεμά της, αποκαλύπτοντας τα απόκρυφα σημεία του σώματός της, και του είπε: «Αυτό το σύμβολο της μητρότητας ποθείς και όχι την ομορφιά μου».²⁰¹

Το τέλος της Υπατίας

Η Υπατία ήταν μισητή στους χριστιανούς, όχι μόνο επειδή ήταν θελκτική αλλά και επειδή είχε φιλικές σχέσεις με τον Ορέστη, τον ειδωλολάτρη έπαρχο της Αλεξάνδρειας. Όταν ο πατριάρχης Κύριλλος παρότρυνε τους μοναχούς να διώξουν από την Αλεξάνδρεια τους Εβραίους, ο Ορέστης αντέδρασε και δέχτηκε επίθεση των μοναχών, οι οποίοι τον λιθοβόλησαν. Ο έπαρχος, τότε, συνέλαβε τον αρχηγό της εξέγερσης και τον βασάνισε μέχρι θανάτου. Οι οπαδοί του Κύριλλου κατηγορήσαν την Υπατία ότι εμπόδισε τη συμφιλίωση του πατριάρχη με τον έπαρχο και κάποια μέρα τη συνέλαβαν και την οδήγησαν σε μια εκκλησία. Εκεί τη γύμνωσαν, τη χτύπησαν μέχρι θανάτου με τούβλα, τεμάχισαν το σώμα της και το έκαψαν, μέσα σε κλίμα μίσους και αγριότητας. Ωστόσο, κανείς δεν τιμωρήθηκε...²⁰²

ΦΩΚΑΣ

(ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, 602-610)

Το τέλος του Φωκά

Ο Φωκάς είχε τη φήμη σκληρού και ανάλγητου αυτοκράτορα. Η βασιλεία του τερματίστηκε με την επέμβαση του στρατού υπό την αρχηγία του μετέπειτα αυτοκράτορα Ηρακλείου. Όταν ο Ηράκλειος επικράτησε και έφτασε στο παλάτι, του παρουσίασαν τον Φωκά δέσμιο και ντυμένο με μαύρα ρούχα. Τότε, ο Ηράκλειος τον ρώτησε: «Έτσι διοίκησες το κράτος, βρε κάθαρμα;». Και ο θρασύτατος Φωκάς τού απάντησε: «Γιατί, εσύ νομίζεις ότι θα διοικήσεις καλύτερα;». Ο Ηράκλειος, τότε, τον κλότισσε οργισμένος και διέταξε να τον αποκεφαλίσουν. Λένε ότι τόσο ήταν το μίσος εναντίον του, ώστε, αφού του έκοψαν πρώτα τα χέρια και τα πόδια, μετά του έκοψαν τα γεννητικά όργανα, επειδή ήταν γνωστό ότι είχε βιάσει πολλές γυναίκες, και τέλος τον αποκεφάλισαν και έκαψαν δημόσια το σώμα του.²⁰³

ΦΏΤΙΟΣ

(ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,
810-893)

Το γοργόν και χάριν έχει

Στην περίοδο της βασιλείας του Μιχαήλ Γ΄ (842-867) στα εκκλησιαστικά πράγματα είχαν διαμορφωθεί δύο τάσεις: η συντηρητική, που εκφραζόταν από τον πατριάρχη Ιγνάτιο, τους μοναχούς και τον κατώτερο κλήρο, και η φιλελεύθερη, που εκφραζόταν από τους διανοούμενους και τον ανώτερο κλήρο. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκε ο Φώτιος, που είχε εξαιρετική παιδεία και σπάνιες πολιτικές ικανότητες. Όταν το 856 ο Μιχαήλ Γ΄ απαλλάχθηκε από την κηδεμονία της μητέρας του Θεοδώρας, εφάρμοσε μια πολιτική που δεν ήταν συμβατή με τις συντηρητικές αντιλήψεις του Ιγνατίου, ο οποίος καθαιρέθηκε στις 25 Νοεμβρίου του 858 και εξορίστηκε σε ένα από τα Πριγκιπονήσια. Για τον πατριαρχικό θρόνο επιλέχθηκε ο Φώτιος, που μέχρι τότε ήταν λαϊκός. Στις 20 Δεκεμβρίου έγινε κληρικός και στις επόμενες μέρες πέρασε όλες τις βαθμίδες της ιεροσύνης, ώστε στις 25 Δεκεμβρίου, ανήμερα Χριστούγεννα, στέφθηκε πατριάρχης.²⁰⁴

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

Το Βυζάντιο, ως συνέχεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, στήριξε τη γένεση και την εξέλιξή του σε τρεις θεμελιώδεις παράγοντες: στη ρωμαϊκή παράδοση, στον ελληνικό πολιτισμό και στη χριστιανική θρησκεία. Ήδη από τον 4ο αιώνα η αυτοκρατορία αναγνωρίζει ως επίσημη θρησκεία της τον χριστιανισμό και συνδέει την τύχη της με την εξάπλωση της νέας θρησκείας, τους αγώνες της εναντίον των αιρέσεων, την προσπάθεια του εκχριστιανισμού γειτονικών λαών, τα ήθη και τη γενικότερη χριστιανική διδασκαλία. Ο ίδιος ο αυτοκράτορας δεν είναι μόνο ο ανώτατος και απόλυτος ηγέτης του κράτους και του στρατού, είναι παράλληλα και ο προστάτης της Εκκλησίας και ο εκλεκτός του Θεού. Ο επίσκοπος Παμφύλου Ευσέβιος, σε λόγο του για τον εορτασμό των 30 χρόνων βασιλείας του Μ. Κωνσταντίνου, υπογραμμίζει ότι η ιεροσύνη και η βασιλεία ορμώμενες από την ίδια αφετηρία και βαδίζοντας χέρι χέρι ημέρωσαν το ανθρώπινο γένος και το οδήγησαν στην ειρήνη. Πράγματι, παρά τις κατά καιρούς συγκρούσεις Πολιτείας-Εκκλησίας, υπήρχε ένας στενός και βαθύς σύνδεσμος μεταξύ Κράτους και Εκκλησίας, ιδιαίτερα όταν οι κίνδυνοι απειλούσαν την αυτοκρατορία, είτε από εσωτερικούς και εξωτερικούς εχθρούς του αυτοκράτορα είτε από αιρετικούς. Από την άλλη όμως πλευρά, η σύμπραξη αυτή οδήγησε την Εκκλησία κάτω από την άμεση κηδεμονία του παντοδύναμου αυτοκράτορα.

Πέρα όμως από τον αυτοκράτορα και ο υπήκοος του βυζαντινού κράτους είναι ευσεβής και πιστός χριστιανός. Πιστεύει ότι το κράτος στο οποίο ανήκει τελεί υπό τη σκέπη των πτερύγων του Θεού και απολαμβάνει την εύνοιά Του. Τα μέλη της βυζαντινής κοινωνίας είναι νομοταγείς υπήκοοι του αυτοκράτορα και προσπλωμένοι στην πίστη

τους χριστιανοί, καθοδηγούμενοι από μοναχούς και κληρικούς. Παράλληλα, η Εκκλησία βρίσκεται κοντά στον απλό λαό. Ελάχιστοι υπήρξαν οι τομείς δραστηριότητας της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας που έμειναν έξω από τη σφαίρα επιρροής της χριστιανικής θρησκείας. Ο βυζαντινός πολιτισμός ήταν ένας πολιτισμός στον οποίο ο χριστιανισμός αποτελούσε μέρος της ζωής. Οι γιορτές, τα πανηγύρια και οι κάθε είδους κοινωνικές και θρησκευτικές εκδηλώσεις δείχνουν μια βαθύτατα θρησκευόμενη κοινωνία.

Ο χριστιανισμός άσκησε βαθύτατη επιρροή στους θεσμούς της εξουσίας, στην καθημερινή ζωή, στις τέχνες, στις σχέσεις του Βυζαντίου με τους άλλους λαούς. Η ίδια η σύσταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας βασίζεται στη θρησκευτική πεποίθηση ότι αυτή αποτελεί το επίγειο αντίγραφο της επουρανίου βασιλείας του Θεού. Όπως ο Θεός βασιλεύει στους ουρανούς, έτσι και ο αυτοκράτορας, ως εικόνα του Θεού, πρέπει να βασιλεύει στη γη και να εκτελεί τις εντολές Του. Στην καθημερινή ζωή παρατηρούμε ότι οι κάτοικοι της αυτοκρατορίας μάθαιναν τα πρώτα γράμματα κατά κανόνα κοντά σε κληρικούς, ενώ όλοι είχαν κάποιους συγγενείς κληρικούς ή μοναχούς. Η θρησκεία άσκησε μεγάλη επίδραση και στις τέχνες. Είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς κάποιο μη θρησκευτικού περιεχομένου έργο της βυζαντινής τέχνης. Τέλος, σημαντικότερη ήταν η επίδραση της θρησκείας και στις σχέσεις του Βυζαντίου με άλλους λαούς, τα αποτελέσματα της οποίας τα ανακαλύπτουμε ακόμα και σήμερα. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία χρησιμοποίησε συστηματικά τη διάδοση της Ορθοδοξίας ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής. Με αυτόν τον τρόπο καθιστούσε βαρβαρικά φύλα συμμάχους του Βυζαντίου. Από την άλλη πλευρά, η δογματική απόκλιση δημιουργούσε σοβαρά προβλήματα και υπήρξε αιτία συρρίκνωσης της αυτοκρατορίας.

Συμπερασματικά, η Βυζαντινή Αυτοκρατορία διήρκεσε πάνω από χίλια χρόνια χάρις στον χριστιανισμό, που λειτούργησε ως καταλύτης στον ελληνορωμαϊκό πολιτισμό και της χάρισε αυτή τη μακροβιότητα.

ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΕΣ ΣΥΝΗΘΕΙΕΣ

Ναι στην κακοφωνία!

Στους βυζαντινούς ναούς οι πιστοί παρέμεναν όρθιοι και σιωπηλοί σε όλη τη διάρκεια των ιερών ακολουθιών, ακούγοντας με προσοχή τα τροπάρια που έψαλλαν οι χοροί, σύμφωνα με την αυστηρή εκκλησιαστική τάξη. Οι κληρικοί που ήταν υπεύθυνοι για την επιλογή των ψαλτών απέφευγαν να προσλαμβάνουν εκείνους που κατά γενική ομολογία ήταν καλλίφωνοι, αν και επιδίωκαν να ευχαριστούν το εκκλησίασμα. Φαίνεται ότι οι καλλίφωνοι ψάλτες εκτελούσαν τα βυζαντινά άσματα με τρόπο που θύμιζε ειδωλολατρικές μελωδίες, κάτι που για την ορθόδοξη βυζαντινή εκκλησία ήταν απαράδεκτο...¹

Πασχαλινά αυγά

Στο Βυζάντιο το αυγό του Πάσχα θεωρούνταν ότι συμβολίζει την εικόνα του κόσμου, τη ζωή και τη δημιουργία, ενώ το κόκκινο χρώμα της

βαφής των αυγών εικάζεται ότι συμβολίζει το αίμα των προβάτων με το οποίο οι Ιουδαίοι έβαφαν στην Αίγυπτο τις παραστάδες των σπιτιών τους για να αποφύγουν την καταστροφή τους από τον εξολοθρευτή άγγελο. Εικάζεται, επίσης, ότι το τσούγκρισμα των αυγών συμβολίζει την Ανάσταση του Χριστού, με την έννοια ότι μέσα στο αυγό (σαν σε τάφο) κλείνεται ζωή, η οποία βγαίνει στο φως όταν σπάσει το κέλυφος, ενώ κατ' αναλογία και ο Χριστός (= η αιώνια ζωή), αφού έσπασε τα δεσμά του τάφου, επανήλθε «εκ του θανάτου εις την ζωήν».²

Βαπτίζεται ο δούλος του Θεού, Θεός σχωρέσ' τον...

Στο Βυζάντιο κάποιοι αιρετικοί (της αίρεσης του Μαρκίωνα) βάπτιζαν και νεκρούς. Κι επειδή αυτό δεν ήταν φυσικό, έκρυβαν κάποιον κάτω από το κρεβάτι του αποθανόντος και ρωτούσαν τον νεκρό αν θέλει να βαπτιστεί. Τότε, ο κρυμμένος, υποδυόμενος τον νεκρό, απαντούσε καταφατικά. Έπειτα από αυτή την απάντηση ακολουθούσε το βάπτισμα.³

Σαρακοστιανό σαπούνι

Με διάταξη του Λέοντα ΣΤ΄ οριζόταν αυστηρή τιμωρία για όποιον χρησιμοποιούσε τη Μεγάλη Σαρακοστή λίπος ζώου για να κατασκευάσει σαπούνι, με την αιτιολογία ότι με αυτόν τον τρόπο μιαίνονταν οι πιστοί σε περίοδο νηστείας και προσευχής.⁴

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Εκκλησιαστικές περιουσίες...

Οι εκκλησίες και τα μοναστήρια, που κατά καιρούς συνήθιζαν να ιδρύουν οι βυζαντινοί αυτοκράτορες, στοίχιζαν στο κράτος όσα σχεδόν και τα τείχη ή οι άλλες οχυρώσεις. Μόνο για την Αγία Σοφία δαπανήθηκαν 300.000 λίτρες χρυσού. Το ποσό αυτό είναι κατά πολύ μεγαλύτερο από τα 60 εκατομμύρια σκούδα που στοίχισε η ανέγερση του Αγίου Πέτρου της Ρώμης. Τα έξοδα για τη συντήρησή τους ήταν εξίσου μεγάλα. Για τον λόγο αυτόν, οι αυτοκράτορες συνήθιζαν να παραχωρούν σε κάθε ιερό που ίδρυναν και κάποια περιουσία. Ο Ιουστινιανός λέγεται ότι παραχώρησε στην Αγία Σοφία 365 ακίνητα, ένα δηλαδή για κάθε μέρα του χρόνου. Το ίδιο απλόχερα προίκισε ο Νικηφόρος Φωκάς τα μοναστήρια που ίδρυσε στο Άγιο Όρος.⁵

Άσυλο με εξαιρέσεις

Στο Βυζάντιο οι εκκλησίες και τα μοναστήρια παραχωρούσαν άσυλο σε όλους όσοι κατέφευγαν στη σκέπη τους με το αιτιολογικό της μετάνοιας. Η πρακτική αυτή της Εκκλησίας συνέτεινε στο να μετριαστούν γενικότερα οι ποινές. Οι μόνοι που δεν γίνονταν δεκτοί στην αγκαλιά της Εκκλησίας ήταν όσοι είχαν καταδικαστεί για προδοσία, οι αιρετικοί, οι καταχραστές και οι φοροφυγάδες.⁶

Σημαίνει κι η Αγία-Σοφιά, το μέγα μοναστήρι...

Ο χαρακτηρισμός της Αγίας Σοφίας ως μεγάλου μοναστηριού στη δημοτική ποίηση οφείλεται και στον μεγάλο αριθμό των κληρικών και γενικά του προσωπικού που υπηρετούσε σε αυτήν. Έτσι, κατά τον 7ο αιώνα, εποχή της ακμής του Βυζαντίου, στην Αγία Σοφία υπηρετούσαν 80 ιερείς, 150 διάκονοι, 70 υποδιάκονοι, 40 διακόνισσες και περίπου 300 ψάλτες, αναγνώστες και λοιπό προσωπικό. Όλα αυτά φανερώνουν την οικονομική ευρωστία και το μεγαλείο της Μεγάλης Εκκλησίας.⁷

Η ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑ

Φιλανθρωπία, ακόμα και με το ζόρι!

Οι Βυζαντινοί, ακολουθώντας πιστά τις προτροπές του Ευαγγελίου, προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να κάνουν αγαθοεργίες. Κάποτε μια γυναίκα, προκειμένου να κάνει θεάρεστα έργα, έκλεβε από τον άντρα της όσα χρήματα μπορούσε και στη συνέχεια έκανε ελεημοσύνες στο όνομά του και στο όνομα των παιδιών τους. Επίσης, σε κάποιο βυζαντινό πλοίο οι ναύτες καθημερινά χώριζαν μια μερίδα φαγητού υπέρ του αγίου Φωκά, την οποία αγόραζε κάποιος από τους επιβάτες, δίνοντας το ανάλογο αντίτιμο. Το χρηματικό ποσό που συγκεντρωνόταν με τον τρόπο αυτόν το μοίραζαν στους φτωχούς του τόπου στον οποίο προσορμιζόταν το πλοίο.⁸

Τα πάντα υπέρ των πτωχών...

Όταν κάποιος ήταν ετοιμοθάνατος, καλούσε τον συμβολαιογράφο για τη

σύνταξη της διαθήκης. Εκείνος τον ρωτούσε αν αφήνει κάτι από την περιουσία του «υπέρ των πτωχών και ενδεών», και δεν ήταν σπάνιες οι περιπτώσεις στις οποίες οι ετοιμοθάνατοι άφηναν σε φτωχούς σημαντικά χρηματικά ποσά ή πολύτιμα αντικείμενα. Πολλοί ήταν αυτοί που με τη διαθήκη τους έδιναν την ελευθερία στους δούλους τους. Υπήρχαν, επίσης, και εκείνοι που όριζαν ως κληρονόμο τους τον Χριστό, δηλώνοντας έτσι ότι επιθυμούσαν η περιουσία τους να μοιραστεί στους φτωχούς, με την ελπίδα ότι έτσι μπορούσαν να σώσουν την ψυχή τους. Επειδή, βέβαια, κάποιοι συγγενείς είχαν συμφέρον να προσβάλουν τέτοιου είδους διαθήκες, το κράτος, που τις ευνοούσε, δεν επέτρεπε για κανέναν λόγο την ακύρωσή τους.⁹

Υπέρ καμνόντων, αιχμαλώτων
και της σωτηρίας αυτών...

Όταν ύστερα από ατυχείς πολέμους αιχμαλωτίζονταν πολλοί Βυζαντινοί, με πρωτοβουλία της Εκκλησίας γίνονταν έρανοι για τη συγκέντρωση του απαιτούμενου για την ελευθέρωσή τους ποσού. Όταν επί Ιουστινιανού ο Χοσρόης απείλησε να πωλήσει τους κατοίκους της Αντιοχείας, που είχε αιχμαλωτίσει, οι κάτοικοι της Έδεσσας (της Μεσοποταμίας) έκαναν μεταξύ τους έρανο, στον οποίο ο καθένας πρόσφερε ό,τι μπορούσε. Ακόμα και οι εταίρες πρόσφεραν τα κοσμήματά τους, και από τους γεωργούς, που δεν είχαν χρήματα, άλλος πρόσφερε πρόβατα και άλλος το γαϊδουράκι του. Σε άλλη περίπτωση, οι ίδιοι οι Αντιοχείς, για να ελευθερώσουν αιχμαλώτους από τα χέρια των Αράβων, άπλωσαν ένα χαλί στη μέση του ναού και εκεί έριχνε ο καθένας ό,τι μπορούσε. Έτσι συγκέντρωσαν το απαιτούμενο ποσό.¹⁰

Τα μέταλλα δεν είναι για όλους πολύτιμα...

Στο Βυζάντιο οι εγκληματίες συνήθως καταδικάζονταν σε πρόσκαιρη ή μόνιμη εξορία, σε περιορισμό σε κάποιο νησί ή στέλνονταν να εργάζονται στα μεταλλεία, όπου οι συνθήκες ήταν ιδιαίτερα σκληρές. Όμως και γι' αυτούς υπήρχε συχνά πρόνοια εκ μέρους των ευσεβών χριστιανών, οι οποίοι όχι μόνο επισκέπτονταν τους καταδίκους αλλά, πολλές φορές, έδιναν χρήματα στους δεσμοφύλακες για να τους συμπεριφέρονται με επιείκεια. Ο ίδιος ο Χρυσόστομος παρακινούσε τους πιστούς να δίνουν χρήματα για την απελευθέρωση αιχμαλώτων και όσων εργάζονταν στα μεταλλεία.¹¹

Επιείκεια και σκληρότητα

Η Εκκλησία δεν ήταν ποτέ απόλυτη ή υπερβολικά αυστηρή με την τήρηση των θρησκευτικών κανόνων. Οι άξιοι κληρικοί είχαν διδαχθεί ότι συχνά έπρεπε να δείχνουν επιείκεια για τις ανθρώπινες αδυναμίες. Ακόμα και απέναντι στους αλλοθρήσκους η Εκκλησία τηρούσε πιο φιλόφρωνη στάση από την Πολιτεία. Για παράδειγμα, η Εκκλησία τηρούσε φιλικές σχέσεις με τους μουσουλμάνους και προωθούσε τον διάλογο μεταξύ των δύο θρησκειών. Αντίθετα, αυτοκράτορες όπως ο Ηράκλειος ή ο Ρωμανός Α΄ φέρθηκαν με σκληρότητα απέναντι στους Εβραίους, μάλλον εξαιτίας μιας προφητείας που προέβλεπε ότι το Βυζάντιο θα καταστρεφόταν από μια φυλή περιτμημένη...¹²

ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΣ, ΠΑΠΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ

Όχι και πίσω από την πλάτη του!

Σε μια σύνοδο που έγινε στη Ρώμη (484) ο πάπας Φήλιξ αφόρισε τον πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης Ακάκιο. Επειδή όμως κανείς κληρικός δεν τολμούσε να ανακοινώσει τον αφορισμό στον θιγόμενο ή να τον αναγνώσει στο εκκλησίασμα, σκέφτηκαν το εξής τέχνασμα: τον έγραψαν σε ένα χαρτί και το καρφίτωσαν κρυφά στο πίσω μέρος των αμφίων του Ακάκιου όταν αυτός λειτουργούσε στην Αγία Σοφία. Το εκκλησίασμα διάβαζε το χαρτί, χωρίς ο πατριάρχης να ξέρει τι συμβαίνει. Όταν κατάλαβε το παιχνίδι που οι Δυτικοί έπαιξαν σε βάρος του, θυμωμένος αφόρισε, με τη σειρά του, τον πάπα. Το σχίσμα των δύο Εκκλησιών, που ακολούθησε, κράτησε 35 χρόνια.¹³

Τα γερά μπράτσα

Όταν ο πάπας Βιγίλιος βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη (551) εξαιτίας του φόβου των Οστρογόθων, αρνήθηκε να υιοθετήσει τις θρησκευτικές καινοτομίες του Ιουστινιανού. Τόλμησε μάλιστα να αφορίσει κάποιους ιεράρχες και τον πατριάρχη επειδή τις είχαν δεχτεί. Μετά την πράξη του αυτή, ξέροντας ότι κινδύνευε, κατέφυγε στον ναό του Πέτρου και Παύλου. Λίγο μετά όρμησε στην εκκλησία ένα στρατιωτικό απόσπασμα με γυμνά τα ξίφη. Ακολούθησε μικροσυμπλοκή, κατά την οποία τραυματίστηκαν κάποιοι κληρικοί. Φοβισμένος ο πάπας κρύφτηκε κάτω από την Αγία Τράπεζα. Όταν οι στρατιώτες πήγαν να τον συλλάβουν και τον τραβούσαν βίαια από τα πόδια, τα μαλλιά και τα γένια, αυτός αντιστεκόταν κρατώντας δυνατά τα κολονάκια τα οποία στήριζαν την Αγία Τράπεζα. Κάποια στιγμή, από την πίεση τα κολονάκια γκρεμίστηκαν και παρέσυραν στο έδαφος την Αγία Τράπεζα. Ωστόσο, έξω από τον ναό είχε συγκεντρωθεί κόσμος και φώναζε, αγανακτισμένος για τη συμπεριφορά των στρατιωτών μέσα στον ναό. Τελικά κατέφθασε ο Βελισάριος, ζήτησε συγγνώμη από τον πάπα και τον άφησε ελεύθερο.¹⁴

Παπικά... παθήματα

Ο πάπας Μαρτίνος, επειδή αρνήθηκε να εκτελέσει κάποιες αυτοκρατορικές εντολές, συνελήφθη και στάλθηκε στην Κωνσταντινούπολη για να δικαστεί (653). Στο δικαστήριο τον κατηγορήσαν ότι πήρε παράνομα τον παπικό θρόνο και ότι συνωμότησε κατά του αυτοκράτορα. Κρίθηκε ένοχος και καταδικάστηκε σε θάνατο. Μπροστά στο πλήθος τού έβγαλαν τα παπικά ρούχα και τον άφησαν σχεδόν γυμνό. Μετά του πέρασαν μια αλυσίδα στον λαιμό και τον γυρνούσαν στους δρόμους, μέχρι που έφτασαν στη φυλακή και τον έβαλαν στο ίδιο κελί με κατάδικους εγκληματίες. Πρέπει να του

φέρθηκαν πολύ άσχημα, γιατί το σώμα του γέμισε αίματα. Την ίδια στιγμή ο πατριάρχης Παύλος βρισκόταν στα τελευταία του. Ο αυτοκράτορας Κώνστας, που τον επισκέφθηκε, του διηγήθηκε, για να τον κάνει να χαρεί, το μαρτύριο του αγίου Μαρτίνου. Αυτός παρακάλεσε τον αυτοκράτορα να του δώσει χάρη. Ο Κώνστας τον άκουσε και, αφού τον άφησε ακόμα 2-3 μήνες στη φυλακή, τον έστειλε εξορία.¹⁵

Καλογερίστικο πείσμα...

Μετά τον θάνατο του αυτοκράτορα Θεόφιλου (829-842), η γυναίκα του Θεοδώρα, ως επίτροπος του γιου της Μιχαήλ, επανέφερε τις εικόνες στις εκκλησίες. Ο πατριάρχης Ιαννής, αν και καθαιρέθηκε, αρνιόταν να παραιτηθεί. Πήγε τότε ο στρατηγός Βάρδας και τον ρώτησε γιατί δεν έφευγε από το πατριαρχείο. Αυτός ζήτησε να αναβληθεί η καθαίρεσή του γιατί ήταν άρρωστος. Ήθελε, φαίνεται, να κερδίσει χρόνο. Τελικά τον φυλάκισαν σ' ένα μοναστήρι. Εκεί υπήρχαν εικονίσματα της Παναγίας, του Χριστού και των Ταξιαρχών. Χωρίς δισταγμό, ο Ιαννής έξυσε τα μάτια από τους εικονιζόμενους. Μόλις το πληροφορήθηκε η Θεοδώρα, αγανάκτησε και θέλησε να τον τυφλώσει. Τη συγκράτησαν όμως και περιόρισαν την τιμωρία του σε 200 χτυπήματα με μαστίγιο.¹⁶

Φούρνος για γκρέμισμα...

Ο πατριάρχης Μιχαήλ Κηρουλάριος υποστήριζε ότι η ιεροσύνη σε τίποτα δεν διέφερε από τη βασιλεία, και μάλιστα ίσως ήταν ανώτερη από αυτήν. Ο ίδιος φορούσε κόκκινα πέδιλα, όπως οι βασιλιάδες, και

απειλούσε τον βασιλιά Ισαάκιο Κομνηνό με τη φράση: «Εώ σε έκτισα, φούρνε, εώ ίνα σε χαλάσω», που σήμαινε κάπως ελεύθερα: *Εγώ σε ανέβασα στον θρόνο, εγώ θα σε κατεβάσω*. Η φιλοδοξία του τελικά δεν τον ωφέλησε, αφού ο αυτοκράτορας τον εξόρισε μαζί με τα ανίψια του και πέθανε στην εξορία. Με άλλα λόγια, γκρεμίστηκε ο ίδιος από τον φούρνο που έχτισε...¹⁷

Άγια... σύνταξη

Το 1460 ο Θωμάς Παλαιολόγος, αδελφός του τελευταίου βυζαντινού αυτοκράτορα Κωνσταντίνου, εγκατέλειψε την Πελοπόννησο και πήγε στην Ιταλία. Εκεί έγινε δεκτός από τον πάπα Πίο Β΄, εξαιτίας της μεσολάβησης του έλληνα καρδινάλιου Βησσαρίωνα. Είχε φέρει μαζί του από την Πάτρα την κára του αγίου Ανδρέα, την οποία και δώρισε στον πάπα. Η δωρεά του εκτιμήθηκε πολύ. Έτσι, εκτός του ότι ανταμείφθηκε με ποικίλες τιμητικές διακρίσεις, πέτυχε και ισόβια σύνταξη από τη σύνοδο των καρδινάλιων. Παράλληλα, οι γιοι του αναγνωρίστηκαν από την Αγία Έδρα ως νόμιμοι διάδοχοι του βυζαντινού θρόνου.¹⁸

Ο ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΣ

Καλογεράκι θα γενώ...

Ο μοναχισμός είναι δημιούργημα της πρώιμης βυζαντινής εποχής. Για πρώτη φορά εμφανίστηκε στην έρημο της Θηβαΐδας στην Άνω (νότια) Αίγυπτο, κοντά στο Λούξορ, με τη μορφή του ασκητισμού. Οι ασκητές εγκατέλειπαν την κοινωνία και, μέσα σε απομόνωση, επιδίωκαν την ηθική τους τελείωση με προσευχή και άσκηση, δηλαδή στερήσεις και κακουχίες. Ανάλογα με το καταφύγιο που επέλεγαν, ονομάζονταν στυλίτες, δενδρίτες, έγκλειστοι κ.λπ. Οι στυλίτες ζούσαν σε στύλους, οι δενδρίτες σε δένδρα και οι έγκλειστοι σε σπήλαια (σκήτες). Η φήμη της αγιότητας πολλών από τους πρώτους ασκητές προσέλκυσε κοντά τους πολλούς μιμητές τους.¹⁹

Αυτό θα πει εγκράτεια...

Τον 4ο αιώνα στην Αίγυπτο ένας από τους πιο ονομαστούς ασκητές

ήταν ο Μακάριος της Αλεξάνδρειας, που υπέβαλλε το σώμα του σε κάθε είδους στέρψη. Για παράδειγμα, στη διάρκεια της Σαρακοστής παρέμενε όρθιος μέρα νύχτα και έτρωγε μόνο μια φορά την εβδομάδα λίγα φύλλα λαχανικών. Όταν κάποτε αρρώστησε, κάποιος του έστειλε σταφύλια, αλλά αυτός δεν θέλησε να ενδώσει σε τόσο σπουδαία απόλαυση και τα έστειλε σε κάποιον άλλον ασκητή. Όμως και αυτός τα έστειλε σε άλλον, και ο νέος σε κάποιον άλλον, με αποτέλεσμα τα σταφύλια να κάνουν τον γύρο της ερήμου και να καταλήξουν πάλι στον Μακάριο...²⁰

Ναι στην αιμοβορία...

Ο Συμεών ο Στυλίτης το 422 άρχισε να ζει πάνω σε έναν στύλο, που είχε ύψος περίπου 20 μέτρα. Στον στύλο αυτόν παρέμεινε επί 30 χρόνια, εκτεθειμένος στη βροχή, στον ήλιο, στη ζέστη και στο κρύο. Επειδή ήταν πάντα όρθιος, δένόταν στον στύλο με ένα σκοινί, που τον συγκρατούσε τις ώρες που κοιμόταν. Το σκοινί όμως έскиζε τη σάρκα του, που γέμιζε πληγές και σιγά σιγά σάπιζε, γεμάτη σκουλήκια, ενώ ανέδιδε απαίσια μυρωδιά. Ο Συμεών μάζευε τα σκουλήκια που έπεφταν από τις πληγές του και τα επανέφερε σ' αυτές λέγοντας: «Τραφείτε με αυτό που σας δίνει ο Θεός».²¹

Τριάντα χρόνια σ' έναν στύλο

Ο καλόγερος Δανιήλ επισκέφθηκε κάποτε στη Συρία τον άγιο Συμεών, που ζούσε πάνω σε έναν στύλο. Τόσο εντυπωσιάστηκε, ώστε αποφάσισε

να ακολουθήσει το παράδειγμά του. Στην αρχή ζούσε σε έναν απλό και στενόχωρο στύλο. Λίγο αργότερα ο αυτοκράτορας Λέων, θαυμάζοντας το κουράγιο του, διέταξε και έσπασαν δίπλα σ' αυτόν και έναν άλλο πιο ευρύχωρο και πιο πολυτελή. Ανάμεσα στους δύο στύλους έφτιαξαν, με σανίδες, ένα είδος γέφυρας. Έτσι, ο Δανιήλ ο Στυλίτης, όπως είναι γνωστός, μπορούσε και πήγαινε από τον έναν στύλο στον άλλο. Για 35 χρόνια έζησε στους δύο αυτούς στύλους (458-493). Στη διάρκεια των χρόνων αυτών κατέβηκε μόνο μία φορά, για να πείσει τον αυτοκράτορα Βασιλίσκο να ανακαλέσει κάποιες αποφάσεις του. Αφού πέτυχε το ζητούμενο, επέστρεψε χωρίς καθυστέρηση στη «φωλιά» του.²²

Μπράβο κουράγιο!

Ο στυλίτης Δανιήλ έγινε πασίγνωστος από τη στιγμή που εγκαταστάθηκε πάνω σε έναν στύλο στην Κωνσταντινούπολη. Ανέβηκε στα 35 του χρόνια και έμεινε εκεί μέχρι τον θάνατό του, όταν πια είχε γίνει 83 χρόνων. Όταν ο Δανιήλ πέθανε, τα πόδια του ήταν πρησμένα από τη φλεγμονή που προκάλεσε η μακροχρόνια ορθοστασία και τα μικρόβια που τρέφονταν από τις πληγές του. Τα μαλλιά του ήταν γεμάτα ψείρες, που ο ίδιος δεν τις σκότωνε, για να βρίσκουν τροφή τα περαστικά πουλιά. Η δυσοσμία που απέπνεε ήταν αφόρητη, αφού δεν είχε πλυθεί για 50 χρόνια!²³

Και αι γυναίκες γεγόνασι άνδρες...

Η αμμά Σάρα ήταν «μπτέρα της ερήμου», δηλαδή ασκήτρια, στην έρημο

της Αιγύπτου. Για 60 ολόκληρα χρόνια ζούσε μόνη της κοντά στον Νείλο και ποτέ, όπως αναφέρεται, δεν έδωσε στον εαυτό της τη χαρά να κοιτάξει το ποτάμι. Για 13 χρόνια πάλευε με τους πειρασμούς της σάρκας και τελικά τους νίκησε. Κάποτε δύο μοναχοί θέλησαν να την ταπεινώσουν. Πήγαν, λοιπόν, στο μέρος όπουμόναζε και της είπαν: «Κοίταξε να μην πάρουν τα μυαλά σου αέρα με τη σκέψη ότι δύο μοναχοί ήρθαν να σε δουν, αν και είσαι μια απλή γυναίκα». Αυτή, τότε, τους απάντησε: «Σύμφωνα με τη φύση μου είμαι γυναίκα, αλλά στο μυαλό εγώ είμαι άντρας και εσείς γυναίκες».²⁴

Μοναχικές επιδιώξεις...

Τα μοναστήρια δεν ήταν πάντοτε χώροι απόλυτης πειθαρχίας. Ειδικά μετά την περίοδο της εικονομαχίας ήταν δύσκολο να επιβληθεί και πάλι ο κανόνας της απόλυτης αγαμίας. Ο άγιος Πλάτων, ηγούμενος στη Μονή Σακκουδίωνος, έφτασε στο σημείο να απαγορεύσει ακόμα και την παρουσία θηλυκών ζώων στον περίβολο των μοναστηριών. Στα τέλη του 11ου αιώνα τα πράγματα ήταν ακόμα χειρότερα. Ακόμα και οι μοναχοί του Αγίου Όρους έκαναν την εμφάνισή τους στην αυτοκρατορική αυλή για να παραπονεθούν ότι η παρουσία νεαρών βλάχων βοσκών στον Άθω οδηγούσε σε παρά φύσιν έξεις. Ωστόσο, ο αυτοκράτορας Αλέξιος Α΄ ανακάλυψε ότι μόνοι τους είχαν επινοήσει το σκάνδαλο, για να βρουν μια πρόφαση να επισκεφθούν την Κωνσταντινούπολη!²⁵

Μοναχικές... προφητείες

Ο Βαρδάνης ήταν στρατηγός του θέματος των Ανατολικών (στην κεντρική Μ. Ασία). Επειδή ήταν φιλόδοξος, ονειρευόταν να γίνει αυτοκράτορας. Κάποτε πήγε παρέα με τους ιπποκόμους του, Λέοντα, Μιχαήλ και Θωμά, σε έναν μοναχό που είχε το χάρισμα να προβλέπει το μέλλον, για να τον ρωτήσει σχετικά. Ο μοναχός, χωρίς να περιμένει την ερώτηση, του είπε ότι ξέρει τα σχέδιά του και προβλέπει ότι θα τιμωρηθεί με δήμευση της περιουσίας του και με τύφλωση. Ο Βαρδάνης, τότε, θύμωσε και ξεκίνησε να φύγει. Πριν όμως απομακρυνθεί, ο μοναχός έστειλε και τον κάλεσε πίσω, για να ακούσει κάτι συμπληρωματικό. Γεμάτος χαρά ο στρατηγός επέστρεψε, γιατί νόμισε ότι ο μοναχός θα άλλαζε τις προφητείες. Απογοητεύτηκε όμως γιατί αυτή τη φορά τού είπε: «Οι δύο από τους ιπποκόμους σου θα φορέσουν το αυτοκρατορικό στέμμα, ενώ ο τρίτος θα αναγορευτεί αυτοκράτορας, αλλά σύντομα θα θανατωθεί». Έτσι ακριβώς και έγινε: ο Λέων, αφού βασίλευσε για λίγο, και ο Θωμάς, αφού αναγορεύτηκε αυτοκράτορας, σκοτώθηκαν από τον Μιχαήλ Α΄, που κράτησε τον θρόνο.²⁶

Το μοναστήρι να 'ν' καλά...

Από τον 10ο αιώνα στο Βυζάντιο άρχισαν να πληθαίνουν τα μοναστήρια και να πλουτίζουν, αφού πολλοί, για να σώσουν την ψυχή τους, άφηναν την περιουσία τους σε αυτά. Επειδή όμως η διαχείριση του αυξανόμενου πλούτου δεν ήταν πάντα ανεπίληπτη, υπήρχαν πολλοί που δώριζαν την περιουσία τους με την προϋπόθεση να τη διαχειρίζονται οι ίδιοι και οι απόγονοί τους. Αυτήν ακριβώς τη λύση επιδίωξε και ο Μιχαήλ Ατταλειάτης το 1077, δωρίζοντας το «πτωχοτροφείο» που είχε ιδρύσει, μαζί με όλη τη σημαντική περιουσία του, στο μοναστήρι του Χριστού στην Κωνσταντινούπολη. Έλπιζε, με τον τρόπο αυτό, να έχει όφελος αυτός και οι απόγονοί του από τις δωρεές που θα δίνονταν στο μέλλον

στο πτωχοτροφείο του. Το μόνο που δεν υπολόγισε ήταν ότι ο ίδιος και ο άτεκνος γιος του θα πέθαιναν λίγα χρόνια μετά τη δωρεά που έκανε στο μοναστήρι...²⁷

Ο χριστιανισμός στην πράξη

Η ανέχεια σε συνδυασμό με τις παράλογες φορολογικές επιβαρύνσεις οδηγούσαν συχνά πολλούς Βυζαντινούς σε απόγνωση. Κάποιοι καλόγεροι βρήκαν κάποτε σε ερημική τοποθεσία μια όμορφη γυναίκα σε άθλια κατάσταση. Την πήραν μαζί τους στο μοναστήρι, την περιποιήθηκαν και τη ρώτησαν ποιο ήταν το πρόβλημά της. Αυτή τους είπε ότι το κακό ξεκίνησε από τη στιγμή που ο άντρας της δεν μπόρεσε να πληρώσει τον φόρο των 300 χρυσών νομισμάτων που χρωστούσε στο κράτος. Οι φοροεισπράκτορες τον έβαλαν στη φυλακή και στη συνέχεια καταδίωξαν την ίδια. Απελπισμένη αυτή, αφού πούλησε τα τρία παιδιά της, έτρεξε να σωθεί. Από τότε τριγυρνούσε στις ερημιές και κρυβόταν. Τους είπε ακόμα ότι είχε να φάει τρεις ολόκληρες μέρες. Οι καλόγεροι συγκινήθηκαν, της έβαλαν να φάει και παράλληλα της έδωσαν τα 300 χρυσά νομίσματα για να βγάλει τον άντρα της από τη φυλακή και να ελευθερώσει τα παιδιά της.²⁸

Τα καλά και συμφέροντα

Ο Πτωχοπρόδρομος ως καλόγερος μεμψιμοιρεί εναντίον δύο ηγουμένων του μοναστηριού που ερμηνεύουν τους μοναστικούς κανόνες όπως τους κατέβει. Ιδιαίτερα δεν μπορεί να υπομείνει την

αυστηρότητά τους και τον τρόπο με τον οποίο τον τιμωρούσαν, που κατέληγε συνήθως σε νηστεία και πάλι νηστεία.

*Σαν βγω για μια στιγμή εγώ από την εκκλησία,
αν τεμπελιάσω μια φορά και λείψω από τον όρθρο,
ν' αντέξω αλήθεια δεν μπορώ τις προσταγές εκείνων.
Πού ήτανε στο θυμιατό; Μετάνοιες να κάμει.
Πού ήτανε στο κάθισμα; Ψωμί να μην του δώσουν.
Πού ήταν στον εξάψαλμο; Κρασί να μην του δώσουν.
Πού ήταν στον εσπερινό; Ας τον πετάξουν έξω.²⁹*

Οι καταχρήσεις των ηγουμένων

Οι ηγούμενοι έχουν στα τραπέζια τους άφθονα και εκλεκτά εδέσματα, και ο φουκαράς ο Πτωχοπρόδρομος (ως μοναχός Ιλαρίων), που τα λιμπίζεται, παραπονιέται στον βασιλιά Μανουήλ Α΄ Κομνηνό για τα προνόμια, την πολυτέλεια και την απληστία τους ως εξής:

*Όταν, βασιλιά μου, φέρω στον νου μου τους ηγούμενους
πάρα πολύ τρελαίνομαι και πάει να μου στρίψει.
Γιατί αυτοί χορταστικά τρώνε τα πρώτα ψάρια,
εμένα όμως μου δίνουνε σάπια παλιοσαρδέλα.
Εκείνοι αβέρτα πίνουνε το χιώτικο κρασάκι
κι εμένα το στομάχι μου πάσχει από το ξίδι.*

.....

*Εκείνοι συγκεντρώνουνε φλουριά κωνσταντινάτα,
κι εμάς μας κάνουν κήρυγμα περί φιλαργυρίας.³⁰*

ΔΟΓΜΑΤΙΚΕΣ ΈΡΙΔΕΣ – ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ

Πρώτα το δόγμα, μετά το ψωμί...

Κατά τον 4ο αιώνα μ.Χ. οι θεολογικές διαμάχες για τη φύση του Χριστού και την Αγία Τριάδα είχαν διαποτίσει τόσο τη βυζαντινή κοινωνία, ώστε, όπως γράφει χαρακτηριστικά ο Γρηγόριος, επίσκοπος Νύσσης και αδελφός του Μ. Βασιλείου, παντού σε δρόμους, αγορές, πλατείες, όλοι, αδιαφορώντας για την καθημερινότητα, μιλούσαν με πάθος για τα δογματικά ζητήματα. «Όταν» λέει ο Γρηγόριος «ρωτώ πόσο κάνει το ψωμί, παίρνω από κάποιον την απάντηση ότι ο Πατήρ είναι ανώτερος από τον Υιό, κι όταν ρωτώ αν είναι έτοιμο το μπάνιο μου, μου απαντούν ότι ο Υιός είναι άκτιστος».³¹

Παζάρια...

Ο αιρετικός Νεστόριος (ονόμαζε την Παναγία Χριστοτόκο και όχι

Θεοτόκο), όταν έγινε πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ζήτησε από τον αυτοκράτορα Θεοδόσιο Β΄ να τον βοηθήσει στον αγώνα του εναντίον των, κατά την άποψή του, αιρετικών (των οπαδών της ορθοδοξίας). Σε αντάλλαγμα, του υποσχόταν ότι εκείνος θα τον αντάμειβε στους ουρανούς και θα τον βοηθούσε να νικήσει τους Πέρσες.³²

Θεοκρισία...

Η θρησκευτική πολιτική του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν δύο αντίπαλες παρατάξεις, οι Αρσενιάτες και οι Ιωσηφίτες. Μετά τον θάνατο του Μιχαήλ, οι οπαδοί τους ήταν έτοιμοι να συγκρουστούν. Ο νέος αυτοκράτορας Ανδρόνικος Β΄, για να τους συμβιβάσει, κάλεσε σύνοδο στο Αδραμύτιο. Εκεί συμφώνησαν να αφήσουν να κρίνει ο Θεός για το ποια μερίδα είχε το δίκιο. Έτσι, έγραψε η καθεμιά τις απόψεις της σε ξεχωριστό βιβλίο, άναψαν φωτιά στην εκκλησία και έριξαν μέσα τα δύο βιβλία. Αυτό που δεν θα καιγόταν θα περιείχε την αλήθεια. Κάηκαν όμως και τα δύο...³³

Λατινική λιτότητα...

Οι Λατίνοι είχαν υποσχεθεί ότι θα φρόντιζαν για την τροφή όλων των Βυζαντινών που έπαιρναν μέρος στη σύνοδο Φεράρας-Φλωρεντίας, όλο το διάστημα της παραμονής τους στην Ιταλία. Έτσι, έδιναν 30 δουκάτα τον μήνα στον αυτοκράτορα, 25 στον πατριάρχη, 20 στους επισκόπους και 4 ή 3 στους υπολοίπους, κοσμικούς ή κληρικούς. Επειδή με τα

χρήματα αυτά, που συχνά τα καθυστερούσαν, ήταν αδύνατο να εξασφαλίσουν την τροφή τους, πολλοί αναγκάζονταν να πουλούν τα όπλα τους ή να βάζουν ενέχυρο τα ρούχα τους, προκειμένου να επιβιώσουν. Ο μεγάλος πρωτοσύγκελλος, που γινόταν δέκτης των παραπόνων, πούλησε τα ιερά του επιμανίκια, για να μοιράσει τα χρήματα σε όσους υπέφεραν. Όταν, μετά την υπογραφή των αποφάσεων της συνόδου, δόθηκαν τα καθυστερούμενα για το φαγητό χρήματα, διαδόθηκε ότι οι Βυζαντινοί δωροδοκήθηκαν για να υπογράψουν.³⁴

Για τα ωραία μάτια των κληρικών...

Μερικές φορές, οι εκκλησιαστικές έριδες, που είχαν ως αιτία τις αντιζηλίες ανάμεσα σε κληρικούς, προκαλούσαν έντονο φανατισμό και οδηγούσαν σε απαράδεκτα έκτροπα εις βάρος των πολιτών. Σε μια τέτοια διαμάχη αρπάζονταν κοσμήματα από απροστάτευτες γυναίκες (ζώνες, περιδέραια, σκουλαρίκια) με τέτοια βία, που πολλές έχαναν, μαζί με τα σκουλαρίκια, και τους λοβούς από τα αυτιά τους (!).³⁵

Δείτε τα και... κρίνετε

Μετά την καθαίρεση του εικονομάχου πατριάρχη Ιαννή, πατριάρχης έγινε ο Θεόκτιστος. Οι εικονομάχοι τότε, για να τον εξευτελίσουν, πλήρωσαν μια γυναίκα να τον κατηγορήσει ότι παλιά, με κρυφό γάμο, είχε αποκτήσει μαζί του παιδί. Στενοχωρημένοι οι υπεύθυνοι αξιωματούχοι τον επισκέφθηκαν, προκειμένου να πληροφορηθούν κατά

πόσο ήταν αληθινές οι κατηγορίες. Ο πατριάρχης, προς μεγάλη τους έκπληξη, για να τους καθησυχάσει, σήκωσε τα ράσα του και τους έδειξε τα νεκρά γεννητικά του όργανα.³⁶

Φανατισμού υπερβολές...

Στη διάρκεια της βασιλείας του Κωνσταντίνου Ε΄ (741-775), οι εικονολάτρες αντιμετώπιστηκαν με υπερβολική σκληρότητα, όχι μόνο για τις αντιλήψεις τους σχετικά με τις εικόνες αλλά και γενικότερα για τη λατρεία των αγίων και της Θεοτόκου. Έφτανε να αναφωνήσει κάποιος «Παναγιά βόηθα» για να υποστεί τιμωρία ως εχθρός του αυτοκράτορα. Έτσι, προκλήθηκε μεγάλο μίσος γι' αυτόν, με αποτέλεσμα να του αποδοθούν οι χαρακτηρισμοί «κοπρώνυμος» και «καβαλλίνος». Για τον ίδιο λόγο απομακρύνθηκε αργότερα η σορός του από την εκκλησία των Αγίων Αποστόλων, όπου βρίσκονταν οι τάφοι των βυζαντινών αυτοκρατόρων.³⁷

Βαριά η καλογερική

Ο ηγούμενος της Μονής Στουδίου Θεόδωρος υποστήριζε ότι το θέμα των εικόνων και γενικότερα της πίστης αφορούσε αποκλειστικά την Εκκλησία και ότι ο αυτοκράτορας δεν είχε άλλη δικαιοδοσία πέρα από τη διοικητική. Με βάση το σκεπτικό αυτό, αρνήθηκε να δεχτεί το αυτοκρατορικό διάταγμα του Λέοντα Ε΄ του Αρμένιου (813-820) το οποίο επέβαλλε σιωπή στους μοναχούς για ζητήματα πίστης. Έτσι, την

Κυριακή των Βαΐων οργάνωσε μια μεγάλη διαδήλωση με μοναχούς που κρατούσαν τις απαγορευμένες εικόνες. Ο αυτοκράτορας, γεμάτος οργή, τον εξόρισε. Αργότερα, επειδή συνέχιζε να υπερασπίζεται τις απόψεις του, καταδικάστηκε σε 100 χτυπήματα με μαστίγιο. Ήταν τόσο σκληρό το μαρτύριο, ώστε χρειάστηκε τέσσερις μήνες για να μπορέσει να σταθεί ξανά στα πόδια του...³⁸

Εικονόφιλοι με στάμπα...

Ο αυτοκράτορας Θεόφιλος (829-842) ακολούθησε εικονομαχική πολιτική με αδικαιολόγητο ζήλο, αφού στην εποχή του το ζήτημα της εικονομαχίας δεν απασχολούσε ιδιαίτερα το Βυζάντιο. Με δικές του αποφάσεις πολλοί μοναχοί τιμωρήθηκαν και υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τις πόλεις και να αποσυρθούν σε μοναστήρια. Ιδιαίτερη εντύπωση προκάλεσε η πρωτότυπη (και ατιμωτική) τιμωρία δύο μοναχών που ανήκαν σε μοναστήρι της Παλαιστίνης, των αδελφών Θεοδώρου και Θεοφάνους: στο πρόσωπο και στο στήθος τους χαραχτηκαν με πυρακτωμένο σίδερο σίχοι, και μάλιστα ανορθόγραφοι, που το περιεχόμενό τους στρεφόταν εναντίον των εικόνων.³⁹

Ανα-τριχιαστικό!

Το έτος 766 ο Κωνσταντίνος Ε΄ διέταξε να φέρουν στην Κωνσταντινούπολη τον εξόριστο στην Πρίγκιπο εικονομάχο πατριάρχη Κωνσταντίνο, κατηγορώντας τον για συνωμοσία. Αφού τον μετέφεραν

στην Αγία Σοφία, ο διάδοχός του πατριάρχης Νικήτας τον αποσχημάτισε και τον αναθεμάτισε. Την επόμενη μέρα, αφού του έκοψαν τα γένια και τις τρίχες από το κεφάλι και τα φρύδια, του φόρεσαν κοντό μεταξωτό χιτώνα και ύστερα προχώρησαν στη διαδικασία της δημόσιας διαπόμπευσής του, η οποία έγινε ως εξής: τον κάθισαν ανάποδα πάνω σε ένα σαμαρωμένο γάιδαρο και τον υποχρέωσαν να του κρατά την ουρά. Στη συνέχεια τον οδήγησαν στον ιππόδρομο, όπου το πλήθος τον έφτυνε και τον εξύβριζε. Ύστερα τον έριξαν στο έδαφος και τον χτυπούσαν, ενώ σε όλη τη διάρκεια των ιπποδρομιών τον λοιδορούσαν διαρκώς. Τέλος, ύστερα από λίγες μέρες, τον αποκεφάλισαν. (Να σημειωθεί ότι ο Θεοφάνους, από τον οποίο προέρχονται οι σχετικές πληροφορίες, μισούσε τον αυτοκράτορα, όπως και όλους τους εικονομάχους.)⁴⁰

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΣΤΟ BYZANTIO

Το βυζαντινό κράτος από την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου οργανώθηκε με βάση δύο, κυρίως, στοιχεία: το ρωμαϊκό Δίκαιο και τη χριστιανική θρησκεία. Τα νέα αυτά δεδομένα, που συνέβαλαν στην ενότητα της αυτοκρατορίας, ήταν λίγο πολύ ξένα προς την παράδοση των περισσότερων περιοχών της, που ταυτίζονταν με τα ελληνιστικά βασίλεια. Στις περιοχές αυτές επικρατούσαν πληθυσμοί με ελληνικές ρίζες οι οποίοι, όπως ήταν φυσικό, επέβαλλαν όχι μόνο τη γλώσσα τους, αλλά και πολλές από τις πανάρχαιες συνήθειές τους. Ωστόσο, το κράτος παρέμεινε πολυεθνικό και η εξέλιξή του επηρεάστηκε από τις γενικότερες οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες που επικράτησαν στην περίοδο του Μεσαίωνα.

Η γεωργική παραγωγή συνέχισε να αποτελεί τη βάση της οικονομίας, ωστόσο το Βυζάντιο για πολλούς αιώνες είχε την αποκλειστικότητα στο εμπόριο μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Στην Πόλη ο κύριος εμπορικός δρόμος (Μέση οδός) καθημερινά έσφυζε από ζωή και τα καταστήματα ήταν γεμάτα από εμπορεύματα που έρχονταν από όλο τον κόσμο. Οι κοινωνικές ανισότητες παρέμειναν, προοδευτικά όμως έγιναν μεγαλύτερες. Η δουλεία διατηρήθηκε και πολλές φορές ενισχύθηκε από τις στρατιές των αιχμαλώτων που γεννούσαν οι μακρές πολεμικές συγκρούσεις και η πειρατεία. Η φορολογία σε πολλές περιόδους ήταν αβάσταχτη, ενώ ταυτόχρονα τη δυστυχία των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων επέτειναν οι επιδημίες, οι θεομηνίες και οι κάθε είδους συμφορές από τους πολέμους και τις εμφύλιες διαμάχες. Η καθημερινή ζωή για τους φτωχούς ήταν πάντα δύσκολη και αρκετοί από αυτούς κατέληγαν να γίνουν επαίτες ή να συνωστίζονται στα πτωχοκομεία της εποχής.

Το ρωμαϊκό Δίκαιο περιλάμβανε διατάξεις που αντιμετώπιζαν την ανομία με ιδιαίτερη αυστηρότητα. Μολονότι η επικράτηση του χριστιανισμού επηρέασε τη νομοθεσία «επί το φιλανθρωπότερον», οι ποινές που επιβάλλονταν ήταν και πάλι αυστηρές για τα σημερινά δεδομένα. Η τύφλωση, ο ακρωτηριασμός, η ρινότμηση ήταν σκληρές ποινές που επιβάλλονταν συχνά, ενώ πιο επιεικείς θεωρούνταν η διαπόμπευση ή ο εγκλεισμός σε μοναστήρι.

Οι διακρίσεις μεταξύ πλουσίων και φτωχών ήταν εμφανείς σε κάθε καθημερινή εκδήλωση. Οι πλούσιοι είχαν τις πολυτελείς κατοικίες τους, την άνετη διαβίωση, τα πλούσια γεύματα, τη δυνατότητα να παίρνουν ανώτερη μόρφωση και να διασκεδάζουν με γιορτές, χορούς και παιχνίδια. Στον αντίποδα, οι φτωχοί ζούσαν σε χαμόσπιτα, μοχλούσαν από την ανατολή ως τη δύση του ήλιου, τα γεύματά τους αποτελούνταν κυρίως από κριθαρένιο ψωμί, όσπρια και λαχανικά, και η ανύπαρκτη μόρφωσή τους τους οδηγούσε στις προλήψεις.

Παρ' όλα αυτά, όλοι οι Βυζαντινοί μπορούσαν να χαρούν λίγο ή πολύ, είτε με τις εκδηλώσεις στον ιππόδρομο είτε με καθημερινά παιχνίδια είτε σποραδικά με γιορτές και πανηγύρια, όπου χόρευαν με την ψυχή τους. Στις πόλεις άντρες και γυναίκες επισκέπτονταν τα δημόσια λουτρά, τις υπαίθριες αγορές και άλλους δημόσιους χώρους, όπου ταχυδακτυλουργοί και μίμοι έδιναν τις δικές τους παραστάσεις. Η ομορφιά συγκινούσε πάντοτε τους Βυζαντινούς. Έτσι, δεν είναι τυχαίο ότι η μόδα και ο καλλωπισμός τους ενδιέφεραν πάντα, και δεν παρέλειπαν να το δείχνουν στις καθημερινές εξόδους τους.

Η χριστιανική πίστη υπαγόρευε στους Βυζαντινούς συγκεκριμένο τρόπο ζωής, με νηστείες, προσευχές και συχνό εκκλησιασμό. Παράλληλα, πολλοί ήταν εκείνοι που άφηναν τα εγκόσμια και περνούσαν τη ζωή τους στα μοναστήρια, ελπίζοντας ότι με τον τρόπο αυτόν είχαν μεγαλύτερες πιθανότητες να σώσουν την ψυχή τους.

Πολλές από τις καθημερινές συνήθειες και τα έθιμα των Βυζαντινών έφτασαν μέχρι την εποχή μας, το ίδιο και πολλές από τις προλήψεις τους. Ακόμα και σήμερα έχουμε τυχερούς αριθμούς και αποφράδες

ημέρες, όπως και οι Βυζαντινοί, παίζουμε πολλά από τα παιχνίδια που έπαιζαν, γιορτάζουμε τις ίδιες γιορτές και ακούμε τα κάλαντα την Πρωτοχρονιά, όπως έκαναν κι εκείνοι.

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΕΣ ΣΥΝΗΘΕΙΕΣ

Διαχρονικές μέθοδοι...

Οι κλέφτες στο Βυζάντιο έκλεβαν τα πάντα, από όπλα μέχρι σταφύλια και ζώα, χρησιμοποιώντας κάθε είδους τεχνάσματα. Για παράδειγμα, όταν έκλεβαν ένα ζώο, μπορούσαν να το πουλήσουν γρήγορα, πριν ανακαλυφθούν, αλλάζοντάς του χρώμα. Οι λωποδύτες κατασκεύαζαν αντικλείδια χρησιμοποιώντας κερί για να παίρνουν αποτυπώματα των κλειδιών, ενώ, για να μπαίνουν αθόρυβα στα σπίτια, έδεναν σπόγγους στα πέλματά τους. Τέλος, για να μην αναγνωρίζονται, αν γίνονταν αντιληπτοί από τους ιδιοκτήτες, έβαφαν το πρόσωπό τους με μαύρες μπογιές.¹

Αποκαλυπτήρια...

Οι Βυζαντινοί πίστευαν ότι με τη βοήθεια του Θεού μπορούσαν να

αποκαλύψουν έναν κλέφτη. Όταν διαπίστωναν την κλοπή, καλούσαν τον ιερέα και αυτός, αφού διάβαζε μια ευχή, στη συνέχεια έδινε στους παρόντες να φάνε κομμάτια άρτου. Όποιος δυσκολευόταν να καταπιεί ήταν σίγουρα ο κλέφτης(!). Το ίδιο έκαναν χρησιμοποιώντας αντί άρτων κομμάτια τυριού. Μια άλλη μέθοδος ήταν να ανακατεύουν το ασπράδι του αυγού με μόλυβδο και στη συνέχεια να ζωγραφίζουν με αυτό το μείγμα ένα μάτι στον τοίχο. Αυτός που θα δάκρυζε κοιτώντας το ζωγραφισμένο μάτι ήταν ο ένοχος(!).²

Η ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΎΠΑΙΘΡΟ

Σαν το σκυλί στ' αμπέλι

Στις μέρες μας η φράση «πήγε σαν το σκυλί στ' αμπέλι» λέγεται για όσους βρίσκουν τον θάνατο για ασήμαντη αφορμή, και χωρίς μάλιστα να υπάρξει τιμωρία για τον υπεύθυνο του θανάτου τους. Η φράση αυτή έχει την αφετηρία της στη βυζαντινή εποχή. Στην εποχή αυτή, επειδή τα διάφορα ζώα συχνά έμπαιναν στα αμπέλια και προξενούσαν ζημιές στα σταφύλια, οι ιδιοκτήτες είχαν το δικαίωμα από τον νόμο να τοποθετούν, κατά την εποχή της ωρίμανσης, παγίδες στα κτήματά τους. Και επειδή οι σκύλοι αγαπούσαν τα σταφύλια, πολλές φορές έπεφταν θύματα της επιθυμίας τους να τα γευτούν. Έτσι, αν θανατώνονταν κάτω από αυτές τις συνθήκες, ο κύριός τους δεν είχε από τον νόμο δικαίωμα να αποζημιωθεί.³

Μεταλαμβάνει το ζώον του Θεού...

Οι Βυζαντινοί πίστευαν ότι, όταν η Θεία Μετάληψη άγγιζε τα ζώα τους, αυτά γίνονταν πολύ αποδοτικά. Έτσι, πολλές φορές, όταν πήγαιναν στην εκκλησία και μεταλάμβαναν, κρατούσαν τη Θεία Κοινωνία στο στόμα τους και την έφτυναν πάνω στα ζώα ή στα μελίσσια τους.⁴

Η ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ

Αθάνατα παιχνίδια...

Οι γνωστοί μας Τρεις Ιεράρχες, όπως και άλλοι βυζαντινοί λόγιοι, περιγράφουν πολλά παιχνίδια της εποχής τους. Μεταξύ άλλων αναφέρουν και τα εξής: Τα παιδιά κατασκεύαζαν *σπιτάκια* πάνω στην άμμο αλλά και σε στερεό έδαφος (το ίδιο παιχνίδι αναφέρει ο Όμηρος στην *Ιλιάδα* και ο Πλάτωνας στους *Νόμους* του). Καβαλούσαν ένα ξύλο ή ένα *καλάμι* και παρίσταναν τους ιππείς. Έπιαναν έναν χρυσοκάνθαρο, τον έδεναν από τα πόδια με μια κλωστή και τον άφηναν να πετάει. Το παιχνίδι αυτό ονόμαζαν *ζίνα*. Η *μπάλα*, οι *βόλοι* και οι *αστράγαλοι* (κότσια) ήταν από τα πιο ευχάριστα παιχνίδια σε Βυζαντινούς και Αρχαίους. Η *αιώρα* και η «*χαλκή μυῖα*», δηλαδή η κούνια και η τυφλόμυγα, ήταν επίσης πολύ αγαπητά στους νέους του Βυζαντίου. Το γνωστό σήμερα ως «*μπιζ*» παιζόταν στο Βυζάντιο, όπως και στην αρχαία Ελλάδα. Τέλος, αγαπητά παιχνίδια ήταν οι κούκλες (κόρη ή νύφη) για τα κορίτσια, και το τρέξιμο, η πάλη, ο πετροπόλεμος, η ξιφομαχία και το πήδημα για τα αγόρια κυρίως.⁵

Ούτε ιερό ούτε όσιο...

Ήταν τόσο μεγάλος ο φανατισμός για τις ιπποδρομίες στην Πόλη, που τις μέρες κατά τις οποίες αυτές τελούνταν οι δρόμοι ήταν έρημοι από κόσμο. Αν ήταν Κυριακή, οι πιστοί στους ναούς ήταν ελάχιστοι, γεγονός που έκανε τους ιερείς να οργίζονται. Τίποτα δεν σταματούσε όμως τους φανατικούς φίλους του ιπποδρόμου: ούτε η σωτηρία της ψυχής ούτε η φτώχεια ούτε η δουλειά ούτε η αρρώστια. Και έμεναν όλη την ημέρα στον ιππόδρομο, ακόμα και τις ώρες του μεσημεριού, που γινόταν ένα μεγάλο διάλειμμα, από τον φόβο μήπως χάσουν τη θέση τους. Πολλές φορές, μάλιστα, υπέφεραν από τον καυτό ήλιο ή τον αέρα, ή ακόμα και τη βροχή, που την υπέμεναν καρτερικά, χωρίς να έχουν κάτι για να προφυλαχθούν.⁶

Τι είν' ο πόνος μπρος στη δόξα...

Το πιο σκληρό αγώνισμα που γινόταν στον ιππόδρομο ήταν η πυγμαχία. Κατά περίεργο τρόπο, οι αθλητές δεν φορούσαν προστατευτικά γάντια, όπως στην αρχαιότητα, γεγονός που έκανε τα χτυπήματα περισσότερο οδυνηρά. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που οι αθλητές μετά το αγώνισμα ήταν γεμάτοι αίματα, με σπασμένα κεφάλια, έτοιμοι να καταρρεύσουν. Όμως, επειδή ήταν δείγμα ανδρισμού να μη δείχνουν τον πόνο τους, δάγκωναν τα χείλη και έτριζαν τα δόντια, κρατώντας ταυτόχρονα το κεφάλι τους ψηλά...⁷

Μοναχός σου χόρευε κι όσο θέλεις πήδα

Οι χριστιανοί στο Βυζάντιο ήταν τόσο πολύ εναντίον του χορού, ώστε και ο χαρακτηρισμός χορευτής θεωρούνταν προσβλητικός. Ωστόσο, στις σχετικές εκδηλώσεις ακόμα και οι γυναίκες, που για λόγους σεμνότητας έπρεπε να έχουν καλυμμένο το κεφάλι, τα χέρια και το στήθος και μερικώς το πρόσωπο, παρασύρονταν και χόρευαν ημίγυμνες. Οι δάσκαλοι απέτρεπαν τους μαθητές από την παρακολούθηση χορευτικών εκδηλώσεων, ενώ οι εκκλησιαστικοί κανόνες απαιτούσαν για όσους συνέχιζαν να ασχολούνται με τον χορό, παρά τις προειδοποιήσεις της Εκκλησίας, να αποβάλλονται από το σώμα των πιστών. Εξαίρεση αποτελούσε ο ήρεμος και σεμνός χορός στα θρησκευτικά πανηγύρια. Αυτήν όμως τη στάση της Εκκλησίας την αψηφούσαν οι Βυζαντινοί και, όποτε τους δινόταν η ευκαιρία, χόρευαν με την ψυχή τους.⁸

Αμοιβές εις είδος και χρήμα...

Κατά τις πρώτες μέρες του χρόνου, την περίοδο των «Καλανδών», γίνονταν διακοπές των μαθημάτων, προς μεγάλη ικανοποίηση των μαθητών, οι οποίοι γυρνούσαν από σπίτι σε σπίτι και έψαλλαν τα κάλαντα. Η αμοιβή τους ήταν όχι μόνο σε χρήμα, αλλά και σε είδος, κυρίως αυγά και πουλερικά, που δεν τα κρατούσαν όλα για τον εαυτό τους, αλλά τα μοιράζονταν με τον δάσκαλο!⁹

Ελαττώματα και προτερήματα...

Οι Βυζαντινοί έχουν κατηγορηθεί όχι μόνο για τη δεισιδαιμονία τους, αλλά και για τη διαφθορά, τις ραδιουργίες και τη σκληρότητά τους. Ο όχλος της Κωνσταντινούπολης ήταν φοβερός όταν ξυπνούσαν τα πάθη και το μίσος του. Στις διασκεδάσεις τους όμως οι Βυζαντινοί, αν συγκριθούν με τους Ρωμαίους, ήταν πολύ πιο ήπιοι. Στον ιππόδρομο δεν έριχναν ανθρώπους στα λιοντάρια και η πιο αγαπημένη τους διασκέδαση ήταν οι αρματοδρομίες και όχι οι αιματηροί αγώνες των μονομάχων. Η πιο συνηθισμένη ποινή που επέβαλλαν τα δικαστήρια ήταν ο περιορισμός σε μοναστήρι για να σώσει ο ένοχος την ψυχή του. Τα φιλανθρωπικά ιδρύματα, τα πτωχοκομεία και τα νοσοκομεία δεν δείχνουν άκαρδο λαό.¹⁰

Η ΚΑΘΑΡΙΟΤΗΤΑ

Η εξέδρα...

Ενώ σε πολλές πρωτεύουσες πολιτισμένων λαών έλειπε από τα σπίτια το πιο αναγκαίο μέρος, η τουαλέτα (εξέδρα ή απόπατος), στα βυζαντινά σπίτια αυτή δεν ήταν σπάνια. Σε αυτήν υπήρχαν πήλινοι σωλήνες για απομάκρυνση των λυμάτων, οι οποίοι έπρεπε να συναντώνται με τους σωλήνες των διπλανών σπιτιών. Σε περίπτωση βλάβης έπρεπε να τους επιδιορθώνει ο ιδιοκτήτης μέχρι του σημείου που συναντούσαν τους σωλήνες των γειτόνων.¹¹

Η καθαριότητα είναι μισή αρχοντιά

Οι Βυζαντινοί έτρεφαν μεγάλη αγάπη για το νερό και τα λουτρά. Σύμφωνα με την άποψη της επίσημης Εκκλησίας, τρία μπάνια την ημέρα ήταν υπερβολικά, ωστόσο τα δύο δεν ήταν ασυνήθιστο φαινόμενο. Όμως, οι κληρικοί που συλλαμβάνονταν να κάνουν δύο

λουτρά την ημέρα δέχονταν αυστηρές επιπλήξεις από τους ανωτέρους τους. Οι πλούσιοι είχαν ιδιόκτητα λουτρά, ενώ για όλους τους άλλους υπήρχαν τα δημόσια, τα οποία ωστόσο στεγάζονταν σε επιβλητικά κτίρια, ήταν πολυτελή και παρείχαν όλες τις ανέσεις. Από την εποχή του Ιουστινιανού, ίσως και πιο πριν, τα δημόσια λουτρά είχαν μπανιέρες σε χωριστά διαμερίσματα, τα οποία βρίσκονταν γύρω από μια μικρή κυκλική λίμνη. Το νερό ζεσταινόταν σε μεγάλους λέβητες και διοχετευόταν στους κατάλληλους χώρους μέσα από ένα σύστημα σωληνώσεων, ενώ υπήρχε η δυνατότητα να επιλέξει κάποιος το κρύο μπάνιο ή ακόμα και το ατμόλουτρο! Στα δημόσια λουτρά η είσοδος στους άντρες επιτρεπόταν οποιαδήποτε ώρα της ημέρας, ενώ στις γυναίκες μόνο το βράδυ.¹²

Νερό και σαπούνι...

Γενικά, οι Βυζαντινοί λούζονταν σχετικά συχνά, υπήρχαν όμως και αρκετοί που λούζονταν σπάνια, ιδιαίτερα μοναχοί και μοναχές. Σύμφωνα με τα ιατρικά βιβλία της εποχής, οι Βυζαντινοί τον Γενάρη δεν έπρεπε να κάνουν περισσότερα από τέσσερα λουτρά, τον Μάρτη έξι και τον Απρίλη οκτώ. Ως μέσα καθαρισμού χρησιμοποιούνταν ίνες από σπάρτα ή άλλο λουτρόχορτο (π.χ. ύσσωπος) και σαπουνάδα από σαπούνι (το σαπούνι το πήραν οι Βυζαντινοί από τους Γάλλους) ή παλαιότερα από νίτρο. Από το σπάρτο προήλθε η λέξη *σπαρτεύω* και από αυτήν το *παστρεύω* (= καθαρίζω).¹³

Bains mixtes

Κοινά λουτρά αντρών και γυναικών όπως τα εννοούμε σήμερα, δηλαδή σε ανοικτό χώρο (θάλασσα κ.λπ.), οι βυζαντινοί δεν είχαν. Σε κλειστό χώρο όμως το κοινό λουτρό, ιδιαίτερα κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, δεν ήταν κάτι το ασυνήθιστο, παρά τις διαμαρτυρίες των πατέρων της Εκκλησίας και των συνόδων. Πολλοί λαϊκοί, επίσης, θεωρούσαν σκάνδαλο το να ξεγυμνώνονται σε κοινή θέα όσοι και όσες πήγαιναν στα λουτρά αυτά, χωρίς να ντρέπονται. Ωστόσο, ακόμα και κληρικούς ή ασκητές μπορούσε να συναντήσει κανείς στα κοινά λουτρά. Αλλά και μερικές γυναίκες που δεν έπαιρναν το λουτρό τους σε κοινά με τους άντρες λουτρά ξεγυμνώνονταν άνετα μπροστά στους υπηρέτες τους και τους ζητούσαν να τις τρίβουν. Το φαινόμενο υποχώρησε μετά τον 7ο αιώνα, με μέτρα τόσο της Εκκλησίας όσο και της Πολιτείας.¹⁴

ΑΣΘΕΝΕΙΕΣ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΙΕΣ

Σωρός σορών

Το 542 μια τρομερή επιδημία βουβωνικής πανώλης, που ξεκίνησε από την Αίγυπτο, απλώθηκε σε όλη την ανατολική Μεσόγειο και στην Πόλη. Στην τελευταία πέθαιναν καθημερινά περίπου 10.000 άτομα. Η ταφή των νεκρών σταδιακά έγινε αδύνατη. Τα πτώματα αρχικά μεταφέρονταν και στοιβάζονταν σε ένα εγκαταλελειμμένο φρούριο, γρήγορα όμως το γέμισαν, ξεπερνώντας το ύψος των επάλξεών του. Στη συνέχεια, ειδικές ομάδες που οργάνωσε ο Ιουστινιανός συγκέντρωναν τα πτώματα σε πλοία και τα έριχναν στην Προποντίδα, ενώ άλλα τα πετούσαν σε λατομεία. Οι άνθρωποι κλείνονταν στα σπίτια τους και δεν άνοιγαν σε κανέναν, από τον φόβο της μόλυνσης, ούτε και στους συγγενείς τους. Τότε πέθανε και ο νομομαθής Τριβωνιανός. Η Πόλη ερήμωσε, οι αγορές νέκρωσαν, οι καλλιέργειες καταστράφηκαν... Έτσι, όταν η πανώλη έφυγε, ήρθε η πείνα, με τα δικά της θύματα. Υπολογίζεται ότι στην Πόλη πέθαναν συνολικά 300.000 άνθρωποι, περίπου τα 2/5 του πληθυσμού της.¹⁵

Η τρέλα πάει στις μονές...

Στα μεγάλα βυζαντινά νοσοκομεία νοσηλεύονταν, εκτός των άλλων, και οι τραυματίες από τους πολέμους, οι πάσχοντες από νοσήματα των ματιών, οι ανάπηροι, ακόμα και όσοι είχαν κάποιο ψυχικό νόσημα. Μάλιστα, για τις γυναίκες αυτής της κατηγορίας το κράτος φρόντιζε ιδιαίτερα: απαγορευόταν να τις χωρίζει ο σύζυγός τους πριν περάσουν τουλάχιστον τρία χρόνια. Αν τελικά δεν γιαιτρεύονταν και δεν είχαν συγγενείς να τις πάρουν στο σπίτι τους, ο επίσκοπος της περιοχής έδινε εντολή να μπουν σε μοναστήρι.¹⁶

«Αμελέτητα»

Στο Βυζάντιο δεν επιτρεπόταν ο ευνουχισμός ελεύθερου πολίτη. Όποιος παρέβαινε τον σχετικό νόμο εξοριζόταν ή δημευόταν η περιουσία του ή τιμωρούνταν με ευνουχισμό ο ίδιος. Κι αυτός που κατ' εντολήν άλλου ενεργούσε τον ευνουχισμό μαστιγωνόταν, κουρευόταν, εξοριζόταν και δημευόταν η περιουσία του. Επειδή όμως δεν ήταν ασύνηθες να αυτοευνουχίζονται κάποιοι, αυτοί θεωρούνταν από τον νόμο αυτοφονευτές και, αν ήταν πολίτες, αφορίζονταν για τρία χρόνια, ενώ, αν ήταν ιερείς, καθαιρούνταν. Ευνουχισμός επιτρεπόταν μόνο αν υπήρχε πάθηση στα γεννητικά όργανα. Στην περίπτωση αυτή, οι γιατροί επικουρούνταν από βοηθούς, που συνήθως έδεναν αυτόν που επρόκειτο να εγχειρηθεί και είχαν έτοιμα σπόγγο, χλιαρό νερό, σμίλη, άγκιστρο και άλλα βοηθητικά μέσα για την επέμβαση. Η εγχείρηση γινόταν πολλές φορές σε δημόσιο χώρο, παρουσία πλήθους. Μερικοί γιατροί

για διαφημιστικούς λόγους έκαναν επιδείξεις, συγκεντρώνοντας πολίτες και μιλώντας για την τέχνη τους, ενώ ταυτόχρονα εξέθεταν σε δημόσια θέα τα σχετικά εργαλεία τους. Σε όσους δυσανασχετούσαν έλεγαν ότι έκαναν την επίδειξη για φρονηματισμό των πολιτών.¹⁷

Από το φως στο σκοτάδι...

Η εξόρυξη των οφθαλμών, που ήταν μια σχετικά συνηθισμένη ποινή, γινόταν, τις περισσότερες φορές, χωρίς να λαμβάνονται ούτε τα στοιχειώδη μέτρα υγιεινής. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μολύνονται οι πληγές στα μάτια και να πεθαίνει το θύμα. Παράλληλα, ο πόνος κατά την όλη διαδικασία ήταν φοβερός. Για την τύφλωση, δηλαδή την αφαίρεση της όρασης χωρίς την εξόρυξη των οφθαλμών, ακολουθούσαν ξεχωριστή μέθοδο: ζέσταιναν ένα μεγάλο ασημένιο δίσκο μέχρι να πυρακτωθεί και, αφού έριχναν πάνω στην επιφάνειά του ένα είδος ξιδιού, ανάγκαζαν το θύμα να κοιτάζει τον δίσκο με ανοικτά τα μάτια. Υστερα από ένα χρονικό διάστημα η όρασή του καταστρεφόταν.¹⁸

ΕΠΑΪΤΕΣ, ΦΤΩΧΟΙ ΚΑΙ ΔΟΥΛΟΙ

Πενία τέχνας κατεργάζεται

Οι ζητιάνοι, για λίγους οβολούς, συχνά έκαναν κάθε περίεργη ή παράλογη ενέργεια. Επιχειρούσαν να διασκεδάσουν τους άλλους με ταχυδακτυλουργικά κόλπα, τρώγοντας δέρματα από παλιά παπούτσια, μπήγοντας καρφιά στο κεφάλι τους ή χτυπώντας με μεταλλικά αντικείμενα ποτήρια, σαν μουσικά όργανα, τραγουδώντας ταυτόχρονα ερωτικά τραγούδια. Πολλές φορές, για να κάμψουν την ανθρώπινη σκληρότητα, έφερναν μαζί τους τη ρακένδυτη και μισόγυμνη γυναίκα τους, έδειχναν τις αναπηρίες που υποκρίνονταν ότι είχαν και, το χειρότερο, επιδείκνυαν τις αναπηρίες που είχαν προκαλέσει στα ίδια τους τα παιδιά, που τους ακολουθούσαν.¹⁹

Εκούσιες τυφλώσεις...

Η φτώχεια στην Κωνσταντινούπολη και στις άλλες μεγάλες πόλεις ήταν φαινόμενο συνηθισμένο. Πολλοί άστεγοι έβρισκαν καταφύγιο τις νύχτες στα δημόσια λουτρά, στις στοές και στις εκκλησίες, παραβιάζοντας τις πόρτες τους. Από τον Χρυσόστομο μαθαίνουμε ότι υπήρχαν ακόμα και γονείς που τύφλωναν τα παιδιά τους για να προκαλούν την ευσπλαχνία των περαστικών.²⁰

Άφετε τα παιδιά...

Πολλές φορές, στο Βυζάντιο υπήρχαν ανεπιθύμητες γεννήσεις βρεφών, συνήθως από παράνομες σχέσεις μεταξύ των αφεντικών και των παλλακίδων τους, που ζούσαν κάτω από την ίδια στέγη. Για να απαλλαγούν από τα βρέφη αυτά, οι γονείς τους τα εγκατέλειπαν συνήθως στο προαύλιο μιας εκκλησίας, η οποία τα έπαιρνε υπό την προστασία της, ακολουθώντας την ευαγγελική ρήση «*άφετε τα παιδιά ελθείν προς με*». Την Κυριακή ο ιερέας ρωτούσε το εκκλησίασμα αν κάποιος ήθελε να αναλάβει την ανατροφή του νεογέννητου, και δεν ήταν σπάνιο να υπάρχουν πιστοί που όχι μόνο έπαιρναν στο σπίτι τους τα έκθετα βρέφη, αλλά επίσης τα υιοθετούσαν. Αν δεν ενδιαφερόταν κανείς, η εκκλησία παρέδιδε το νεογέννητο σε ένα βρεφοκομείο.²¹

Δουλεία και δούλοι

Κατά τους πρώτους αιώνες του Βυζαντίου η χρησιμοποίηση δούλων ήταν εκτεταμένη τόσο στις πόλεις όσο και στην ύπαιθρο. Οι δούλοι ήταν

κυρίως αιχμάλωτοι πολέμου και την ιδιότητα του δούλου τα παιδιά την κληρονομούσαν από τη μητέρα τους, αν και αυτή ήταν δούλη. Γενικά, η νομοθεσία περί δουλείας προοδευτικά γινόταν πιο φιλόανθρωπη. Έτσι, ενώ στην εποχή του Μ. Κωνσταντίνου όποια ελεύθερη γυναίκα είχε ερωτικές σχέσεις με δούλο έχανε την ελευθερία της, αργότερα, αν κάποια συζούσε με δούλο, έχανε την ελευθερία της μόνο αν συνέχιζε τη σχέση της με τον δούλο. Όσο για τις τιμές των δούλων, τον 6ο αιώνα ανέρχονταν σε 20-30 νομίσματα. Οι ευνούχοι μέχρι δέκα ετών κόστιζαν από 30 έως 70 νομίσματα. Όσοι από τους δούλους ήταν γιατροί κόστιζαν 60 νομίσματα και όσοι ήταν ταχυγράφοι 50.²²

ΦΑΓΗΤΆ ΚΑΙ ΠΟΤΆ

Όπου δεν πΐπτει λόγος...

Πολλοί ταβερνιάρηδες, για να αυξάνουν τα κέρδη τους, νόθευαν το κρασί, προσθέτοντας ποσότητες νερού. Εκτός από αυτό, συχνά εξαπατούσαν τους πελάτες τους χρησιμοποιώντας δοχεία μικρότερα από το κανονικό. Τέτοια δοχεία ήταν το «μέτρον», που χωρούσε 30 λίτρες, και η «μΐνα», που χωρούσε 3 λίτρες. Αν κάποιοι συλλαμβάνονταν να χρησιμοποιούν δοχεία που δεν είχαν τη σφραγίδα του επάρχου ή ήταν μικρότερα από τα επιτρεπόμενα, μαστιγώνονταν, κουρεύονταν και διαγράφονταν από το σωματείο των καπήλων.²³

Τον άρτον ημών τον επιούσιον

Η βασική τροφή των Βυζαντινών ήταν το ψωμί. Υπήρχαν όμως διάφορα είδη ψωμιού: 1) το πρώτης ποιότητας, το καθαρό, από σιτάρι καλά αλεσμένο, ψιλοκοσκινισμένο με κόσκινο από λεπτό μεταξωτό ύφασμα, από το οποίο μόνο λεπτή άχνη μπορούσε να περάσει, και χωρίς

πίτουρα ή προσμείξεις με άλλα υλικά (κριθάρι, καλαμπόκι, σίκαλη κ.λπ.). Και επειδή το καθαρό ψωμί ήταν ακριβό, το χρησιμοποιούσαν μόνο οι πλούσιοι και οι άρρωστοι ως εύπεπτο.

2) το δεύτερης ποιότητας ψωμί ήταν πιο χοντροαλεσμένο («ψωμίν σεμιδαλάτον ή σεμιδάλινον», δηλαδή σιμιγδαλένιο) και το χρησιμοποιούσαν τα μεσαία στρώματα του πληθυσμού. Τα δύο αυτά είδη ψωμιού από το χρώμα και το ψήσιμο τα χαρακτήριζαν «φωτοφόρους άρτους» και αφράτους και τους πασπάλιζαν με σουσάμι ή με σπόρους ήμερης παπαρούνας ή λιναριού.

3) το τρίτης ποιότητας ψωμί, που χαρακτηριζόταν ως ρυπαρός (= βρόμικος) άρτος (από κριθάρι, κεχρί, αγριοσίταρο κ.λπ.), το έτρωγαν οι φτωχοί. Αλλά υπήρχαν διάφορα είδη από αυτό το ψωμί. Το κατώτερο ήταν το πιτεράτο, δηλαδή το κατασκευασμένο από πίτουρα, του οποίου η χρήση δήλωνε έσχατη φτώχεια.²⁴

Μικρογεύματα (fast food)

Στους δρόμους πολλών πόλεων του Βυζαντίου μπορούσε να συναντήσει κανείς κάποιους μικροπωλητές, που τους αποκαλούσαν «πουσκάριους». Αυτοί είχαν στους πάγκους τους και πουλούσαν στους περαστικούς βραστά όσπρια. Συνήθως διέθεταν βραστές φακές και βραστά ή ψητά ρεβίθια (τρωγάλια), όπως και σπόρους κάνναβης, το γνωστό κανναβούρι. Εξίσου αγαπητά ήταν στους Βυζαντινούς και τα φασόλια, τα κουκιά και τα μπιζέλια.²⁵

Αφεντικά και δούλοι...

Οι αυτοκράτορες του Βυζαντίου συνήθιζαν να προσφέρουν στα ανάκτορα γεύματα καθημερινά για τις δώδεκα μέρες (κλητώρια) που ακολουθούσαν τα Χριστούγεννα. Σε κάθε γεύμα καλούσαν περίπου 250 άνδρες από τους ανώτερους πολιτικούς, στρατιωτικούς και εκκλησιαστικούς αξιωματούχους. Μαζί τους καλούσαν και 12 φτωχούς, όπως και τους ξένους πρεσβευτές. Όταν όμως τα οικονομικά του κράτους δεν πήγαιναν καλά και υπήρχε ανέχεια στους πολίτες, οι αυτοκράτορες ματαίωναν τα γεύματα αυτά και διέθεταν αλλού τα χρήματα.²⁶

Φάγε, πίες, ευφραίνου...

Οι Βυζαντινοί έτρωγαν τέσσερις φορές την ημέρα: το πρωί, το μεσημέρι, το απόγευμα και το βράδυ. Το πρωινό τους το ονόμαζαν πρόγευμα ή πρόγεμα ή πρόσφαγον. Το μεσημεριανό γεύμα ή γέμα και αργότερα γιόμα, το απογευματινό δειλινό και το βραδινό δείπνο ή άριστον. Το τραπέζι του φαγητού εκτός από τραπέζιν (από το τραπέζιον) ονομαζόταν και τάβλα και ήταν στρογγυλό ή τετράπλευρο. Για το σκούπισμα των χεριών χρησιμοποιούσαν τα χειρόμακτρα ή εγχείρια ή μανδύλια, από τα οποία το κάλυμμα του τραπεζιού ονομάστηκε τραπεζομάντιλο. Στο τραπέζι χρησιμοποιούσαν μαχαίρια, κουτάλια, πίνακες (γαβάθες), πινάκια και πινακίσκους (πιάτα), ποτήρια και περόνια (πιρούνια). Ωστόσο, η χρήση των πιρουνιών δεν ήταν συνήθης και οι Βυζαντινοί έτρωγαν τις στερεές τροφές με τα χέρια, αφού τα έπλεναν προ του φαγητού, όπως και οι αρχαίοι Έλληνες.²⁷

Γιούργια στον ταβλά με τα κουλούρια

Στον βυζαντινό στρατό χρησιμοποιούνταν κουλούρια για τη σίτιση των στρατιωτών. Τα κουλούρια αυτά (σε σχήμα κρίκου), όταν έπρεπε να διατηρηθούν για πολλές μέρες, τα φρυγάνιζαν. Ετυμολογικά η λέξη «κουλούρι» προέρχεται από την αρχαιοελληνική λέξη «κολλύρα», που σήμαινε ψωμί κατώτερης ποιότητας που δινόταν στους δούλους. Από εκεί η βυζαντινή λέξη κολλύρα ή κολλο(ύ)ριον > κουλούρι.²⁸

Φάτε, πιέτε, μωρ' αδέρφια

Τα βασικά είδη διατροφής των Βυζαντινών ήταν ψωμί, λαχανικά, ελιές, τυρί, ψάρια, λάδι και κρασί. Από τα πρόχειρα φαγητά πολύ συνηθισμένα ήταν, εκτός από το ψωμοτύρι, η πανάδα (κομμάτια ξερό ψωμί μαγειρεμένα με λάδι και κομμένα κρεμμύδια) και η «γρούτα», δηλαδή το κουρκούτι (χυλός από αλεύρι ή αλεύρι ψημένο με λάδι). Το κρέας ήταν είδος πολυτελείας. Δεν αποτελούσε καθημερινή τροφή για τους Βυζαντινούς, και επειδή κόστιζε πολύ αλλά και επειδή η θρησκεία υπαγόρευε πολλές νηστείες. Χοιρινά, αρνιά, γίδες, βοοειδή, ελάφια και λαγοί περιλαμβάνονταν στον κατάλογο των βυζαντινών φαγητών.²⁹

Περί πόσεως...

Εκτός από το νερό και το κρασί, οι Βυζαντινοί έπιναν και διάφορα άλλα ποτά, τα οποία παρασκεύαζαν χρησιμοποιώντας κρασί, νερό, μέλι και άλλα υλικά. Ο ζύθος (μπίρα), που παρασκευαζόταν από κριθάρι, βρόμη, κεχρί ή και σιτάρι, ήταν διαδεδομένος σε διάφορα μέρη της αυτοκρατορίας. Ως δροσιστικά ποτά οι Βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν τη γνωστή σουμάδα, εκχύλισμα αμυγδάλων σε νερό, το μελίγαλα, ανάμειξη μελιού με γάλα, το υδρόμελι και το απόμελι, που παρασκευαζόταν από το νερό με το οποίο έπλεναν την κηρήθρα του μελιού, αφού είχαν πάρει το μέλι.³⁰

Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ

Πάντα εν σοφία εποίησας...

Η ομορφιά των ανθρώπων γοήτευε τους Βυζαντινούς. Τον 7ο αιώνα οι στρατιώτες ήθελαν να αναγορεύσουν αυτοκράτορα έναν Αρμένιο, τον Μιζίζιο, επειδή ήταν πολύ όμορφος. Την ανόητη αυτοκράτειρα Ζωή την έσωξε η ομορφιά της, που ήταν εντυπωσιακή, ακόμα και στην ηλικία των 60 χρόνων. Οι Βυζαντινοί αγαπούσαν επίσης τη φύση. Τους μάγευαν οι ωραίοι κήποι, τα πάρκα, τα λουλούδια, τα ωραία τοπία. Δεν είναι τυχαίο ότι τα μοναστήρια τους χτίζονταν σε τοποθεσίες που δέσποζαν πάνω στις ωραιότερες θέσεις που μπορούσαν να βρεθούν.³¹

Περί εμφανίσεως... ουδείς λόγος

Όσο περνούσαν οι αιώνες, τα ρούχα των Βυζαντινών γίνονταν όλο και πιο περίτεχνα. Άντρες και γυναίκες φορούσαν στο κεφάλι περίεργα καλύμματα, μυτερά καπέλα που είχαν γύρο από γούνα, ή ψηλά

φουσκωτά σαρίκια. Από τον 7ο αιώνα και μετά οι άντρες συνήθιζαν να αφήνουν γένια. Το ξυρισμένο σαγόνι το θεωρούσαν συνήθεια δυτική και πρόστυχη. Τα καλλυντικά ήταν της μόδας, κυρίως στην εποχή των Παλαιολόγων. Ακόμα και γυναίκες νέες και όμορφες σκέπαζαν το πρόσωπό τους με βαφές, σε ποσότητες υπερβολικές.³²

Περί τριχών ο λόγος

Οι Βυζαντινοί ακολούθησαν τη ρωμαϊκή συνήθεια να κουρεύουν τα μαλλιά τους και να ξυρίζουν τα γένια τους. Ο Κωνσταντίνος Δ΄ (668-685) ήταν ο πρώτος αυτοκράτορας που άφησε γενειάδα, πράγμα που γρήγορα έγινε μόδα, οδήγησε όμως σε ακρότητες. Πολλοί άντρες έκαναν τα μακριά μαλλιά τους πλεξούδες που έφταναν ως τη μέση τους, προκαλώντας τις διαμαρτυρίες της Εκκλησίας. Ο Κωνσταντίνος Ε΄ (741-775) επέβαλε σε όλους τους άντρες να ξυρίζονται, ενώ ο Θεόφιλος, που ήταν φαλακρός, έδωσε εντολή να ξυρίζουν οι στρατιώτες το κεφάλι τους. Όμως, μετά τον θάνατό του το μέτρο αυτό έπαψε να ισχύει, γιατί, σύμφωνα με την παράδοση, το ξύρισμα της κεφαλής επιβαλλόταν ως τιμωρία στους καταδίκους που είχαν διαπράξει σοβαρά εγκλήματα.³³

Τι να σε κάνω γαλανή να γίνεις μαυρομάτα

Στις γυναίκες του Βυζαντίου ήταν ευρέως διαδεδομένη η συνήθεια να φορούν πρόσθετους (τεχνητούς) πλοκάμους, με προτίμηση στους ξανθούς. Τα μαλλιά τους τα συγκρατούσαν και τα διακοσμούσαν με

διάφορα μέσα (χτένια, περόνες, καρφίτσες, φακιόλια κ.τ.λ.). Αλλά και η βαφή των μαλλιών ήταν σε ευρύτατη χρήση στο Βυζάντιο όχι μόνο για τις γυναίκες αλλά και για τους άντρες που ήθελαν να κρύψουν τα χρόνια τους. Υπήρχαν μάλιστα και ειδικοί επί του θέματος, οι λεγόμενοι «τριχοβάπται», που χρησιμοποιούσαν στη δουλειά τους διάφορες συνταγές, όπως αυγά από κόρακα. Σημειωτέον ότι όσοι έβαφαν μαύρα τα μαλλιά τους (άντρες ή γυναίκες) ήταν πολύ λιγότεροι από αυτούς που τα ξάνθιζαν, γιατί το ξανθό μαλλί θεωρούνταν δείγμα ωραιότητας. Ωστόσο, ακόμα και οι ξανθές γυναίκες ήταν της μόδας να βάφουν τα φρύδια τους μαύρα, αλλά και τις βλεφαρίδες. Και όσες είχαν παχιά φρύδια τα λέπαιναν, για να γίνονται γαϊτανοφρύδες.³⁴

ΠΑΙΔΕΙΑ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Αλληλοδιδασκτική μέθοδος

Ο δάσκαλος που έδινε τα πρώτα στοιχεία στους μαθητές ονομαζόταν στοιχειυτής ή γραμματιστής. Τον έλεγαν και χαμαιιδιδάσκαλο, γιατί συνήθως δίδασκε σε κάποιον δρόμο ή πλατεία και καθόταν ο ίδιος όπως και οι μαθητές του στο έδαφος. Μαζί του είχε και έναν βοηθό, που τον αποκαλούσαν υποδιδάσκαλον. Συχνά χρησιμοποιούσε για τη διδασκαλία των μικρών μαθητών κάποιον προχωρημένο, τον πρόσχολο ή πρωτόσχολο. Εφάρμοζε, με άλλα λόγια, τη γνωστή ως αλληλοδιδασκτική μέθοδο, που κακώς νομίζουν ότι είναι νεότερη ευρωπαϊκή ανακάλυψη.³⁵

Νομικές... ανομίες

Η Νομική Σχολή της Βηρυτού ήταν η πιο διάσημη έπειτα από αυτήν της Κωνσταντινούπολης. Οι πειρασμοί όμως που ελλόχευαν στην πόλη ήταν πολλοί και οι σπουδαστές επιρρεπείς σε οχλοκρατικές ενέργειες

και σε μαγεία. Υπήρχαν και οργανωμένοι φοιτητικοί σύλλογοι που συντόνιζαν τις ενέργειες αυτές. Ο διοικητής της πόλης και ο επίσκοπος είχαν εντολή από τον αυτοκράτορα να τους αντιμετωπίζουν με σκληρότητα. Τόσο πολλοί και μεγάλοι ήταν οι πειρασμοί στην ασιατική αυτή πόλη, ώστε πολλοί νέοι χριστιανοί, επειδή φοβούνταν μήπως παρασυρθούν από την αμαρτία, περίμεναν να τελειώσουν πρώτα τις σπουδές τους και μετά να βαπτιστούν.³⁶

Το πρώτο πανεπιστήμιο της Ευρώπης

Το πρώτο πανεπιστήμιο της Ευρώπης, με τη σημερινή περίπου μορφή, ιδρύθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 425 μ.Χ. από τον Θεοδόσιο Β΄. Πρόπλασμα του ιδρύματος λειτουργούσε επί Μ. Κωνσταντίνου και λεγόταν Μέγα Διδασκαλείο. Το πανεπιστήμιο άλλαζε κατά καιρούς ονόματα: επί Θεοδοσίου ονομαζόταν Auditorium (= ακροατήριο) ή Σχολή του Καπιτωλίου, αργότερα ονομάστηκε Πανδιδακτήριο και Οικουμενικό Διδασκαλείο και κατά τον 15ο αιώνα Καθολικό Μουσείο. Στην εποχή του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Θ΄ του Μονομάχου (1042-1055) ιδρύθηκε σχολή με δύο κατευθύνσεις, φιλοσοφική και νομική, που πήρε το όνομα Διδασκαλείο των Νόμων (τη σχολή αυτή χαρακτηρίζουν πολλοί ως το πρώτο πανεπιστήμιο της Ευρώπης, επειδή προσιδίαζε περισσότερο στα δεδομένα των σημερινών πανεπιστημίων).³⁷

Όπου δεν πίπτει λόγος πίπτει ράβδος

Αν η συμπεριφορά κάποιου φοιτητή θεωρούνταν μεμπτή (π.χ. αν ήταν θαμώνας καπηλειών ή νυχτοπερπατούσε ή έπαιζε ζάρια ή διάβαζε μαγικά βιβλία κ.τ.τ.) και οι παραινήσεις και απειλές δεν έπιαναν τόπο, τότε παίρνονταν αυστηρότερα μέτρα που έφταναν ως και τη μαστίγωσή του, ποινή που θεωρούνταν ατιμωτική γι' αυτόν. Ατιμωτική θεωρούνταν και η ποινή της αποβολής του από το πανεπιστήμιο και η υποχρέωσή του να επιστρέψει στην ιδιαίτερη πατρίδα του.³⁸

Ο Όμηρος... προφήτης

Στο Πανδιδακτήριο οι φοιτητές έρχονταν σε επαφή και με την αρχαιοελληνική λογοτεχνική παράδοση, αλλά σε πολλά χωρία των αρχαίων κειμένων δινόταν χριστιανική ερμηνεία. Έτσι, ερμηνεύοντας τον Όμηρο, οι καθηγητές δίδασκαν ότι ο Άρης συμβόλιζε τα ανθρώπινα πάθη και ότι η πατρίδα η προσφιλής στους συντρόφους του Οδυσσέα ήταν η επουράνιος Ιερουσαλήμ, από την οποία μας απομακρύνουν οι ηδονές, μεταβάλλοντάς μας σε ζώα, όπως εκείνους η Κίρκη.³⁹

Οι κακές συνέπειες της απαιδευσίας...

Κατά τον 12ο αιώνα εμφανίστηκε στο Βυζάντιο η θρησκευτική παράταξη που είναι γνωστή με την ονομασία «ζηλωτές». Οι οπαδοί της τηρούσαν με αυστηρότητα όλους τους κανόνες τους οποίους υπαγόρευε η εκκλησιαστική ηθική, αλλά αδιαφορούσαν εντελώς για τη μόρφωση.

Λένε μάλιστα ότι ένας ζηλωτής πατριάρχης δεν ήταν σε θέση ούτε να διαβάσει σωστά! Οι ζηλωτές είχαν την υποστήριξη των μοναχών, ήταν φανατικοί υποστηρικτές της ορθοδοξίας και σφοδροί επικριτές της παρέμβασης των αυτοκρατόρων στα θρησκευτικά ζητήματα. Η φανατική προσήλωση στις ιδέες τους τους οδηγούσε ακόμα και σε στασιαστικές ενέργειες.⁴⁰

Η επαιτεία ενός λογίου

Πολλές φορές οι λόγιοι παρέμεναν φτωχοί, σε αντίθεση με όσους μπορεί να ασχολούνταν με ταπεινά επαγγέλματα. Στο παρακάτω απόσπασμα ένας λόγιος συγκρίνει τη φτώχεια και την πείνα του με τη χορτάτη ζωή που κάνει ο γείτονάς του, που είναι τσαγκάρης:

*Αυτός, λοιπόν, πουκώνεται με ωραία μαγειριά
και εγώ πηγαινοέρχομαι πόδες μετρώντας στίχων.
Αυτός χορταίνει το γλυκό κρασάκι σε ποτήρι
και εγώ ζητώ τον ίαμβο, γυρεύω τον σπονδείο,
γυρεύω τον πυρρίχιο και τα λοιπά τα μέτρα,
αλλά τα μέτρα πού ωφελούν την άμετρή μου πείνα!
Άκρες των χόρτων δεν μπορώ, ούτε τ' αγριολάχανα,
θέλω να φάω ψάρι παχύ, μαγειρεμένο κρέας,
να 'χει ζυμαρικά πολλά, να 'ναι και φουσκωμένα,
κρέας με λίπος προτιμώ, τη νεφραμιά προβάτου.⁴¹*

Μάθε, παιδί μου, γράμματα

Στο Βυζάντιο μεταξύ των μέσων σωφρονισμού των μαθητών ήταν η νηστεία, το ξύλο και η αποβολή από το σχολείο. Ως προς το πρώτο, ο μαθητής που παραμελούσε τα μαθήματά του και ήταν απροετοίμαστος, το μεσημέρι, που οι συμμαθητές του έφευγαν από το σχολείο, κλειδωνόταν από τον δάσκαλο μέσα σ' αυτό νηστικός και καταντροπιασμένος. Στην ημερήσια διάταξη ήταν, βέβαια, και το ξύλο. Σημειωτέον ότι την τιμωρία από τον δάσκαλο συμπλήρωνε και η τιμωρία από τους γονείς.⁴²

Διαγωγή: Επίμεμπτος, Επίδοση: Μηδέν εις το πηλίκ(ι)ον

Κάποιος πατέρας που είχε στείλει σε κάποιον δάσκαλο τον γιο του για να του μάθει γράμματα του ζήτησε να τον πληροφορήσει για την πρόοδο του παιδιού. Κι εκείνος, διεκτραγωδώντας την κατάσταση, του είπε ότι ο γιος του, σε απόλυτη αντίθεση με τους συμμαθητές του, ούτε έγραψε τίποτε ούτε έμαθε το παραμικρό και ότι εξαπατά και εκμεταλλεύεται τον πατέρα του. Του ξεκαθάρισε μάλιστα ότι ο γιος του είναι κλασικός τεμπέλης και ξύλο απελέκητο, σε βαθμό που τον κάνει να στενοχωριέται περισσότερο κι απ' τον ίδιο τον πατέρα. Και κατέληξε λέγοντας ότι θα επιστρέψει την αμοιβή του, γιατί θεωρεί ότι το παιδί είναι ανεπίδεκτο μαθήσεως και ότι το πρόβλημα δεν παίρνει γιατρεία.⁴³

Η βυζαντινή χρονολόγηση

Από τα πρώιμα παλαιοχριστιανικά χρόνια χριστιανοί συγγραφείς είχαν αρχίσει να χρονολογούν από κτίσεως του κόσμου (Anno Mundi ή συντομογραφικώς Α. Μ.). Επρόκειτο για μια συμβατική χρονολογία που, με βάση κυρίως τη μελέτη της Παλαιάς Διαθήκης, ορίστηκε ως αρχή του κόσμου, αλλά όχι η ίδια από όλους. Η επικρατέστερη ήταν το έτος 5508 π.Χ. Μετά το 5508 μεγάλη διάδοση είχε η χρονολογία 5493 π.Χ., που προέκυψε από την προσπάθεια να συνδυαστούν τα δεδομένα της Γραφής με αλεξανδρινές αστρονομικές θεωρίες. Η από Χριστού χρονολόγηση άργησε να επικρατήσει. Στα δυτικά χριστιανικά κράτη θα εισαχθεί επισήμως από το 800 και θα επικρατήσει μετά από 100 και πλέον χρόνια, ενώ στην Ανατολή θα αρχίσει να χρησιμοποιείται πολύ αργότερα. Για παράδειγμα, το βυζαντινό σύστημα χρονολόγησης «από κτίσεως κόσμου» ακολουθήθηκε στη Ρωσία μέχρι και την εποχή του Μεγάλου Πέτρου.⁴⁴

Βυζαντινές συνταγές κατά Αλτσχάιμερ

Από νερό γεννιέμαι, ο ήλιος ο θάνατος με τρέφει
και σαν ιδώ τη μάνα μου τότε είναι που πεθαίνω.
(ΤΟ ΑΛΑΤΙ)

Έχω λαιμό, μα το κεφάλι λείπει,
έχω και τέσσερα σκέλη, μα μου λείπουν τα πόδια,
έχω πνοή κι άλλοτε είμαι νεκρός, μα κόκαλα δεν έχω.
(ΤΟ ΑΣΚΙ)

Είμαι μέρος του ανθρώπινου σώματος,
με κόβει πολύ ο σίδηρος

και είμαι δισύλλαβο.
Αν όμως με διαιρέσει κανείς,
γίνομαι μονοσύλλαβο
και αμέσως δύω (αρχαιοπρεπώς).
(ΟΝΥΞ, ΝΥΞ)

Είμαι κατώτερο από όλα τα μέλη,
αλλά γίνομαι ανώτερο
αν αφαιρεθεί το πρώτο γράμμα (αρχαιοπρεπώς).
(ΠΟΥΞ, ΟΥΞ)

Μητέρα και κόρη το ίδιο όνομα έχουν,
αφήνουν τη μητέρα κι αρμέγουνε τη θυγατέρα.
(Η ΕΛΙΑ)

Μέσα στο σπίτι μπαίνω κι ας είν' μανταλωμένο.
(Ο ΉΛΙΟΣ)⁴⁵

ΧΡΗΜΑ – ΜΙΣΘΟΪ – ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ

Χρήμα με το τσουβάλι...

Σύμφωνα με τα στοιχεία που υπάρχουν και τις μαρτυρίες ξένων περιηγητών, το Βυζάντιο ήταν το πλουσιότερο ευρωπαϊκό κράτος. Μπροστά του και το πιο πλούσιο κράτος της Δύσης φάνταζε πολύ φτωχό. Τα δύο τρίτα του παγκόσμιου πλούτου βρίσκονταν στην Κωνσταντινούπολη. Στα τέλη του 12ου αιώνα τα δημόσια έσοδα μόνο της Κέρκυρας και της Κύπρου ανέρχονταν σε 1.620.000 και 7.560.000 χρυσά φράγκα, αντίστοιχα. Οι κάτοικοι δηλαδή των νησιών αυτών, με βάση τις σχετικές αναγωγές σε αγοραστική αξία, είχαν εισόδημα πενταπλάσιο από το σημερινό.⁴⁶

Αμπελοφιλοσοφίες...

Ο φιλόσοφος Γεώργιος Γεμιστός ή Πλήθων (1355-1452), βλέποντας ότι το βυζαντινό κράτος είχε γεμίσει από ξένα νομίσματα και ότι πολλοί

έπεφταν θύματα απάτης, διατύπωσε την πρόταση να καταργήσουν στην περιοχή της Πελοποννήσου όλα τα νομίσματα. Την πρότασή του αιτιολογούσε ως εξής: οι συναλλαγές μπορούσαν να γίνονται με προϊόντα και, κατά συνέπεια, δεν χρειάζονταν νομίσματα. Το εισαγωγικό εμπόριο ήταν περιορισμένο, αφού στην Πελοπόννησο υπήρχε αυτάρκεια σε όλα τα είδη. Τα μόνα είδη που ήταν ανάγκη να κάνουν εισαγωγή ήταν ο σίδηρος και τα όπλα. Αυτά μπορούσαν να τα ανταλλάσσουν με το άφθονο μαλλί, μπαμπάκι και λινάρι που διέθεταν.⁴⁷

Θαλασσοδάνεια...

Η Άννα της Σαβοΐας, μητέρα του ανήλικου βυζαντινού αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄ (1341-1391), προκειμένου να βρει χρήματα, ζήτησε ένα μεγάλο δάνειο από τη Βενετία. Οι άνθρωποι του δόγη, παρά το ότι γνώριζαν τις άσχημες οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στο Βυζάντιο, υποχώρησαν τελικά, αφού καθόρισαν επακριβώς τους όρους και τις εγγυήσεις. Το δάνειο ανερχόταν σε 30.000 δουκάτα και ως εγγύηση παραχωρήθηκαν τα κοσμήματα του βασιλικού στέμματος. Το δάνειο έπρεπε να εξοφληθεί μέσα σε τρία χρόνια με τόκο 5%. Δεν εξοφλήθηκε όμως ποτέ και οι τόκοι αυξάνονταν με την πάροδο των χρόνων. Το ζήτημα αποτέλεσε το μήλον της έριδος μεταξύ Βενετίας και Πόλης, μέχρι την πώση της τελευταίας στους Τούρκους (1453). Τα κοσμήματα του βυζαντινού στέμματος παρέμειναν στο θησαυροφυλάκιο του Αγίου Μάρκου...⁴⁸

Πάρε, κόσμε...

Ο επίσκοπος της Κρεμόνας Λιουτπράνδος διηγείται ότι παρευρέθηκε στη διανομή δώρων από τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου στους αξιωματούχους του κράτους κατά την Κυριακή των Βαΐων. Σύμφωνα με τη δική του περιγραφή, πάνω σε ένα μακρύ τραπέζι είχαν τοποθετηθεί θήκες. Σε καθεμία από αυτές αναγραφόταν το όνομα του αξιωματούχου και το ποσό που θα έπαιρνε. Στην άκρη του τραπεζιού στεκόταν ο ίδιος ο αυτοκράτορας και δίπλα του ένας αυλικός, που καλούσε ονομαστικά τους δικαιούχους. Πρώτος κλήθηκε ο κουροπαλάτης. Το χρηματικό ποσό που του αναλογούσε ήταν πολύ μεγάλο, γι' αυτό δεν του το έδωσαν στο χέρι, αλλά του το φόρτωσαν στην πλάτη. Του έδωσαν ακόμα και τέσσερις ποδήρεις μανδύες. Ακολούθησαν ο μέγας δομέστικος και ο αρχηγός του στόλου. Το ποσό που πήραν ήταν τόσο μεγάλο, ώστε το σήκωσαν με δυσκολία. Στη συνέχεια παρουσιάστηκαν οι μάγιστροι, που πήρε ο καθένας τους από 24 λίτρες χρυσού και από δύο μανδύες. Τα ποσά των υπολοίπων ήταν μικρότερα.⁴⁹

Φτηνές δικαιολογίες...

Κατά τη δεύτερη πρεσβεία του στην Πόλη (968), ο επίσκοπος Λιουτπράνδος βρήκε την ευκαιρία να αγοράσει διάφορα πορφυρά υφάσματα και θέλησε να τα πάρει μαζί του όταν έφευγε, χωρίς να τα εκτελωνίσει. Τον έπιασαν όμως και του σφράγισαν τα πιο φτηνά με μολύβδινη βούλα, για να πληρώσει τον προβλεπόμενο φόρο, ενώ τα πιο ακριβά τα κράτησαν, με την αιτιολογία ότι τέτοια ρούχα ταίριαζαν μόνο στους άρχοντες της Πόλης και όχι σε ξένους. Πάντως του επέστρεψαν τα χρήματα που είχε δώσει, για να μη νομίσει ότι πήγαν να τον κλέψουν.

Ο ίδιος, γεμάτος οργή, στην έκθεσή του προσπαθεί να δικαιολογήσει τη λαθροχειρία του, ισχυριζόμενος ότι και κατά την πρώτη επίσκεψη στην Πόλη είχε αγοράσει πάλι πολυτελή υφάσματα και δεν τον είχαν φορολογήσει.⁵⁰

Πλούσιοι και πένητες...

Στο Βυζάντιο οι κοινωνικές ανισότητες ήταν κραυγαλέες. Υπήρχαν άνθρωποι με τεράστιες περιουσίες, αλλά και μεγάλο πλήθος φτωχών και εξαθλιωμένων πολιτών. Κατά τον 9ο αιώνα κάποιος Φιλάρετος, γαιοκτήμονας της Μ. Ασίας, είχε στην κατοχή του 12.000 πρόβατα, 800 βόδια, 800 άλογα και αναρίθμητους δούλους. Ακόμα, λίγο πριν από την πτώση της Πόλης ο μέγας δούκας Λουκάς Νοταράς λεγόταν ότι είχε τόσο χρυσάφι και ασήμι, ώστε μπορούσε να χρηματοδοτήσει ολόκληρο στρατό για να υπερασπίσει την Κωνσταντινούπολη. Αντίθετα, πλήθος φτωχών ζούσαν κάτω από σκληρές συνθήκες και συντηρούνταν από φιλανθρωπικά ιδρύματα και προσφορές, γιατί κυριολεκτικά λιμοκτονούσαν.⁵¹

Το βυζαντινό νόμισμα = το ευρώ του Μεσαίωνα

Στο Βυζάντιο η βάση του συστήματος δεν ήταν το ασήμι αλλά ο χρυσός. Κυριότερη νομισματική μονάδα ήταν το χρυσό νόμισμα που καθιερώθηκε από τον Κωνσταντίνο, ο σόλιδος, που αντιστοιχούσε στο 1/72 της ρωμαϊκής λίτρας και περιείχε αρχικά 4,52 γραμμάρια χρυσού

και έπειτα 4,40. Το νόμισμα αυτό έμεινε άθικτο επί 800 περίπου χρόνια και γι' αυτό εκτιμάτο μεταξύ όλων των λαών, ήταν δηλαδή διεθνές νόμισμα. Από την καθιέρωσή του επί Μ. Κωνσταντίνου μέχρι τον 11ο-12ο αιώνα, που διατηρήθηκε ανόθευτο, γνώρισε τεράστια αίγλη. Όσο για τη σχέση του με τη σημερινή πραγματικότητα, ο σόλιδος αντιστοιχούσε σε 12 γερμανικά μάρκα και 69 φέννιχ, ήτοι περίπου σε 6 ευρώ.⁵²

Ο τόκος τρώει τον παρά

Είναι αξιοπαρατήρητο ότι η αιφνίδια εξάπλωση του μωαμεθανισμού ωφέλησε σημαντικά το Βυζάντιο από άποψη οικονομική, επειδή στους μουσουλμάνους η θρησκεία απαγόρευε αυστηρά τον τόκο. Αυτή η απαγόρευση έφερε στο Βυζάντιο πλήθος κεφαλαίων.⁵³

Αντιπαραγωγικές επενδύσεις

Οι Βυζαντινοί, σε πολλές περιπτώσεις, δεν διέθεταν τα χρήματά τους σε παραγωγικές επενδύσεις. Στην περίοδο των μακεδόνων αυτοκρατόρων, επειδή η νομοθεσία έκανε δύσκολη υπόθεση για τους πλούσιους την απόκτηση νέων κτημάτων, αυτοί προτιμούσαν να αποθησαυρίζουν τα πλούτη τους με τη μορφή χρυσού, ασημιού, πολύτιμων λίθων και κοσμημάτων. Τα κοσμήματα, μάλιστα, είχαν το πλεονέκτημα να κολακεύουν τη ματαιοδοξία του ιδιοκτήτη τους σε καιρό ειρήνης, ενώ σε ώρα κινδύνου ή ανάγκης εύκολα κρύβονταν, μεταφέρονταν, δίνονταν

ως ενέχυρο ή με τήξη τους μετατρέπονταν σε νομίσματα. Η αποθησαύριση, βέβαια, πολύ μεγάλων ποσών οδηγούσε σε πτώση της τιμής των εμπορευμάτων, καθώς και των κτημάτων.⁵⁴

«Επαιζαν στα δάχτυλα» τους λογαριασμούς

Στις συναλλαγές οι Βυζαντινοί μετρούσαν με τα δάχτυλα, δίνοντας σε αυτά διάφορες θέσεις και λυγίζοντάς τα, για να δηλώσουν τις μονάδες, τις δεκάδες και τις εκατοντάδες. Επειδή όμως κατά τους υπολογισμούς, είτε ακούσια είτε συνηθέστερα σκόπιμα, κάποιοι κινούσαν γρήγορα τα δάχτυλά τους, συνέβαινε συχνά αυτός που έκανε τον λογαριασμό να εξαπατά τον πιο άπειρο. Οι φράσεις «τον παίζω στα δάχτυλα» (= εξαπατώ κάποιον), «αυτά μετριούνται στα δάχτυλα» (= είναι πολύ λίγα) κ.τ.λ. έχουν την προέλευσή τους στην παραπάνω μέτρηση.⁵⁵

Αργυραμοιβοί ή ταχυδακτυλουργοί;

Οι αργυραμοιβοί στο Βυζάντιο ήταν ένα είδος υπαίθριου τραπεζίτη. Η δουλειά τους ήταν να δέχονται ή να ανταλλάσσουν βυζαντινά ή ξένα νομίσματα, ελέγχοντας τη γνησιότητά τους. Φαίνεται ότι πολλοί από αυτούς δεν απέφευγαν την αισχροκέρδεια, με το ξύσιμο, το κόψιμο ή την παραχάραξη ορισμένων νομισμάτων, παρά το γεγονός ότι η ποινή για τέτοια αδικήματα ήταν το κόψιμο του χεριού. Συχνό ήταν το φαινόμενο να εξαπατούν τους πελάτες τους στην καταμέτρηση ή στον υπολογισμό της αξίας των νομισμάτων που ανταλλάσσονταν,

χρησιμοποιώντας ταχυδακτυλουργικά κόλπα.⁵⁶

Φόροι και πάλι φόροι...

Δύο ήταν οι άμεσοι φόροι στο Βυζάντιο: η έγγειος φορολογία και η προσωπική. Η βασική έγγειος φορολογία ήταν το *ζευγαρατίκιον*, που υπολογιζόταν με βάση την αξία της γης και πληρωνόταν σε είδος ή σε χρήμα. Υπήρχαν επίσης πρόσθετοι φόροι με μορφή επίταξης ζώων, αγαθών ή σκευών, για στρατιωτικούς σκοπούς, καθώς και η υποχρέωση να προσφέρεται κατάλυμα στον στρατό. Υπήρχε κάποιος άλλος φόρος που λεγόταν *κεφαλιτών* ή *κεφαλικός*, ο οποίος μάλλον επιβαλλόταν στους κατοίκους του Βυζαντίου που δεν ήταν χριστιανοί. Άλλος κατά κεφαλήν φόρος ήταν το *καπνικόν* ή *φόρος της εστίας*, δηλαδή επιβαλλόταν σε κάθε σπίτι. Το *αερικόν* ήταν ένας άλλος φόρος, ο οποίος μάλλον επιβαλλόταν στις αστικές περιοχές. Κοντά σε αυτούς τους φόρους υπήρχαν και πολλοί άλλοι για τις καθημερινές συναλλαγές, όπως οι φόροι για συμβολαιογραφικές πράξεις, τελωνειακοί δασμοί, έκτακτες φορολογίες, όπως, για παράδειγμα, το *δικέρατον*, που επέβαλε ο Λέων Γ΄ ο Ίσαυρος για να επισκευάσει τα τείχη της Πόλης.⁵⁷

Καμιά φορά την πληρώνουν και οι πλούσιοι...

Στα 1.000 χρόνια ζωής της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας η αξία του νομίσματος ποίκιλλε πολύ, γιατί τα πολύτιμα μέταλλα άλλοτε σπάνιζαν (π.χ. κατά τον 4ο και 5ο αιώνα) και άλλοτε αφθονούσαν (π.χ. κατά τον

9ο και 10 αιώνα). Είναι χαρακτηριστικό ότι τον 5ο αιώνα ήταν τόσο δύσκολη η συγκέντρωση του ποσού της αποζημίωσης προς τους Ούννους του Απίλα (6.000 λίτρες χρυσού εφάπαξ και 2.100 λίτρες ετησίως), ώστε ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος Β΄, επειδή δεν μπορούσε να συγκεντρώσει το ποσό με την τακτική φορολογία, επέβαλε έκτακτο φόρο στους συγκλητικούς. Επειδή όμως αυτοί δεν είχαν τόσο ρευστό για να τον πληρώσουν, αναγκάστηκαν να πουλήσουν ακόμα και τα έπιπλά τους, ενώ οι πλούσιες γυναίκες πρόσφεραν τα κοσμήματά τους.⁵⁸

Βυζαντινό το... χαράτσι

Οι Τούρκοι και οι Βενετοί μιμήθηκαν τους Βυζαντινούς υιοθετώντας τη λέξη χαράτζι. Το νόμισμα στο Βυζάντιο ονομαζόταν στην καθομιλουμένη χάραγμα ή χαραγή. Ο δεύτερος αυτός όρος σταδιακά έφτασε να σημαίνει τον φόρο εις χρήμα. Έτσι προέκυψαν το βενετικό moneta caragii και το μουσουλμανικό χαράτζι.⁵⁹

ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ, ΟΙΩΝΟΣΚΟΠΙΕΣ, ΜΑΝΤΕΙΕΣ

Άστρα μη με μαλώνετε

Η αστρολογία διαδόθηκε στην Ελλάδα μέσω των στωικών φιλοσόφων, οι οποίοι, επειδή δέχονταν την ταυτότητα Θεού και φύσης, πίστευαν ότι υπάρχει σχέση μεταξύ των ουράνιων σωμάτων και της γης με τα όντα της. Έτσι, με την πάροδο του χρόνου, πίστεψαν ότι τα άστρα επιδρούν στη ζωή των ανθρώπων και κανονίζουν την περαιτέρω πορεία της ζωής τους, την ευτυχία ή τη δυστυχία τους. Και υπήρχαν πολλοί που βεβαίωναν ότι από τη θέση των ζωδίων, και κυρίως των πλανητών, μπορούσαν να προβλέψουν το μέλλον κάποιου, να δουν τα προτερήματα και τα ελαττώματά του, να προβλέψουν επαναστάσεις, φόνους ανθρώπων, λοιμούς κ.λπ. Η πίστη ότι η ζωή του ανθρώπου εξαρτάται από τα ουράνια σώματα, η αστρομαντεία, λεγόταν και γενεθλιολογία, γιατί κυρίως χρήση αυτής γινόταν κατά την ώρα της γέννησης.⁶⁰

Τετάρτη και Παρασκευή τα νύχια σου μην κόψεις,

την Κυριακή να μη λουστείς, αν θέλεις να προκόψεις

Από αστρολογικούς κώδικες μαθαίνουμε ότι οι Βυζαντινοί παρατηρούσαν τις καλές και τις κακές ώρες των ημερών και των νυχτών της εβδομάδας, καθώς και την ώρα της γέννησης, την οποία και καταριόνταν όταν τους τύχαιναν αναποδιές στη ζωή τους. Από τις μέρες, παρατηρούσαν την πρωτομηνιά, και κυρίως την Πρωτοχρονιά τη γιόρταζαν διασκεδάζοντας, επειδή νόμιζαν ότι έτσι χαρούμενη θα πήγαινε και όλη η χρονιά. Όσο για την Τρίτη, που και σήμερα γενικά θεωρείται αποφράδα μέρα, αυτή τη θεωρούσαν κακή πολύ πριν από την Άλωση της Κωνσταντινούπολης (29-5-1453). Την Πέμπτη τη θεωρούσαν δυσοίωνη, επειδή Πέμπτη ο Ιούδας παρέδωσε τον Χριστό. Τέλος, οι Βυζαντινοί πίστευαν και στα ημερομήνια, δηλαδή πίστευαν ότι όποια καιρική κατάσταση επικρατούσε στις 24, 25 και 26 Νοεμβρίου η ίδια θα επικρατούσε αντίστοιχα τον Δεκέμβρη, τον Γενάρη και τον Φλεβάρη.⁶¹

Κόκορας τιμωρός

Παρά τον εναντίον των μάγων πόλεμο από την Εκκλησία και την Πολιτεία, οι Βυζαντινοί όχι μόνο πίστευαν σε διάφορα είδη μαντείας, αλλά και μεταχειρίζονταν πάρα πολλά είδη μαντικής. Ένα από αυτά ήταν η αλεκτορομαντεία. Επάνω σε σκόνη ή άμμο έγραφαν τα 24 γράμματα του αλφαβήτου και σε καθένα από αυτά τοποθετούσαν κόκκους σιταριού ή κριθαριού. Μετά, αφού απήγγελλαν ορισμένα μαγικά λόγια, άφηναν εκεί έναν κόκορα, που άρχιζε να ραμφίζει και να τρώει τους κόκκους που βρίσκονταν επάνω στα γράμματα. Τα γράμματα που έμεναν χωρίς

κόκκους αποτελούσαν κατά σειρά το όνομα του προσώπου για το οποίο γινόταν η ερώτηση. Έτσι, οι σοφιστές Λιβάνιος και Ιάμβλικος (4ος αι.), αφού ρώτησαν ποιος θα βασιλεύσει μετά τον αυτοκράτορα Ουάλεντα, είδαν ότι ο κόκορας έφαγε μόνο τους κόκκους που βρίσκονταν επάνω στα γράμματα Θ Ε Ο Δ. Αυτό έγινε αφορμή να τιμωρηθούν πολλοί Θεοδόσιοι, Θεόδωροι και Θεόδοτοι.⁶²

Τύφλα να 'χει ο Πουαρώ

Οι Βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν διάφορες μεθόδους για να βρίσκουν τους κλέφτες. Εκτός από τη συνήθη μέθοδο του να απευθύνονται στον αστρολόγο, άλλη μέθοδος ήταν να δίνουν στους υπόπτους να καταπιούν κάτι και, στη συνέχεια, συμπέραιναν για την ενοχή από την αδυναμία της κατάποσης. Άλλος τρόπος εύρεσης του κλέφτη περιγράφεται σε κώδικα του 15ου αιώνα: Για να βρεις τον κλέφτη, πάρε το ασπράδι αυγού, ανακάτεψέ το με μόλυβδο, ζωγράφισε σε τοίχο ένα μάτι και στήσε τους υπόπτους ώστε να βλέπουν προς αυτό. Ο κλέφτης θα δακρύσει. Αν όμως αυτός αρνείται, μπήξε καρφή στο ζωγραφισμένο μάτι και θα ομολογήσει. Περιμετρικά στο μάτι να γράψεις «Ο δε παράνομος Ιούδας ουκ ηβουλήθη συνιέναι».⁶³

Σημεία και τέρατα

Οι Βυζαντινοί έδιναν μεγάλη σημασία στα μετεωρολογικά φαινόμενα (βροντές, αστραπές, κεραυνούς, σεισμούς, εκλείψεις, κομήτες,

διάπτοντες αστέρες κ.λπ.), γιατί πίστευαν ότι αυτά ήταν σημάδια που έδειχναν το μέλλον. Αυτά τα «σημάδια» τα έλεγαν σημεία ή σημεία και τέρατα. Ακόμα και κάποιοι βασιλιάδες, όπως ο Λέων ΣΤ΄ ο Σοφός, έκριναν σκόπιμο να παίρνουν μαζί τους στις εκστρατείες βροντολόγιο και σεισμολόγιο. Το βροντολόγιο ήταν ειδικό βιβλίο με βάση το οποίο οι ενδιαφερόμενοι πρόσεχαν από ποιο σημείο του ορίζοντα ακούγονταν οι βροντές, πόσο δυνατές ήταν κ.λπ. και τις ερμήνευαν κατά μήνες, μέρες και ζώδια. Σημεία και τέρατα θεωρούσαν οι Βυζαντινοί και άλλα φαινόμενα, όπως, για παράδειγμα, τις κλαίουσες εικόνες, για τις οποίες πίστευαν ότι προοιωνίζονταν μεγάλα δεινά.⁶⁴

Η Αγία Τριάδα σε... ψάρια

Ο Τζέτζης έλαβε από έναν φίλο του μπτροπολίτη τρία ψάρια, χωρίς να τα συνοδεύει όμως κάποιο γράμμα. Διερωτήθηκε, λοιπόν, μήπως ο φίλος του τον πέρασε για άξεστο ή για κοιλιόδουλο ή για αναξιοπρεπή πεινάλα, ή μήπως ήθελε να παίξει με τη σιωπή που δίδασκε ο Πυθαγόρας στους μαθητές του και τα άφωνα ψάρια ήταν ένας τέτοιος συμβολισμός. Τελικά όμως βρήκε την εξήγηση: Ο αριθμός τρία των ψαριών συμβόλιζε την Αγία Τριάδα, που κάνει να μιλούν και τα άφωνα ψάρια...⁶⁵

ΓΥΝΑΙΚΕΣ, ΕΡΩΤΑΣ, ΓΑΜΟΣ

Στο Βυζάντιο το κράτος και περισσότερο η Εκκλησία είχαν στόχο να ρυθμίζουν τη συμπεριφορά, τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική ζωή. Βασικές όψεις της ιδιωτικής ζωής τις οποίες κάθε κοινωνία θέλει να ορίζει, για να συντηρείται και να αναπαράγεται, είναι ο έρωτας και ο γάμος. Βέβαια, χριστιανισμός και ερωτισμός είναι δύο έννοιες που δύσκολα συμβιβάζονται, αλλά στο Βυζάντιο βρέθηκε ένας τρόπος σύγκλισης των δύο αντίρροπων δυνάμεων.

Στη βυζαντινή κοινωνία τον έρωτα και τον γάμο επηρέαζε, εκτός από τις διακρίσεις ελεύθερων–δούλων και πλούσιων–φτωχών, και το χάσμα μεταξύ αντρών και γυναικών. Η γυναίκα ζούσε το μεγαλύτερο διάστημα της ζωής της στο σπίτι και από πολύ μικρή μάθαινε τα οικιακά, ενώ ελάχιστες γυναίκες αποκτούσαν ευρύτερη μόρφωση. Μπορούσε να παντρευτεί από δώδεκα δεκατριών χρονών και για τον γάμο της φρόντιζαν οι γονείς της. Επειδή όμως «ανάγκα και θεοί πείθονται», πολλές γυναίκες, ξεπερνώντας την κοινωνική ηθική, αναγκάζονταν να βγουν έξω από το σπίτι για να εξασφαλίσουν τα προς το ζην ως υπηρέτριες, πωλήτριες, θεατρίνες, ακόμα και εταίρες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Θεοδώρα, η οποία από μικρή συμμετείχε σε κωμικές παραστάσεις και, σύμφωνα με τον ιστορικό Προκόπιο, ήταν μια εταίρα που έγινε αυτοκράτειρα. Κάθε γυναίκα, ακόμα και η πιο τίμια, ήταν εκτεθειμένη στις όποιες επιθυμίες των αντρών.

Μία από τις βαρύτερες και, φυσικά, αξιόποινες πράξεις ήταν η μοιχεία. Κρίνοντας από τη θέση που η μοιχεία κατείχε στη νομοθεσία, θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι οι συζυγικές υποχρεώσεις χαρακτηρίζονταν από κάποια ελαστικότητα στον τομέα της συζυγικής πίστης των αντρών. Οι άντρες μπορούσαν να έχουν παλλακίδες και

«αγαπητές» ή «συνεισάκτους», δηλαδή απροστάτευτες νεαρές παρθένες με τις οποίες συμβίωναν σκανδαλωδώς πολίτες, κυρίως κληρικοί, δήθεν για προστασία. Υπήρχε, βέβαια, και η πορνεία, για την οποία πρέπει να υπογραμμιστεί ότι το κράτος, για λόγους κοινωνικούς, δεν στρεφόταν ούτε εναντίον των γυναικών που αποζούσαν από το επάγγελμα αυτό ούτε εναντίον των πελατών τους, αλλά μόνο κατά των προαγωγών και των μαστροπών. Με την επίδραση της Εκκλησίας, η κατ' επάγγελμα έκδοση γυναίκας θεωρούνταν αξιόποινη πράξη και δεν είχε θέση στη χριστιανική κοινωνία, η οποία απαιτούσε από τη γυναίκα αγνότητα. Βέβαια, οι γυναίκες περιγράφονται σε διάφορες βυζαντινές πηγές ως υπάρξεις αχόρταγες ερωτικά που παρασύρονται ευκολότερα, αλλά σε κάθε περίπτωση οι γυναίκες ήταν μόνο αντικείμενα του πόθου των αντρών.

Η ερωτική όμως πρακτική που συγκέντρωνε τα περισσότερα πυρά ήταν η λεγόμενη *παρά φύσιν*, επειδή θεωρούνταν προσβολή στον Θεό να γίνεται χρήση οργάνων του σώματος για την εξυπηρέτηση σκοπού άλλου από εκείνο για τον οποίο πλάστηκαν. Οι ερωτικές σχέσεις μεταξύ αντρών, η κτηνοβασία, οι αιμομεικτικές και ορισμένες «τριγωνικές» σχέσεις και η καθιέρωση αντίστοιχων ποινών επιβεβαιώνουν την παραπάνω αντίληψη, ενώ παράλληλα δείχνουν ότι το κράτος διέθετε ένα ολοκληρωμένο σύστημα κυρώσεων για την αποτελεσματική προστασία της ηθικής. Φαίνεται όμως ότι η προστασία αυτή δεν μπορούσε να είναι σε όλα τα επίπεδα αποτελεσματική, κυρίως για το αυλικό περιβάλλον και –πολύ περισσότερο– για τον ίδιο τον αυτοκράτορα.

Γενικά, όμως, το Βυζάντιο ήταν μια ανεκτική για την εποχή του κοινωνία, η οποία κατόρθωνε να συνδυάζει την πνευματικότητα με τον έρωτα και τη χαρά τη ζωής.

Ας πάει και το παλιάμπελο

Από το 1341 ως το 1347 το Βυζάντιο βρισκόταν σε εμφύλιο πόλεμο. Κάτω από αυτές τις ζοφερές συνθήκες ο Ιωάννης Καντακουζηνός (1347-1355) πρότεινε στον σουλτάνο Ορχάν να τον βοηθήσει, και αυτός σε αντάλλαγμα θα του έδινε την κόρη του Θεοδώρα για σύζυγο, μαζί με αμέτρητους θησαυρούς ως προίκα. Ο Ορχάν, όταν άκουσε την πρόταση, άνοιξε το στόμα του σαν το διψασμένο βόδι σε καλοκαιριάτικο καύσωνα, που πίνει από λάκκο γεμάτο με κρύο νερό αχόρταγα από τη δροσιά του. Αυτή η αντίδραση έχει την εξήγησή της: όταν επρόκειτο να ζευγαρώσουν οι Τούρκοι με κάποια Ελληνίδα, Ιταλίδα ή άλλη αλλοεθνή, την έβλεπαν σαν να ήταν καμιά Αφροδίτη, ενώ την ομοεθνή και ομόγλωσσή τους τη σιχαίνονταν. Ο Ορχάν, λοιπόν, που ήταν και πολύ εμφανίσιμος, συγκατένευσε με μεγάλη ευχαρίστηση και έγινε ο γάμος.¹

Από μπροστά σαρακοστή και από πίσω Πάσχα

Ο αυτοκράτορας Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος (1391-1425) πάντρεψε τον μετέπειτα αυτοκράτορα Ιωάννη Παλαιολόγο με την εντεκάχρονη κόρη του μεγάλου δούκα της Ρωσίας Άννα, η οποία πέθανε από πανούκλα τρία χρόνια μετά τον γάμο της, το 1417. Το 1421 ο Μανουήλ ξαναπάντρεψε τον γιο του με την κόρη του μαρκήσιου της Φεράρας Μαρία τη Μομφερατική για λόγους πολιτικούς. Ο Ιωάννης όμως δεν μπορούσε να ανεχτεί αυτή τη συμβίωση, γιατί η κόρη είχε βέβαια ένα υπέροχο σώμα, χάρμα οφθαλμών, αλλά το πρόσωπό της ήταν ένα έκτρωμα σιχαμερό. Η μορφή της παρέπεμπε στη χυδαία λαϊκή ρήση «Από μπροστά σαρακοστή και από πίσω Πάσχα».²

Βυζαντινά αντισυλληπτικά

Στο Βυζάντιο δεν ήταν πάντα επιθυμητή η σύλληψη. Υπήρχαν δηλαδή γυναίκες που, είτε από φτώχεια είτε από απέχθεια προς τον σύζυγο είτε λόγω πορνείας είτε από μεγάλη τσιγκουνιά των συζύγων είτε ακόμα και για να μη «χαλάσει» το σώμα τους, χρησιμοποιούσαν αντισυλληπτικά. Σαν τέτοια θεωρούνταν: εγκέφαλος βατράχου, καθαρτικά, βότανα με τα οποία κάθε μήνα έπλεναν τη μήτρα τους, τρίχωμα λαγού, δυόσμος, που έμπαινε στον κόλπο πριν από τη συνουσία κ.ά.³

Εκτρώσεις

Στο Βυζάντιο για τις εκτρώσεις οι έγκυες χρησιμοποιούσαν κάποια από τα φάρμακα που θεωρούσαν κατάλληλα και για την αντισύλληψη, αλλά και δηλητήρια για να φθείρουν το έμβρυο. Πιο απλή πρακτική ήταν να πιέζουν την κοιλιά τους ή να τη φορτώνουν με μεγάλα βάρη. Στο έργο τους τις βοηθούσαν φαρμακοποιοί και μαίες. Η εκούσια έκτρωση δεν ήταν χωρίς συνέπειες: ο σύζυγος είχε δικαίωμα να διαζευχθεί τη σύζυγο, η πολιτεία την τιμωρούσε με εξορία, όπως και τους συνεργούς της, ενώ η Εκκλησία τη θεωρούσε φονιά και αρχικά την απέκλειε εφ' όρου ζωής από τη Θεία Κοινωνία, αργότερα όμως περιόρισε την ποινή σε δεκαετή αφορισμό.⁴

Συνταγές... αρρενογονίας

Στο Βυζάντιο η γέννηση αρσενικού παιδιού αποτελούσε διακαή πόθο των γονέων, ενώ, αντίθετα, η απόκτηση κόρης δεν ήταν ευχάριστη ούτε για τους γονείς ούτε για τους συγγενείς. Για να επιτευχθεί λοιπόν ο σκοπός της αρρενογονίας, οι Βυζαντινοί πίστευαν ότι έπρεπε η συνουσία να γίνει προς τη δεξιά πλευρά, με την πεποίθηση ότι το αρσενικό παιδί έβγαινε από τον δεξιό όρχι, ενώ από τον αριστερό γεννιόταν κορίτσι. Υπήρχαν, βέβαια, και άλλες συνταγές, όπως ότι αρσενικό παιδί θα γεννιόταν αν ο άντρας άλειφε το μώριό του πριν από τη συνουσία με αίμα λαγού.⁵

Ο «Παναής απ' τα Μέγαρα» χωρίς... μύτη

Ο αρραβώνας στο Βυζάντιο θεωρούνταν ιερός και γι' αυτό δεν διαλυόταν παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως, για παράδειγμα, για να γίνει κανείς μοναχός ή αν αποκαλυπτόταν ότι το ζευγάρι ήταν ετερόδοξο. Κάθε προσβολή της μνηστείας θεωρούνταν έγκλημα. Αν, για παράδειγμα, κάποιος άρπαζε μνηστευμένη, όχι μόνο την έχανε, αλλά του έκοβαν και τη μύτη.⁶

Μία στον καθένα

Στο Βυζάντιο «σωστός» γάμος ήταν μόνο ο πρώτος. Ο δεύτερος επιτρεπόταν, αλλά ταυτόχρονα θεωρούνταν «ευπρεπής μοιχεία». Γι' αυτό, όσους έκαναν δεύτερο γάμο δεν τους στεφάνωναν, αλλά τους διάβαζαν ευχή «στεφανική». Επίσης δεν έπαιζαν μουσικά όργανα και οι συμμετέχοντες δεν χόρευαν. Όσο για τον τρίτο γάμο, αυτός θεωρούνταν πολυγαμία και απαγορευόταν από την Εκκλησία. Όποιος παρέβαινε την απαγόρευση τιμωρούνταν με αφορισμό για τρία ή τέσσερα χρόνια. Για τις γυναίκες, βέβαια, οι περιορισμοί ήταν περισσότεροι. Οι νυμφευόμενοι δηλαδή φρόντιζαν να μην παίρνουν ως συζύγους χήρες, για να αποφεύγουν τη σκληρή κοινωνική αποδοκιμασία. Επιπλέον, όποιος έπαιρνε γυναίκα διαζευγμένη ή χήρα δεν επιτρεπόταν να χειροτονηθεί παπάς.⁷

Τη καλλίστη

Μια από τις βασικές φροντίδες της βυζαντινής Αυλής ήταν να βρει την κατάλληλη νύφη για τον αυτοκράτορα ή τον διάδοχο του θρόνου. Τα προσόντα της μέλλουσας αυτοκράτειρας έπρεπε να είναι η ευγένεια της καταγωγής, το ήθος, η παρθενία και η ομορφιά. Η διαδικασία της επιλογής της νύφης, τουλάχιστον κατά τον 9ο και 10ο αιώνα, είχε ως εξής: ειδικοί απεσταλμένοι χτένιζαν τις επαρχίες του κράτους και επέλεγαν τις ωραιότερες μεταξύ των παρθένων – μερικές φορές και με βάση τα μέτρα του σώματος και των παπουτσιών που δίνονταν από το παλάτι. Στη συνέχεια, η μέλλουσα πεθερά ή συγγενείς γυναίκες υπέβαλλαν τις υποψήφιες σε σωματική εξέταση, για να ελέγξουν την αρτιμέλειά τους. Επίσης, ήταν εύκολο να ελεγχθούν έτσι και το παράστημα και το βάδισμα. Πολλές φορές, βέβαια, από τα παραπάνω κριτήρια υπερίσχυε η ομορφιά, που θάμπωνε τους βασιλικούς

γαμπρούς. Έτσι, χάρις σε αυτήν ανέβηκαν στον θρόνο γυναίκες κατώτατης κοινωνικής στάθμης, όπως η σύζυγος του Ιουστινιανού Θεοδώρα και η σύζυγος του Ρωμανού Β΄ Θεοφανώ.⁸

Μηρος στα κάλλη τι είν' τα... ούρα

Οι γυναίκες στο Βυζάντιο φρόντιζαν ιδιαίτερα το πρόσωπο, αποσπώντας το χνούδι από αυτό, και βάφοντάς το με βάση δύο χρώματα, το λευκό και το ερυθρό. Επιπλέον, στην προσπάθειά τους να κρατάνε τρυφερό το δέρμα του προσώπου τους, το άλειφαν με λάδι ή με αφρό σάπιου σιταριού ή με ζύμη από αλεύρι και νερό. Στη Σμύρνη, για να σβήσουν τις φακίδες του προσώπου, πλένονταν με αφρό από ούρα καμήλας!⁹

Ομοφυλοφιλικά

Ο τρόπος ζωής των Βυζαντινών και οι περί ηθικής αντιλήψεις τους είχαν στο επίκεντρο την εγκράτεια. Γι' αυτό καυτηριαζόταν με πολύ σκληρό τρόπο το πάθος της παιδεραστίας και της ομοφυλοφιλίας, το οποίο θεωρούνταν δαιμόνιο, και μάλιστα το αισχρότερο όλων. Κατά τους Βυζαντινούς τα είδη της «αρσενοκοιτίας» ήταν τρία: το πρώτο και ελαφρότερο ήταν «το παρ' άλλων παθείν», το δεύτερο και βαρύτερο «το ποιήσαι εις έτερον» και το τρίτο και βαρύτερο «το παθείν παρ' ετέρου και ποιήσαι εις έτερον». Υπήρχε μάλιστα και σχετική παλαιά παροιμία, η εξής: «Καλύτερα να κρύψει κανείς πέντε ελέφαντες υπό μάλης παρά έναν κίναιδο». Στην ίδια λογική κινούνταν και η αντίληψη ότι, αν

συναντούσε κανείς πρωί κίναιδο στον δρόμο, ήταν κακός οiwνός. Τέλος, ο Γρηγόριος ο Θεολόγος μιλάει για αρσενικοθήλυκους άντρες, που δεν ήταν ούτε άντρες ούτε γυναίκες, αλλά άντρες για τις γυναίκες και γυναίκες για τους άντρες.¹⁰

Ευνούχοι, κερατάδες και Πηνελόπες

Ο Λέων ΣΤ΄ με νόμο επέτρεψε στους ευνούχους να υιοθετούν παιδιά, αφού δεν μπορούσαν να έχουν δικά τους, ενώ με άλλη διάταξή του καταπολέμησε τον ευνουχισμό.

Ο Λέων ΣΤ΄ θέσπισε επίσης νόμο σύμφωνα με τον οποίο στη σύζυγο που διέπρατε μοιχεία επιβαλλόταν ο εγκλεισμός της σε μοναστήρι και την περιουσία της την έπαιρνε ο απατημένος σύζυγος.

Με βάση άλλη νομοθετική διάταξη του Λέοντα ΣΤ΄, η σύζυγος αιχμαλώτου δεν μπορούσε να παντρευτεί άλλον άντρα, αλλά όφειλε να περιμένει την επάνοδο του συζύγου της από την αιχμαλωσία. Ακόμα, καταργούνταν η παλλακεία.¹¹

Κτηνοβασίες

Διαστροφή στο Βυζάντιο θεωρούνταν, φυσικά, και η κτηνοβασία, τόσο για τους άντρες όσο και για τις γυναίκες. Η πολιτεία θεωρούσε τους κτηνοβάτες λεπρούς, δηλαδή ηθικά μολυσμένους, και επέβαλλε σκληρές ποινές. Στα *Βασιλικά* (νόμοι των Μακεδόνων) αναφέρεται ρητά: «Οι αλογευόμενοι (κτηνοβάτες) καυλοκοπείσθωσαν» (να τους αφαιρείται το

ανδρικό μόριο). Για την αλογευόμενη γυναίκα προβλεπόταν θανάτωση με ξίφος ή, αν αξιωνόταν πιο φιλόανθρωπη ποινή, γινόταν από ελεύθερη, δούλη.¹²

Βυζαντινά... βιάγκρα

Στο Βυζάντιο ως αφροδισιακό χρησιμοποιούνταν το φυτό μανδραγόρας. Εκτός από αυτό, ο περίφημος βυζαντινός γιατρός Ορειβάσιος συνιστούσε σε όσους είχαν προβλήματα στύσης να τρίβουν με πιπέρι και νίτρο τα γεννητικά τους όργανα, να κοιμούνται σε μαλακά στρώματα και να διαβάζουν ακόλαστα αναγνώσματα. Σύμφωνα με τον Νικήτα Χωνιάτη, ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος Κομνηνός, για να προκαλεί στύση, άλειφε τα γεννητικά του όργανα με διάφορες αλοιφές και έτρωγε κρέας σπίνου.¹³

«Αναπαρθενεύσεις»

Όταν κάποιες κόρες διακορεύονταν, προσπαθούσαν να συγκαλύψουν το πάθημά τους και να φαίνονται παρθένες. Μία από τις συνταγές, με τη βοήθεια της οποίας οι διακορευθείσες προσπαθούσαν να πετύχουν την «αναπαρθένευσή» τους, ήταν να λιώνουν σύμφυτο (βότανο με επουλωτικές, μαλακτικές και στυπτικές ιδιότητες) και να το τοποθετούν στην ευαίσθητη περιοχή ή να χρησιμοποιούν στύψη (θειικό άλας) με φύλλο δάφνης, αφού τα ζέσταιναν. Έτσι θεωρούσαν ότι μπορούσε να «επισκευασθεί» ο υμένας.¹⁴

Εμπόριο λευκής σαρκός

Στο Βυζάντιο υπήρχαν πολλοί αδίστακτοι έμποροι ανθρώπων, οι οποίοι γυρνούσαν στα χωριά και είτε αγόραζαν μικρά κορίτσια από τους γονείς τους είτε παραπλανούσαν όμορφες νέες με παχυλές υποσχέσεις, με συνέπεια να τις πείθουν να τους ακολουθήσουν σε μεγάλα αστικά κέντρα, ιδίως στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί τις εγκαθιστούσαν σε πορνεία και τις εκμεταλλεύονταν και, για να είναι σίγουροι ότι δεν πρόκειται να αποδράσουν, τις υποχρέωναν να υπογράφουν συμβόλαια με τα οποία οριζόταν ο χρόνος παραμονής τους στον χώρο όπου είχαν εγκατασταθεί. Οι άτυχες γυναίκες δύσκολα μπορούσαν να αντιδράσουν, μολονότι υπήρχαν νόμοι, από την εποχή του Θεοδοσίου Β΄, που τις προστάτευαν.¹⁵

Ετυμολογίες...

Από πού προέρχεται η λέξη κερατάς; Οι Βυζαντινοί πίστευαν ότι κερατάς είναι αυτός που έχει μεγάλα κέρατα, δηλαδή το ελάφι, το κριάρι ή ο ταύρος. Τα ζώα αυτά χαρακτηρίζονται αφενός από χαμηλή νοημοσύνη, αφετέρου από υπερβολική ανεκτικότητα. Για τον λόγο αυτόν κερατάς κατάντησε να θεωρείται ο σύζυγος που έχει ως χαρακτηριστικό τη μωρία και την ανεκτικότητα που έχουν αυτά τα ζώα.¹⁶

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Άγιος Πέτρος της Ρώμης: Η βασιλική του Αγίου Πέτρου χτίστηκε στο μέρος όπου κατά την παράδοση σταυρώθηκε και θάφτηκε ο απόστολος Πέτρος. Η κατασκευή ξεκίνησε από τον πάπα Ιούλιο Β΄ το 1505, στα ερείπια μιας βασιλικής που είχε ιδρυθεί από τον Μ. Κωνσταντίνο, και ολοκληρώθηκε το 1615. Πρώτος αρχιτέκτονας ήταν ο Μπραμάντε, τον οποίο διαδέχθηκε το 1547 ο Μιχαήλ Άγγελος, που σχεδίασε και τον επιβλητικό τρούλο. Από τότε, αυτή η εκκλησία έγινε το κέντρο του Καθολικού Χριστιανισμού.

άγιος Φωκάς: επίσκοπος Σινώπης, ανέπτυξε έντονη ιεραποστολική δραστηριότητα στην περιοχή της επισκοπής του. Ο έπαρχος Αφρικανός διέταξε να τον συλλάβουν και να τον ρίξουν σε καυτό νερό, όπου και παρέδωσε το πνεύμα του, στα χρόνια του αυτοκράτορα Τραϊανού (98-117 μ.Χ.). Η μνήμη του γιορτάζεται στις 22 Σεπτεμβρίου.

αίρεση του Μαρκίων: Ο Μαρκίων ήταν ονομαστός δάσκαλος του 2ου μ.Χ. αιώνα και ιδρυτής αίρεσης, η οποία αποτελούσε μια εκδοχή της αίρεσης του γνωστικισμού. Ο γνωστικισμός ήταν ένα φιλοσοφικό και θρησκευτικό κίνημα με προχριστιανικές ρίζες και ποικίλες επιδράσεις που έδινε έμφαση στην αυστηρή ασκητική ζωή. Οι γνωστικοί ήταν διεσπαρμένοι σε διάφορες αυτόνομες κοινότητες, που σχεδόν εκριζώθηκαν ως τον 5ο μ.Χ. αιώνα από την επίσημη χριστιανική Εκκλησία και λίγα γνωστικά συστήματα κατάφεραν να επιβιώσουν μέχρι τα τέλη του Μεσαίωνα.

αμμά: προσφώνηση ηγουμένης ή μοναχής.

Αρσενιάτες: Το κίνημα των Αρσενιατών δημιουργήθηκε μετά την αντικανονική καθαίρεση του πατριάρχη Αρσενίου από τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο (1261-1282) και τη σύνοδο, το 1265. Οι επίσκοποι και οι μοναχοί που πρόσκειντο στον Αρσένιο δημιούργησαν τους πρώτους πυρήνες αντίστασης εναντίον της κρατικής εξουσίας και της επίσημης Εκκλησίας. Κατηγορούσαν τον αυτοκράτορα Μιχαήλ ως φιλοδυτικό εξαιτίας της ενωτικής πολιτικής του και τους πατριάρχες μετά τον Αρσένιο ως «επιβάτες» (παράνομους πατριάρχες). Απαιτούσαν την αποκατάσταση της εκκλησιαστικής νομιμότητας και την κάθαρση της Εκκλησίας με την απομάκρυνση των πατριαρχών μετά τον Αρσένιο. Το κίνημα κορυφώθηκε

στις πρώτες δεκαετίες της βασιλείας του Ανδρόνικου Β΄ και έληξε το έτος 1310.

Αφροδίτη της Κνίδου: γλυπτό του Πραξιτέλη που κοσμούσε κατά την αρχαιότητα τον ναό της Αφροδίτης στη μικρασιατική πόλη Κνίδο. Σύμφωνα με τις πηγές, ήταν το πιο όμορφο από τα έργα όχι μόνο του Πραξιτέλη αλλά της αρχαιότητας. Ο Θεοδόσιος Α΄, αν και κατέστρεφε κάθε ειδωλολατρικό κατάλοιπο, μετέφερε το συγκεκριμένο άγαλμα, κατ' εξαίρεση, στην Πόλη και στόλισε με αυτό το παλάτι του.

βιγλάτορες: οι φρουροί που βρίσκονταν σε παρατηρητήρια, συνήθως πάνω σε υψώματα.

βουβωνική πανώλη: λοιμώδης ασθένεια που μεταδίδεται στον άνθρωπο από τσιμπήματα ψύλλων, οι οποίοι παρασιτούν σε άρρωστα τρωκτικά, κυρίως ποντίκια. Η μετάδοσή της από άνθρωπο σε άνθρωπο είναι πολύ εύκολη και μπορεί να γίνει ακόμα και με απλή σωματική επαφή. Το βασικό σύμπτωμα της αρρώστιας είναι ο υψηλός πυρετός και η πιο συνηθισμένη επίπτωση είναι η αιμορραγία των λεμφαδένων, που μπορεί να οδηγήσει στον θάνατο. Στην Ευρώπη, κατά την περίοδο του Μεσαίωνα, η αρρώστια αυτή εμφανίστηκε πολλές φορές και είχε ως συνέπεια να βρουν τον θάνατο εκατομμύρια άνθρωποι, ακόμα και βασιλιάδες.

βυζαντινά άσματα: Η βυζαντινή μουσική αποτελεί συνέχεια της αρχαίας ελληνικής μουσικής. Ονομάζεται και εκκλησιαστική, γιατί αυτή τη μουσική χρησιμοποιεί η Ορθόδοξη Εκκλησία στη λατρεία της και με αυτόν τον τρόπο ξεχωρίζει από την ευρωπαϊκή μουσική. Αντί για μείζονες και ελάσσονες κλίμακες της δυτικής μουσικής, χρησιμοποιεί οκτώ εκκλησιαστικούς τρόπους που ονομάζονται «ήχοι». Η εκκλησιαστική μουσική παραμένει αυστηρά μονοφωνική, είτε ψάλλεται από έναν ψάλτη είτε από χορωδία. Η αρμονία περιορίζεται μόνο στη χρήση του «ίσου», που συνοδεύει τη μελωδία. Η βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική παραμένει φωνητική και δεν χρησιμοποιούνται όργανα.

δίκωρος: αυτός που έχει διαφορετική κόρη σε κάθε μάτι.

δίολκος: ο δρόμος κατά μήκος του Ισθμού της Κορίνθου, που είχε κατασκευαστεί από τους αρχαίους για να μεταφέρουν διά ξηράς τα πλοία τους από τον Σαρωνικό στον Κορινθιακό, και αντιστρόφως. Ήταν πλακόστρωτος και τα πλοία μεταφέρονταν πάνω σε οχήματα με ρόδες.

δόγης: έτσι ονόμαζαν οι Βυζαντινοί τον ηγεμόνα μερικών ιταλικών πόλεων στη διάρκεια του Μεσαίωνα, εξελληνίζοντας το επίθετο *dux*, που έχει τη σημασία του «ηγεμόνα». Δόγηδες κυβέρνησαν κυρίως τις ιταλικές πόλεις Βενετία και Γένουα. Ιδιαίτερα τη Βενετία την κυβέρνησαν δόγηδες, που ήταν εκλεγμένοι από ένα εκλεκτορικό σώμα ευγενών, για περισσότερα από 1.000 χρόνια, επιβάλλοντας ένα αριστοκρατικό πολίτευμα.

δυτική καλύπτρα: μαντίλι που συνήθιζαν να φορούν στο κεφάλι τους οι Δυτικοί.

εξολοθρευτής άγγελος: Οι Εβραίοι το Πάσχα γιόρταζαν τη διάβασή τους από την Ερυθρά Θάλασσα και την απελευθέρωσή τους από τον αιγυπτιακό ζυγό της δουλείας με τη θαυματουργή επέμβαση του Θεού. Σύμφωνα με την εντολή που έλαβε ο Μωυσής από τον Θεό, θα έπρεπε κάθε εβραϊκή οικογένεια τη 14η του μήνα Νισάν (αντιστοιχεί στον Μάρτιο) να σφάξει ένα αρνί και με το αίμα του να βάψει τις παραστάδες και το ανώφλι της θύρας του σπιτιού της, έτσι ώστε, όταν κατά τη νύχτα εκείνη εμφανιζόταν ο εξολοθρευτής άγγελος και έβλεπε το αίμα αυτό, θα θανάτωνε μόνο τα πρωτότοκα παιδιά των Αιγυπτίων και όχι των

Εβραίων.

έπαρχος της Πόλης: αξίωμα το οποίο υπήρχε μόνο στην Κωνσταντινούπολη και στη Ρώμη. Ο έπαρχος ήταν υπεύθυνος για την τήρηση της τάξης, για τη συντήρηση των υδραγωγείων και τον επισιτισμό της Πόλης, ενώ σε αυτόν ανήκε και ο έλεγχος των συντεχνιών.

επιμανίκια: πρόκειται για συμπλήρωμα των αμφίων του ιερωμένου, που περιδέονται στον καρπό των χεριών του.

Εώα και Εσπέρια: Ανατολή και Δύση.

θαλαμπόλος: ο υπεύθυνος για την καθαριότητα και τακτοποίηση των δωματίων του βασιλικού ανακτόρου.

θέμα (των Ανατολικών): Το θέμα Ανατολικών αποτελούσε διοικητικό διαμέρισμα («θέμα») της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Με τον όρο «θέμα» νοούνται και οι στρατιωτικές μονάδες που συγκροτούνταν σε αυτές τις διοικητικές περιφέρειες. Το θέμα των Ανατολικών δημιουργήθηκε τον 7ο αιώνα, εκτεινόταν στην κεντρική Μικρά Ασία και ήταν από τα σημαντικότερα του Βυζαντίου.

Ιωσηφίτες: Το ζήτημα της μοναστηριακής περιουσίας δίχασε τους μοναχούς της Ρωσίας σε δύο αντίθετα και αλληλομαχόμενα στρατόπεδα. Την άποψη της πλήρους ακτημοσύνης είχε καθιερώσει στη σκήτη του ο όσιος Νείλος Σόροσκυ (1433-1508) και απαιτούσε να εφαρμοστεί και στις μονές. Οι οπαδοί του ονομάστηκαν Ζαβόλγειοι. Ζούσαν ως ερημίτες, όπως και ο ίδιος, πέρα από τον ποταμό Βόλγα. Την άποψη ότι την ατομική μοναχική ακτημοσύνη μπορεί να αναπληρώνει η κοινή μοναστηριακή ακτημοσύνη υποστήριζε ο όσιος Ιωσήφ Βόλοτοσκυ (1440-1515). Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι μοναχοί παρέμεναν ακτήμονες και συντηρούνταν από την κοινή περιουσία της μονής, ζώντας τον αυστηρό κοινοβιακό βίο. Οι οπαδοί του Ιωσήφ ονομάζονταν Ιωσηφίτες.

Καπιτώλιο: έτσι ονομαζόταν ένας από τους επτά λόφους της Ρώμης, στον οποίο, σύμφωνα με τη ρωμαϊκή παράδοση, ήρθε και εγκαταστάθηκε για πρώτη φορά ο Ρωμύλος. Πάνω στον λόφο ιδρύθηκε ναός προς τιμήν του Δία, που από τον λόφο πήρε την επωνυμία Καπιτωλίνος. Στις κορυφές του λόφου επίσης χτίστηκαν κατά καιρούς πολλά ιερά και διάφορα άλλα μνημεία, από τα οποία ελάχιστα σώζονται σήμερα.

καταπέλτης: πολεμική, κυρίως πολιορκητική, μηχανή κατά την αρχαιότητα. Με αυτήν εκσφενδόνιζαν κατά κανόνα πέτρες εναντίον των εχθρικών στρατευμάτων ή των τειχών της πόλης που πολιορκούσαν.

κεντηνάριο: βυζαντινό μέτρο βάρους. Ισοδυναμούσε με 100 λίτρες χρυσού και κάθε λίτρα χρυσού ισοδυναμούσε με 325 γραμμάρια.

λάβαρα: ρωμαϊκή σημαία, ορθογώνια (λατινικά labarum).

Λατινοκρατία ή Φραγκοκρατία: η περίοδος από το 1204 μέχρι το 1261. Κατά την περίοδο αυτή οι Φράγκοι είχαν υποτάξει το βυζαντινό κράτος και το είχαν χωρίσει σε μικρότερες ηγεμονίες. Το 1261 ο Μιχαήλ Παλαιολόγος ανέκτησε την Κωνσταντινούπολη και έδωσε τέλος στην κυριαρχία τους.

λίτρες χρυσού: Η «χρυσਾφική λίτρα» ή «λίτρα χρυσού» ήταν μονάδα του νομισματικού συστήματος των Βυζαντινών. Ισοδυναμούσε με 72 «σόλιδους» ή με χρυσάφι βάρους 322,56 γραμμαρίων.

Λογγοβάρδοι: γερμανικό φύλο το οποίο είχε εγκατασταθεί στη βόρεια Ιταλία κατά τον 6ο μ.Χ. αιώνα, όπου ίδρυσε κράτος και έδωσε το όνομά του στην περιοχή. Το κράτος των Λογγοβάρδων καταλύθηκε από τον Καρλομάγνο το 774.

μέγας δούκας: ένα από τα υψηλότερα αξιώματα του Βυζαντίου, που εμφανίστηκε στους τελευταίους αιώνες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, στην περίοδο των Κομνηνών. Το αξίωμα του μεγάλου δούκα ήταν αντίστοιχο με αυτό του πρωθυπουργού, αφού έλεγχε την κορυφή της βυζαντινής αριστοκρατίας αλλά και της κρατικής γραφειοκρατίας. Ο τελευταίος και πιο γνωστός μέγας δούκας ήταν ο Λουκάς Νοταράς.

μονοφυσίτες: οι οπαδοί της αίρεσης του μονοφυσιτισμού. Αυτοί πίστευαν ότι ο Χριστός δεν είχε δύο φύσεις, αλλά μία, αφού η θεία είχε απορροφήσει την ανθρώπινη.

οικουμενικές σύνοδοι: Για την αντιμετώπιση των θρησκευτικών ζητημάτων που είχαν μεγάλη σημασία για την ενότητα της Εκκλησίας συγκαλούνταν συνελεύσεις επισκόπων από όλη τη χριστιανική κοινότητα. Στις συνελεύσεις αυτές λαμβάνονταν αποφάσεις που είχαν αποδοχή από τη χριστιανική κοινότητα σε παγκόσμιο επίπεδο. Στο Βυζάντιο έγιναν επτά οικουμενικές σύνοδοι, από τον 4ο έως τον 8ο αιώνα, και ασχολήθηκαν σχεδόν όλες με την αντιμετώπιση δογματικών ερίδων. Την προεδρία ασκούσε κατά κανόνα ο πατριάρχης της Κωνσταντινούπολης, αλλά στις συζητήσεις ήταν παρόντες και εκπρόσωποι της πολιτικής εξουσίας, ακόμα και του ίδιου του αυτοκράτορα, που ενδιαφερόταν να υπάρχει θρησκευτική ενότητα στο κράτος.

παρακοιμώμενος: ο αξιωματούχος που είχε καθήκον να προστατεύει τη «βασιλική κλίνη», με τη βοήθεια σχετικής φρουράς.

πατέρες της Εκκλησίας: Με τον όρο αυτό εννοούμε όλους τους χριστιανούς ιερωμένους (κυρίως επισκόπους, αλλά ακόμα και απλούς μοναχούς) που παγίωσαν το ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα και ασχολήθηκαν με τη συγγραφή θρησκευτικών βιβλίων και τη διδασκαλία της χριστιανικής θρησκείας. Στους πατέρες της Εκκλησίας οφείλεται η προσπάθεια ερμηνείας των δογμάτων και τους αναγνωρίζεται «θεία έμπνευση». Στο Βυζάντιο πατέρες θεωρήθηκαν όλοι οι ιερωμένοι που πήραν μέρος στις εκκλησιαστικές συνόδους και διατύπωσαν θέσεις για το ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα. Αναγνωρίστηκαν όμως ως πατέρες και πολλοί άλλοι, ακόμα και στα μεταβυζαντινά χρόνια, μέχρι και στη νεότερη εποχή, όπως είναι, για παράδειγμα, οι άγιοι Νεκτάριος Πενταπόλεως, Λουκάς ο ιατρός κ.λπ.

πεσσός: τετράγωνη κολόνα, η οποία συνήθως στηρίζει τον θόλο ναών και άλλων κτισμάτων.

πορφύρα: χρωστική ουσία που παραγόταν από την επεξεργασία ειδικού οστράκου και έδινε βαθύ κόκκινο χρώμα. Στα ανάκτορα των αυτοκρατόρων του Βυζαντίου υπήρχε και ένα δωμάτιο του οποίου οι τοίχοι ήταν βαμμένοι κόκκινοι. Στο δωμάτιο αυτό της Πορφύρας, όπως ονομαζόταν, γεννιόνταν συνήθως τα παιδιά των αυτοκρατόρων. Για τον λόγο αυτόν έφεραν και την επωνυμία «πορφυρογέννητοι».

πραιτοριανοί: στρατιώτες της ανακτορικής φρουράς. Η δύναμή τους σε ορισμένες φάσεις της ρωμαϊκής αλλά και της βυζαντινής ιστορίας ήταν τόσο μεγάλη, ώστε ανέβαζαν και κατέβαζαν αυτοκράτορες κατά βούληση.

πρωτοσπαθάριος: ο επικεφαλής του σώματος των σπαθάρίων του παλατιού, που είχαν καθήκον την τήρηση της τάξης στα ανάκτορα αλλά και την ανάληψη εμπιστευτικών αποστολών.

ρινότμητος: αυτός που είχε υποστεί ρινοτομή, του είχαν δηλαδή κόψει τη μύτη. Η ρινοτομία ήταν μια από τις πολλές ποινές ακρωτηριασμού που συνήθιζαν να επιβάλλουν οι Βυζαντινοί, κυρίως σε όσους επαναστατούσαν εναντίον της βασιλικής αρχής.

σιλεντάριος: αξιωματούχος των ανακτόρων, που είχε κύριο καθήκον να φροντίζει για την τήρηση της αυλικής εθιμοτυπίας.

σκήπτρο: ράβδος από πολύτιμο υλικό, σύμβολο βασιλικής εξουσίας, το οποίο κρατούσαν οι ηγεμόνες.

σκούδο: παλαιό νόμισμα της Ιταλίας και της Γαλλίας.

στωικοί φιλόσοφοι: φιλοσοφική σχολή της ελληνιστικής περιόδου, που ιδρύθηκε από τον Ζήνωνα στην Αθήνα γύρω στο 300 π.Χ. Ο Ζήνων πίστευε ότι ο άνθρωπος βρίσκει την ευτυχία μόνο στη φιλοσοφία. Οι ιδέες του σχετίζονται με εκείνες των κυνικών φιλοσόφων, οι οποίοι κατά βάση αρνούνταν την εξάρτηση του ανθρώπου από τα υλικά αγαθά. Ωστόσο, ο Ζήνων δεν συμφωνεί απόλυτα με τις ιδέες αυτές, αλλά πιστεύει στην ολιγάρκεια, στην απαλλαγή από τα πάθη και στην υιοθέτηση μιας ζωής «κατά φύσιν». Αυτό προϋποθέτει να γνωρίσει ο άνθρωπος τη φύση, και για να το κατορθώσει, απαραίτητη είναι η αταραξία της ψυχής.

σύγκλητος: Ο θεσμός της συγκλήτου διατηρήθηκε στο νέο ρωμαϊκό κράτος της Ανατολής από τον Μ. Κωνσταντίνο, αλλά τα καθήκοντα και οι αρμοδιότητές της σταδιακά περιορίστηκαν. Ενώ μέχρι τον 5ο αιώνα είχε βαρύνοντα λόγο στην εκλογή του αυτοκράτορα και ασκούσε επιρροή στις αντίπαλες ομάδες που επιδίωκαν την κατάληψη του θρόνου, στην περίοδο του Ιουστινιανού οι αρμοδιότητές της περιορίστηκαν δραστικά. Ωστόσο, στους αιώνες που ακολούθησαν η σύγκλητος συμμετείχε λιγότερο ή περισσότερο στη διαδικασία της επιλογής των αυτοκρατόρων και ασκούσε περιορισμένα καθήκοντα, με σημαντικότερα τα δικαστικά, για περιπτώσεις σοβαρών εγκλημάτων, όπως, για παράδειγμα, η εσχάτη προδοσία.

συντεχνία: Οι συντεχνίες ήταν επαγγελματικές ενώσεις (σωματεία) βιοτεχνών ή εμπόρων, οι οποίες ελέγχονταν από το κράτος και η λειτουργία τους οριζόταν από τους νόμους. Οι νόμοι δηλαδή καθόριζαν το ποσοστό κέρδους, την αγορά πρώτων υλών, τη διαδικασία ένταξης νέων μελών στη συντεχνία, ενώ απαγόρευαν τη συμμετοχή κάποιου σε πάνω από μία συντεχνίες. Επόπτης των συντεχνιών στην Κωνσταντινούπολη ήταν ο έπαρχος της Πόλης. Ο επικεφαλής κάθε συντεχνίας ονομαζόταν «προστάτης» ή «προστατεύων» ή «προεστώς». Οργανωμένοι σε συντεχνίες ήταν οι ασκούντες διάφορα επαγγέλματα, όπως οι χρυσοχόοι, οι αρωματοπώλες, οι σαπωνοποιοί, οι κηροποιοί, οι αρτοποιοί, οι έμποροι μεταξωτών υφασμάτων, οι κατασκευαστές μεταξωτών, οι βαφείς, οι παντοπώλες, οι κρεοπώλες, οι βυρσοδέψες κ.ά.

Τάταροι: μογγολικό φύλο που κατά τα τέλη του Μεσαίωνα εγκαταστάθηκε γύρω από τον Βόλγα και τα νότια Ουράλια. Αργότερα περιορίστηκε στην Κριμαία.

τουρκικό φακίολι: κεφαλομάντιλο που οι Τούρκοι συνήθιζαν να δένουν πάνω από το μέτωπό τους και συνήθως του έδιναν τριγωνικό σχήμα.

φόλλις, φόλλη ή φόλερον: χάλκινο επαργυρωμένο βυζαντινό νόμισμα. Καθιερώθηκε κατά τον 4ο αιώνα, επί Διοκλητιανού, και ίσχυσε μέχρι τον 9ο αιώνα. Είχε βάρος περίπου 10 γραμμάρια.

φυλή περιτμημένη: πρόκειται για τους Εβραίους. Στην εβραϊκή και στη μουσουλμανική θρησκεία οι γονείς οφείλουν να περιτέμνουν τα άρρενα βρέφη τους, σύμφωνα με τους θρησκευτικούς κανόνες.

χαγάνος ή χάνος: ο βασιλιάς ή ηγεμόνας βαρβαρικών φύλων, όπως Αβάρων, Χατζάρων, Τατάρων κ.ά.

χλαμύδα: αποκλειστικά αντρικό ρούχο στην αρχαία Ελλάδα, στη Ρώμη και στο Βυζάντιο. Το ύφασμα της χλαμύδας διπλωνόταν μία φορά κάθετα και στερεωνόταν στον δεξιό ώμο με πόρπη ή περόνη. Έτσι καλυπτόταν το αριστερό χέρι, στο οποίο έπεφτε το ύφασμα, ενώ το δεξιό ήταν ελεύθερο.

χοράρχης: αυτός που διευθύνει εκκλησιαστική χορωδία.

Χρυσή Ορδή: μογγολικά φύλα τα οποία είχαν εισβάλει στη ανατολική και κεντρική Ευρώπη στο πρώτο μισό του 13ου μ.Χ. αιώνα. Από τη Χρυσή Ορδή δημιουργήθηκε το ομώνυμο εκτεταμένο χανάτο που ίδρυσε ο Μπατού, εγγονός του Τζένγκις Χαν, με πρωτεύουσα το Σαράι, κοντά στο Ασπραχάν της νοτιοανατολικής Ρωσίας, κάνοντας υποτελείς τους ρώσους ηγεμόνες. Κατά τον 15ο αιώνα, όταν ο ηγεμόνας της Μόσχας Ιβάν ο Γ΄ ένωσε υπό την ηγεσία του τις ρωσικές ηγεμονίες και αποτίναξε τη μογγολική κυριαρχία, το χανάτο περιορίστηκε εδαφικά, διασπάστηκε και παρήκμασε.

ωάτον: το στέμμα που πρόσφερε ο αυτοκράτορας της Νίκαιας Ιωάννης Βατάτζης στη σύζυγό του. Ονομάστηκε έτσι γιατί το αγόρασε αποκλειστικά με χρήματα που συγκέντρωσε πουλώντας τα αυγά από τις κόττες που έτρεφε στο κτήμα του.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Η πολιτική ζωή

1. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Ζ΄, Η΄, Θ΄.
2. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Η΄, σ. 157.
3. St. Runciman, *Βυζαντινός πολιτισμός*, σ. 72.
4. St. Runciman, *Βυζαντινός πολιτισμός*, σ. 89.
5. Άννα Κομνηνή, *Αλεξιάς*, σ. 255-256.
6. T. T. Rice, *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Βυζαντινών*, σ. 41.
7. St. Runciman, *Βυζαντινός πολιτισμός*, σ. 104.
8. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Η΄, σ. 159.
9. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Η΄, σ. 160.
10. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Β1, σ. 107.
11. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Δ΄, σ. 291.
12. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Δ΄, σ. 291, 292.
13. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Δ΄, σ. 267.
14. J. Defradas, *Ιστορίες και θρύλοι από το Βυζάντιο*, σ. 8-9.
15. Προκοπίου, *Ανέκδοτα ή Απόκρυφη ιστορία*, σ. 63-64.
16. Ι. Καραγιαννόπουλος, *Το Βυζαντινό κράτος*, τ. Α΄, σ. 154-155.
17. Κ. Ι. Άμαντος, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, τ. Β΄, σ. 85.

18. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Δ΄, σ. 327.
19. Κ. Ι. Άμαντος, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, τ. Β΄, σ. 87.
20. Κ. Ι. Άμαντος, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, τ. Β΄, σ. 87-88.
21. St. Runciman, *Βυζαντινός πολιτισμός*, σ. 119-120.
22. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Β1, σ. 113.
23. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Γ΄, σ. 188-203.
24. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών Βίος και πολιτισμός*, τ. Γ΄, σ. 203.
25. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Γ΄, σ. 205-207.
26. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Η΄, σ. 217.
27. Ζ. Ουνταλτσόβα, Γ. Λιτάβριν, Ι. Μεντβέντιεφ, *Βυζαντινή διπλωματία*, σ. 60.
28. Ζ. Ουνταλτσόβα, Γ. Λιτάβριν, Ι. Μεντβέντιεφ, *Βυζαντινή διπλωματία*, σ. 78-79.
29. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Β1, σ. 51.
30. D. M. Nicol, *Οι Βυζαντινές δεσποσύνες*, σ. 22.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ

1. Δ. Κ. Έσσελιγκ, *Βυζάντιον και βυζαντινός πολιτισμός*, σ. 30-31.
2. Δ. Κ. Έσσελιγκ, *Βυζάντιον και βυζαντινός πολιτισμός*, σ. 31.
3. Δ. Κ. Έσσελιγκ, *Βυζάντιον και βυζαντινός πολιτισμός*, σ. 32-33.
4. W. Durant, *Παγκόσμιος ιστορία του πολιτισμού*, τ. Δ΄, σ. 49.
5. W. Durant, *Παγκόσμιος ιστορία του πολιτισμού*, τ. Δ΄, σ. 50.
6. Άννα Κομνηνή, *Αλεξιάς*, σ. 58.
7. Άννα Κομνηνή, *Αλεξιάς*, σ. 136-137.
8. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Ζ΄, σ. 54, 55.
9. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Ζ΄, σ. 57.
10. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Ζ΄, σ. 93, 94.
11. Α. Βασίλειεφ, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, τ. Β΄, σ. 143-144.
12. Άννα Κομνηνή, *Αλεξιάς*, σ. 256.
13. Άννα Κομνηνή, *Αλεξιάς*, σ. 300-301.

14. Άννα Κομνηνή, *Αλεξιάς*, σ. 312-313.
15. W. Durant, *Παγκόσμιος ιστορία του πολιτισμού*, τ. Δ΄, σ. 694.
16. Άννα Κομνηνή, *Αλεξιάς*, σ. 229.
17. Α. Βασίλειφ, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, τ. Β΄, σ. 92.
18. Ι. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία του βυζαντινού κράτους*, τ. Γ1, σ. 330-331.
19. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Ζ΄, σ. 184, 185.
20. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Α΄, σ. 221.
21. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Α΄, σ. 223.
22. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 184.
23. Προκοπίου, *Ανέκδοτα ή Απόκρυφη ιστορία*, σ. 125.
24. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Α΄, σ. 233.
25. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 358.
26. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Ζ΄, σ. 129.
27. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Ζ΄, σ. 135.
28. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Ζ΄, σ. 147, 148.
29. D. M. Nicol, *Οι Βυζαντινές δεσποσύνες*, σ. 92.
30. D. M. Nicol, *Οι Βυζαντινές δεσποσύνες*, σ. 93.
31. D. M. Nicol, *Οι τελευταίοι αιώνες του Βυζαντίου 1261-1453*, σ. 35-36.
32. Ιωσήφ Γενέσιος, *Περί Βασιλείων*, σ. 208.
33. Ιωσήφ Γενέσιος, *Περί Βασιλείων*, σ. 206.
34. [Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου], *Βίος Βασιλείου*, σ. 65-67.
35. [Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου], *Βίος Βασιλείου*, σ. 85-89.
36. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. ΣΤ΄, σ. 121, 122.
37. [Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου], *Βίος Βασιλείου*, σ. 97-99.
38. [Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου], *Βίος Βασιλείου*, σ. 231-233.
39. [Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου], *Βίος Βασιλείου*, σ. 217-221.
40. [Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου], *Βίος Βασιλείου*, σ. 311-313.
41. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Β΄, σ. 227-229.
42. Μιχαήλ Ψελλός, *Χρονογραφία*, τ. Α΄, σ. 42-44.
43. Μιχαήλ Ψελλός, *Χρονογραφία*, τ. Α΄, σ. 46-52.
44. Μιχαήλ Ψελλός, *Χρονογραφία*, τ. Α΄, σ. 82-85.
45. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Η΄, σ. 122.

46. Μιχαήλ Ψελλός, *Χρονογραφία*, τ. Α΄, σ. 87-90.
47. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 230-231.
48. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 632, 634.
49. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Α΄, σ. 253.
50. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 375, 381.
51. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, τ. Γ΄, σ. 1282-1286.
52. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Ε΄, σ. 347-348.
53. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 179-180.
54. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Α΄, σ. 219-221.
55. Μιχαήλ Ψελλός, *Χρονογραφία*, τ. Α΄, σ. 144-161.
56. Κ. Ντιλ, *Πορτραίτα Βυζαντινών*, σ. 16.
57. W. E. Kaegi, *Ηράκλειος, αυτοκράτορας του Βυζαντίου*, σ. 196-197.
58. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 296, 297.
59. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 311.
60. W. E. Kaegi, *Ηράκλειος, αυτοκράτορας του Βυζαντίου*, σ. 106.
61. T. T. Rice, *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Βυζαντινών*, σ. 44.
62. W. Durant, *Παγκόσμιος ιστορία του πολιτισμού*, τ. Δ΄, σ. 37.
63. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 100.
64. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Α΄, σ. 171.
65. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Α΄, σ. 171-173.
66. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 229-230.
67. Προκοπίου, *Ανέκδοτα ή Απόκρυφη ιστορία*, σ. 110.
68. J. Defrasne, *Ιστορίες και θρύλοι από το Βυζάντιο*, σ. 56-63.
69. Προκοπίου, *Ανέκδοτα ή Απόκρυφη ιστορία*, σ. 112.
70. Προκοπίου, *Ανέκδοτα ή Απόκρυφη ιστορία*, σ. 116.
71. Κ. Ντιλ, *Πορτραίτα Βυζαντινών*, σ. 15.
72. Κ. Ντιλ, *Πορτραίτα Βυζαντινών*, σ. 18.
73. Ιωσήφ Γενέσιος, *Περί Βασιλείων*, σ. 174.
74. Ιωσήφ Γενέσιος, *Περί Βασιλείων*, σ. 206.
75. Ιωσήφ Γενέσιος, *Περί Βασιλείων*, σ. 114.
76. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. ΣΤ΄, σ. 76.
77. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Β΄, σ. 125.

78. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Β΄, σ. 127-129.
79. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Β΄, σ. 143.
80. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Β΄, σ. 147.
81. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Β΄, σ. 151-153.
82. W. Durant, *Παγκόσμιος ιστορία του πολιτισμού*, τ. Δ΄, σελ. 23.
83. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Δ΄, σ. 235.
84. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Δ΄, σ. 235.
85. W. Durant, *Παγκόσμιος Ιστορία του πολιτισμού*, τ. Δ΄, σ. 24-31.
86. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 165.
87. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 91.
88. Προκοπίου, *Περί κτισμάτων*, σ. 83-85.
89. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 197, 198.
90. Προκοπίου, *Ανέκδοτα ή Απόκρυφη ιστορία*, σ. 149, 150.
91. Προκοπίου, *Ανέκδοτα ή Απόκρυφη ιστορία*, σ. 88.
92. Προκοπίου, *Ανέκδοτα ή Απόκρυφη ιστορία*, σ. 88-89.
93. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Α΄, σ. 249.
94. W. Durant, *Παγκόσμιος ιστορία του πολιτισμού*, τ. Δ΄, σ. 145.
95. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 550, 552.
96. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 235.
97. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 644, 646, 665.
98. Προκοπίου, *Ανέκδοτα ή Απόκρυφη ιστορία*, σ. 87.
99. Προκοπίου, *Ανέκδοτα ή Απόκρυφη ιστορία*, σ. 87.
100. Αγάθιου Σχολαστικού, *Ιστορίαι*, σ. 259-261.
101. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 628, 630.
102. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 203.
103. Προκοπίου, *Περί κτισμάτων*, σ. 41-43.
104. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 333, 335.
105. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, τ. Γ΄, σ. 994, 996.
106. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, τ. Γ΄, σ. 1014, 1016.
107. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 340.
108. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Α΄, σ. 233-235.
109. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Α΄, σ. 225-227.

110. Προκοπίου, *Ανέκδοτα ή Απόκρυφη ιστορία*, σ. 58.
111. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 271, 284.
112. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Ζ΄, σ. 160.
113. Μιχαήλ Ψελλός, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 318-321.
114. Λέων Διάκονος, *Ιστορία*, κεφ. ΣΤ΄, ενότητα 3.
115. Λέων Διάκονος, *Ιστορία*, κεφ. Ι΄, ενότητα 11.
116. Νικηφόρος Γρηγοράς, *Ρωμαϊκή Ιστορία*, κεφ. ΙΙ, ενότητα 6.
117. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Ζ΄, σ. 256.
118. Α. Βασίλειφ, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, τ. Β΄, σ. 213, 229-230.
119. Δούκας Μιχαήλ, *Βυζαντινοτουρκική ιστορία*, Χ, 4, ΧΙ, 1-2.
120. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Η΄, σ. 40.
121. Α. Βασίλειφ, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, τ. Β΄, σ. 391-393.
122. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Δ΄, σ. 195.
123. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Α΄, σ. 56-57.
124. Α. Βασίλειφ, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, τ. Α΄, σ. 85.
125. Α. Βασίλειφ, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, τ. Α΄, σ. 86.
126. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Β΄, σ. 17.
127. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, τ. Γ΄, σ. 1184.
128. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, τ. Γ΄, σ. 1188.
129. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Η΄, σ. 131-132.
130. Μιχαήλ Ψελλός, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 102-111.
131. Μιχαήλ Ψελλός, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 132-137.
132. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Η΄, σ. 106.
133. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Η΄, σ. 118-119.
134. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Η΄, σ. 128, 129.
135. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Α΄, σ. 83-85.
136. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, τ. Γ΄, σ. 954, 956.
137. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 339.
138. Ιωσήφ Γενέσιος, *Περί Βασιλείων*, σ. 48-50.
139. Ιωσήφ Γενέσιος, *Περί Βασιλείων*, σ. 52.
140. Ιωσήφ Γενέσιος, *Περί Βασιλείων*, σ. 56.
141. Ιωσήφ Γενέσιος, *Περί Βασιλείων*, σ. 58.

142. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. ΣΤ΄, σ. 60.
143. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Η΄, σ. 267.
144. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Η΄, σ. 268.
145. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Θ΄, σ. 248.
146. Κ. Ντιλ, *Πορτραίτα Βυζαντινών*, σ. 213-221.
147. Α. Ανδρεάδης, *Ιστορία της ελληνικής δημόσιας οικονομίας*, τ. Β΄, σ. 429-434.
148. Τ. Τ. Rice, *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Βυζαντινών*, σ. 68.
149. Κ. Ι. Άμαντος, *Ιστορία του βυζαντινού κράτους*, τ. Β΄, σ. 54.
150. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Η΄, σ. 118.
151. [Μιχαήλ] Δούκας, *Βυζαντινοτουρκική ιστορία*, κεφ. XL, ενότητες 1-7, σ. 563-575.
152. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Ζ΄, σ. 110.
153. D. M. Nicol, *Οι Βυζαντινές δεσποσύνες*, σ. 194-195.
154. D. M. Nicol, *Οι Βυζαντινές δεσποσύνες*, σ. 193.
155. Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, *Ιστορία*, κεφ. ΣΤ΄, ενότητα 6.
156. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 748, 750.
157. Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, *Ιστορία*, κεφ. Η΄, ενότητα 11.
158. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. ΣΤ΄, σ. 30.
159. Ιωσήφ Γενέσιος, *Περί Βασιλείων*, σ. 34-38.
160. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. ΣΤ΄, σ. 64-68.
161. Ιωσήφ Γενέσιος, *Περί Βασιλείων*, σ. 63, 64.
162. [Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου], *Βίος Βασιλείου*, σ. 115-117.
163. Ιωσήφ Γενέσιος, *Περί Βασιλείων*, σ. 218.
164. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Β΄, σ. 201.
165. [Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου], *Βίος Βασιλείου*, σ. 129-131.
166. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. ΣΤ΄, σ. 124.
167. Μιχαήλ Ψελλός, *Χρονογραφία*, τ. Α΄, σ. 206-213, 234-239.
168. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Ζ΄, σ. 259-260.
169. Ι. Καραγιαννόπουλος, *Το βυζαντινό κράτος*, τ. Α΄, σ. 83-84.
170. Γεώργιος Ακροπολίτης, *Χρονική συγγραφή*, σ. 280-283.
171. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Ζ΄, σ. 191, 192.
172. Τ. Τ. Rice, *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Βυζαντινών*, σ. 257.
173. W. Durant, *Παγκόσμιος ιστορία του πολιτισμού*, τ. Δ΄, σ. 211.

174. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 315.
175. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Η΄, σ. 119-120.
176. [Μιχαήλ] Δούκας, *Βυζαντινοτουρκική ιστορία*, σ. 543.
177. [Μιχαήλ] Δούκας, *Βυζαντινοτουρκική ιστορία*, σ. 566-567.
178. Αγάθιου Σχολαστικού, *Ιστορίαι*, σ. 133-139.
179. Αγάθιου Σχολαστικού, *Ιστορίαι*, σ. 200-201.
180. [Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου], *Βίος Βασιλείου*, σ. 225-227.
181. [Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου], *Βίος Βασιλείου*, σ. 227-229.
182. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Β΄, σ. 75-77.
183. Α. Βασίλειφ, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, τ. Α΄, σ. 424-425.
184. Α. Βασίλειφ, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, τ. Α΄, σ. 392.
185. Λέων Διάκονος, *Ιστορία*, κεφ. Δ΄, ενότητα 4.
186. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. ΣΤ΄, σ. 227.
187. Λέων Διάκονος, *Ιστορία*, κεφ. Α΄, ενότητες 7-8, σ. 114-119.
188. Κ. Ι. Άμαντος, *Ιστορία του βυζαντινού κράτους*, τ. Β΄, σ. 127-130.
189. Μιχαήλ Ατταλειάτης, *Ιστορία*, σ. 84-91.
190. Άννα Κομνηνή, *Αλεξιάς*, σ. 123-124.
191. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Α΄, σ. 159.
192. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, τ. Α΄, σ. 174, 176.
193. Λέων Διάκονος, *Ιστορία*, κεφ. Β΄, ενότητα 5, σ. 130-133.
194. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Ζ΄, σ. 12, 13.
195. Μιχαήλ Ατταλειάτης, *Ιστορία*, σ. 254-257.
196. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Ζ΄, σ. 21.
197. [Μιχαήλ] Δούκας, *Βυζαντινοτουρκική ιστορία*, κεφ. XV, ενότητα 6, σ. 158-159.
198. [Μιχαήλ] Δούκας, *Βυζαντινοτουρκική ιστορία*, κεφ. XV, ενότητα 6, σ. 159-161.
199. [Μιχαήλ] Δούκας, *Βυζαντινοτουρκική ιστορία*, κεφ. XVII, ενότητα 4, σ. 182-185.
200. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Α΄, σ. 273-275.
201. W. Durant, *Παγκόσμιος ιστορία του πολιτισμού*, τ. Δ΄, σ. 149.
202. W. Durant, *Παγκόσμιος ιστορία του πολιτισμού*, τ. Δ΄, σ. 149.
203. Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Α΄, σ. 297.
204. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Η΄, σ. 87-88.

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

1. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Β1, σ. 7-8.
2. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. ΣΤ΄, σ. 159-162.
3. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Δ΄, σ. 52-53.
4. Κ. Άμαντος, *Ιστορία του βυζαντινού κράτους*, τ. Β΄, σ. 87.
5. N. Baynes – H. Moss, *Βυζάντιο. Εισαγωγή στο βυζαντινό πολιτισμό*, σ. 134-135.
6. N. Baynes – H. Moss, *Βυζάντιο. Εισαγωγή στο βυζαντινό πολιτισμό*, σ. 408.
7. Ι. Καραγιαννόπουλος, *Το βυζαντινό κράτος*, τ. Α΄, σ. 103.
8. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Β1, σ. 74.
9. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Β1, σ. 85-86.
10. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Β1, σ. 122.
11. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Β1, σ. 109-110.
12. St. Runciman, *Βυζαντινός πολιτισμός*, σ. 146-147.
13. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 179.
14. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 256.
15. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 323.
16. Ιωσήφ Γενέσιος, *Περί Βασιλείων*, σ. 166, 168, 170.
17. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Ζ΄, σ. 12, 13.
18. D. M. Nicol, *Οι Βυζαντινές δεσποσύνες*, σ. 164.
19. Ι. Καραγιαννόπουλος, *Το βυζαντινό κράτος*, τ. Α΄, σ. 147.
20. W. Durant, *Παγκόσμιος ιστορία του πολιτισμού*, τ. Δ΄, σ. 76.
21. W. Durant, *Παγκόσμιος ιστορία του πολιτισμού*, τ. Δ΄, σ. 77-78.
22. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 176.
23. T. T. Rice, *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Βυζαντινών*, σ. 96.
24. G. Clarck, *Οι γυναίκες στην όψιμη αρχαιότητα*, σ. 193.
25. St. Runciman, *Βυζαντινός πολιτισμός*, σ. 148-149.
26. Ιωσήφ Γενέσιος, *Περί Βασιλείων*, σ. 38-40.
27. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Η΄, σ. 179.

28. Γ. Κορδάτος, *Ακμή και παρακμή του Βυζαντίου*, σ. 80-81.
29. Δ. Κ. Έσσελιγκ, *Βυζάντιον και βυζαντινός πολιτισμός*, σ. 338.
30. Δ. Κ. Έσσελιγκ, *Βυζάντιον και βυζαντινός πολιτισμός*, σ. 339.
31. Α. Βασίλειφ, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, τ. Α΄, σ. 111.
32. Α. Βασίλειφ, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, τ. Α΄, σ. 134.
33. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Ζ΄, σ. 297.
34. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Η΄, σ. 84, 88.
35. Μ. Κορδώσης, *Το Βυζάντιο και ο δρόμος προς την Ανατολή*, σ. 233.
36. Ιωσήφ Γενέσιος, *Περί Βασιλείων*, σ. 170, 172.
37. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Η΄, σ. 31.
38. Ν. Baynes – Η. Moss, *Βυζάντιο. Εισαγωγή στο βυζαντινό πολιτισμό*, σ. 242.
39. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Η΄, σ. 87.
40. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, τ. Γ΄, σ. 1198-1200.

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

1. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Γ΄, σ. 211-212.
2. Α. Vasilief, *Anecdota Graecobyzantina*, σ. 330, 341.
3. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Ε΄, σ. 286.
4. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Ε΄, σ. 308.
5. Α. Πάσχος, *Βυζαντιναί μελέται*, σ. 125-127.
6. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, Ιωάννης Χρυσόστομος, τ. 54, σ. 161.
7. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, Ιωάννης Χρυσόστομος, τ. 49, σ. 69.
8. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Ε΄, σ. 207-217.
9. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Β1, σ. 19.
10. St. Runciman, *Βυζαντινός πολιτισμός*, σ. 246-247.
11. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Δ΄, σ. 309-311.
12. Τ. Τ. Rice, *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Βυζαντινών*, σ. 209-210.
13. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, Ιωάννης Χρυσόστομος, τ. 56, σ. 591.

14. Ουιλ. Σμιθ, *Λεξικόν των ελληνικών και ρωμαϊκών αρχαιοτήτων*, σ. 648-664.
15. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 232-244.
16. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, *Ιωάννης Χρυσόστομος*, τ. 58, σ. 671.
17. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. ΣΤ΄, σ. 19-21.
18. J. J. Norwich, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες*, σ. 352.
19. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, *Ιωάννης Χρυσόστομος*, τ. 51, σ. 269.
20. Μ. Κορδώσης, *Το Βυζάντιο και ο δρόμος προς την Ανατολή*, σ. 231.
21. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, *Μ. Βασίλειος*, τ. 29, σ. 180.
22. Ι. Καραγιαννόπουλος, *Το βυζαντινό κράτος*, τ. Α΄, σ. 122-123.
23. Τ. Γ. Κόλλιας – Μ. Χρόνη, *Επαρχικόν Βιβλίον Λέοντος του Σοφού*, κεφ. 19, ενότητες 1-4.
24. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Ε΄, σ. 12-23.
25. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, *Μακάριος ο Αιγύπτιος και Μακάριος ο Αλεξανδρεύς*, τ. 34, σ. 184.
26. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. ΣΤ΄, σ. 222.
27. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Ε΄, σ. 136-175.
28. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, *Μακάριος ο Αιγύπτιος και Μακάριος ο Αλεξανδρεύς*, τ. 34, σ. 185.
29. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Ε΄, σ. 37-102.
30. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Ε΄, σ. 130-135.
31. St. Runciman, *Βυζαντινός πολιτισμός*, σ. 248-249.
32. St. Runciman, *Βυζαντινός πολιτισμός*, σ. 211.
33. Τ. Τ. Rice, *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Βυζαντινών*, σ. 223.
34. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Δ΄, σ. 360-377.
35. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Α΄, σ. 57.
36. Ν. Baynes – Η. Moss, *Βυζάντιο. Εισαγωγή στο βυζαντινό πολιτισμό*, σ. 307.
37. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. ΣΤ΄, σ. 115.
38. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. ΣΤ΄, σ. 115.
39. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, *Συνέσιος*, τ. 66, σ. 1541.
40. Α. Βασίλειφ, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, τ. Β΄, σ. 377-379.
41. Δ. Κ. Έσσελιγκ, *Βυζάντιον και βυζαντινός πολιτισμός*, σ. 333, 340.
42. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Α1, σ. 96-98.
43. *Ιωάννης Τζέτζης, Επιστολαί, επιστολή 22η.*

44. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Β΄, σ. 11.
45. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Α2, σ. 73-80.
46. N. Baynes – H. Moss, *Βυζάντιο. Εισαγωγή στο βυζαντινό πολιτισμό*, σ. 408.
47. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Η΄, σ. 64.
48. D. M. Nicol, *Οι Βυζαντινές δεσποσύνες*, σ. 151.
49. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. ΣΤ΄, σ. 222.
50. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. ΣΤ΄, σ. 229.
51. Ι. Καραγιαννόπουλος, *Το βυζαντινό κράτος*, τ. Α΄, σ. 113.
52. Α. Ανδρεάδης, *Ιστορία της ελληνικής δημόσιας οικονομίας*, τ. Β΄, σ. 404-408.
53. Α. Ανδρεάδης, *Ιστορία της ελληνικής δημόσιας οικονομίας*, τ. Β΄, σ. 412.
54. Α. Ανδρεάδης, *Ιστορία της ελληνικής δημόσιας οικονομίας*, τ. Β΄, σ. 414.
55. Προκοπίου, *Ανέκδοτα ή Απόκρυφη ιστορία*, κεφ. 5, ενότητα 22.
56. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Β1, σ. 227.
57. St. Runciman, *Βυζαντινός πολιτισμός*, σ. 108-111.
58. Α. Ανδρεάδης, *Ιστορία της ελληνικής δημόσιας οικονομίας*, τ. Β΄, σ. 410-411.
59. Α. Ανδρεάδης, *Ιστορία της ελληνικής δημόσιας οικονομίας*, τ. Β΄, σ. 408.
60. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Α2, σ. 139-150.
61. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Α2, σ. 150-155.
62. Ιωάννης Ζωνάρας, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Β΄, κεφ. 13, ενότητα 16, σ. 136-139.
63. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Α2, σ. 164-167.
64. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Α2, σ. 218-226.
65. Ιωάννης Τζέτζης, *Επιστολαί*, επιστολή 39n.

ΓΥΝΑΙΚΕΣ, ΕΡΩΤΑΣ, ΓΑΜΟΣ

1. [Μιχαήλ] Δούκας, *Βυζαντινοτουρκική ιστορία*, κεφ. ΙΧ, ενότητα 1.
2. [Μιχαήλ] Δούκας, *Βυζαντινοτουρκική ιστορία*, κεφ. XX, ενότητες 4-6.
3. K. G. Kühn, *Medicorum Graecorum Opera*, τ. Β΄, σ. 283-300.
4. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Δ΄, σ. 12-13.

5. Drexl F. (ed.), *Achmetis Oneirocriticon*, 99.
6. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος, τ. 113, σ. 537.
7. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, Νικολάου Επιστολαί, τ. 111, σ. 208.
8. Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, 750, 9.
9. Δ. Μπαλάνος, *Πατρολογία*, σ. 413-445.
10. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. ΣΤ΄, σ. 503-512.
11. Κ. Ι. Άμαντος, *Ιστορία του βυζαντινού κράτους*, τ. Β, σ. 81.
12. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. ΣΤ΄, σ. 515-517.
13. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. ΣΤ΄, σ. 521.
14. Σ. Ζερβός, *Κλεοπάτρας Μητροδώρας, Περί των γυναικείων παθών της μήτρας*, σ. 49-67.
15. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Β1, σ. 176.
16. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Γ΄, σ. 306-307.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγάθιου Σχολαστικού, *Ιστορίες* (μτφ. Α. Αλεξάκης). Εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα 2008.
- Ακροπολίτης Γεώργιος, *Χρονική συγγραφή* (μτφ. Α. Παναγιώτου). Εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα 2003.
- Άμαντος Ι. Κωνσταντίνος, *Ιστορία του βυζαντινού κράτους*, τ. Β΄. ΟΕΔΒ, Αθήναι 1977.
- Ανδρεάδης Ανδρέας, *Ιστορία της ελληνικής δημόσιας οικονομίας*, τ. Α΄, Β΄. Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1992.
- Απταλειάτης Μιχαήλ, *Ιστορία* (μτφ. Ι. Πολέμης). Εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα 1997.
- Βασίλειος Αλεξάντερ, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, τ. Α΄, Β΄ (μτφ. Δ. Σαβράμης). Εκδόσεις Πάπυρος, Αθήνα 1995.
- Baynes N. H. – Moss H. St. L. B., *Βυζάντιο. Εισαγωγή στο βυζαντινό πολιτισμό*. Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1996.
- Γενέσιος Ιωσήφ, *Περί Βασιλείων* (μτφ. Π. Νιαβής). Εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα 1994.
- Γρηγοράς Νικηφόρος, *Ρωμαϊκή Ιστορία*. Εκδοτικός οίκος Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 1997.
- Clarck Gillian, *Οι γυναίκες στην όψιμη αρχαιότητα*. Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1997.
- Διάκονος Λέων, *Ιστορία* (μτφ. Βρ. Καραλής). Εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα 2000.
- Δούκας [Μιχαήλ], *Βυζαντινοτουρκική ιστορία* (μτφ. Βρ. Καραλής). Εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα 1997.
- Defrasne Jean, *Ιστορίες και θρύλοι από το Βυζάντιο* (μτφ. Στ. Βουρδουμπά). Εκδόσεις Ατλαντίς, Αθήνα x.x.
- Drexel F. (ed.), *Achmetis Oneirocriticon*. Leipzig 1925.
- Durant Will, *Παγκόσμιος ιστορία του πολιτισμού*, τ. Δ΄ (μτφ. Α. Φραγκιάς). Εκδόσεις Αφοί Συρόπουλοι, Αθήνα 1969.

- Εσσελιγκ Κ. Δ., *Βυζάντιον και βυζαντινός πολιτισμός* (μτφ. Σ. Κ. Σακελλαρόπουλος). Εκδόσεις Γ. Παπακωνσταντίνου, Αθήνα 1970.
- Ζερβός Γ. Σκεύος, *Κλεοπάτρας Μητροδόρας, Περί των γυναικείων παθών της μήτρας*. Αθήναι 1906.
- Ζωναράς Ιωάννης, *Επιτομή Ιστοριών*, τ. Α΄, Β΄ (μτφ. Ιορ. Γρηγοριάδης). Εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα 1995.
- Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, τ. Α΄, Β΄, Γ΄ (μτφ. Α. Κουστένης). Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2007.
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Ζ΄, Η΄, Θ΄. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1978.
- Kaegi E. Walter, *Ηράκλειος, αυτοκράτορας του Βυζαντίου* (μτφ. Δ. Κωνσταντινάκου). Εκδόσεις Ίνδικτος, Αθήνα 2007.
- Καραγιαννόπουλος Ιωάννης, *Το βυζαντινό κράτος*, τ. Α΄, Β΄. Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 1985.
- Καραγιαννόπουλος Ιωάννης, *Ιστορία του βυζαντινού κράτους*, τ. Γ1. Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1991.
- Κόλλιας Γ. Ταξιάρχης – Χρόνη Μαρία (επιμ.), *Επαρχικόν Βιβλίον Λέοντος του Σοφού*. Εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα 2010.
- Κομνηνή Άννα, Αλεξιάς (μτφ. Α. Σιδέρη). Εκδόσεις Άγγρα, Αθήνα 2005.
- Κοπιδάκης Μιχάλης Ζ. (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1999.
- Κορδάτος Γιάννης, *Ακμή και παρακμή του Βυζαντίου*. Εκδ. Μπουκουμάνης, Αθήνα 1974.
- Κορδώσης Σ. Μιχαήλ, *Το Βυζάντιο και ο δρόμος προς την Ανατολή*. Καραβία Δ. Ν. – Αναστατικές Εκδόσεις, Αθήνα 2002.
- Κουκουλές Φαίδων, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. Α΄, Β΄, Γ΄, Δ΄, Ε΄, ΣΤ΄. Εκδόσεις Παπαζήση, εν Αθήναις 1952.
- Kühn G. Karl, *Medicorum Graecorum Opera*, τ. Β΄, Leipzig 1930.
- [Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου], *Βίος Βασιλείου. Η βιογραφία του αυτοκράτορα Βασιλείου Α΄ του Μακεδόνα από τον εστεμμένο εγγονό του* (μτφ. Χρ. Σιδερά). Εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα 2010.
- Migne J. P., *Patrologia Graeca, Cursus Completus*. Paris 1857-1906.
- Μπαλάνος Δημήτριος, *Πατρολογία. Οι εκκλησιαστικοί Πατέρες και συγγραφείς των οκτώ πρώτων αιώνων*. Εκδόσεις Αλευρόπουλος, Αθήνα 1930.
- Nicol M. Donald, *Οι Βυζαντινές δεσποσύνες: Δέκα πορτραίτα 1250-1500* (μτφ. Στ. Κομνηνός). Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1996.
- Nicol M. Donald, *Οι τελευταίοι αιώνες του Βυζαντίου 1261-1453* (μτφ. Στ. Κομνηνός). Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1996.
- Norwich J. John, *Βυζάντιο, οι πρώτοι αιώνες* (μτφ. Ευ. Πιερρή). Εκδόσεις INTERED, Αθήνα 1996.
- Ντιλ Κάρολος, *Πορτραίτα Βυζαντινών* (μτφ. Αλ. Εμμανουήλ). Εκδόσεις Ωκεανίδα, Αθήνα 2003.

- Ουνταλτσόβα Ζ., Λιτάβριν Γ., Μεντβέντιεφ Ι., *Βυζαντινή διπλωματία* (μτφ. Π. Ματέρη, Δ. Πατέλης). Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995.
- Παπαρρηγόπουλος Κωνσταντίνος, *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. Δ´, Ε´, ΣΤ´, Ζ´. Εκδόσεις Φάρος, Αθήνα 1983.
- Πάσχος Απόστολος, *Βυζαντιναί μελέται*, τ. Γ´. Διεθνής επιστημονική επετηρίς βυζαντινής και μεταβυζαντινής ερεύνης, Αθήναι, Φραγκφούρτη.
- Προκοπίου, *Ανέκδοτα ή Απόκρυφη ιστορία* (μτφ. Α. Σιδέρη). Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 1993.
- Προκοπίου, *Περί κτισμάτων* (μτφ. Σ. Κοκκίνου-Μαντά, Α. Τζαφερόπουλος). Εκδόσεις Γεωργιάδης – Βιβλιοθήκη των Ελλήνων, Αθήναι 1996.
- Runciman Steven, *Βυζαντινός πολιτισμός* (μτφ. Δ. Δετζώρτζη). Εκδόσεις Γαλαξίας-Ερμείας, Αθήνα 1969.
- Σιμοκάτης Θεοφύλακτος, *Ιστορία* (μτφ. Δ. Τσουκλίδου). Εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα 2005.
- Σμιθ Ουίλλιαμ, *Λεξικόν των ελληνικών και ρωμαϊκών αρχαιοτήτων*, τ. Α´, Β´ (μτφ. Σ. Τζιβανόπουλος). Εκδόσεις Ντουντούμη, Αθήνα 2000.
- Talbot-Rice Tamara, *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Βυζαντινών* (μτφ. Φ. Κ. Βώρος). Εκδόσεις Δ. Παπαδήμα, Αθήνα 1990.
- Τζέτζης Ιωάννης, *Επιστολαί* (μτφ. Ιορ. Γρηγοριάδης). Εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα 2001.
- Vasilief Alexander, *Anecdota Graecobyzantina*, Moscow 1893.
- Ψελλός Μιχαήλ, *Χρονογραφία* (μτφ. Βρ. Καραλής), τ. Α´, Β´. Εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα 2004.